Lóderer Balázs

Demográfia – a néma háború, avagy Koszovó függetlensége

A demográfiai változások bizonyos aspektusai nehezen szűkíthetőek bele a kihívások, fenyegetettségek, kockázatok elméleti kategóriáira. A demográfiai robbanás egy kritikus pont elérése után maga a néma háború, amely eleinte alig észrevehető lassú folyamat és csak végső állapotában ölt szembetűnő formát. Ennek kiváló példája Koszovó, mely nem vált volna függetlenné, ha az ott élő albán lakosság számbeli aránya ezt nem tette volna lehetővé. A tanulmány szerzője a demográfia fogalmi értelmezése után leírja a koszovói albán népesség történetét és függetlenné válásának folyamatát.

A demográfiai kutatások olyan társadalmi tényekre és változásokra mutatnak rá, amelyek segítségével könnyebben megérthetjük saját vagy más népek múltját, jelenét, és a pontos statisztikai adatok birtokában következtetéseket vonhatunk le a lehetséges jövővel kapcsolatban is. A demográfia tudományát a következőképpen definiáljuk: *„A népességszámmal, a népesség összetételével és az azokat meghatározó népesedési folyamatokkal (születések, halálozások, házasságkötések és válások, külső és belső vándorlások) foglalkozó tudomány."*[1]

Hadtudományi szempontból a demográfia azért fontos, mert általa kapunk a hadköteles katonák jelenlegi és a majdani számáról pontos adatokat. Segítségével képesek vagyunk felmérni ellenségünk és a minket segíthető baráti országok jelenlegi és várható haderejét, a jövőbeli hadi potenciálját, alkotó humán tőkéjét.

A lakosság korából, a csecsemőhalandóságból, szülőképes nők arányából, stb. olyan statisztikai mutatókat tudunk felállítani, amelyek segítségével nagy pontossággal meghatározható, hogy tíz, húsz, vagy harminc év múlva hány katonakorú férfi lesz az országban és ez a szám pl. növekvő vagy csökkenő tendenciát mutat a jelenlegi állapothoz képest.

Célirányos társadalompolitikával a saját haderőnk növekedését, a PSYOPS képesség és szociológusok együttes alkalmazásával pedig az ellenséges társadalom elöregedését, lassú kihalását is könnyűszerrel el lehet érni. Egy valamit azonban le kell szögezni: ezen folyamatok lassúak, így csak húsz éves távlatból tudjuk szemlélni ezek pozitív vagy negatív hatását. Pár példa ennek alkalmazására:

– *Ha a népesség növekedését szeretnénk elérni:*
  = Nacionalizmus alapján: „Szülj a hazáért" című jelmondat médiában való hangoztatása.
  = Gazdasági alapon: Gyerektelenségi adó bevezetése, vagy kiemelkedő szociális
  = támogatás.
  = Kulturális vagy vallási alapon: abortusz helytelenítése.
– *Ha a népesség csökkenését szeretnénk elérni*: Az „egykézés" divat előnyeinek
  = hangsúlyozása:
  = Gazdasági alapon: egy gyereknek jobb jövőt lehet teremteni
  = Pesszimizmus, negatív érzület keltése: „nem érdemes erre a világra szülni"
  = A női hiúságra hatás: szülés után kövér lesz a nő, „egy gyerek egyenlő szép külső"

Összességében elmondható, hogy mikro és makro statisztikai adatok nélkül nem lennénk képesek az egész társadalmat egyszerre, átfogóan szemlélni. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a mindennapi életünk során a világ egy olyan kis szegmensét ismerjük csak meg, amelyből ha következtetéseket vonunk le, akkor azok nem biztos, hogy az egész világra nézve is megállják a helyüket. Például az egyik településen sokkal több idős korú él, mint a másik településen. Ennek oka lehet a jobb munkahelyi lehetőség miatti, fiatalabb népesség nagyszámú elvándorlása. Ennek következtében az a szubjektív érzet alakulhat ki az emberben, hogy a világon mindenki öreg, vagy éppen mindenki fiatal, hiszen ő a saját településén csak fiatalokkal vagy csak öregekkel találkozik, attól függően, hogy ott van-e munkalehetőség vagy sem. A demográfia képes ezt a problémát a statisztikai adatok segítségével kiküszöbölni.

A Biblia tesz említést az első népszámlálásról. A népesség összeírásából tudták a mindenkori uralkodók, kormányok, hogy az országukban hány lakos él, milyen életkorúak, ezek közül hány férfi és hány nő. Ezen statisztikai adatokat legegyszerűbben a korfán lehet ábrázolni, amelyen a vízszintes tengelyen az adott korcsoportba tartozók számát, a függőlegesen pedig az életkorukat szemléltetjük, nemek szerinti jobb és bal, féri és nő felosztásban.

A két legfontosabb dolog, amelyre ezen adatok a történelem során és a jelenben is elsődlegesen szolgálnak:

– *Adó*: az államháztartás pontosan tud kalkulálni a következő évekre.
– *Besorozás*: hány fiú született az adott évben, és hány férfit lehet besorozni katonának

Azonban mielőtt mélységeiben áttekintenék a demográfiai növekedés és csökkenés katonai potenciára gyakorolt hatását, *nézzük meg Koszovó függetlenné válásának rövid történetét.*

Koszovó függetlensége – a Délszláv háború

A tömegpusztító eszközök megjelenésével az emberiség háborúról alkotott képe megváltozott. Az atombomba feltalálása óta rendelkezésre állnak olyan fegyverek, amelyekkel egész országokat lehet elpusztítani. Továbbá a precíziós fegyverek megjelenésével, a harcászati eszközök technikai fejlettségi szintjei országonként szélsősé-

Koszovó
http://movie.blogter.hu/246965/uj_orszag_szuletett_koszovo

ges eltéréseket mutatnak. Létrejött az asszimmetrikus hadviselés. Míg a hadviselő felek egyike tankkal, addig a másik fél IED[1]-vel vagy akár – szó szerint – parittyával vonul hadba. Az eltérés ily mértékű volta nem általános, azonban, mint sok estben láthatjuk, a fejlett, profi hadsereggel rendelkező országok hadiiparuknak köszönhetően újabban hajlamosak alulértékelni a humán tőke fontosságát. Ilyen volt ez a háború is, amelynek főbb kérdéseit tekintem át a tanulmány második részeként.

Pár évvel ezelőtt, az akkor még Jugoszlávia néven ismert déli szomszédunk, több belső feszültséggel is küzdött, mint például nyelvi, vallási, gazdasági, életforma különbségek.[2] Ezek az eltérések abból fakadtak, hogy az akkor még egy államot különböző kultúrájú etnikumok alkották.

A koszovói konfliktusok megértéséhez *tekintsük át az albán nép és különös tekintettel a Koszovóban élő albánság történetét*. Az albán nép ősének az Illíreket tekinthetjük. A görög kultúra ekkor csak a félsziget pajtait érintette, ott fejtette ki hatását, a szárazföld belsejéig annak szabdaltsága miatt nem jutott el, így a terület kulturálisan eltérő fejlődési sajátosságokat mutatott. A görögök után a Római Birodalom már beljebb terjeszkedett a szárazföldön. Kr.u. 395-ben a Római Birodalom két részre osztása után annak keleti utódja a Bizánci Birodalom fennhatósága alá került a terület, ekkor vált keresztény vallásúvá, Nagy Konstantinnak köszönhetően. Az Oszmán Birodalom megjelenésével és terjeszkedésével a fennálló status quo megváltozott. Az osz-

1 Improvised explosive device

mán hódító magatartás következtében a balkánon nagy mértékű migráció vette kezdetét. A szerb és horvát menekültek áradata indult északi irányba. 1389-ben a rigómezei ütközetben Szerbia elesett és így a lakosság egy része a középkori északi keresztény Magyar állam területére vándorolt, védelmet remélve a muszlin hitű törökökkel szemben.

A mai Koszovó területén az így keletkezű űrbe – ahonnét sok szerb elmenekült – vándorolt be az albán lakosság, amelynek vallása ekkor még görög katolikus volt. Korábban is élt ott albánság, azonban nem ekkora lélekszámban.

A török birodalom összes földterülete a mindenkori uralkodó, azaz a szultán, tulajdonát képezte és ő azt az alattvalóinak csak használatba adta. Ezenfelül a föld használati joga sem volt örökíthető, így a mindenkori „bérlő" abban volt érdekelt, hogy minél kevesebb idő alatt minél több hasznot hozzon ki a bérletbe kapott földterületből. Ennek következtében az Oszmán Birodalom területén lévő korábban virágzó gazdaságok sorra tönkrementek. A lakosság elszegényedésében a kettős mércéjű adóztatás is közrejátszott. Ez azt jelentette, hogy a nem muzulmán hitűeknek több adót kellett fizetniük a török állam javára. És természetesen az a személy, aki nem az államvallást gyakorolta, az nem minősült megbízhatónak, így állami funkciót is csak nehezen, vagy egyáltalán nem láthatott el. A vallási térítők munkájának, a kettős mércéjű adózási rendszernek és a karrierlehetőségek beszűkülésének és a szolgasors elkerülése érdekében a koszovói albánság áttért a muzulmán hitre.

Az albánság ezen vallási fordulat következtében lassanként eltávolodott a többi – később államalkotó – keresztény néptől. A török birodalom felbomlása után az itt maradt, valószínűleg csekély számú török lakosság be-, vagy összeolvadt a vallásilag vele megegyező albán lakossággal, így növelve annak létszámát.

A balkáni népek együttes fellépése eredményezte a török fennhatóság megszűnését. Ez az I. balkáni háborúban (1912–1913) és a II. balkáni háborúban (1914) öntött formát. Ekkor Szerbia bekebelezte a mai Koszovó területét és Macedónia északi területeit. Azonban ezen új államhatárok sem sokáig tudtak fennmaradni, hiszen az I. és a II. világháború újabb határmódosításokat eredményezett.

A balkáni térséget egy kulturális egységgé összekovácsolni vágyó pán szláv eszmeiség már korábban megjelent a térségben, azonban a Horvát – Magyar kiegyezés (1868) miatt ez nem tudott megerősödni. A horvát értelmiség ezt egyfajta laza koalíciós állam formájában képzelte el, velük szemben a szerbség viszont egy erősen centralizált szerb pán szlávizmus híve volt. A probléma azonban abban rejlett, hogy nem számoltak azzal a ténnyel, hogy a területek amelyeket egyesíteni szerettek volna, már távolabb kerültek egymástól, mind kulturálisan, mind vallásilag. Például a koszovói albánság és a bosnyák lakosság ekkora már felvette az iszlám hitet.

Az I. világháborúból az Osztrák–Magyar Monarchia vesztesen került ki, és a háborút lezáró békekötés értelmében területét feldarabolták. Horvátország különválása és Magyarország déli területeinek, a Vajdaságnak Szerbiához való csatolása megnyitott az utat a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság létrejöttéhez, amely 1918 decemberében meg is alakult. Az új államalakulat multikultúralizmusa álomképpé tette az együvé tartozást. 1929-ben az ország neve Jugoszláv Királyságra változott, az egységet már ekkor is komoly központi – szerb – diktatúrával lehetett csak megőrizni.

A II. világháború alatt a Jugoszláv Királyság feldarabolódott, részben kiváltak belőle a korábban önkényesen hozzá csatol részek, részben pedig régi/új államalakulatok jöttek lére. Azonban ez az állapot sem tartott sokáig, mivel a háború végén Josip Broz Tito a karizmatikus kommunista hadvezér újra egyesítette a térséget Jugoszláv Népköztársaság néven. Demográfiai változások természetesen ekkor is történetek, de azokról pontos számbeli adatokat igen nehéz szolgáltatni. A világháború alatt elesettek számát egy millió fő fölött becsülik, a háború alatt és utána bekövetkező népirtások is valószínűleg elérték a százezer fős civil veszteséget.

A II. világháború után létrejött Jugoszláviában az albán lakosság Koszovó területén, ekkor még valószínűleg[2] kisebbségben volt. Érdemes feltenni azt a kérdést, hogy az albán öntudat időben mikor alakult ki hiszen nem elemezhetjük a népesség növekedését, ha nem tudjuk mikortól vallják magukat külön népnek. A balkáni térségben megbízható népszámlálási adatokkal a múltból nem igen rendelkezünk. Ennek az az oka, hogy vagy nem voltak összesített adatok, vagy ha voltak is azokat a háború utáni határkérdések érdekében eltüntették, vagy meghamisíthatták. Azonban, a korai népesedési számokra mégis lehet hozzávetőlegesen következtetni.

Népesedési adatok forrásai lehetnek:
- adózási és toborzási listák,
- születési anyakönyvi kivonatok,
- egyházi feljegyzések, pl.: keresztelés, házassági anyakönyvi kivonat, temetési listák,
- népszámlálások.

Ami biztosan elmondható, hogy az utolsó száz évben a koszovói albánság megháromszorozta a létszámát, így többségbe került más nemzetekhez képest az adott terülten. Ezzel párhuzamosan, mivel itt volt a volt Jugoszlávia területei közül a legnagyobb a munkanélküliség, így a szerb lakosság igyekezett innen elvándorolni.

A Tito-féle Jugoszláviában megengedték, hogy a lakosság Nyugat Európában vállaljon munkát és az ott megszerzett jövedelmét hazavigye. Ez az albán lakosságú Koszovóban is hasonlóképpen történt. Egyrészt a szerb lakosság elvándorolt a kevés munkahely miatt, másrészt az albán lakosság a devizakeresetéből folyamatosan kivásárolta őket a helyi ingatlanokból.

Josip Broz Tito halála után a több szempontból is megosztott területet már nem lehetett sokáig egyben tartani. Először Szlovénia (1991), majd Horvátország

A racaki népirtás albán áldozatai
http://www.independent.co.uk/news/world/europe/albanians-demand-independence-now-in-massacre-village-763800.html?action=Popup

(1991) mondta ki függetlenségét. Bosznia-Hercegovina (1992) szintén kinyilvánította elszakadási szándékát.[3] A háborúnak a NATO, boszniai szerb erőkre mért légicsapásokkal (1995) vetett véget. A háborút a daytoni békeszerződéssel (1995) zárták le.

A Koszovó függetlenségéért indított háborút a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (az UCK) 1996-ban akcióit kezdetben „puha" szerb civil célpontok ellen mérte, ezért eleinte a legtöbb ország terrorszervezetnek tekintette.[4] Az UCK létszáma a harcok során folyamatosan növekedett. Az összecsapásoknak szintén a NATO (1999) légi offenzívája vetett véget.

A koszovói albánság függetlenségének létrejöttét a hadtudósok többsége a NATO beavatkozásának köszönhetőnek tekinti. Ez így is van. Az albán lakosság valószínűleg nem bírta volna a nála jobban felfegyverzett és kiképzett szerb csapatokkal hosszú ideig felvenni a harcot. A NATO katonai fölénye relatíve gyorsan véget vetett a Délszláv háborúnak.

Közhely, hogy a Balkán puskaporos hordó, de sosem vizsgáljuk meg, hogy miért. Koszovó esetében egyrészt azért, mert az ott élő albán lakosság lélekszámban többségbe került az ott élő szerb lakossággal szemben, melynek ez a tény sértette nemzeti önbecsülését.

Egy demográfiai robbanás egy helyi kisebbség esetében maga lehet a néma a háború. Amely azért néma, mert csak húsz – vagy még több év távlatából tudjuk statisztikai adatok segítségével szemlélni. Ha viszont a változások már oly

A koszovói etnikai kompozíció
http://jv.pandapedia.com/wiki/Kosovo

szembetűnőek, hogy az előzőek nélkül is láthatók, akkor az adott térségben hamarosan nagy változásoknak lehetünk szemtanúi. A koszovói háború gyakorlatilag azért tört ki, mert Koszovóban nem a szerb lakosság volt már túlsúlyban, hanem az albán.

Következtetések

A koszovói összecsapások rávilágítottak arra, hogy egy gerillahadsereg, külső segítség nélkül, amely a NATO volt, nem képes hathatósan felvenni a harcot a profi hadsereggel szemben, bár kérdéses, hogy meddig. Kérdés az, hogy hol van az a pont, ahol a helyzet megváltozik. A haditechnikai potenciál vagy a humán tőke győzedelmeskedik hosszú távon. Véleményem szerint ez olyan, mint egy mérleghinta, amelynek egyik oldalán a haditechnika fejlettsége, másik oldalon pedig maga a hús-vér ember, a humán tőke áll. És van, ahol ezek kiegyenlíthetik egymást.

A modern hadviselésre az a jellemző, hogy kis létszámú profi katona relatív nagy tömegeket győz le, ezen felül létszáma miatt gazdaságos, kiképzése miatt megbízható. Ehhez viszont, ezt a kevés „profit" ki kell választani, szelektálni. Mindehhez egy olyan népesség szükséges, amely előteremti a szükséges „nyersanyagot", az ifjúságot. Ezen felül a technikai újításokat is valakinek ki kell fejlesztenie, akinek szintén jobb képességgel kell rendelkeznie társainál.

Felmerülhet bennünk egy újabb kérdés: vajon azon államokban, ahol fogy a népesség, ott a létszámcsökkenés mi módon hat ki a profizmusra? Ha csökken a népesség, akkor csökkenni fog a munkamegosztás mértéke is, így pl. kevesebb kiképzendő fiatal közül lehet majd válogatni. Egy drasztikus népességcsökkenés szélsőséges esetében, pedig akár az a lelki folyamat is megjelenhet a katonában, hogy minek védje még hazáját, ha az úgy is kihalásra van ítélve.

A koszovói albánságnak a háború elején a fiatal humán tőke rendelkezésére állt, ezen népesség növekedését a „demográfiai átmenet elmélete" szerint jól lehet modellezni. *Az átmenet elmélet szerint, Andorka alapján, az alábbi öt csoportot különböztetjük meg:*

– „a halálozási és születési arányszám egyaránt igen magas,
– a halandóság javulni kezd, a termékenység egyelőre változatlanul magas marad, a
– népesség gyorsan nőni kezd,
– a halálozási arányszám tovább csökken, de a születési arányszám is csökkenni kezd,
– a népesség növekedése továbbra is gyors,
– a halálozási arányszám csökkenése lelassul, majd megáll, a születési arányszám
– tovább csökken, ezért a népesség növekedése lelassul,
– a halálozási és a születési arányszám hasonlóan alacsony szinten stabilizálódik, a
– népesség növekedése megáll." [1]

Valószínűleg, hogy pár évvel ezelőtt a második csoportban volt az albán népesség, ahol a halandóság javult és a termékenységi szám változatlanul magas volt. Így vált lehetségessé az, hogy ilyen rövid idő alatt ekkora népességrobbanás volt a térségben.

A múlt nagy tudósai is meglátták a népesedésben rejlő lehetőségeket. A leigázott országok megtartásáról Niccoló Machiavelli „A fejedelem" című művében így fogalmaz: *„…hatásos orvossa telepesek odavitele akár egy, akár több helyre, hogy a birodalom kötelékeit alkossák, mert vagy ez szükséges, vagy elegendő létszámú gyalogos katona állomásoztatása."*[5]

A demográfiai változások erősen kihatnak a társadalom, valamint az állam stabilitására. A példa kedvéért – közel sem teljes körűen – felsorolok pár lehetséges érintett területet, amelyek következményei lehetnek a népesség növekedésnek vagy éppen fogyásának.

Ha nő a népesség, a következő problémák jelentkezhetnek:

– élelmiszer –, ivóvíz hiány,
– szennyvíz probléma,
– betegségek, járványok, egészségügy túlterhelése,
– lakhatási probléma,
– munkahely hiány – (ha képzett, akkor viszont gazdasági növekedés),
– népvándorlás, kivándorlás, migráció,
– állam tudja-e kezelni a megváltozott lélekszámot, pl.: közszolgáltatások területén elegendő számú rendőr, iskola, kórház,
– növekvő igények instabilitást válthatnak ki,
– megjelenhet az „agresszív nacionalizmus", a népességfelesleg.

Ha fogy a népesség:

– nincs elég katona – ki védi meg az államot,
– nincs adóbevétel, csökken a termelés – gazdasági probléma,
– összeomlik-e nyugdíjrendszer,
– összeomlik-e szociális háló,
– van-e aki az időseket gondozza,
– üres helyre bevándorlás, multikultúralitás megjelenése,
– fiatalok párválasztási esélyei csökkenek a kevés egyedszám miatt,
– nincs versenyhelyzet, lelassul a fejlődés a társadalom minden szegmensében,
– pszichés betegségek megjelenése: nincs család, nincs biztonságérzet sem.

A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájában [6] is szerepel a demográfia, mint kihívás (II.3.5. és III.4.5.), amely arra hívja fel a figyelmet, hogy társadalmunk elöregedő félben van, és ez a folyamat társadalmi struktúraváltozással és ebből kifolyólag gazdasági negatívumokkal fog járni. A katonai humánerő pótlásának kérdése nem része a stratégiának, ezért mindenképpen érdemes lenne azt részletesen kidolgozva hozzácsatolni, illetve kiegészíteni.

* * *

Összefoglalva megállapíthatjuk: a koszovói albánság példáján megtanulhattuk, hogy ha valaki megszületik, akkor az élni akar, és ott szeretne élni, ahol a világra jött, hiszen az a hazája, utódait is ott szeretné a világra hozni, és ha kell, fegyverrel fogja elérni a céljait. A problémákat már a konfliktusok kirobbanása előtt meg kell oldani, hogy azokat elkerülhessük, és a növekvő lakossággal szemben nem a népirtás a megfelelő válasz. Koszovói albánság számára tíz éve még egy autonómia elérése volt a cél, mára viszont az önálló Koszovót több európai országi is elismeri, mint független államot.

Katonai szempontból a népességnövekedés mindig előnyösebb mint a népesség csökkenés, hiszen mint itt is láthattuk, az UCK ezen fiatal jelentkezőkből tudta feltölteni sorait és felvenni a harcot a nálánál jóval korszerűbben felszerelt szerb csapatokkal szemben. Röviden, ha nem lettek volna albán fiatalok, akkor a koszovói harcok sem lettek volna.

Hazánk tekintetében pedig egy valami biztos: hosszú távon a népesség csökkenése mindig a legnagyobb problémája a társadalomnak és az ország hadseregének, mivel ha a folyamat nem változik, akkor az adott nép biztosan kihal. A kérdés csupán, az hogy ennek a valós problémának a megoldása elodázódik-e vagy sem. Hasonló problémával küzd jelenleg pl.: Oroszország, Izrael is. Az ő megoldási stratégiájukat érdemes hadtudományi szempontból is elemezni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

[1] Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Bp., 2001., p. 272, p. 643.

[2] Respeger István: Vázlatok a hadtudomány oktatásához. ZMNE, Bp., 2001., p. 280.

[3] Sokcsevits Dénes: A délszláv háború. Calibra Kiadó, Bp., p. 52.

[4] Borsányi András: A Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) rejtélye. BONA-L Bt., Bp., 2000., p. 49.

[5] Niccoló Machiavelli: A fejedelem. Európa Könyvkiadó, Bp., 1987., p. 13.

[6] A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája,
in: http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/rdonlyres/0AA54AD7-0954-4770-A092-F4C5A05CB54A/0/bizt_pol_hu.pdf , letöltés időpontja: 2009.04.21.

Kádár Pál

A Magyar Honvédség irányításának és vezetésének jogi és igazgatási problémái

A szerző a közelmúltban védte meg PhD dolgozatát a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájában a fenti címmel. A többéves kutatómunka eredményeként készült doktori értekezés a Magyar Honvédség működés-irányításának alapvető kereteit elemzi és mutat rá a jogi szabályozási környezet koherencia-zavaraira. Jelen cikk a PhD értekezés tartalmi összefoglalója alapján készült, amely a kutatómunka legfontosabb megállapításait tartalmazza a Magyar Honvédség irányítási és felső szintű vezetési rendszere kapcsán. A folyóirat terjedelmi korlátaira figyelemmel nincs lehetőség a kutatás részleteinek és jogi alapjainak teljes körű megjelenítésére, azonban a hadtudomány internetes portálján a cikk teljes terjedelemben elérhető.

2003-ban, mikor a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájában megkezdtem tanulmányaimat és kutatásom középpontjába a Magyar Honvédség irányításának, felső szintű vezetési rendszerének elemzését állítottam, még csak körvonalakban lehetett elképzelésem arról, milyen összetett rendszer vizsgálatához kezdtem hozzá és milyen széles szakirodalom feldolgozására, történeti elemzésre lesz szükség. Azt pedig akkoriban végképp nem gondoltam, hogy ennyi belső ellentmondást és koherencia-zavart hordoz magában a szabályozási környezet, s ebből eredően a mindennapi működés gyakorlatának jogi háttere.

Kutatásaim során elsődlegesen a vezetés, az irányítás, a szakirányítás és a felügyelet fogalmainak elhatárolását kellett elvégeznem, megteremtve a további megállapítások elvi alapjait.

Az értekezésben az elméleti alapvetéseket követően elemeztem a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar szervezeti és funkcionális integrációjának történetét az 1989–2009 közötti időszak feldolgozásával. Megállapítottam, hogy az integráció több lépcsőben valósult meg, és a Magyar Honvédség Parancsnokságának vezetési funkcióinak és hatásköreinek örököse nem a Honvéd Vezérkar, hanem – adott esetben egyes funkcióiban a háttérintézmények kidolgozói felelőssége mellett – az integrált minisztérium egésze. Erre figyelemmel a HVK működtetése mint klasszikus katonai parancsnoki struktúra a hatályos jogi keretek tükrében nem lehetséges.

Részletesen elvégeztem a Magyar Honvédség irányítására és felső szintű vezetésére vonatkozó szabályozók rendszerének elemzését. Ennek keretében a polgári irányítás szabályaitól és a működés alkotmányos hátterétől kiindulva a Hvt. és egyéb jogszabályok rendelkezéseinek elemzésén át, a kormányhatározati- és miniszteri utasítás-szintű szabályozókig bezárólag, végeztem el a releváns szabályok összevetését, melynek során különös részletességgel foglaltam össze a központi államigazgatási szervekről és a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2006. évi LVII. törvény által generált – nem feltétlenül pozitív – változások hatásait.[1]

A Honvédelmi Minisztérium szervezeti fejlesztésének lehetséges irányaira vonatkozó javaslat

Az elméleti, történeti és jogi alapok részletes elemzését követően *két opcióban* megfogalmaztam a Honvédelmi Minisztérium szervezeti fejlesztésének lehetséges irányaira vonatkozó javaslatomat.

Az I. opció – az integráció megbontása, jelentős szervezeti átalakítás

A minisztériumi struktúra kialakítása során abból az alapvetésből indultam ki, hogy a magyar közigazgatás egységes szervezetrendszer, így célszerűnek mutatkozik egységes elvek és feladatrendszer mentén szervezni a központi közigazgatási szerveket. Ennek megfelelően a Honvédelmi Minisztérium szervezeti felépítése kapcsán is a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2006. évi LVII. törvény szabályait javaslom elsődlegesen figyelembe venni. Alapvetően eltérő megközelítést alkalmaztam a szervezetek besorolása kapcsán, azok funkcióinak megfelelően. Előrebocsátom, hogy a javasolt szervezet *nem integrálja teljes egészében a HVK és a HM feladatrendszerét,* a felső szintű katonai vezetés egyes funkcióit a minisztériumon kívül helyezi el. Erre figyelemmel a javaslat elfogadása a Hvt. vonatkozó szabályainak átdolgozását igényli. Az opció szerint, a minisztérium elsődleges rendeltetése az ágazati szintű központi közigazgatási feladatok ellátása, melynek keretében a Magyar Honvédség irányítása is megvalósul. A katonai vezetés nem közvetlenül minisztériumi feladat.

Ebben az opcióban tehát, a Magyar Honvédség és a Honvédelmi Minisztérium elválik egymástól, a minisztérium központi közigazgatási szervként, a honvédség pedig fegyveres erőként működik.

Ennek megfelelően a honvédelmi ágazat szervezetei – ideértve a Magyar Honvédséget is – kivétel nélkül a miniszter alárendeltségébe kerülnének besorolásra, hasonlóan a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok, vagy a HM Állami Egészségügyi Központ jelenlegi helyzetéhez.

Ennek a megoldásnak számos előnye van, amely nem kizárólag a Magyar Honvédség vonatkozásában jelentkezik. A jelenlegivel szemben, az így strukturált

1 Az Hadtudomány internetes formátumában a Kszt-re vonatkozó kritikai észrevételeim részletesen megtalálhatók.

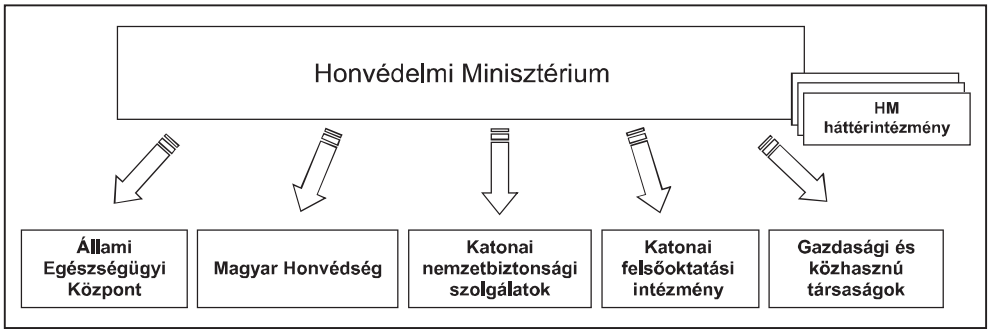

A honvédelmi tárca felépítése szervezeti megközelítésben (javaslat)

szervezet alkalmas lehet minden ágazati alárendeltje vonatkozásában valós irányítási/felügyeleti jogosítványokat gyakorolni, melyhez a szakterületek teljes spektrumán rendelkezik apparátussal. A jelenlegi gyakorlatban a Magyar Honvédség szerepel a minisztérium működésének középpontjában, ennek adekvát módon épül fel belső szervezete, miközben jóval kevesebb hangsúlyt – és alulreprezentált szakmai hátteret – kapnak az ágazathoz tartozó egyéb területek.

A minisztérium működésében számos esetben a haderő működtetésének napi feladatai jelentkeznek, csak a legutóbbi időben kap nagyobb hangsúlyt a stratégiaalkotás, amely azonban még mindig nem fedi le a teljes ágazatot.

Elképzelésem szerint, a minisztérium kialakítandó szervezetének funkcionális blokkokból kell állnia, melyek minden egyes irányított/felügyelt szervezet vonatkozásában elvégzik a szükséges tervezési, kidolgozó, döntés-előkészítési és ellenőrzési tevékenységet. Ez a fajta szervezeti tagozódás valós irányítási/vezetési/felügyeleti tevékenység elvégzését teszi lehetővé. A szervezet belső tagozódásának tehát nem feltétlenül alárendelt-specifikusnak, sokkal inkább szakterület specifikusnak kell lennie. Nem szükséges külön jogi vagy gazdasági blokk kialakítása az MH, az ÁEK, vagy a nemzetbiztonsági szolgálatok vonatkozásában, elegendő egyetlen szervezeti egység a szakterületre.

Álláspontom szerint a katonai felső vezetés teljes apparátusát nem szükséges a minisztériumba telepíteni és néhány olyan adminisztratívnak mondható feladatkör is alacsonyabb szintre, vagy más szervezetbe emelhető át, melyek jelenleg a Honvédelmi Minisztériumon belül találhatók[2]. Ez mellett nem szükséges, hogy a felső szintű katonai vezető státusza a minisztériumban jelenjen meg, hiszen a jogállásukat tekintve hasonló Katonai Felderítő Hivatal, vagy Katonai Biztonsági Hivatal főigazgatói, vagy akár ágazaton kívüli példával élve, az országos rendőrfőkapitány sem a tevékenységüket irányító minisztérium szervezetébe tartoznak.

A katonai vezetés kikerülése a minisztériumból ugyanakkor az integráció végét jelenti, amely ismét felveti annak lehetőségét, hogy a polgári irányítás effektivitása

2 Nem gondolom, hogy bárhol elvégezhető statisztikai, nyilvántartási jellegű feladatokat egy központi közigazgatási szervnek kell végeznie, ez nagy bizonyossággal ellátható valamely háttérintézményben is.

lecsökken, ahogy ez a kilencvenes évek elején volt tapasztalható. Az integráció megbontásával a Magyar Honvédség felső szintű vezető szervét újra létre kellene hozni, amely komoly szervezési feladatot jelent.

A történelmi tapasztalatokra tekintettel, a Magyar Honvédség felső szintű katonai vezetése felett indokolt biztosítani a miniszter – mint a végrehajtó hatalom ágazati megjelenítője – irányítási primátusát. Az önálló parancsnoksági struktúra nem eredményezheti a polgári irányítás gyengülését, a társadalom és a politika kontrolljának folyamatosan érvényesülnie kell, a hadsereg csak a végrehajtás szintjén kell, hogy önállóvá váljon. Ebben az opcióban a klasszikus vezérkari funkciók, a tervezés és a stratégia-alkotás funkciói, továbbra is a minisztériumban maradnak, azonban a felső szintű katonai vezetés minden további elemét a parancsnoksághoz szükséges telepíteni. Hangsúlyozom, hogy a tervezés valóban stratégiai szintű elemeinek szabad csak a minisztériumban megjelennie, nem megengedhető egy-egy kiképzési esemény, gyakorlat, vagy misszió közvetlen előkészítése, vagy a tevékenység „kézi" irányítása.

A felső szintű parancsnoksági szervezetnek ugyanakkor képesnek kell lennie az említett feladatok önálló és magas színvonalú elvégzésére, nem megengedhető, hogy minden feladat kapcsán külön magasabb szintű utasításra legyen szükség. Egy felső szintű vezető szervnek ténylegesen felső szintűnek kell lennie, nem elképzelhető felsőbb-felső szint… Itt utalnék vissza értekezésem első részében taglaltakra, mely szerint a felső szintű vezetés meghatározó befolyás jelent az alárendelt felett, azaz nem függhet további vezetői szintektől. A vezetés korlátait csak az irányítás keretei jelentik, amely továbbra is a minisztérium szintjén jelentkezik.

Az opció elfogadása esetén a Honvéd Vezérkar főnöke nem tartozna a Magyar Honvédség szolgálati elöljárói láncolatába, hanem a Honvédelmi Minisztérium szervezetén belülről valósítaná meg a katonai szakmai irányítási feladatokat. *A Honvéd Vezérkar főnöke ennek megfelelően egyfajta katonai szakállamtitkárként funkcionálna és elveszetné a jelenlegi Hvt. szerinti vezetési jogosítványait, illetve ezek helyébe a szakmai irányítás egyes jogosítványai kerülnének.*

A jelenlegitől eltérően, önálló szervezeti csoportba, *a Magyar Honvédségen kívülre soroltam a háttérintézményeket.* Ezek sorában kiemelendő a védelmi igazgatás működtetéséért felelős szervezet. Véleményem szerint az ágazaton túlmutató, kormányzati szinten jelentkező védelmi igazgatási feladatok ellátása indokolja egy ilyen szervezet létét, melynek kialakítását a jelenlegi Védelmi Hivatal bázisán látom indokoltnak. Itt kívánom ismételten hangsúlyozni, hogy a közigazgatásban a honvédelemért felelős miniszter az első számú címzettje a honvédelemhez kapcsolódó ügyek vitelének, azonban ezek nem azonosíthatóak a Magyar Honvédség ügyeivel, szakmai határait a teljes igazgatás minősített időszaki működtetésére ki kell terjeszteni, amely indokolja a javasolt új szervezet Honvédségen kívüli elhelyezését.

A háttérintézményeknek a jelenlegi gyakorlattól eltérően, a miniszter és a minisztérium felelősségébe tartozó valamennyi szakterülethez biztosítania kellene a támogatást, ideértve akár az egészségügyi tudományos tevékenységet, akár a katonai fejlesztésekhez, védelempolitikai kutatásokhoz szükséges ismereteket, vagy a nyilvántartási-statisztikai jellegű feladatokat, továbbá a humán szakterület egyes feladatait. A Honvédelmi Minisztérium kialakítása szempontjából azt is meg kellett

vizsgálnom, hogy a háttérintézményi feladatok közül melyek azok, amelyeket be lehet, be kell emelni a HM-be, vagy a jelenlegi minisztériumi feladatrendszerből át lehet, vagy át kell telepíteni más szervezethez.

Úgy vélem, hogy a *Magyar Honvédség működését támogató szervezetek elhelyezése nem minden esetben indokolt a minisztériumi háttérintézményi struktúrában.* A jelenlegi infrastrukturális, pénzügyi és logisztikai jellegű, napi élethez kapcsolódó tevékenységek ellátását megfontolandónak tartom az egyes szervezetek/helyőrségek vonatkozásában megszervezni, vagy a felső szintű katonai vezetést megvalósító szervezet közvetlen alárendeltségébe utalni. Nem gondolom, hogy egy zászlóalj pénzügyi referensének, szervezetileg a minisztériumi háttérstruktúrába kell tartoznia, azonban a tárca költségvetésének tervezésével foglalkozó szervezeti egységet indokolt magába a minisztériumba beemelni. Könnyen belátható, hogy az általam vázolt struktúra megvalósítása növelné az alakulatok jelenlegi létszámát, azonban ezzel párhuzamosan csökkentené a háttérintézményekét.

A háttérintézményi struktúrában olyan feladatok elvégzését látom indokoltnak, melyek nem irányítási jellegűek, nem jelentkeznek döntési jogosítványként a tárca alárendeltségébe tartozó szervezetek felé, azonban a működés szakmai, tudományos, adminisztratív hátterét jelentik.

A kizárólag a Magyar Honvédséghez kötődő *tábori lelkészi szolgálatot indokolatlan a minisztérium háttérintézményeként szerepeltetni,* hiszen tevékenysége kizárólag az MH-ra szűkíthető, ennek megfelelően nem a minisztérium, hanem a haderő háttérszervezeteként vagy részeként történő besorolást tartom helyesnek.

Meggyőződésem, hogy a minisztérium működése szempontjából előremutató megoldást jelentene, ha a *miniszter mint egyszemélyi felelős vezetőt követően az államtitkár nagyobb szerepet kapna a szervezet vezetésében.* A jelenlegi rendszerben a kabinetfőnök állami vezetői megbízás nélkül látja el a hivatali szervezet vezetését, amely azt eredményezi, hogy szervezetvezetési szempontból a szakállamtitkárok a kvázi-alárendeltségébe kerülnek. Ez a tény a jelenlegi helyzetben nem okoz működési nehézséget, hiszen a Honvédelmi Minisztérium szervezeti kultúrája ezt képes befogadni, azonban a jogilag is megnyugtató megoldás megteremtése egyértelművé tehetné a kívülálló számára is a működés sajátosságait. A probléma megoldásának egyik lehetséges módja a jelenlegi struktúra változatlanul hagyása mellett *a kabinetfőnök állami vezetői megbízása, vagy a szervezetirányítási jogosítványok magasabb szintre emelése.*

Az államtitkárra vonatkozó szabályozást a miniszter helyettesítési jogkörében változatlanul fenntarthatónak ítélem, a parlamenti munka és a miniszter nevében a társadalmi szervezetekkel való kapcsolattartás feladat továbbra is megjeleníthető.

Az első opció szerinti tárcastruktúrát a következő oldalon levő ábra mutatja be.

Az opció jelentős eltérést mutat a jelenlegi struktúrától. A változat új eleme a központi ellenőrzési feladatokat ellátó szervezeti egység megjelenése a miniszter közvetlen alárendeltségében. Ez a szervezeti egység lenne felelős az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény 121/A. § (3) bekezdés szerinti belső ellenőrzési feladatok végzéséért, illetve idetelepíthetők egyes nem kifejezetten államháztartási jellegű központi ellenőrzési feladatok is. Szintén a szakállamtitkároktól függetlenül, de már nem miniszter-közvetlenként végeznék feladatukat a tárca parlamenti kapcsolataiért és a kommunikációért felelős szervezetek, illetve itt jelennének meg a

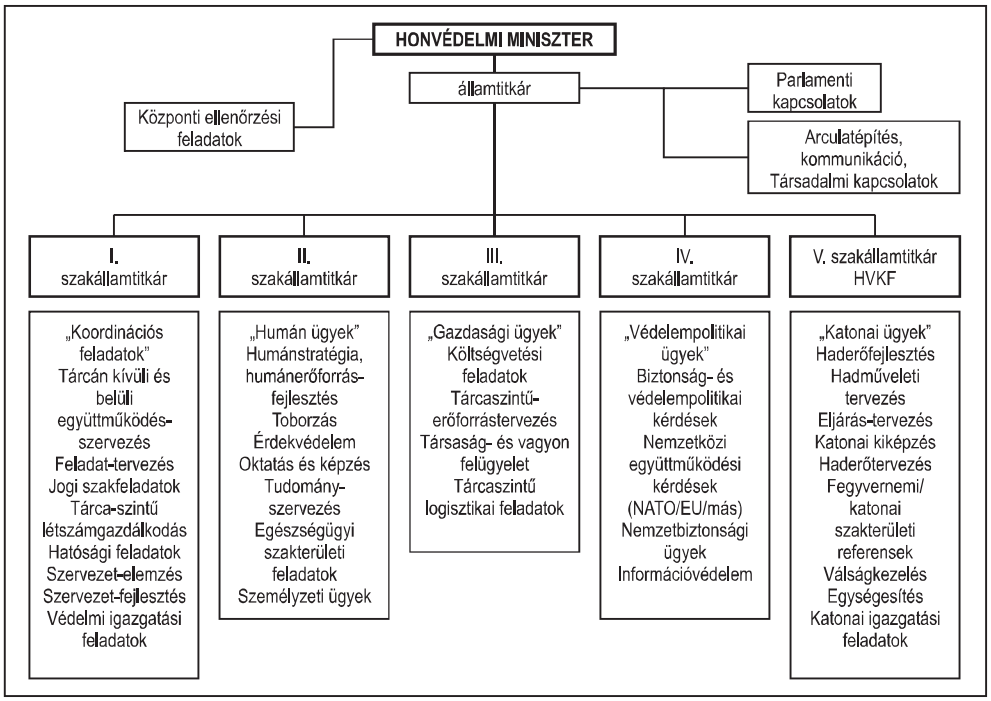

tárca társadalmi szervezetekkel történő együttműködését szervező és koordináló szervek is.

A felvázolt opció szerint *a minisztérium működésének gerincét az öt szakállamtitkár által irányított minisztériumi szervek adnák.* Az öt szakállamtitkár a hierarchiában azonos szinten jelenik meg, tevékenységüket magasabb szinten az államtitkár fogja össze. Elgondolásom szerint, az államtitkár ez irányú tevékenysége nem jelentkezik a napi működés során, kizárólag a stratégiai jelentőségű döntések meghozatala kapcsán szükséges a beavatkozása.

A napi szinten jelentkező munkaszervezés és a szakmai folyamatok összehangolásáért *az I. szakállamtitkár* felelős, aki egyben ellátja a tárcán kívüli és belüli együttműködés-szervezés, a jogi és hatósági szakfeladatok irányításának feladatait is. Idetartozna a tárca-szintű létszámgazdálkodás és az ágazati szervezetelemző-fejlesztő tevékenység végzése, továbbá – az együttműködés speciális eseteként – a védelmi igazgatás kapcsán jelentkező tárcán kívüli feladatok összehangolásához kapcsolódó munka.

Az opció szerint *a II. szakállamtitkár* felelős a humánerőforráshoz kapcsolódó szakmai munka irányításáért. A jelenlegi struktúrától eltérően, a humánerőforrás-gazdálkodás, a humánerőforrás-fejlesztés, a humánstratégia, a személyzeti ügyek, a tudományszervezés és az egészségügyi szakterület, valamint a toborzás és az érdekvédelem egy blokkban összpontosulna. Ennek szakmai indoka abban áll, hogy a tárcához tartozó szervezetek működésének legfontosabb alapja a megfelelő emberi erőforrás-háttér biztosítása. E nélkül minden egyéb szakmai célkitűzés és

fejlesztés megvalósítása kudarcra van ítélve, így javaslatom szerint ezen területek kiemeltként történő kezelése és összekapcsolása indokolt.

A III. szakállamtitkár felelőssége a pénzügyekre és a gazdasági erőforrások tervezésére, illetve az ágazati logisztika (ideértve az infrastrukturális feladatokat is) irányítására terjed ki, amely kiegészül a tárca gazdasági társaságainak és vagyonának felügyeletével. Hangsúlyozandó, hogy az erőforrások tervezése minden esetben kiszolgálója kell legyen a szakmai igényeknek, kerülendő a fiskális megközelítés, amely a költségvetési háttér szűkösségére hivatkozással a nyilvánvalóan indokolt szakmai folyamatokat is blokkolhatja.

A IV. szakállamtitkár szintén fontos területért felel. Itt összpontosulnának az ágazat működésének alapjául szolgáló nemzetbiztonsági-, biztonságpolitikai és nemzetközi együttműködési feladatok, a kapcsolódó stratégia-alkotás egyes részfeladatai. A szakállamtitkár irányításával folynának azok a szakmai feladatok, melynek eredményeképpen meg lehet határozni a Magyar Honvédség alaprendeltetéséből adódó tevékenység kiemelt irányait, az „MH küldetését", a valós biztonsági kihíváson alapuló szakmai igényeket a haderő hosszú távú fejlesztési irányai vonatkozásában.

Az V. szakállamtitkár felelőssége a katonai ügyekre terjed ki, magában foglalva a jelenlegi vezérkari funkciók jelentős részét. A szakállamtitkár szakirányítása alá az ágazat minden katonai tevékenysége besorolandó, nem korlátozva a jogosítványokat a szolgálati alárendeltekre.

Új elemként jelenik meg a válságkezelés kizárólagos felelőssége, melynek jelenlegi feladatai megosztottak a Honvédelmi Minisztériumban. Az egységes megjelenítés miértje a feladat alkalmazási oldalában keresendő, melynek során elsődlegesen a Magyar Honvédség katonai szervezetei érintettek. A jelenleginél nagyobb hangsúlyt kell kapjon az V. szakállamtitkár esetében a haderőtervezés és a stratégai szintű hadműveleti tervek elkészítése, összehangolása a honvédelemben érintett más szervek minősített időszaki működésére vonatkozó szabályozóival.

Az egyes szakállamtitkárok szakirányítási jogosítványai kiterjednének a Magyar Honvédség egészére, szakmai szempontból nem indokolt a szolgálati alárendeltség szerinti megkülönböztetés.

Ismételten hangsúlyozom, hogy a fenti opció megvalósítása számos ponton igényli nem csak a honvédelmi, hanem a szélesebb jogi környezet módosítását, ugyanakkor egyértelmű és tiszta viszonyokat képes teremteni az ágazat felső szintű irányítása és a szervezetek vezetése vonatkozásában. Mindemellett a fentebb vázolt elvi struktúra csak egy a lehetséges változatok közül.

A II. opció – működési hatékonyság-növelés, kisebb szervezeti korrekció mellett

Ebben az opcióban a jelenlegi jogi keretek maximális figyelembe vételével és a lehető legkisebb, ám meggyőződésem szerint indokolt szervezeti korrekcióval számolok. Az opció alapja az, hogy a minisztériumi szervezet vezetője – természetesen a miniszter döntése alapján és az államtitkári jogosítványok érintetlenül hagyásával – továbbra is a kabinetfőnök. Ebben az esetben is fennáll azonban az előzőekben már vázolt probléma, ti. a kabinetfőnök nem állami vezető, és vezetési jogköre kiterjed nem csak a tárca köztisztviselőire, katonáira, hanem annak egyes állami vezetőire is.

Mindezekre figyelemmel feladatrendszere és a szervezetben betöltött szerepe indokolja szakállamtitkári kinevezését[3].

A szakirányítás szempontjaira figyelemmel *meg kell teremteni* a jogalkotó eredeti szándékának megfelelő[4] *egyszemélyi szakirányítás szervezeti feltételeit.* Ennek értelmében – és összhangban a jelenlegi működési rend súlypontjaival – célszerűnek látom ezt a jogosítványcsoportot a kabinetfőnökhöz telepíteni, míg a többi szakállamtitkár csak a szakmai kidolgozás irányításáért felel. Ez a megoldás képes szavatolni a szakmai folyamatok egységes kezelését és a szabályozók kidolgozásáért felelős állami vezetők irányítói tevékenysége megfelelő garancia a hatékonyságra.

Itt kell kitérnünk arra a problémára, amely a Honvéd Vezérkar főnök szakirányítási jogaival összefüggésben merül fel. Mint ahogy azt már többször kiemeltem, a jelenlegi Hvt. nem biztosít egyértelmű szakmai irányítási jogkört a Honvéd Vezérkar főnöke részére, így ennek megteremtése a jogszabály módosítása nélkül nem megoldható. Szakmai körökben létezik egy olyan megközelítés, amely a Honvéd Vezérkar főnökét a „katonai" szakterület szakirányítójának tartja és ennek megfelelő szakirányítási rendszer kialakítását szorgalmazza. Álláspontom szerint, ez vitatható megközelítés, hiszen a „katonai" szakterület mint önálló, nem is értelmezhető. A harceljárásokra és a kiképzés egyes területeire vonatkozó szabályokat a jelenlegi jogi környezetben főosztályvezetői szinten célszerű meghatározni, illetve a szolgálati elöljárói feladatszabás keretében meg lehet jeleníteni. A hatályos Hvt. és a Magyar Honvédség irányításáról és felső szintű vezetéséről szóló 2134/2006. (VII. 27.) Korm. határozat nem ad egyértelmű felhatalmazást a Honvéd Vezérkar főnökének a szakirányítás egyetlen területére sem, melynek felülvizsgálata szintén indokolt lehet.

A minisztériumi működés hatékonyságának fokozása érdekében *javaslom az egységes Humánpolitikai Főosztály kialakítását.* Indokoltnak tartom ugyanis a tágabb értelemben vett *humánpolitika valamennyi szakterületét* (stratégiaalkotást, személyzeti politika, oktatás-képzés politika, egészségpolitika, szociálpolitika, humánszolgáltatások kapcsolódó feladatai stb.) *egyetlen önálló minisztériumi szervbe integrálni.* Jelenleg ez a terület a Kommunikációs és Toborzó Főosztály, a Tervezési és Koordinációs Főosztály és a Személyzeti Főosztály keretein belül reprezentált, azonban a stratégiai szintű döntések összhangjának biztosítása és a terület fontosságának hangsúlyozása érdekében szükségesnek látom a feladatok integrálását. A hatékonyabb minisztériumi feladat-elosztást szolgálhatná az is, ha az egyes híradó és informatikai, valamint a szorosan kapcsolódó információ- és adatvédelmi feladatok egy szervezetben összpontosulhatnának. A jelenlegi jogi kereteken belül maradva indokoltnak látszik néhány olyan már meglévő szerepkör erősítése is, melyek ugyan fellelhetőek a minisztérium szervezetében, azonban alulreprezentáltnak tekinthetők. Ebbe a csoportba sorolnám az Európai Unió működéséhez kapcsolódó katonai szakmai szervezeteket.

---

3 A szakállamtitkári kinevezésre a miniszter előterjesztése alapján a miniszterelnök jogosult. (Kszt. 57. § (2) bek.)

4 Az előzőekben már kifejtett, a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2006. évi LVII. törvény megalkotása kapcsán kialakult helyzetre figyelemmel.

Nem gondolom, hogy szükség lenne állandó önálló szervezeti egység kialakítására az EU-s feladatok ellátására, inkább a szakmai feltételeket lenne szükséges javítani, növelve a területtel érdemben foglalkozók számát az egyes főosztályok szervezetén belül.

A 2011-es magyar EU soros elnökség csak átmenetileg indokolhatja szervezeti egység létrehozását, hiszen az EU vonatkozásában jelentkező feladatok az elnökségtől függetlenül is léteznek, az elnökségi szerepkörrel összefüggésben szóba jöhető kihívások kezelése azonban ideiglenesen szélesebb humánerőforrás-szükségletet generál.

A Honvéd Vezérkar szervezeti egységeit áttekintve *indokoltnak tűnik az egyes fegyvernemi területek erőteljesebb reprezentációja,* amely különösebb szervezeti változás nélkül is megvalósítható. Erre azért van szükség, mert a jelenlegi Hvt. adta keretek a felső szintű katonai vezetés teljes spektrumát a Honvédelmi Minisztériumban jelenítik meg, melyhez a szükséges szakmai hátteret célszerű a döntéshozó közeli környezetében biztosítani. Amennyiben a minisztérium adott létszámkerete mellett ez nem lenne megvalósítható, célszerű ezen döntés-előkészítési feladatokat a haderőnemi parancsnoksági szinten elvégezni, amelyhez azonban már a felső szintű vezetés rendjének áttekintése/korrekciója is szükséges lehet.

A Honvéd Vezérkar funkció közül e*rősítendőnek tartom a stratégia-alkotás területét,* amelyhez természetesen a megfelelő humánerőforrás-háttér biztosítása is szükséges. Példaként álljon itt csak egy: a jelenlegi HM Szervezeti és Működési Szabályzat szerint a nemzeti katonai stratégia kidolgozása a Védelempolitikai Főosztály felelőssége. A hatáskör ilyenfajta telepítésének az az oka, hogy a katonai stratégiát biztonságpolitikai dokumentumként kezeli a külföldi szakirodalom és a hazai hagyomány. Ha azonban figyelembe vesszük a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról szóló 2073/2004. Korm. Határozat[5] szövegét, szembetűnik, hogy a hazai jogrendben a katonai stratégia egy végrehajtási jellegű, kifejezetten a biztonság fenntartásának gyakorlati módozatait megfogalmazó joganyag kell legyen. Más országok (Franciaország 2008-ban) a katonai stratégiát átfogó okmányként kezelik, amelyek tartalmazzák a biztonságpolitikai környezet értékelését, a biztonsági kihívásokat, a haderő fejlesztésének főbb feladatait, prioritásait, a honvédség fő feladatait és a kihívásokra adandó alapvető katonai válaszokat. Ugyanakkor ezek nagyobb része a hazai jogi környezetben más determinált, külön jogi szabályozókban meghatározott, így a hazai katonai stratégia már valóban csak végrehajtási jellegű dokumentum lehet. Ennek megfelelően a *szakmai rész kidolgozását elsődlegesen a Honvéd Vezérkar szerveivel lenne (lett volna) célszerű elvégeztetni,* és ezt követően végrehajtani a belső egyeztetést. *A fentiekben részletezett opció szervezeti vázlatát a következő oldalon levő ábra szemlélteti.*

---

5 „V. fejezet, Ágazati stratégiák: (…) Az ágazati stratégiák feladata, hogy az Országgyűlés a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről szóló 94/1998. (XII. 29.) OGY határozatában rögzített kereteken belül, valamint a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájában meghatározott értékek, érdekek és célok alapján a szakágazat sajátosságai és területe szerint lebontva dolgozzák ki a Magyar Köztársaság külső és belső biztonsága fenntartásának gyakorlati módozatait."

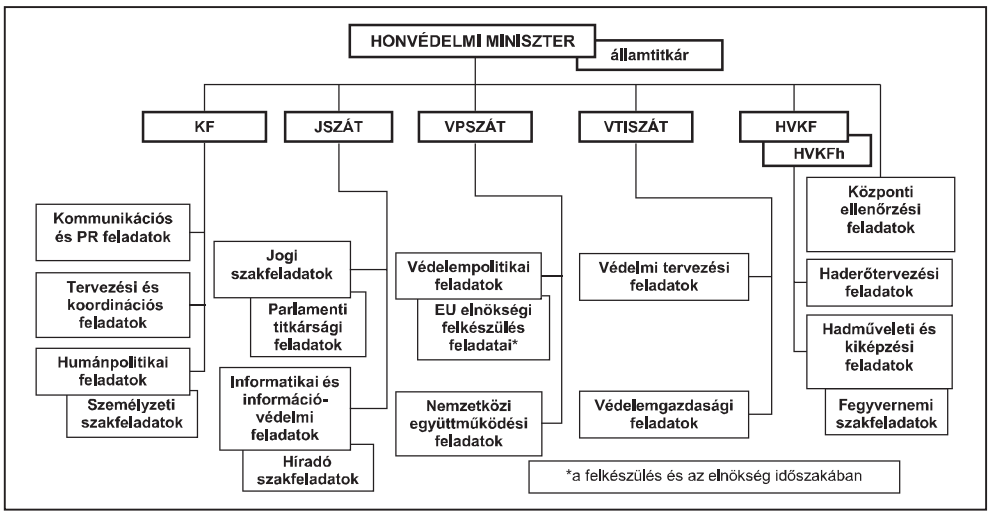

Az integrált minisztériumi működés hatékonyságát fokozhatja az is, ha a Honvéd Vezérkar főnöke szélesebb körben támaszkodik a minisztérium neki szolgálatilag alá nem rendelt szakfőosztályaira. Ezzel a megoldással a vezérkari döntéshozatali eljárás korai szakaszában kiküszöbölhetőek az esetleges jogi-, gazdálkodási-, erőforrástervezési-, vagy más olyan területet érintő szakmai hiányosságok, melyeken a Honvéd Vezérkar főnöke nem rendelkezik szakmai apparátussal.

Természetesen a fentiek a minisztérium klasszikusan közigazgatási feladatot ellátó szervezeteire is igazak: ebben az esetben a katonai szakmai tudás bevonása nem nélkülözhető. Itt kívánok utalni az elmúlt időszak „civilesítési" törekvéseire, melynek eredményeképpen a szervezeten belül folyamatosan növekszik a katonai előélettel nem feltétlenül rendelkező köztisztviselők aránya, amely szükségképpen magával vonja a katonai szakmai terület alacsonyabb szintű ismeretét.

A működés hatékonysága fokozható továbbá a tárca kontrolling tevékenységének egységesítésével. A jelenlegi szabályok szerint a kontrolling-feladatokat a kabinetfőnök irányításával szakterületi bontásban több szervezeti egység[6] látja el – megjegyzem az Állami Számvevőszék[7] jelentése szerint is kiváló színvonalon, miközben a védelmi tervezési és infrastrukturális szakállamtitkár irányítja a fejezeti monitoringot. Indokoltnak látom a monitoring és kontrolling-folyamatok eredményeinek egységes feldolgozását, a rendszerszemléletű probléma-megoldás gyakorlatának erősítését, melyhez a kapcsolódó döntéseket a jelenlegi struktúrában a kabinetfőnök alárendelt szervezetei képesek előkészíteni. Megfontolható azonban egy önálló kontrolling szerv létrehozatala is, amely a fejezeti központi ellenőrzés mellett integrálhatná az ellenőrzés egyéb területeit is.

6 A humán és személyügyi kontrolling kivételével a Miniszteri Kabinet Titkárság végzi ezt a tevékenységet.

7 Az Állami Számvevőszék jelentése a tárca kontrolling és monitoring tevékenységéről – tervezet 2008.

Ujj András

Versenyezni, de miben?

Korunk vezérgondolata a verseny, amelynek szinte az élet minden területén meghatározó erőt tulajdonítanak. El kell ismerni, hogy ebben sok igazság van: a verseny ösztönzi a termelést, az innovációt, a tudomány fejlesztését és sok minden mást. Még az oktatást és a tudás elsajátítására való törekvést is. Nem mindegy azonban, hogy mi a verseny célja, tartalma, formája. Ha a verseny rossz irányultságú, nem biztos hogy gyümölcsöző lesz a munka, amelyet a verseny kivitelezésére fordítunk, így erőfeszítéseink hamvába hullnak. Az alábbi cikk szerzője a ZMNE-en szerzett tapasztalatai alapján úgy látja, hogy az intézményben a hallgatókért folytatott verseny nem célirányos, mert arra irányul, hogy – a hallgatói létszám növelése érdekében – folyamatosan bővíti a képzési kínálatát. Ez a mennyiségi szemlélethez vezet s az egyetem mind több és több irányú ismeretet akar adni – s ezzel fokozza vonzerejét –, de így nem eléggé erős a minőség megőrzésében, fejlesztésében. Ezért a szerző úgy látja, hogy a verseny iránya – s ezáltal tartalma, formája sem – hosszú távon nem fenntartható és nem célravezető. A probléma megoldása érdekében azt javasolja, hogy a ZMNE a mennyiségi szempontú fejlesztésekről térjen át a minőségi szempontú fejlesztésre. Ennek érdekében célszerűnek tartja az intézményben haladéktalanul megkezdeni az elit képzés folytatásához szükséges fejlesztési programok kidolgozását.

A szerző a javaslatait sokoldalú elemzéssel indokolja és felvázolja azt, a szerinte is sok erőfeszítést igénylő, nehéz utat, amelyen a ZMNE állományának az áttérés érdekében végig kell menni. Felhívja a figyelmet az oktatók, a kutatók felkészítésének segítésére, a feltételek megteremtésére, mert a minőségi oktatás minőségi tanári állományt és körülményeket követel meg. A feltételek javítása közé sorolja egy kutató-fejlesztő innovációs tudáscentrum megteremtését és legalább egy – a szövetségi elvárásoknak megfelelő – kiválósági központ létrehozását.

Egy egyetem életét valamikor évszázadokban mérték. Párizs, Bologna, Montpellier, Oxford, vagy Salamanca tekintélyét nem csak az oktatás valós vagy láttatott magas színvonala, tanárainak nemzetközi híre adta, hanem a különlegesség és egyediség, a folyamatosságra törekvés, a megingathatatlanság, a mindent túlélni tudás képessége is. Képességek és tradíciók! *Állandóság és megújulás!* Ez kellene jellemezze a ma egyetemét is, hogy kiérdemelhesse és élvezhesse ugyanazt a tiszteletet és megbecsülést, amit az elődök megkaptak. Valami azonban gyökeresen megváltozott! Ahogyan formálódott a világról és abban elfoglalt helyünkről kialakított képünk, úgy alakult át a tudáshoz való viszonyunk is.

A tudás hatalom! – szól az évszázados mondás. A tudás áru! – mondja korunk embere. Lehet-e egyszerre érvényes mindkét állítás? Úgy tűnik, abban nem mutatkozik lényeges különbség, hogy mindkét álláspont értéknek tekinti a tudást, vagyis

az ismeretek meghatározott rendszerének birtoklását. Abban viszont már ordító a különbség, hogy miként kezeli a tudást átadni képes, annak felhasználási módjára is megtanító intézményeket, illetve hogyan látja a „terméket", a tudás új tulajdonosát!

Az egyetem – és nem csak a közfelfogás szerint, hanem az oktatáspolitikai álláspontok is erre utalnak – ma már nem „a tudás temploma". *Az egyetem a felsőoktatási piac szereplője,* a diploma birtokosa pedig termék, amely – gyakran valós értékétől függetlenül – magát kell eladja. Úgy tűnik, a közvélekedés szerint áru lett tehát az orvos, a tanár, a mérnök, az informatikus, vagy éppen a kommunikációs menedzser. Lehet-e ugyanígy áru vajon az a diplomás is, aki sajátos, nem kitüntetett, de vitathatatlanul különleges helyet tölt be a társadalomban? *Lehet-e áru az ország biztonságának szavatolására rendelt fegyveres, a katona? Lehet-e szimpla „piaci szereplő" a képzésükre, oktatásukra rendelt intézmény?* A válasz alapjaiban határozza meg a tisztképzés és a katonai tanintézetek jövőjét szerte a világon!

Egy hadsereg minőségének, alkalmazhatóságának egyik legfontosabb fokmérője a feladatokat megtervezők és végrehajtók, a tisztek, tiszthelyettesek és legénységi állományúak tudása, felkészültsége, kiképzettsége. Nem elhanyagolható szempont tehát, hogy *milyen oktatási, képzési és kiképzési rendszert, illetve intézményeket működtet egy ország fegyveres ereje,* ezek hogyan illeszkednek az általános oktatási-képzési rendbe, és milyen társadalmi, szakmai elfogadottság mellett végzik munkájukat! A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem a hazai védelmi szféra egyetlen felsőoktatási intézménye, amely polgári szakokon is folytat képzéseket, ilyenformán tehát kétszeresen is egyedülálló iskola. Alig másfél évtizedes működését mégis, vagy éppen ezért, állandó, nem ritkán érzelmektől túlfűtött és szakértelemtől kevéssé áthatott viták kísérik.

❑ *Az elmúlt két évtized a magyar katonai felsőoktatás szervezetében és tartalmában rendkívül komoly változásokat hozott.* Az egyetemi rangú katonai akadémia és a három katonai főiskola a rapid módon csökkentett Magyar Honvédség alegységparancsnoki és középvezetői utánpótlással kapcsolatos igényeit messze felülmúló képzési kapacitásokkal rendelkezett, bár az is igaz, hogy a haderő-átszervezések következetlensége és tempója miatt ezt az igényt hosszabb távra, de akár csak a következő két-három évre sem lehetett pontosan meghatározni.

Az integrációs folyamatok eredményeként 1996-ban létrejött Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem többszintű képzést folytatva, a védelmi szféra egyetlen felsőoktatási intézményévé vált. Főiskolai szakjain oktatta a jövő tiszti generációit, gondoskodott a középszintű vezetők képzéséről, és hosszú szünet után megteremtette a katonai felsővezetők hazai felkészítésének kereteit is. Mindezek mellett egyre erősödő doktori képzést, kutatási tevékenységet folytatott, valamint bázisává vált a tanfolyamrendszerű oktatásnak is. (Itt tartom szükségesnek megjegyezni, éppen ezért volt dühítő, amikor a 2009-es tisztavatás alkalmával fanyalogva jegyezték meg sokan, köztük katonák is: „Miért kell 48 tiszt avatásából ekkora cirkuszt csinálni?" A kérdezők éppen csak azt felejtették el, hogy a Hősök terén az Egyetem által oktatott hallgatóknak csupán egy töredékét, képzési profilja egy apró, jóllehet az egyik legfontosabb szeletének prezentációját látták.

A transzformáció persze nem volt sem egyszerű, sem pedig fájdalommentes. Azt, hogy a korábbi oktatási intézményrendszer az új igényekhez és viszonyokhoz képest

túl nagy és túl költséges volt, érdemben nem vitatta senki. Az igazi kérdés az volt, *milyen irányt vegyen az átalakítás*? A politikai döntéshozók haderővel kapcsolatos bizonytalansága, a számszerű mutatók mindenek felettisége, a gazdasági kényszerek, pontosabban az állandó pénzszűke, a hivatásos katonák és közalkalmazottak évek óta tartó egzisztenciális bizonytalansága, illetve a polgári felsőoktatás rendszerében feltáruló új lehetőségek szinte kikényszerítették a tanintézet működtetésével kapcsolatos felfogások gyökeres átalakítását. Szemben azokkal, akik fenn kívánták tartani a katonai felsőoktatás elkülönített helyzetét, sokan úgy vélték, hogy a korábbi évek, évtizedek elszigeteltségét most felválthatja a beolvadás és az egyenrangúsítás folyamata. Ha az összeolvadó polgári intézmények képesek eredményesen folytatni a többszintű képzést egyetlen nagy szervezetben, megadva a karoknak és intézeteknek a működéshez feltétlenül szükséges mértékű önállóságot, akkor a már majdnem teljesen integrált új katonai tanintézet is alkalmas lesz erre. Minthogy szabad oktatási kapacitások a folyamatos csökkentések ellenére még ekkor is mutatkoztak, a hon- és rendvédelmi szféra pedig nem tudta lekötni őket, okkal vetődött fel a polgári képzések beindításának lehetősége is. Kivételes alkalom volt ez akkor, amikor a Honvédelmi Minisztérium – mivel a Magyar Honvédség képzési igényeinek kielégítésére ésszerű alternatívát nem talált – továbbra is felvállalta a fenntartói kötelezettségek teljesítését, vagyis az oktatás humán háttere és az infrastruktúra már eleve rendelkezésre állt. A létrehozott és a felvételizőknek *felkínált polgári szakok népszerűnek bizonyultak, a hallgatói létszám folyamatosan nőtt, ami újabb és újabb képzések bevezetésére inspirálta az intézmény akkori vezetőit.*

Az Egyetem tehát élvezte azt a védőernyőt, amelyet a fenntartó honvédelmi minisztérium a – minden évben csökkenő összegű, de garantált – költségvetési támogatás biztosításával nyújtott számára, így nem kellett a polgári felsőoktatási intézményekhez hasonlóan napi harcot vívnia a fennmaradásért. Tény volt ugyanakkor, hogy az oktatott és kibocsátott létszámhoz viszonyítva – az időről időre megismétlődő leépítések és átszervezések ellenére – még hazai összevetésben is egyedülállóan nagy oktatói és oktatásbiztosító-, kiszolgáló létszámmal, illetve magas fenntartási költségekkel dolgozott. Több telephelyen működve, komoly technikai hátteret felhasználva, hallgatóinak különleges – és nem ritkán különlegesen költséges – szolgáltatásokat nyújtva igen „drága" intézménynek bizonyult. Azt persze, hogy *a tisztképzésben mi az optimális „ár-érték" arány, vagyis reális ráfordításokkal működik-e egy katonai tanintézet,* Magyarországon még nem sikerült kiszámolnia senkinek. Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy vannak az átlagnál drágább, komoly infrastruktúrát és gyakorlati elemeket igénylő képzések – orvos, mérnök, repülőgépvezető stb. – akkor azt is el kell fogadnunk, hogy a tiszti alapképzés, amennyiben felsőoktatási keretek között zajlik, ezek közé tartozik. Így aztán az Egyetem gazdaságos, vagy gazdaságtalan működtetését érintő kritikák és viták nagy részét merőben akadémikusnak kellett tekintenünk. Az igazi gondot a polgári képzésre fordított költségek, illetve az abból befolyó bevételek elkülönítetlensége okozta, ez azonban az évek során lassan ugyan, de megoldódott.

Amit viszont máig nem sikerült helyre tenni, az az, hogy az intézménynek a védelmi szférán belül korábban, még az „akadémiai években" kivívott pozíciója folyamatosan gyengült. A hadrendből kikerülve egyre távolodott az oktatási végtermék legnagyobb felhasználójától, a Magyar Honvédségtől, ugyanakkor a képzés gyakorlati elemeinek tekintetében egyre inkább rászorult a katonai szervezetek

anyagi, technikai, logisztikai és személyi támogatására. Ennek következtében működési rendjét már nem csak az oktatás logikája határozta meg, hanem a haderőt sokadlagos feladatként támogató, biztosító csapatainak éves feladatterve is. Az eszközök, a gyakorlóterek, a biztosító és kiszolgáló állomány igénybevétele minden egyes esetben komoly egyeztetések tárgyává vált, amelyek minden féltől nagyfokú kompromisszumkészséget követeltek meg.

A költséghatékonyság részben természetes, részben a már említett szervezeti és működésbeli problémákból fakadó alacsony foka, a nem kis részben rákényszerített különállás, valamint a szférán belüli intézményes és személyi kapcsolatok átalakulása okán a Nemzetvédelmi Egyetemet rendkívül éles kritikák érték, amelyek kezelésének módja nem szolgálta a feszültségek érdemi csökkenését. Jóllehet sokan látták, hogy a problémák jelentős része az említetteknél jóval összetettebb, és kezelésük meghaladta nem csak az Egyetem, hanem gyakran a tárca lehetőségeit is, az erre irányuló lépéseket meglehetősen lassan és hullámzó intenzitással tették meg.

Nyilvánvalóan nem elsősorban az említett szereplők hibája volt például, hogy a Felsőoktatási Törvény előírásai miatt csökkent az intézmény struktúrájának és a képzés metodikájának rugalmassága, vagyis lassan elveszítette azt az adaptációs képességet, amelynek minden katonai tanintézményt jellemeznie kell. Ami a polgári oktatásban értéknek és előnynek számít – például az adott intézményhez kötődő hosszú oktatói-kutatói múlt, vagy egy szűk szakterületen megvalósuló specializáció –, *az a tisztképzésben kifejezett hátrány, hisz épp a legfrissebb szakismeretek gyakorlatközpontú oktatását teszi lehetetlenné.* Az ismereteket közvetíteni képes szakemberek oktatásba történő bevonása részben a törvényi előírások és az akkreditációs szempontok okán, részben pedig a rendfokozattal bíró oktatók és csapatoknál szolgáló tisztek előmeneteli rendje közötti ordító különbségek miatt szinte lehetetlenné vált.

Az erőfeszítések ellenére újra és újra bebizonyosodott, hogy az oktatói tevékenység egyáltalán nem szerves része, meghatározó jelentőségű állomása a magasba ívelő tiszti karriernek. Az össze nem hangolt kettős – a felsőoktatási törvényben rögzített, illetve az oktatók és hallgatók jogállásáról szóló törvényben meghatározott – követelményrendszernek való megfelelés kényszere, az adott körülmények között intézményt és fenntartót egyaránt megoldhatatlan feladatok elé állított. Ezen az sem segített, hogy az Egyetem hazánkban az elsők között, az európai katonai tanintézetek közül pedig elsőként csatlakozott a Bologna-rendszerhez, kialakítva a lineáris képzési modellt. Megítélésem szerint a Bologna-követelmények a deklarált szándékokkal szemben meglehetősen rigid, generális szabályokon alapulóak, amelyek nem kedveznek a különleges képzést folytató intézményeknek, hosszabb távon pedig gyengítik az ilyen képzést igénylő szakmákat.

❑ *Így érkeztünk el a 2007-es évhez,* amikor a politikai döntéshozók a korábbitól gyökeresen eltérő módon kezdték kezelni az intézményt. Hogy a szakma egyre sürgetőbb igényeinek felismerése, vagy a fenntartás és finanszírozás problémái gerjesztették-e a korrekciók iránti igényt – noha kiemelkedő fontosságúnak tartom – jelen írás gondolatmenete szempontjából nem perdöntő, vizsgálatától tehát eltekintek. A fontos az, hogy a honvédelmi miniszter az Egyetem akkor felálló, komoly belső legitimációs problémákkal küzdő új vezetésének feladatul szabta az Üllői úti telephely

felszámolását, valamint az ottani szervezeti egységek és képességek átköltöztetését a Hungária körúti bázisra. Ezzel együtt új, a lokációt is figyelembe vevő, csökkentett létszámú struktúra kialakítására, illetve a működés hosszú távú fenntartását biztosító gazdálkodási rend bevezetésére adott utasítást úgy, hogy *a 2008/2009-es tanévet már egy telephelyen, kisebb létszámmal, működő oktatási, elhelyezési és kiszolgáló infrastruktúrával kellett elkezdeni.* Az Egyetem állománya a feladatot, az idő rövidsége és a sokszereplős beruházások esetében már-már megszokottá váló problémák ellenére, a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség kijelölt szervezetinek támogatásával végrehajtotta!

A munkát az sem tette egyszerűbbé, hogy a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) 2008 őszén kezdte meg az Egyetemen folyó tiszti és polgári alap- és mesterképzés, valamint doktori képzés akkreditációs vizsgálatát. Emellett már zajlott a MAB és az Országos Doktori Tanács által indított, a doktori iskolák teljesítményét ellenőrző felmérés második köre is.

A folyamat ugyan csak a MAB hivatalos álláspontjának közlésével zárul majd le, de az informális csatornákon érkező hírek sikerről szólnak. Ha így is lesz, az adott helyzetet messze nem tekinthetjük végállapotnak. Ahogyan fejlődnek azok a szakterületek, amelyeket az Egyetem oktat, úgy kell fejlődnie magának az intézménynek is új képességek kialakításával, az oktatást és a hallgatókat, oktatókat érintő szolgáltatások színvonalának javításával.

Megítélésem szerint a *képzés kettős – katonai és polgári – jellege hihetetlenül nagy lehetőséget jelent az intézmény számára.* A fanyalgók hosszú időn át attól „óvták" a felsőoktatással kapcsolatos döntések előkészítéséért és meghozataláért felelősöket, hogy az itt folyó polgári képzés színvonalát nehogy lerontsa a katonai képzésben meghonosodott gondolkodásmód, a kialakult módszerek és technikák rendszere, illetve az oktatói állomány minősége. Az idők folyamán kiderült, hogy sem egyik, sem másik nem vált kárára az itt tanuló polgári hallgatóknak. Az oktatók és az oktatás minőségét a mindenkire egyformán érvényes követelmények alapján, független testületek vizsgálták és találták megfelelőnek. A „katonás" módszerek, amelyek a hallgatók önállóságát, felelősségtudatát és elkötelezettségét fejlesztik, ugyancsak eredményesnek bizonyultak. A tényleges probléma nem is az volt, hogy rontja-e az egy telephelyen folyó képzés a polgári hallgatók lehetőségeit, hanem az, hogy a közös elhelyezés csökkenti-e a katonai képzés hatékonyságát és eredményességét? Az, hogy egyenruhás hallgatóink komoly identitásválsággal küzdenek, nyilvánvaló.

A speciális követelmények teljesítése, a civil társaiknál lényegesen nagyobb, és attól eltérő jellegű leterheltség, a katonai rend és fegyelem betartása a jövő tisztjeitől *igen erős elkötelezettséget, elszántságot és kitartást, oktatóiktól és parancsnokaiktól pedig különleges törődést, állandó odafigyelést, nagyfokú hozzáértést követel meg.* A lemorzsolódási mutatók és okok arra utalnak, hogy az alapképzésben résztvevők részben nem azt kapják, amit a katonai felsőoktatástól vártak, részben pedig nem képesek megfelelni a követelményeknek. Kétségtelen tény, hogy a nem tisztán katonai környezetben, vegyes – egyrészt a polgári felsőoktatásban alkalmazott, másrészt a Magyar Honvédség állományára vonatkozó – szabályrendszerben a korábbi időszakokhoz képest összehasonlíthatatlanul nehezebb a megrendelő elvárásainak azonnal, vagy rövid idő alatt megfelelni képes honvédtiszteket képezni.

A példa, amelyet a hallgató követhetne, némely esetben maga sem ideális. Ezek – a bolognai generális, és a katonai speciális képzési követelmények közötti diszharmónia, a polgáriasodó körülmények és környezet – így együtt, egy teljesen *új felfogást, új módszereket és lényegesen rugalmasabb oktatói-parancsnoki állományt tesznek szükségessé.* A hallgatói zászlóalj a maga sajátos követelményrendszerével, ehhez igazított kiképzési programjával és napirendjével, a katonai tevékenységek gyakorlásának korábbinál hatékonyabb keretét jelenti. Ehhez ad, egyelőre még megbecsülhetetlen többletet a *mentori rendszer* bevezetése, amely közvetlen kapcsolatot teremt a hallgatók és a gyakorló, érdemi ismeretekkel, tapasztalatokkal rendelkező tisztek között, javítva ezzel az egyáltalán nem közkedvelt, és valljuk meg őszintén, kissé erőltetettnek tűnő, de a jelen körülmények között nélkülözhetetlen katonai szocializációs tevékenység eredményességét.

A tiszti alapképzésnek azonban van egy rendkívüli, ma még teljességgel kihasználatlan lehetősége is. Az alacsony – rendszerint kevesebb, mint 400 fős – hallgatói létszám, a viszonylag magas oktató-hallgató arány, az alacsony csoportlétszámok és a folyamatosan javuló oktatási infrastruktúra kitűnő alapot adnak az elmélyült, a hallgatók adottságait figyelembe vevő, majdhogynem személyre szabott oktatásnak. *Némi túlzással ezt hívják elitképzésnek.* Ha ezek a lehetőségek találkoznak egy, a feladatát értő, azzal azonosulni tudó oktatói karral, a színvonal javulását szinte ki sem lehet védeni! A Nemzetvédelmi Egyetem a kis oktatási intézmények közé tartozik, amely viszonylag alacsony nappali, és valamivel magasabb levelező hallgatói létszámmal rendelkezik. A katonai alapképzésben eredményesnek bizonyuló módszerek tehát viszonylag könnyen átvihetők a katonai MSc-, illetve a polgári alap- és mester-képzésbe is.

❑ *A mennyiség helyett minőségi változás*t! És itt kell visszatérnem a bevezetőben feltett kérdéshez: *Kizárólag üzleti szempontok szerint kell-e menedzselni egy vegyes profilú, de alapvetően katonai oktatási intézményt?* Az elmúlt évek gyakorlata azt mutatja, hogy a hallgatókért folytatott verseny kellően át nem gondolt, hosszú távon fenn nem tartható, a munkaerőpiacon alacsony értéket képviselő képzések indítására kényszeríti az intézményeket. Bevételt ugyan termelnek, a talpon maradást még éppen biztosítják, de kizsigerelik az oktatókat éppúgy, mint az infrastruktúrát, az érdemi fejlesztéshez elegendő forrást pedig csak a legritkább esetben biztosítják. Folyamatos kényszer alatt tartják az intézményt, hogy az bővítse képzési kínálatát, de nem adnak garanciát a minőség megőrzésére és fejlesztésére. *A válasz tehát egyértelműen nem!*

A fent említett kényszerek okán a Nemzetvédelmi Egyetem mintegy tíz éven át ezt az utat követte, és a nehézségek ellenére elismerten komoly eredményeket ért el. Olyan képzéseket honosított meg, amelyek csak itt folynak, mintegy monopóliumot biztosítva az intézménynek. Ez a pozíció azonban sokáig nem védhető, hiszen a felsőoktatási intézmények számának várható további csökkentése a képzési területekért vívott harc újabb, még kiélezettebb fordulóját hozza majd. Rövid időn belül nem várható az állami támogatások összegének növekedése, a gazdasági viszonyok pedig minden bizonnyal a fizetőképes hallgatói kör további szűkülését eredményezik. Eljött tehát az ideje annak, hogy a *mennyiségi szempontú fejlesztéseket* – jelentsen ez mégoly kemény munkát és kimutatható eredményeket is – *felváltsák a minőségi, az elit képzés folytatásához szükséges fejlesztési programok.*

Ha a Nemzetvédelmi Egyetem ezt az utat szándékozik követni, nyilván meg kell keresnie azokat a területeket, amelyeken sajátos, más intézmények által nem, vagy nem ilyen szinten birtokolt képességekkel rendelkezik. Másként fogalmazva, az intézménynek kell specializálódnia! A nemzeti és nemzetközi környezet változásait, illetve az ezekből fakadó igényeket figyelembe véve a biztonság egyre erősödő komplexitása az, amelyet ki lehet használni, és a speciális szaktudást biztosító műszaki és természettudományos képzések mellett vezetői ismeretek közvetítésére lehet koncentrálni, megcélozva ezzel az üzleti szférát éppúgy, mint a közszolgálatok különböző szintjeit. Ahogy ezt tettük a doktori képzésben, ki kell alakítani azokat a programokat, amelyeket külföldi hallgatóknak – legyenek azok akár egyéni jelentkezők, akár tárca- vagy intézményközi megállapodás alapján itt tanulók – idegen nyelven ajánlunk fel. Az Erasmus-programban való részvételünk egyébként is elengedhetetlenné teszi az idegen nyelven folyó oktatási kapacitások további szélesítését. Igaz ugyan, hogy a szakalapítással, szakindítással kapcsolatos engedélyezési folyamatok meglehetősen hosszadalmasak és összetettek, amelyek a rugalmasság ellen hatnak, de ebben az esetben éppen az egyediség, a különlegesség az, ami a gyors reagálás hiányából fakadó problémákat enyhítheti.

A minőségi oktatás persze minőségi oktatókat és kutatókat, illetve minőségi oktatási-kutatási körülményeket feltételez. Ezek megteremtése azonban közismerten nem olcsó dolog, különösen nem egy alapvetően költségvetési támogatásból működő intézmény számára, tehát látszólag ezen a ponton hal meg egy tetszetős elmélet. Csakhogy az Egyetem elmúlt tíz évének összes képzési korszerűsítéssel összefüggő kísérlete arról szólt, hogy egy, az innovativitást minimum kétkedve fogadó belső, ugyanakkor gyorsan változó és adaptációt megkövetelő külső környezetben hogyan lehet az apró lépések technikájával eredményeket felmutatni. Ezek persze nem lehettek világraszólók, nem gyarapíthatták nagyságrendekkel az intézményi bevételeket, pláne nem válthatták ki a költségvetési támogatást, de hoztak valami újat, valami addig soha nem próbáltat! Nagy valószínűséggel bír, hogy amennyiben az egyetemi kezdeményezések és a Magyar Honvédség képzési igényei jobban harmonizáltak volna, vagyis a felek megtalálták volna az összhangot a tiszti utánpótlás oktatása és a civil hallgatók képzése között, a ZMNE lényegesen pozitívabb értékelést kapott volna mind a tárcától, mind a katonai felső vezetéstől. A tapasztalatok mindenesetre rendelkezésre állnak, a honvédelmi tárca polgári képzéssel kapcsolatos álláspontja gyökeresen megváltozott, az Egyetem vezetésének pedig határozott elképzelése van arra vonatkozóan, hogy a külső környezet adta lehetőségeket hogyan lehet kihasználni.

A kiemelt célok között szerepel a kutató egyetemi státusz feltételeinek megteremtése, amihez egy *kutató-fejlesztő innovációs tudáscentrum kialakítása jelentheti az első lépést.* A hazai és nemzetközi pályázati rendszerek, a résztvevők által közösen finanszírozott tudományos kutatási együttműködések, az állami támogatások ugyan már önmagukban is értékelhető korábbi eredményeket követelnek meg – vagyis előzetes intézményi befektetéseket igényelnek –, de segítségükkel még magasabb minőségi szint produkálható. Az így születő eredmények eddiginél hatékonyabb piacosítása további forrásokat biztosíthat a fejlesztésekhez. A katonai erők napjainkban zajló alkalmazása olyan sokrétű tapasztalatok birtokába juttatja a szakma művelőit, ame-

lyek hasznosítása messze túlmutat a hagyományos védelmi szektoron. Ezeknek az ismereteknek az adaptálása és terítése pontosan olyan speciális képzettségű és szemléletű állományt igényel, amellyel az Egyetem részben már most is rendelkezik. A források növekedése nem csak a műszaki-technikai háttér fejlesztését teszi lehetővé, de a hivatásos katona-oktatók szakmai színvonalának emelését, illetve külső erők igénybevételét is biztosítja. Ennek pedig közvetlen hatása van mind a katonai, mind a polgári képzés színvonalára is.

Közismert tény, hogy a nemzetközi békeműveletek végrehajtása a NATO számára a képzési igények megsokszorozódást jelentette. Ezeket a feladatokat a Szövetség oktatási intézményei mellett – azok korlátai okán – *a nemzetek által létrehozott, de szövetségi elvárásoknak megfelelő kiválósági központok, vagy békepartnerségi kiképző központok teljesítik.* Az Egyetem már hosszú évek óta működtet egy ilyen, sajnos a NATO által nem akkreditált Békepartnerségi Nyelvkiképző Központot, amely évente mintegy 150 külföldi hallgató nyelvoktatását végzi, részben a Honvédelmi Minisztérium anyagi támogatását élvezve, tehát valós bevételt nem igazán termelve. Ugyanakkor a Szövetség több alkalommal kifejezte, hogy üdvözölné újabb, különböző profilú oktatási központok létrehozását. Ezek ugyan csak nemzeti forrásokra támaszkodhatnának, működtetésük azonban – hasonlóan a már létezőkhöz – üzleti alapon történne, vagyis bevételt termelő oktatási-kutatási tevékenységet folytatnának. A Nemzetvédelmi Egyetem, amennyiben a kormányzati egyetértés megvan, *kész és képes legalább egy regionális oktatási és továbbképzési, vagy kiválósági központ felállítására és működtetésére.* Az itt szerzett tapasztalatok segítenének abban, hogy tisztképzésben érintett hazai és külföldi megrendelők számára funkcionálisan hasznos ismeretek, technikák szélesebb szakmai körök számára történő közvetítése, kibővítve a megfelelő szakmai-kulturális szocializációval, még rugalmasabb és hatékonyabb legyen.

Az Egyetem elsőrendű érdeke, hogy megteremtse azokat a garanciákat, amelyek biztosítják a megújulásra képes, a szakmai ismereteket megfelelő jellembeli tulajdonságokkal és vezetői-irányítói képességekkel kiegészítő tanult, nevelt és szakmai kultúrában szocializált pályakezdők kibocsátására alkalmas intézményesítettség feltételeit. Ez elsősorban és mindenekelőtt azt jelenti, hogy az oktatási programok, a nevelési célok elérését szolgáló tevékenységek, az intézményi struktúra, a financiális források és az anyagi-technikai eszközpark felhasználása, valamint a hazai és nemzetközi kapcsolatrendszer átalakítását rendkívül gyorsan be kell fejeznünk.

Ahhoz, hogy a Nemzetvédelmi Egyetemen végzett diplomás – legyen az katona vagy civil – ne tucatáru legyen, nem a felsőoktatási intézmények közötti statisztikai mutatókban megnyilvánuló versenyben kell helytállnunk, hanem a *tudomány legújabb eredményeit és a potenciális felhasználó által leginkább keresett értékeket kell megjelenítenünk.* Az elméleti igényesség mellett a gyakorlatban is alkalmazható tudást kell produkálnunk, amihez ismernünk kell a szakmák mindenkor aktuális elvárásait. A rendelkezésre álló források felhasználását elsősorban és mindenekfelett erre kell koncentrálnunk. Ehhez problémaérzékeny, reagálóképes vezetésre, hatékony és eltartható adminisztrációra van szükség. Mindez azonban mit sem ér elkötelezett és felkészült oktatói kar, illetve tanulni és tudni akaró hallgatói közösség nélkül.

Oroszi Antal

A fegyvernemi tisztiiskolák felállítása (1949–1951)

A Magyar Honvédség a 60 évvel ezelőtt létrehozott első tisztképző intézetei jelentős szerepet töltöttek be a katonai felsőoktatás feltételeinek a megteremtésében és alapját képezték az 1949-től felállításra kerülő fegyvernemi tiszti iskolák működésének. A szerző a tisztképzés előkészítésének és megszervezésének kezdő lépéseit, az intézmények létrehozására irányuló erőfeszítéseket, s a hadsereg-fejlesztési feladatok között prioritást kapott tömeges tisztképzés feltételei megteremtésének körülményeit és eredményeit mutatja be, korabeli dokumentumok alapján.

Az 1947. február 10-én Párizsban aláírt békeszerződés katonai előírásai a magyar honvédség maximális létszámát 70 000 főben határozták meg, amelyből 65 000 fő a szárazföldi csapatokhoz, a határőrséghez, a légvédelmi egységekhez és a dunai flottillához, 5000 fő pedig a légierőhöz tartozott 90 repülőgéppel. A békeszerződés, amely 1947. szeptember 15-ével lépett hatályba, lehetővé tette a magyar haderő továbbfejlesztését. Ekkor hadrendbe tartozott az 1. és a 6. gyaloghadosztály, a Határőrség, a Műszaki Vezetési Törzs, négy kerületi parancsnokság, valamint a HM közvetlen intézmények.

A Honvédelmi Minisztérium a békeszerződésben engedélyezett 70 000 fős honvédséget hosszúlejáratú, átgondolt fejlesztési terv alapján kívánta létrehozni. A fejlesztési időszakban (1947–1950) súlyt helyeztek többek között a honvédség kiképzői és nevelőkeretének, az új, demokratikus, magas szakmai tudással és elhivatottsággal rendelkező hivatásos tiszti és tiszthelyettesi kar kialakítására. A hadseregfejlesztés hároméves terve a katonai létszám tekintetében az első (1947–1948) évben 23 504, a második (1948–1949) évben 27 067, a harmadik (1949–1950) évben pedig 34 198 fővel számolt. Az előkészítő időszak fejlesztési költségkihatásait 94 millió forintban határozták meg [1]. E létszámviszony-tervezetek meghatározták a magyar katonai tisztképzés teljes keretét is.

A békeszerződés aláírása előtti időszakban intézményesen szervezett tisztképzés nem volt. Az 1945.január 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezmény értelmében a február elején, Magyarországon felállított szovjet vezetésű Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB), a békeszerződés aláírásáig csak a tanfolyamrendszerű

képzést engedélyezte. A SZEB, mint a magyar hadseregfejlesztés kérdésében is legfőbb hatalmi szerv többek között támogatta a demokratikus szellemű nevelés bevezetését, a nevelőtiszti intézmény rendszeresítését, a tiszti, tiszthelyettesi kar munkás-parasztszármazású káderekkel való kiegészítését, s jogot formált az új hadsereg szervezési, kiképzési, személyi, anyagi kérdéseinek eldöntésére, a tisztképzés terén a különböző tanfolyamok szervezési, oktatási kérdéseinek véleményezésére. Így például 1946. szeptember 7-én hozzájárult a nevelőtiszti, hadbiztosi és gazdászati tiszti tanfolyamok megindításához a volt Ludovika Akadémia épületében. A nagyszámú és különböző tanfolyamok működésének külön története van, az olvasó-érdeklődő erről a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem által 2008-ban megjelentetett „A magyar katonai felsőoktatás 200 éve (1808–2008)" című tanulmánykötet IV. fejezetéből (*A magyar katonai tisztképzés és tanintézetei 1945–1996.* 66–80. oldal) tájékozódhat. A továbbiakban a *katonai tisztképzés előkészítésének és megszervezésének folyamatát mutatjuk be.*

A párizsi békeszerződés ratifikálása után, 1947. szeptember 15-én a SZEB működése is megszűnt. De az aláírás (február) és a hatálybalépés közötti hónapokban megteremtődtek az intézményesen szervezett tisztképzés feltételei. E téren már 1947 márciusában elkészült a Honvédelmi Minisztériumban az 5741/ eln. kat.-1947. számú rendelet, amely a *„Kiképzés, nevelés, iskolák, tanfolyamok az 1947/48. évben"* címet viselte. Ebben körvonalazták, hogy „Az 1947. évben előreláthatólag 500 fős létszámmal egyéves tiszti iskola kerül felállításra a fennálló hiányok pótlására….". A kormány utasította Dinnyés Lajos (1901–1961) honvédelmi minisztert, hogy az iskola felállítására és a személyi állomány kiválogatására saját hatáskörében tegye meg a szükséges intézkedéseket. Így 1947 tavaszától felfokozott ütemben beindult az új tisztképzés megszervezése: a honvédelmi miniszter 1947. május 2-án kelt HM9403/ eln.-1947. számú rendeletével Révay Kálmán (1911–1950) ezredest felmentette a HM Kiképzési Osztályon betöltött beosztásából és megbízta a felállításra kerülő tisztképző intézmény parancsnoki teendőivel. Június 1-jével megkezdte működését az iskola felállító törzse is Hadváry Pál vezérkari alezredes vezetésével a volt Ludovika Akadémia háborús sérülésektől sújtott épületében. Külön feladat volt az épületek sürgős rendbehozatala. Június közepén a honvédelmi miniszter 12.589/ eln. Kik.csf.-ség-1947. számú rendeletével két pályázati felhívást bocsátott ki tiszti és tiszthelyettesi iskolára, és 1947. október 1-jével Honvéd Kossuth Akadémia felállítását rendelte el [2]. A honvédelmi vezetés olyan tiszti és tiszthelyettesi kar kiképzését tűzte ki célul, amely Kossuth szellemében hű őre és harcos védelmezője a magyar népnek, demokráciának. Ezért a hallgatók sorába hívta mindazokat a munkás, paraszt és értelmiségi fiatalokat, akik ebben a szellemben a katonai pályát élethivatásul választják.

A Honvédelmi Minisztérium a hadseregfejlesztési feladatok között a létesítendő katonai tanintézetekkel kapcsolatban a 15000/ eln.szerv.-1947. számú rendeletében meghatározta:

„1. *Tiszti Továbbképző Tanfolyam*. Felállítja a HM Katonai Osztálya. Feladata ‚vezérkari tisztek képzése.

2. *Honvéd Kossuth Akadémia*. Felállítja a HM Kiképzési Csoportfőnökség a tanfolyamok törzsparancsnokságának felhasználásával. Feladata: csapattisztek és tiszthelyettesek képzése.

3. *Honvéd Hadbiztosi Akadémia*. Felállítja a gazdászat közigazgatási tanfolyam parancsnoksága. Feladata: hadbiztosok képzése, gazdászati és ellátó csapattisztek, valamint számvivő és ellátó csapat-tiszthelyettesek kiképzésének irányítása.

4. *Nevelőtiszti Tanfolyam*. Felállítja a jelenleg is működő nevelői tanfolyam a HM Nevelő Osztály irányításával. Feladata: a nevelő tisztek képzése, a demokratikus átképzés vezetése."[3]

Ugyanebben a rendeletben a miniszter intézkedett arra, hogy a budapesti 1. kerületi parancsnokságnál személyi tartalékot rendszeresít a magasabb képesítésű tisztek biztosítására. Ebből az állományból 14 tisztet a műszaki egyetemre, 5 tisztet szakorvosi továbbképzésre, 3 tisztet a testnevelési főiskolára, 3 tisztet hadbíró-jelölti próbaszolgálatra, 1 tisztet, 1 tiszthelyettessel az esztergomtábori gondnoksághoz vezényeltek.

Az 1947 tavaszi és nyári előkészítő munka eredményeként az ősz folyamán ünnepélyes keretek között sorra megnyíltak a katonai tanintézetek: 1947.szeptember 1: Honvéd Hadbiztosi Akadémia, a mai Budapesti Honvéd Sportegyesület bázisán. Parancsnok: Bodrossy Erik hadbiztos ezredes. 1947. október 1: Honvéd Kossuth Akadémia, Budapest Üllői út 80. Parancsnok: Révay Kálmán ezredes. 1947.december 6: Tiszti Továbbképző Tanfolyam, november 10-től Honvéd Hadiakadémia, Budapest II. Vörös Hadsereg útja, Honvéd Térképészeti Intézet. Parancsnok: Sólyom László vezérőrnagy, HM Katonai Csoportfőnök. A vezérkari képzést biztosító intézet a következő tanévtől, a háborús sérülésektől rendbe hozott bázison, a Hungária krt. 9–11. szám alatt lévő egykori Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémián (ma Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem) folytatta működését az 1949 januárjában történt felfüggesztéséig. A fenti akadémiák mellett számtalan különböző átképző- továbbképző tanfolyam működött. Több tiszti tanfolyamon folyt a régi tisztek „demokratikus átképzése", ugyanakkor a Honvéd Kossuth Akadémia megnyitásával megkezdődött a munkás-parasztszármazású tisztek gyorsított kiképzése.

A tömeges tisztképzés feltételeinek megteremtése, a fegyvernemi tiszti iskolák felállítása

1948. február 18-án Moszkvában aláírták a magyar–szovjet kétoldalú barátsági, együttműködési és segítségnyújtási egyezményt, amelynek keretében tárgyalások folytak a magyar honvédség fejlesztéséhez nyújtandó szovjet segítségről. Ezt megelőzően Rákosi Mátyás (1892–1971) pártfőtitkár, kihasználva szovjetunióbeli szanatóriumi gyógyüdülését, 1947. november 29-én levelet írt Sztálinnak az egyezmény előkészítésére érkező magyar kormányküldöttség látogatásáról, valamint a magyar hadsereggel kapcsolatos kérdésről. Ez utóbbi indoka: „Amíg nem voltak megfelelő kádereink, tudatosan nem fejlesztettük a hadsereget. Most azonban napirendre került a hadsereg növelésének és fegyverzetének problémája. Hadseregünk felfegyverzését szeretnénk a Szovjet Hadsereggel koordinálni. Kívánatos lenne fiatal magyar tiszteket és tisztiiskolásokat küldeni kiképzésre a Szovjeunióba. Ehhez az Ön elvi döntésére van szükség." [4]

Sztálin (1879–1953) döntött, és az egyezmény aláírását követően Rákosi Mátyás, Veres Péter (1897–1970) honvédelmi miniszter (1947.szeptember 24-től 1948. szeptember 9-ig) és Pálffy György (1909–1949) altábornagy, a Honvédség Felügyelője

tanácskoztak Vaszilevszkij (1895–1981) marsallal, a Szovjet Hadsereg vezérkarának főnökével a magyar honvédségnek nyújtandó segítségről. Ekkor döntöttek a honvédség fegyverzetéről és felszereléséről, magyar tisztek, tisztiiskolások szovjet katonai tanintézetekben történő továbbképzéséről, a magyar hadiipar újraélesztéséről és szovjet katonai szaktanácsadók küldéséről.

Az egyezmény alapján valamint a hidegháborús légkör kibontakozása következtében a magyar legfelsőbb párt- és állami vezetés döntött a hadsereg erőltetett ütemű fejlesztéséről, hadrendi- és létszámviszonyainak gyökeres megváltoztatásáról. A hadsereg szervezeti átalakításához 1948-tól 1951-ig évente két alkalommal-, tavasszal és ősszel-, fedőnévvel kiadott szervezési intézkedések szolgáltak. Az első hadrend 1948. április 15-ével lépett hatályba „PILIS–I" fedőnévvel.

Április közepén a párt Katonai Bizottsága napirendre tűzte a tisztikar létszámviszonyai rendezésének folytatását. A Bizottság megállapította, hogy „Mivel a teljes létszámú honvédségnek 7500 tisztre lesz szüksége, a jelenlegi helyzethez és a várható kiesésekhez számítva 6000 fő hiány mutatkozik. Ezt három forrásból kell pótolni: az új tisztek kinevezésével a Kossuth Akadémián, külső káderek átvételével és a régi tisztikarból való visszavétellel. Utóbbiak főképpen a fejlesztés megindításához alkalmazandók, folyó évben 500-at kellene visszavenni, összesen pedig 1000–1500-at. Ezt a javaslatot kidolgozva a Politikai Bizottság április 22-i ülése elé kell terjeszteni." [5]

A Politikai Bizottság egyetértőleg határozott úgy, hogy a régi tisztikarból mintegy 650 főt vegyenek vissza kellő szelektálás után nagyon körültekintően, nehogy az ellenség lehetőséget kapjon a hadseregbe való beszivárgásra.

1948. május 9–10-én ülésezett a IV. Országos Katonai Konferencia, ahol Rákosi Mátyás felszólalásában kiemelte, hogy a demokratikus hadsereg szervezése csak most kezdődött el. Ez lett az alapja annak a sokáig vallott torz felfogásnak, hogy a hadsereg csak az 1948-as fordulattal vált demokratikussá. Ezzel gyakorlatilag figyelmen kívül hagyták az 1945-től 1948-ig tartó hadseregépítés időszakát. A konferencián megerősítették annak szükségességét is, hogy a jövőben – a fegyvernemek és a haditechnikai fejlesztésnek megfelelően – mintegy 10 000 tiszt és tiszthelyettes kiképzését kell végrehajtani munkásokból és parasztokból, továbbá szorgalmazták a tartalékos tisztek, tiszthelyettesek kiképzését is. S a hadiipar megteremtésével biztosítani kell a hadsereg részére a megfelelő technikát. Meg kell kezdeni a lakosság, elsősorban az ifjúság honvédelmi nevelését, a hadseregnek a dolgozó nép nagy nevelőiskolájává kell válnia. [6]

1948.szeptember 9-én honvédelmi miniszteri váltásra került sor. Veres Péter felmentésével Farkas Mihály (1904–1965) a párt főtitkárhelyettese – minden katonai előképzettség nélkül – került miniszteri beosztásba, melyet 1953. július 4-ig töltött be. Fő feladatának tekintette a tömeghadsereg fejlesztését és szovjetizálását. Ezt a célt szolgálta többek között az 1948. október 1-jén hatályba lépő „PILIS. II." hadrend is. Ekkor kezdte meg működését a Honvéd Petőfi Nevelőtiszti Akadémia dr. Felkai Dénes ezredes parancsnokságával, felállították a Honvéd Sportoktató Tanfolyamot Hatz József alezredes parancsnokságával. Ugyancsak felállították a Törzs- és főtiszti tanfolyamot Kerekes Béla vezérőrnagy parancsnokságával. Jelentős változás következett be a Honvéd Kossuth Akadémia szervezetében is. A meglévő két zászlóaljból álló

Rákóczi 2. kiképző ezred mellé gyors ütemben felállításra került a Dózsa 1. kiképző ezred Köteles Jenő alezredes parancsnokságával az Üllői út 135. szám alatti Kiss János laktanyában. A Hungária körút 7–9. szám alatti, volt Andrássy laktanyában a Gábor Áron 3. kiképző ezred helyezkedett el Kászonyi András ezredes parancsnoksága alatt. Az akadémia összlétszáma 4661 fő, a hallgatók létszáma 3010 fő volt. A honvédelmi miniszter október 23-án kelt 41.745/ eln. Kik.-1948. számú intézkedésével átszervezte a tisztképzés rendszerét: az egyéves tiszthelyettesi és kétéves tiszti kiképzési rendszert egységesen kétéves tisztképzési rendszerre alakította át. Ennek alapján megszűnt a tiszthelyettes képzés, s az elsőéves tiszthelyettesek – felvételi vizsga nélkül – az akadémia II. évfolyamába kerültek. A meglévő II. évfolyam hallgatói pedig sikeres vizsga esetén alhadnagyi rendfokozatban kerültek felavatásra. [7]

1948. október 5-én megérkezett a Honvédelmi Minisztériumba a szovjet katonai tanácsadók első nyolcfős csoportja. A főtanácsadó, Jurij Nyikolájevics Prokofjev vezérőrnagy már október 12-én a 2. önálló lövészzászlóaljat Esztergomtáborban megszemlélte. Ez volt az a zászlóalj, amely többek között a Kossuth Akadémiára készítette fel a jelölteket fél, majd egyéves csapatkiképzés keretében. A főtanácsadó tapasztalatait a HM-ben és a Kossuth Akadémián is feldolgozták, melynek lényege, a szovjet – a második világháború tapasztalatait magába foglaló – kiképzési rendszerre való fokozatos áttérés előkészítése volt.

A tisztképzés rendszerének további átszervezését jelentette a szovjet katonai főtanácsadó értékelő jelentése a magyar honvédség 1948. október 20-i helyzetéről a honvédelmi miniszter részére. Ebben többek között a Kossuth Akadémia képzési rendszerét is részletesen elemezte. Majd a következtetése és javaslatai szerint: „ a Kossuth Akadémia átszervezendő, kikülönítendő belőle: tüzérségi kiképző iskola, repülő kiképző iskola, műszaki kiképző iskola és a Kossuth Akadémia neve megváltoztatandó Kossuth Katonai Kiképző Iskolára. Minden katonai kiképző iskolában átvizsgálandók a kiképzési tervezetek abból a célból, hogy a szakkiképzés idejét, 200–300%-kal növeljék. Farkas Mihály honvédelmi miniszter részletes válaszban közölte elgondolását a főtanácsadó javaslataira: „a Kossuth Akadémia átszervezését fegyvernemi tisztképző iskolákká és ezzel kapcsolatban az „ akadémia" név elhagyását a következő iskolaév kezdetére, 1949. év őszére tervezem. Az erre vonatkozó tervek kidolgozás alatt vannak." [8] Ez volt az első jelzés, amely megpecsételte az akadémiák sorsát 1949-re.

A Kossuth Akadémia tevékenységét döntő mértékben meghatározta a honvédelmi miniszter 1949. január 27-én kelt 4400-4311/eln. H. F. H-1949. számú rendelete a tisztképzés idejének szabályozásáról: „*1.* A honvédség fejlesztése, a tiszthiány gyorsabb pótlása érdekében – átmenetileg – a tisztképzés idejét az eddigi 2 évről 1 évre szállítom le. *2.* Elrendelem tehát, hogy a Kossuth Akadémia hallgatói közül az 1948.október 1-jén bevonult III. éves volt tiszthelyettesek és az 1947. október 1-jén bevonult II. éves hallgatók avatása 1949. március 15-én, az 1948. október 1-jén bevonult I. éves hallgatók avatása pedig 1949. évi augusztus 19-én legyen. *3.* A kiképzési terveket ennek megfelelően haladéktalanul módosítani kell." [9]

A Honvéd Hadiakadémia már 1949 januárjában beszüntette a képzést. Majd miután a honvédelmi miniszter 1949. február 18-val intézkedett a „Honvéd Politikai Tiszti Intézmény" rendszeresítésével és a társparancsnoki rendszer bevezetésével, a

Honvéd Petőfi Nevelőtiszti Akadémia új elnevezése „Honvéd Petőfi Akadémia" lett [10]. Közben 1949. február 19-én a honvédelmi miniszter a 7001/ eln. H.-fség-1949. számú rendeletével intézkedett a Szovjetunióba katonai továbbképzésre 1949 őszétől kiküldendők kiválasztásáról [11]. A több mint 300 jelölt tiszt és tisztiiskolás a Szovjet Hadsereg különböző akadémiáin, fegyvernemi tiszti iskoláin és repülő szakiskoláin kapott különböző időtartamú képzést. A Kossuth Akadémia tisztjeiből és hallgatóiból 16 fő került beiskolázásra. A kiválasztottak május–augusztus között központi különleges tanfolyam keretében készültek fel az új feladatra.

1949. március 16-ával hatályba lépett a „ KLAPKA" hadrend, amely szeptember 30-ig volt érvényben. A honvédség katonai létszáma 32 846 főről 41 485 főre emelkedett 5224 tiszttel [12]. A katonai tanintézetek vonatkozásában a Honvéd Hadiakadémia újra hadrendbe került június 1-jével Kozma István (1896–1951) altábornagy parancsnokságával. A tömeges tisztképzés biztosítására megkezdődött a fegyvernemi tiszti iskolák szervező munkája, majd ennek következtében augusztus 1-jével a Kossuth Akadémia megszűnése. A Törzs- és Főtiszti Tanfolyam század- és zászlóaljparancsnoki tanfolyamra változott. A Honvéd Petőfi Akadémia „Petőfi Politikai Tisztképző Intézet" nevet vette fel, augusztus 1-jével Otta István vezérőrnagy parancsnokságával. A tömeges tiszthelyettes képzés biztosítására felállításra került a gyalogos, a tüzér, a páncélos, a műszaki, a repülő és a légvédelmi kiképző tábor.

Az új hadrendnek és a szovjet instrukcióknak megfelelően felgyorsultak a tisztképzés átalakításának munkálatai. 1949. április 5-én a márciusban a Katonai Bizottságból megalakult HM Kollégiuma Illy Gusztáv altábornagy HM kiképzési és nevelési csoportfőnök beterjesztésében megtárgyalta a fegyvernemi tiszti iskolák felállításának tervezetét az 1949 októberi átszervezéssel kapcsolatban. A Kollégium a tervezetet elfogadta és a szovjet tanácsadókkal történt megbeszélés után az előkészítő munkát azonnal meg kellett kezdeni, a legjobb parancsnokokat és kiképzőket kiválasztani. A kiválasztott parancsnokok egy csoportjával Illy Gusztáv altábornagy májusban a Szovjetunióba utazott a katonai tanintézetek munkájának tanulmányozására [13].

A kollégiumi ülést követően Pálffy György altábornagy a Honvédség Felügyelője a miniszter nevében 12709/eln. Ált.Kat:Szlő.-1949. számon átiratot küldött a Kossuth Akadémia parancsnokának, mely szerint az akadémia 1949.augusztus 19-re tervezett avatási időpontját megváltoztatják, az avatást július 17-én kell megtartani. Indok: az októberben felállítandó tisztképző iskolák számára korábban kívánja beosztásba helyezni a Kossuth Akadémia keretállományát. Ennek megfelelően Farkas Mihály vezérezredes (április 22-én kinevezve) honvédelmi miniszter június 1-jével a Kossuth Akadémia állományából 67, majd összesen 163 tisztet beosztásából felmentett és a fegyvernemi tiszti iskolák felállításával bízott meg. Révay Kálmán vezérőrnagy akadémiaparancsnokot eredeti beosztása egyidejű ellátása mellett a Páncélos Szemlélői teendők ellátásával bízta meg [14].

A HM Kollégiuma június 7-i ülésén megvitatta a fegyvernemi tiszti iskolák létrehozásáról szóló beszámolót. E szerint Pécsett a gyalogság, a gépkocsizó gyalogság és az ejtőernyősök kiképzése folyna. Tatán a harckocsi, rohamlöveg, gépkocsizó és műmesteri képzés zajlana. A tüzér fegyvernemi képzés helye a Kossuth Akadémia Kiss János laktanyája, a légvédelmi tüzérképzés helye a Gábor Áron laktanya lenne. A műszaki tisztképzés Szentendrén történne. A repülő hajózók Kecskeméten, a

repülő műszakiak pedig Szolnokon lennének. (Ősszel nem egészen így álltak fel a tiszti iskolák – O. A.).

A létszámok előkészítése megkezdődött. A vezető káderek már kijelölve, de még nincsenek kinevezve. Részükre június 14-én értekezletre kerül sor. A politikai tiszti és „D" (elhárító) tiszti szükségletet a tanári karon felül kell biztosítani. A tansegédletek, felszerelések és tantervek előkészítése terén a szükséges szabályzatok részben lenyomtatva, illetve utánnyomás alatt vannak, július közepére készek, a tanszerek is erre az időre biztosítva lesznek. A tansegédletek gyártás alatt vannak. A tantervek oroszról, magyar nyelvre fordítása és átdolgozása július elejére befejeződik. Az oktatókeret továbbképzése terén a vezető káderek júliusban, az oktatóké hét héten keresztül augusztus 1-jétől szeptember 20-ig történik [15].

A HM Kollégiuma 1949. június 21-i ülésén döntött a katonai tanintézetek vezetőiről. A fegyvernemi tiszti iskolák parancsnokává a következő tiszteket jóváhagyta: Matékovits Endre ezredest a gyalogos, Ferencfalvi Antal alezredest a légvédelmi tüzér, Huba László századost a repülőhajózó, Rajnai Béla főhadnagyot a repülő műszaki, Váradi Gyula alezredest a páncélos és Szabó József alezredest – műszaki tiszti iskola parancsnokává nevezte ki.

A HM Kollégiuma július 5-i ülésén az iskolák politikai tisztjeinek kijelölése mellett döntött két parancsnoki beosztásról:

– Havas Imre alezredes – tábori tüzér tiszti iskola
– Kerényi József őrnagy – híradó tiszti iskola.

Kászonyi András ezredes a fegyvernemi tiszti iskolák vezető – és középkáderei részére júliusban felállított központi előkészítő tanfolyam parancsnoka lett. Kelenhegyi Emil őrnagyot a híradó tiszti iskola parancsnokhelyettesi és hallgatói ezredparancsnoki teendők ellátásával bízták meg.

A honvédelmi miniszter a 23.968/ eln. Ált. Kat. Szlő.-1949. számú intézkedésével elrendelte, hogy a fegyvernemi tiszti iskolák felállításával kapcsolatos tapasztalatokat a vezetők hetente csütörtök reggel nyolcórai kezdettel a Honvédség Házában tartandó értekezleten cseréljék ki, vitassák meg és ezzel segítsék egymást a tiszti iskolák felállításában. Az értekezlet elnökéül Kászonyi András ezredest, helyettesének Matékovits Endre ezredest jelölte ki. A miniszter elvárta, hogy az iskolaparancsnokok az értekezletre felkészülve érkezzenek, s tapasztalataikat maradéktalanul megosztják egymással. [16]

1949. július 4-én megkezdődött a Kossuth Akadémia Dózsa 3. kiképző ezred bázisán (Üllői Út 135.) az előkészítő tanfolyam, a megnyitó beszédet a honvédelmi miniszter tartotta, kiemelve, hogy a tisztképzés új szakaszához érkezett. „...Most már nem lehet megelégedni a katonailag gyengén képzett tisztekkel. Most a nagy feladat, hogy néphadseregünk sajátítsa el a sztálini katonai tudományt, amely a mai kor legfejlettebb, legmagasabb fokon álló hadtudománya. Minden tiszt kötelessége, hogy nap, mint nap fejlessze katonai tudását, hogy alaposan megértse szabályzatainkat, hogy azokat a gyakorlatban kiválóan alkalmazni tudja…."

A HM Kollégiuma július 19-i ülésén *véglegesen nevesítette a fegyvernemi tiszti iskolákat:*

– gyalogos tiszti iskola, Pécs: Dózsa György
– tüzér tiszti iskola, Budapest: Kossuth Lajos

– légvédelmi tüzér tiszti iskola, Budapest: Bem József
– páncélos tiszti iskola, Tata: Rákosi Mátyás
– műszaki tiszti iskola, Szentendre: Táncsics Mihály
– híradó tiszti iskola, Budapest: Zalka Máté
– repülő hajózó tiszti iskola, Szolnok: Killián György
– repülő szakkiképző tiszti iskola, Budaörs: Vasvári Pál.

A fenti iskolák száma 1951/52. tanévig megduplázódott, számuk tizenhatra emelkedett.

Távmondati parancsra Havas Imre alezredes iskolaparancsnok és Tóth Lajos őrnagy, iskola politikai tiszt jelentette, hogy a tüzér tiszti iskola folyó évi július hó 21-én felállt a Kossuth Akadémia bázisán. Létszámviszonyok: tiszt 109%, tiszthelyettes 55,7%, tisztes 5,3%, honvéd 118%, növendék 102,3%, polgári alkalmazott 96%. Anyagi ellátás: gyalogsági fegyverzet 100%-os, löveganyag 100%-os, minden más anyag 100%-os, épületberendezési anyag 90%-os, gépjármű anyag 66%-os feltöltöttségű. Az optikai anyag a kiképzéshez szükséges mennyiségben.

Július végén a HM szervek okirati dicsérő elismerésben részesítették a Honvéd Kossuth Akadémia állományába tartozott mindazon vezetőket, tiszteket, tiszthelyetteseket, akik „néphadseregünk tisztképzésénél tudásuk legjavát adva a kiképzés és nevelés terén, az átlagon felüli eredményes munkát fejtettek ki". [17]

Farkas Mihály vezérezredes, honvédelmi miniszter augusztus 1-jei hatállyal „Pályázati felhívást" jelentetett meg a honvéd tisztképző iskolákra az 1949. október 1-jén kezdődő egyéves csapatszolgálatra és az azt követő tisztképzésre. A pályázat feltételei voltak: hivatásérzet és rátermettség, betöltött 17. életév, illetve be nem töltött 23 életév (kivételesen 24 év) tekintet nélkül, hogy már besorozták, vagy még nem került sorozásra. Magyar állampolgárság, négy középiskola, vagy ennek megfelelő szakiskola (kivételesen 6 elemi) végzettség, nőtlen családi állapot, politikai és erkölcsi megbízhatóság, büntetlen előélet. Katonai szolgálatra teljes szellemi és testi alkalmasság, kiskorúaknál a szülők vagy gyám beleegyezése. A jelentkezéshez számtalan okmányt kellett csatolni. Jelentkezési határidő október 1. [18] Ugyancsak augusztus 1-jével a honvédelmi miniszter a két repülő iskola július 15-én kinevezett parancsnokát előléptette: Huba László századost őrnaggyá, a Kilián Repülő Hajózó Tiszti Iskola parancsnokát. Rajnai Béla főhadnagyot századossá, a Vasvári Repülő Szakkiképző Tiszti iskola parancsnokát. [19]

A fegyvernemi tiszti iskolák első fele 1949. augusztus 1-jével felállt és augusztus–szeptember hónapban maximális erőbevetéssel az előkészítő munkálatok folytak, hogy október hónapban megkezdhessék működésüket. Az október 1-jével hatályba lépő PETŐFI hadrend 35000/eln.HVK.5.a-1949 számú, 1949.szeptember 21-én aláírt szervezési intézkedésben a honvédelmi miniszter meghatározta, hogy a tiszti iskolákra pályázókat az alábbi arányban kell az egyes fegyvernemekre elosztani: gyalogság 30%, páncélos 10%, tüzér 25%, légvédelmi tüzér 10%, műszaki 5%, repülő a Honvéd Repülő Parancsnok külön igénye szerint, híradó 20%. Az új hadrend a február elején felállított Fegyvernemi Szemlélőségeket Fegyvernemi Parancsnokságokká alakította át, a fenti fegyvernemi tiszti iskolák mellett új elemként sorolta még be az addig sorállományúakat és tiszthelyetteseket képző szakiskolát, a Hadtápiskolát, és a központi gépkocsi iskolát, továbbá a Sportoktató Tanfolyamot, a Törzs-

tanfolyamot, valamint a Honvéd Kollégiumot. [20] A fegyvernemi iskolák 1950 nyaráig a Fegyvernemi Parancsnokságok alárendeltségében működtek, majd a HM Katonai Tanintézetek Csoportfőnökség megalakulásával, ennek a szervnek alárendeltségébe kerültek.

A Törzstanfolyam 1949 júliusában szerveződött meg a Hadiakadémia bázisán Kerekes Béla vezérőrnagy parancsnokságával. A Honvéd Hadiakadémia működésére csak 1950 őszén került sor Király Béla vezérőrnagy vezetésével. Az akadémiaparancsnoki beosztással 1949. július 1-jén megbízott Kozma István sorsa megpecsételődött. Miután Pálffy György altábornagyot a Rajk-per során október 24-én kivégezték, Kozma altábornagyot október 1-jén váratlanul nyugdíjazták, majd 1950. február 19-től előzetes letartóztatásba került, s a budapesti katonai bíróság háborús bűnösséggel vádolva 1951-ben halálra ítélte, melyet 1951. október 2-án végrehajtottak. A rendszerváltást követően rehabilitálták, és posztumusz vezérezredessé előléptették.

A tiszti iskolákon beindult oktató-nevelőmunka *ekkor kezdett kibontakozni, de az 1953-tól 1956-ig tartó folyamatos átszervezések a hidegháborús légkörben, jelentős mértékben befolyásolták a katonai tanintézetek működését.* Ez azonban már egy másik történet.

FELHASZNÁLT IRODALOM (dokumentumok, hivatkozások):

1 Okváth Imre: Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956. Aquila Könyvkiadó 1998. 53. oldal.

2 Honvédségi Közlöny, 1947.június 17. 18. szám.

3 Hadtörténelmi Levéltár-továbbiakban HL. VIII. 1. HM szervek. Honvédség Felügyelőjének iratai 1946–47. 846.doboz.

4 Moszkvának jelentjük… Izsák Lajos–Kun Miklós, Századvég Kiadó, Budapest, 1994. 235.oldal

5 HL. VIII. 1. HMI szervek. Honvédség felügyelője iratai 1946–1948. 843. doboz.

6 Kornis Pál: Tanúként jelentkezem. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1988. 171. oldal.

7 Honvédségi Közlöny, 1948. november 16. 31. szám.

8 HL.VIII.1. HM szervek. Honvédség Felügyelője iratai 1946–48. 844. doboz,5.ö.e.

9 Honvédségi Közlöny, 1949. február 15. 5. szám.

10 Honvédségi Közlöny, 1949. március 9. 7.szám)

11 HL. XII. 1. Honvéd Kossuth Akadémia – 1949. 23. doboz.

12 Okváth Imre: Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956. Aquila Könyvkiadó 1998. 73. oldal.

13 HL.VIII.1. HM Titkárság. Kollégiumi jegyzőkönyvek 1949–52 MN 1–31/76.

14 HL. XII.1. Honvéd Kossuth Akadémia-1949.27.doboz.

15 HL. XII.1. Honvéd Kossuth Akadémia-1949.27.doboz.

16 HL.XII.1. Honvéd Kossuth Akadémia-1949. 28.doboz.

17 Honvédségi Közlöny, 1949. augusztus 1. 21. szám.

18 Honvédségi Közlöny, 1949.augusztus 2. 22. szám

19 Honvédségi Szemle,1949.október1. 29. szám.

20 HL. VIII. 1. MNVK. Szerv. O. Szervezési intézkedések 1949/1950. 1949/T 4.doboz.

Magyar Ildikó

Az állami személyügyi munka új vonásai a Magyar Néphadseregben az 1960-as években

A szerző egy rövid visszatekintés után – érzékeltetve az 1968-ban kialakult gazdasági és társadalmi reformfolyamatot, amely a személyzeti politikát is érintette – a személyügyi munka színvonalának emelésére vonatkozó kormányhatározat és annak végrehajtását szabályozó honvédelmi miniszteri utasítás alapján bemutatja a feltárt hiányosságok kijavítására, a társadalom előtt álló, új feladatok megvalósítására, valamint az állami személyzeti munka tartalmi és módszerbeli kérdéseinek továbbfejlesztése és korszerűsítése érdekében hozott intézkedéseket.

Az államszervezethez kapcsolódó személyzetpolitikát az 1880-as évektől számíthatjuk. A Max Weber által meghatározott állami bürokrácia, (formalizált, hierarchikus szervezeti keretek, döntési struktúrák, tevékenységi területek) a hivatali rendszer kiépülésével nyilvánvalóvá vált, hogy a hivatalnoki kar működését szabályozni szükséges. Magyarországon az 1883/I. tc., a minősítési törvénnyel vette kezdetét a közszolgálat szabályozása. A második világháborúig – több jogalkotás/jogszabály által – töretlen ívvel és eredményesen fejlődve szabályozták a közszférában dolgozók beosztásához kötött képesítését, illetményét, előmeneteli lehetőségét; a közszolgálat ágazatainak munkaköreinek szükségességét stb.

1945 után a megváltozott hatalmi, politikai és ideológiai viszonyok következtében megszakadt a magyar személyügyi politika és tevékenység szerves fejlődése. A személyügyi munkát egyrészt a politikai intézményrendszer normáinak, elvárásainak való megfelelés, másrészt a felettes szerv elvárásainak megfelelő központi gazdaságirányítási rendszer határozták meg. Az ötvenes évek első felében a személyzeti osztályok politikai hatalommal bírtak, mivel a párt káderpolitikájának megvalósítói voltak. Ebben az időszakban a kádermunka főként a vezetőkkel való foglalkozásra irányult, a legalapvetőbb követelmény a politikai megbízhatóság volt. A párt vezető szerepe érvényesítésének egyik eszközeként a kádermunka szolgált.

1956 után a személyzeti politika közvetlen pártirányítása megszűnt, bár továbbra is párthatározatok fogalmazták meg a követendő alapelveket, amelyeket minisztertanácsi határozatok írtak elő az állami és a gazdasági élet számára. Az

1968-ban kezdődő gazdasági és társadalmi reformfolyamat a személyzeti politikát szinte érintetlenül hagyta, főként a vezetőkkel szemben támasztott követelmények területén következett be előrelépés, amely szerint a politikai megbízhatóság mellett a szakszerűség és a vezetői rátermettség egyenrangú követelményként jelent meg a gyakorlatban.

A személyzeti munka továbbfejlesztésére vonatkozó kormányhatározat

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a személyzeti munka továbbfejlesztéséről kiadott 1001/1968. (I.5.) (megjelent a Honvédségi Közlöny 1968. évi 3. számában – nem teljes szöveggel) határozata (továbbiakban: kormányhatározat) módosította az 1050/1957. (V.31.) számú határozatát. A határozat az előző tíz év értékelésével kezdődik: „megszűnt a személyzeti munka korábbi központosítottsága, s az ezzel együttjáró felületes értékelési módszere és nehézkessége."[1]

A kormányhatározat nyolc kérdéscsoport alapján határozza meg – a feltárt hibák kijavítására, a társadalom előtt álló új feladatok megvalósítása, valamint a személyzeti munka továbbfejlesztése, korszerűsítése érdekében – az állami személyzeti munka fontosabb tartalmi és módszerbeli kérdéseinek szabályozását. Ezek közé tartozik a vezetők kiválasztásának elvei; a személyzeti apparátus szervezeteinek kialakítása; a szervezet vezetőjének a személyzeti munkával összefüggő feladatai; a személyzeti szervezet feladatköre; a miniszteri felhatalmazás a felügyeletük alatt álló szerveknél a munkaköri követelmények meghatározása; a minősítés szabályozása; a személyzeti nyilvántartás; valamint a szövetkezetek, az állampolgári társulások személyzeti munkájának alkalmazása.

A határozat szükségesnek véli a személyügyi munka szerepének nagyobb jelentőségét az állami vezetők és a személyzeti apparátusban dolgozók tevékenységében. Indokolásként az állami szervek előtt álló feladatok sikerének feltételeként a vezetők kiválasztására vonatkozó elvek egyöntetű értelmezését és annak következetes végrehajtását tartja. *Az állami személyzeti munka tartalmát és célját – többek között – az alábbiakban határozza meg:* a vezetői munkakörök betöltésénél a politikai, szakmai, vezetőkészségbeli követelmények szoros egységet alkossanak, de egymás rovására nem helyezhetők előtérbe. *A politikai követelménynél kiemeli,* hogy a vezető olyan emberi tulajdonságokkal rendelkezzen, melyek megóvják a hatalommal való visszaéléstől, az anyagi előnyök hajhászásától, családi, baráti érdekek előtérbe állításától, a durvaságtól, a szubjektivizmustól. *A szakmai követelményeknél* az adott szakterület ismeretét várja el a vezetőtől – amit nem azonosít kizárólag az iskolai végzettséggel –, valamint figyelembe veszi az egyénileg szerzett tudást és gyakorlati tapasztalatot is. A vezetőkészség követelményén azt érti, hogy a vezető rendelkezzék megfelelő áttekintő készséggel és képes legyen meglátni, megérteni a társadalmi és gazdasági összefüggéseket, a fejlődés követelményeit, valamint nem utolsó sorban tudjon emberekkel foglalkozni, munkatársait maga mögé sorakoztatni, tevékenységüket összefogni, irányítani.

---

1 A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1001/1968. (I.5.) határozata. Honvédségi Közlöny 3. szám (1968. 05. 15.) 1. o.

A határozatban foglalt irányelvek lényege az alábbiakban foglalható össze:

– A személyzeti munka legyen a vezetés szoros és elválaszthatatlan része; a vezető felelős az irányítása alatt álló szerv személyzeti munkájáért, továbbá a személyzeti munka alapelveinek és célkitűzéseinek maradéktalan megvalósításáért.
– Az emberek megítélésének alapja a végzett munka és a magatartásuk legyen. A személyi kérdések eldöntésénél sokoldalú mérlegelésre van szükség. Több ember közül agy funkcióra jelölt közül az döntse el a kinevezést, hogy ki a legalkalmasabb az adott munkakör betöltésére. Nem megengedhető, hogy a kiválasztásnál családi, baráti vagy egyéb kapcsolatok érvényesüljenek.
– A személyi kérdések eldöntésénél az alsóbb szintű vezetők hatáskörét javasolja növelni és azt az elvet érvényesíteni, hogy minden dolgozó sorsáról ott döntsenek, ahol a munkáját és magatartását legjobban ismerik és reálisan értékelni tudják.
– A vezetői munkakörök betöltésénél a tapasztalt dolgozók mellett számításba kell venni a felkészült és tapasztalattal rendelkező fiatalokat a nőket. (Mint látható, az elvek már ekkor megfogalmazódtak, no de a gyakorlati megvalósításuk…) Az erre alkalmas munkások vezetői munkakörbe helyezésére törekedni kell a jövőben is.

Az államigazgatás minden területén, a gazdasági irányító szerveknél, az intézményeknél és a vállalatoknál *egységes elvek szerinti személyügyi részlegek kialakítását írja elő a határozat*. Az apparátus dolgozóinak adminisztrációs feladatainak csökkentését és mentesítését javasolja a személyzeti és oktatási munka körén kívül eső egyéb feladatok alól.

A legfontosabb irányelv: Személyzeti munkával csak megbízható, nagy élettapasztalattal, emberismerettel rendelkező, a közéleti tevékenységben jártas, kifogástalan erkölcsi magatartású, az adott szakmai területen kellő tájékozottsággal bíró munkatársat bízzanak meg.

Fontosnak tartotta a határozat kijelenteni – ami ma is evidencia – a személyzeti osztály a szerv vezetőjének közvetlen irányítása alatt áll. Az országos hatáskörű szerveknél és a minisztériumokban (továbbiakban: minisztérium) a személyzeti apparátus szervezetét az első számú vezető állapítja meg. A kormány ajánlja, hogy a szervezeti apparátus személyzeti és oktatási feladatait egy szervezeti egység oldja meg. Itt külön felhívja a figyelmet arra, hogy a személyzeti és a munkaügyi feladatok csak kivételesen vonhatóak össze egy szervezetben.

Komoly jelzés a személyzeti munka korábbi szerepére, hogy csak a középszintű irányító szerveknél, valamint az 500 főn felül létszámot foglalkoztató – és kiemelt népgazdasági jelentőségű vállalatoknál (üzemeknél, intézményeknél) – javasolja személyzeti és oktatási osztály (vagy önálló csoport) létrehozását, illetve kivételes esetben önálló személyzeti előadó alkalmazását. Az 500 főn aluli vállalatoknál, üzemeknél, valamint minden más szervnél személyzeti és oktatási előadó alkalmazását javasolja, akit a személyzeti, oktatási és munkaügyi feladatokon kívül más munkával csak kivételesen szabad megbízni. Kisebb szervezeteknél a személyzeti munkát végző személy feladatrendszere eléggé komplex tudást és nagy tapasztalatot igényelt – véleményem szerint.

A jogszabály – megengedő módon – lehetővé tette indokolt esetben személyzeti és oktatási osztály szervezését. A következő szint a megyei (fővárosi, megyei jogú városi) tanácsok végrehajtó bizottságai személyzeti és oktatási munkájának szabályozása. Itt osztályok felállítását javasolja. A járási, járási jogú város, városi (fővárosi) kerületi tanácsok végrehajtó bizottságainál, valamint az alárendelt szakigazgatási szerveknél – a létszámtól függően – személyzeti, oktatási csoportvezető (főelőadó) foglalkoztatását javasolja, ami azonban létszámemeléssel nem járhat; a szükséges létszám biztosítását csak átcsoportosítással engedélyezi.

A személyzeti munkát a vezető állandó, kiemelt jelentőségű feladatának definiálja a jogszabály. A vezetőnek az irányítása alatt álló szerv személyzeti munkáját tervszerűen, céltudatos irányító és ellenőrző tevékenységgel kell segítenie. Ennek érdekében:

– Egyik legfontosabb feladata a tervszerű utánpótlás biztosítása. A vezető munkájának megítélésének egyik fő mércéje a megfelelő utánpótlás, a fiatal vezetők nevelésének képessége.
– Felelősséggel tartozik a vezetése alatt álló szervnél az állami személyzeti munka céljai és alapelvei megvalósulásáért.
– Köteles gondoskodni – oktatási, iskoláztatási tervekre támaszkodva – beosztottainak politikai, szakmai fejlődéséről; nagy figyelmet fordítva az eszmei-politikai képzésre.
– Felelős a dolgozók minősítésének rendszeres elkészítéséért.
– Meg kell hallgatnia minden személyzeti kérdésben a személyzeti osztály (előadó) véleményét.
– Kötelessége rendszeresen irányítani a és ellenőrizni a vezetése alatt álló szervezet személyzeti munkáját.
– Feladata segíteni a vezetése alá rendelt személyzeti munka színvonalának emelését, biztosítani a személyzeti osztály érdemi munkáját ég gondoskodnia kell a személyzeti apparátus tervszerű képzéséről.

A személyzeti osztály (előadó) legfontosabb feladatának a vezető munkájának segítése. Ebben a szerepében:

– döntésre előkészíti a kinevezés, leváltás, előléptetés, kitüntetés, külföldi kiküldetés stb. ügyeket;
– a vezető és/vagy irányító munkakörbe történő kinevezés előkészítésénél gondosan vizsgálja meg a vezető kiválasztásának hármas (politikai, szakmai, vezetőkészségbeli), de egységes követelményének meglétét;
– szervezze meg a dolgozók továbbképzését, készítse el az oktatási-iskoláztatási terveket, s gondoskodjon ezek végrehajtásáról;
– készítse elő a dolgozók minősítését és legyen jelen a minősítések ismertetésnél;
– a vezető felhatalmazásával ellenőrizze az alárendelt szerve vezetőinek személyzeti munkáját;
– kezelje a személyzeti anyagokat, gondoskodjon azok naprakész vezetéséről, kiegészítéséről.

A határozat kihangsúlyozza még, hogy a személyzeti vezetőt be kell vonni a szervezet operatív vezetésébe, ezen felül minden olyan tanácskozásra meg kell hívni, ahol személyzeti kérdéseket tárgyalnak.

Fontos megemlíteni, hogy a személyügyi vezető személye kiemelt szerepet játszott a szervezet életében, olyannyira, hogy – a minisztériumi személyzeti vezetők kivételével – kinevezéséhez, alkalmazásához, illetve felmentéséhez ki kell kérni a felettes szerv vezetőjének véleményét. (Bár ma is így lenne mindenütt – bocsáttassék meg ez a sóhaj, egy személyügyesnek!)

A kormányhatározat – teljesen logikusan – *felhatalmazást ad a miniszterek számára a felügyeletük, irányításuk alatt álló szervezeteknél az egyes munkakörök követelményrendszerének meghatározására.* A képesítési rendszer kidolgozásánál az alábbi elveket ajánlotta:

– A követelmények meghatározásánál reális követelményeket kell támasztani a dolgozókkal szemben;ne legyenek túlzások.
– A képzést szolgáló rendelkezésekben megfelelő súlya legyen az eszmei-politikai képzettség fontosságának.
– A képesítési rendszer meghatározásánál jelöljék meg azt a szakmai gyakorlatot, melynek birtokában a képesítéshez kötött munkakört betöltő dolgozó az előírt iskolai végzettség megszerzése alól felmentést kaphatott.
– A vezető állást betöltők, illetve a vezető (és a személyügy szerv) által alkalmasnak tartott dolgozók vezetői továbbképzéséről gondoskodni kell.
– Választott tisztségviselőknél a megválasztás feltétele mentesített a képesítési meglététől, de törekedni kellett – a választás után – a szükséges szakmai ismeretek elsajátítására.

Felhatalmazást kaptak a miniszterek és az országos hatáskörű szervek vezetői, hogy a korábbi túlzott elvárásokon, követelményeken módosítsanak, s indokolt esetben csökkentsék a képesítéshez kötött munkakörök számát.

Humánus gondolatként, a munkakör követelményei között előírt középfokú, vagy felsőfokú végzettség megszerzését a 40. életévet betöltött dolgozót nem kötelezte. Ettől az illetékes vezető – szakterületén – eltérően is rendelkezhetett.

A személyzeti munka méltán kiemelt területe a minősítés. A minősítés definíciója a határozat alapján az alábbi: „A minősítés a dolgozó munkája, magatartása megítélésének alapvető dokumentuma, egyben a nevelésének fontos eszköze."[2]

A minősítés elkészítése a vezető feladatkörébe tartozott, de a társadalmi szervezetek véleményét is meg kellett hallgatnia a vezetőnek a minősítés elkészítésénél. Nagy létszámú szervezeteknél a vezető – az illetékes miniszter által kiadott utasítás szerint – a minősítés jogát a vezető állású beosztottaira átruházhatja. A felelősség a minősítés helyességéért és a határidő betartásáért ebben az esetben is az illetékes vezetőt terheli. A tárca vezetőjének – végrehajtási utasítás alapján – kell megállapítania azokat a vezetői és kiemelt munkaköröket, melyekben a dolgozókról minősítést kell készíteni. Ajánlás, hogy a minősítésre kötelezett álláshelyek számát a lehetőségekhez mérten csökkenteni kell.

A minősítés egységes rendszerként való kezeléséhez kiadott szempontrendszer tartalmazza a minősítés célját, a minősítés szerepét, az értékelés főbb kritériumait és egyéb elveket. A minősítés célja, hogy rendszeresen értékelje a dolgozó munkáját,

2 U. o. 35. o.

magatartását, fontos észrevételeivel segítse a fejlődését. Ennek kiemelt szerepe van a munkaviszonyt érintő lényegi kérdések (előléptetés, jutalmazás, kitüntetés, áthelyezés vagy a munkaviszony megszüntetése) elbírálásánál; a minősítés tartalmát figyelembe kell venni.

A minősítésnek tartalmaznia kell a dolgozó rendszerhez való hűségét, társadalmi tevékenységét, politikai és szakmai továbbképzésben való részvételét; a dolgozó által végzett munka minőségét, munkateljesítményét, munkaterületének ismeretét, szakmai tudását; kötelességtudatát, szorgalmát, munkatársaival, ügyfelekkel szembeni, valamint a munkahelyen kívüli magatartását; a dolgozó kezdeményezőkészségét, önállóságát, felelősségvállalását stb.

A vezetői beosztásokban foglalkoztatottaknál – az előzőeken túlmenően – értékelni kell a vezetőkészséget, s főként azt, hogyan biztosítja a vezetői utánpótlást? A minősítésnek útmutatást kell adnia az esetleges hibákra, gyengeségek kijavításának módjaira, a további fejlődés irányára.

Alapelv, hogy a minősítésben csak kellően megalapozott tények, állítások és értékítélet szerepelhet. A minősítő a feljegyzésben tett megállapításait személyre szabottan, általánosítástól mentesen, megfelelően indokolva tegye meg.

A minősítést az érintett dolgozóval ismertetni kell, megfelelő időt biztosítva a minősítés átolvasásához, megteremtve a lehetőségét, hogy észrevételeit elmondhassa. Abban az esetben, ha a minősítés megállapításaiban a minősítő személy és az értékelt között nincs egyetértés, biztosítani kell a minősített személy észrevételeit feljegyezze a személyügyi okmányon, s így kerülhessen a személyi anyaggyűjtőbe. Ha a dolgozó a minősítés aláírását megtagadja, akkor ennek tényét a minősítésben fel kell tüntetni.

A személyzeti nyilvántartásban csak olyan minősítések helyezhetők el, tarthatók, melyeket a dolgozóval ismertettek és az érintett aláírásával ezt hitelesítette. Ennek meglétéért a szervezet vezetője és a személyzeti osztály együttesen felelős.

A minősítés megtekintését a dolgozó számára biztosítani kell. Ha a dolgozónak a minősítésre jogos érdekei védelmében szüksége van, arról hivatalos másodpéldányt kell kiállítani, az ügyében illetékes hatóság, hivatali szerv stb. megkeresésére.

A dolgozóról kinevezését, alkalmazás követő három éven belül alapminősítést, ezt követően négyévenként kell kiegészítő minősítést készíteni. A kiegészítő minősítésekben mindig ki kell térni az előző minősítés feladatszabásának teljesítésére, annak értékelésére és minden egyéb lényeges kérdésre.

A határozat kiemelte, hogy mindig a vezetők értékelésének elkészítésével kezdődjön az esedékes minősítések időszaka.

A jogszabály meghatározza, hogy a nyugdíjkorhatárt megelőző 5. évtől – kivételt képez, ha a dolgozót magasabb beosztásba kívánják helyezni, illetve fel akarják menteni – minősítést (kiegészítő minősítést) nem kell készíteni. Áthelyezés esetén az új munkahelyre a személyi nyilvántartásban lévő, kizárólag a dolgozó által aláírt minősítést küldhető át.

Az állami szerveknél minden minősítésre kötelezett dolgozóról törzslapot és nyilvántartást kell vezetni. Az állami üzemeknél, vállalatoknál és intézményeknél csak azokról kell törzslapot vezetni, akikre az illetékes miniszter ezt előírja. A törzslap adatainak valódiságát okmányokkal kell igazolni. Az összes érdemi adatot tartalmazó személyi

igazolványon kívül az adatokról más igazolást nem lehet bekérni az érintettől. A dolgozónak minden változást, mely a személyes adatait érinti – 8 napon belül – a személyzeti osztályon be kell jelentenie. Nem kell – és nem is lehet – törzslapot kiállítani azokról a dolgozókról, akikről minősítést sem kell készíteni. A minősítésre nem kötelezettekről a kötelezően előírt egyszerű nyilvántartást (nyilvántartólapot) – az érvényben lévő szabályozás alapján – kell vezetni.

A dolgozótól életrajzot és az előző munkahelyen készített minősítést (jellemzést) be lehet kérni, illetve a legfontosabb tényekre vonatkozó információt, de minden anyag csak ellenőrzés után helyezhető el a személyzeti nyilvántartásban. Ennek felelőssége szintén a szerv vezetőjét és a személyzeti osztály vezetőjét terheli.

A személyzeti nyilvántartás anyagába csak illetékes személyek tekinthetnek be. Hivatalos megkeresésre a korábbi munkahely köteles a dolgozó teljes személyzeti anyagát az új munkáltató rendelkezésére bocsátani.

Az állami személyzeti munkára vonatkozó alapelveket – természetesen a sajátosságok figyelembevétele mellett – *alkalmaznia kell a szövetkezetek és az állampolgári társulások személyzeti munkájában is,* írja elő a határozat. Ennek érdekében a kormány felkéri a Kisipari Szövetkezetek Országos Szövetségének elnökét és a Szövetkezetek Országos Szövetsége elnökét, hogy az alapelvek adaptálásához szükséges intézkedéseket tegyék meg, valamint kéri a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsának elnökét, hogy a feladatok megoldását együttműködésével segítse.

A határozat a kihirdetés napjával hatályon kívül helyezte az 1050/1957. (V.31.) Korm. Számú határozatot. A jogszabály előírja, hogy a határozat rendelkezéseit – amennyiben magasabb jogszabály ettől eltérően nem rendelkezik – alkalmazni kell a fegyveres testületekre is. Az illetékes miniszterek számára előírja, hogy 1968. április 30-ig a határozat végrehajtására rendelkezést adjanak ki. A határozat érintetlenül hagyja a fontos és bizalmas munkakörök betöltésére vonatkozó rendelkezések hatályát.

A honvédelmi miniszter utasítása a személyzeti munkára vonatkozóan

A Magyar Népköztársaság honvédelemi minisztere – az 1968. május 15-én megjelent Honvédségi Közlönyben kiadott – 13/1968. (HK.3.) HM számú utasításában rendelkezik az 1001/1968. (I.5.) Korm. számú határozat végrehajtásáról. A miniszteri utasítás a kormány határozat rövid összegzésével kezdődik, majd kiemeli, hogy a Magyar Néphadsereg korszerű fejlesztésének keretei között – az állami személyzeti munkáról szóló párt és állami határozatoknak megfelelően – a kiadott alapvető rendelkezések, szabályozzák a személyügyi munka minden fő területét.

Az alábbi jogszabályok határozzák meg a személyügyi tevékenységet a Magyar Néphadseregben:

– az 1960. évi IV. törvény a honvédelemről;
– a hivatásos szolgálattal kapcsolatos jogokat és kötelességeket szabályozó 1959. évi 106. számú NET (Népköztársaság Elnöki Tanács) határozat és ennek végrehajtására vonatkozó HM utasítás;
– a néphadsereg tagjainak nyugellátásáról szóló kormányhatározat és végrehajtására vonatkozó HM utasítás;

– a „Minősítési Utasítás a Magyar Néphadsereg tábornoki, tiszti és tisztjelölt állománya részére";
– a személyügyi jogköröket szabályozó HM parancs és a végrehajtására vonatkozó Szü. Fcsf. (Személyügyi Főcsoportfőnöki) utasítás;
– „Útmutató a Magyar Néphadseregben a tisztek, tiszthelyettesek és polgári alkalmazottak személyi ügyeinek intézésére";
– a végzett munka elismerésének főbb irányelvei;
– a mozgósítás tiszti biztosításának végrehajtását szabályozó Szü. Fcsf. utasítás;
– a tartalékos tiszti kiképzésre és továbbképzésre vonatkozó HM parancs és Szü. Fcsf. utasítás;
– a hivatásos és tartalékos tiszti utánpótlás és iskoláztatás távlati terve, az egyes beosztások betöltéséhez szükséges képzettségi követelmények;
– a hivatásos tisztek képzésére tett intézkedések.

A honvédelmi miniszter értékelése szerint a személyügyi munkával kapcsolatban kiadott, érvényben lévő rendelkezések – az eltelt időszak reális értékelése alapján – a párt káderpolitikájának megfelelően szabályozzák a személyügyi munka elveit és módszereit; eredményesen segítik a hadsereg személyügyi munkájának színvonalának folyamatos fejlődését. A kormányhatározatnak megfelelően érvényesülnek a vezetők kiválasztásának elvei a magasabb beosztásokba helyezéseknél, az iskolákra történő kiválasztásoknál is. A káderek megítélése a kormány által elvárt (lásd fentebb) hármas követelményrendszer alapján történik.

A *parancsnokok tevékenységében* nő a személyügyi munka szerepe, s elmondható, hogy egyre inkább munkájuk szerves részét képezi. A személyügyi jogkörök decentralizálásával a parancsnokok felelőssége nő, s egyúttal segíti, hogy a személyügyi ügyekben a kezdeményezés ott történjen, ahol a legjobban ismerik az érintett személyt, munkáját, magatartását. A parancsnokok a fontosabb döntéseknél általában kikérik az illetékes pártszervezetek véleményét és azt figyelembe véve hoznak döntést, ezzel elősegítve a szubjektív megítélés csökkentését.

A pozitívumok mellett nem hallgatja el az értékelés a hiányosságokat sem, többek között megemlíti, hogy az eredményes fejlődés a személyügyi munka fogyatékossága a nem elég tervszerű és céltudatos az utánpótlás és a nevelés. A kiválasztás esetenként leszűkül az ismert tisztek körére, s nem fordítanak kellő figyelmet mindenütt a megismerésre, a tehetségek kibontakoztatására, a segítésre stb. A nem alapos ismeretek következtében előfordulhat előítélet egyes személyekkel szemben. A vezetők kiválasztásánál nem minden esetben érvényesül kellő következetességgel a politikai, a szakmai és a vezetőkészség egységes követelményeinek betartása.

Az előforduló hibák, hiányosságok ellenére a megelőző tíz évben a személyügyi munka jelentősen fejlődött a néphadseregben is. A célkitűzés az elért eredmények megszilárdítása, a fogyatékosságok megszüntetése, a személyügyi munkára vonatkozó rendelkezések, utasítások maradéktalan betartatása, következetesebb érvényesítése.

A 1001/1968. számú kormányhatározat rendelkezéseinek megfelelve a honvédelmi miniszter elrendelte:

A személyügyi munkának a parancsnokok tevékenységében kiemelt jelentősége kell, hogy legyen. A tisztek, tiszthelyettesek megítélésénél következetesen alkal-

mazzák a végzett munka, a magatartás, az emberi tulajdonságok értékelését. A kiválasztásnál – különösen a vezető beosztások betöltésénél – a kormányhatározatban előírt követelmények egységes, egymástól elválaszthatatlan elveit alkalmazzák. A kiválasztásnál és a döntésnél legyen biztosított a vezető beosztások, illetve a magasabb beiskolázásra tervezettek közül a minden szempontból a legalkalmasabb jelöltek kerüljenek kinevezésre, illetve kerüljenek iskolára. Az idős, s tapasztalt tisztek mellett bátrabban vegyék számításba, s javasolják a felkészült és megfelelő tapasztalatokkal rendelkező fiatalokat is.

A parancsnok felelős a személyi munkáért, az állami személyzeti munka alapelveinek és céljainak megvalósításáért. A legfontosabb személyi kérdések eldöntése, illetve a javaslatok megtétele előtt (kinevezés, leváltás, áthelyezés, előléptetés, kitüntetés, lefokozás, tartalékállományba helyezés, iskoláztatás, stb.) az illetékes pártszervezet véleményének figyelembevételével döntsön.

A parancsnok legfontosabb feladata a káderek, elsősorban a hivatásos tisztek folyamatos, céltudatos nevelése, képzettségük növelése, felelősebb beosztás ellátására, illetve iskolára történő felkészítése. A parancsnokok munkájának minősítésénél, tevékenysége értékelésénél kiemelt jelentőséggel kell figyelembe venni, hogy meg tud-e felelni az utánpótlás, a fiatal vezetők nevelésének elvének?

A parancsnok rendszeresen tanulmányozza a kormányhatározat személyügyi munkára vonatkozó rendelkezését; alárendelt parancsnokaitól követelje meg azok ismeretét, s annak betartását. Rendszeresen – legalább kétévente – számoltassa be az alárendelt parancsnokait a személyügyi munka helyzetéről, eredményeiről, s a további fejlődés érdekében határozza meg a szükséges feladatokat, tennivalókat.

A parancsnok a személyügyi szervezeteket (tiszteket) rendszeresen irányítsa, ellenőrizze és számoltassa el, segítse a munkájuk színvonalának emelését. Döntés előtt minden személyi kérdésben kérje ki a személyügyi vezető (tiszt) véleményét; hívja meg minden olyan tanácskozásra, ahol a személyügyi kérdések tárgyalásra kerülnek.

A *személyügyi szerv vezetőjének* (személyügyi tiszt) *legfontosabb feladata* a parancsnok munkájának segítése a személyügyi kérdésekben. A személyi ügyeket döntésre készítse elő, s véleményezze a parancsnoknak, jelentse észrevételeit, különösen akkor, ha a káderpolitikai elvekkel, határozatokkal, parancsnokkal, utasításokkal ellentétes döntést javasolnak, vagy ilyen jellegű intézkedés történik.

Gondosan vizsgálja meg minden esetben a kiválasztás egységes követelményeinek érvényesülését minden esetben, különösen a kinevezés, illetve az iskolára küldés előtt, differenciáltan az egyes beosztásokhoz, illetve a beiskolázás szintjéhez viszonyítva. A minősítésekre hagyatkozva készítse el az iskoláztatás, a kádertartalékok képzésének, nevelésének tervét, figyeljen azok megvalósítására. Rendszeresen ellenőrizze az alárendelt személyügyi szervek és az alsóbb szintű vezetők munkáját; gondoskodjon a személyi okmányok naprakész vezetéséről.

A személyügyi főcsoportfőnök és az érintett parancsnokok kiemelt figyelmet fordítsanak a személyügyi beosztások betöltésénél a kiválasztásra; csak megbízható, nagy élettapasztalattal rendelkező, közéleti tevékenységben jártas, kifogástalan erkölcsi magatartású, az adott fegyvernem és szolgálati ág területén is kellő tájékozottsággal bíró tisztet nevezzenek ki.

A kormányhatározat végrehajtására vonatkozó Honvédelmi Miniszteri utasítás a személyügyi főcsoportfőnök részére előírja:

- *A főcsoportfőnöknek kell gondoskodnia arról,* hogy a parancsnokok és a személyügyi szervek egységesen értelmezzék az 1001/1968. számú kormányhatározatban foglaltakat, és – amennyiben magasabb jogszabály másként nem rendelkezik – alkalmazzák ezeket a személyügyi munka rendjét szabályozó, érvényes parancsok, utasítások és intézkedések végrehajtása során.
- *Ellenőrizze* a kormányhatározat és a miniszteri utasításban foglaltak végrehajtását; a néphadseregben folyó személyügyi munkáról 1969. decemberében a honvédelmi miniszternek tegyen jelentést.
- *Készítse elő* az esedékes tiszti kiegészítő minősítések végrehajtását, az érintett polgári alkalmazottak alapminősítésének elkészítését 1970. augusztus 31. napjáig. Az elmúlt időszak minősítési munkáinak tapasztalatainak felhasználásával a kormányhatározat előírásainak szellemében 1968. május 10-ig tegyen javaslatot a Minősítési Utasítás módosítására. (A HM rendeletből nem derül ki, hogy azt mikor írta alá a miniszter, de azért érdekes mozzanat, hogy a közlöny 1968. május 15-én jelent meg.)
- Az iskoláztatás és kádertartalék képzésének terve elkészítésének elveire, azok módszereire, s az egységes értelmezés és végrehajtására *adjon ki intézkedést*, ennek határideje: 1968. június 30-a.
- *Vizsgálja felül* az érvényben lévő személyügyi munkával kapcsolatos rendelkezéseket (pl.: Személyügyi Útmutató, nyilvántartási utasítás, személyi biztosításra vonatkozó rendelkezések), s amennyiben szükséges – a kormányhatározatban foglaltak, illetve a tapasztalatok alapján – 1970 végéig tegyen javaslatot, illetve intézkedjen a szabályozók módosítására.
- A személyügyi szolgálathoz beosztott tisztek felkészültségének növelése érdekében – 1968. végéig – *intézkedjen* a tervszerű és folyamatos továbbképzések megszervezésére. A továbbképzés biztosítsa a politikai, szakmai és módszertani ismeretek bővítését, mely az MSZMP Politikai Bizottság 1967. május 9-ei, valamint az 1001/1968. számú kormányhatározat elveinek megértését és helyes alkalmazását.

Összegzésül elmondható, hogy a kormányhatározat szakmailag megalapozott, a kor szellemének és színvonalának megfelelő, amit a Magyar Néphadsereg sajátosságai figyelembevételével maximálisan kellett alkalmazni. Ehhez ad iránymutatást a kormányhatározat végrehajtását szabályozó honvédelmi miniszteri utasítást az állami személyzeti munka tartalmi és módszerbeli kérdéseinek továbbfejlesztése, korszerűsítése érdekében hozott intézkedéseiben. A problémák – mint korábban, de akár napjainkban is – a gyakorlati megvalósítás során merültek fel.

FÓRUM

Papp Ferenc

A tiszti kaszinók szerepe a művelődésben

A tiszti kaszinók kialakulása előtt a civil társadalomban már jóval előbb létrejöttek azok az intézmények, amelyek a polgárok szabadidejének hasznos eltöltését szolgálták. Az angol minta európai továbbterjedésével Magyarországra is megérkezett az új divat, a kaszinóba tömörülés vágya. Az 1820-as évek végére valósággá vált Széchenyi újabb álma, amikor megalakult az első budapesti székhelyű kaszinó. A hadseregben csak a kiegyezés hozta meg a megvalósítás lehetőségét. A szerény körülmények között működő Károly-kaszárnyai kaszinót felváltó Váczi utcai objektumot a századforduló előtti évben adták át a nagyközönségnek. Az épület több mint 44 évig adott helyet a Tiszti Kaszinónak.

A kaszinók kialakulásának előtörténete

A társasági létnek azt a sajátos képződményét, amit kaszinónak nevezünk, manapság hajlamosak vagyunk különbözőképpen értelmezni. Vannak akik a szó hallatán a világvárosok, Monte Carlo vagy Las Vegas szerencsebarlangjaira, vannak akik a szórakozóhelyek egy sajátos formájára, esetleg egy francia kártyajátékra, és néhányan – főként az idősebb katonák – a szó hallatán a tiszti kaszinókra, illetve a Váci utcában épült, és a 70-es években csak „tiszti háznak" emlegetett épületre, pontosabban az abban folyó társasági életre asszociálnak.

Tapasztalataim alapján állíthatom, hogy kevesen ismerik a kaszinók, főként a tiszti kaszinók kialakulásának, létrejöttének történetét és körülményeit. Még kevesebben tudják, hogy ezek a társas körök elnevezésüket a Monte Cassinói bencés kolostortól kölcsönözték, illetve vették át. A „casino" szó olasz eredetű, a „casa" *ház*, *házikó* kicsinyítő képzős változata. Novák Béla kutatásaiból[1] tudjuk, hogy egy ilyen Monte Cassinói „házikóban" már a középkorban alkalmazták a ma is annyira népszerű, gyógyhatású vízre épülő kezelést, amit a különböző országokból érkező vendégek élvezhettek. A gyógyító terápia közben a vendéglátók a társasági életről is gondoskodtak, ami a vendégeknek annyira megtetszett, hogy néhányan a lakóhelyükre visszatérve maguk is elkezdték egy hasonló intézmény otthoni kialakítását. A

1 Novák Béla: Fővárosi kaszinók a 19. században Budapesti Negyed 46. 2004/4.

Monte Cassinói emlékek hatására ezeket a társasági formákat „casinók"-nak nevezték el. Így terjedt el rohamos gyorsasággal ez a név szinte egész Európában.

A Szinér-Váralja (Szatmár) Kaszinó megnyitó ünnepségén Széles Endre lelkész, a kaszinó elnöke 1854-ből származó üdvözlő beszédében a kaszinók eredetére vonatkozóan hasonló megállapításokat tesz.[2]

Mivel ezen intézmények létrehozásához megfelelő pénzügyi alapra volt szükség, így nem meglepő, hogy ez a szokás is elsőként Angliában nyert teret. Kezdetben csupán a rendszeresen ugyan azon a helyen szórakozó baráti társaságok közösen rendezték a számláikat, miközben barátkoztak, olykor üzleteket, megállapodásokat kötöttek. A főként kereskedőkből álló társaságok a találkozások helyszíneként ekkor még kocsmákat, vendéglőket szemeltek ki, ahol a hely lehetőséget biztosított egymás termékeinek megismerésére, korabeli „termékbemutatók" megtartására is. Hosszú évek múltán ezekből az asztaltársaságokból a XVIII. századra kialakultak az angol klub kezdeményei, amelyekre jellemző volt a társadalmi rétegek szerinti megosztottság. Így azokban anyagi helyzettől függően – a kocsmáktól az előkelő klubokig – mindenki megtalálhatta saját helyét. Az angol példa gyorsan terjedt, mert London után Párizs, Prága és Grác is hamarosan létrehozta a saját „casinóját".

Ehhez hasonló gyülekezőhely Magyarországon az 1800-as évek harmadik évtizedéig nem létezett. A létrehozás szükségességére – mint annyi minden másra – Széchenyi István hívta fel a figyelmet. Az angliai példát megtapasztalva elhatározta, hogy Pesten kísérletet tesz egy hasonló intézmény létrehozására. A lovassport szenvedélyéről híres gróf az 1825. évi pozsonyi országgyűlés alatt barátjával, Károlyi Györggyel „magánkaszinót" rendezett be szálláshelyén, az Erdődy-ház második emeletén. Az ötlet működött, ugyanis az országgyűlés alatt a kaszinó hatására a társasági élet jelentősen felélénkült. Ez a tapasztalás tovább erősítette benne a megvalósítás szándékát. A szervezést 1926-ban kezdte el 100 forintos önkéntes befizetések gyűjtésével. A lófuttatás idejére (1827. június 10.) elérkezettnek látta az időt a befizető tagok összehívására és a kaszinó megalapítására. Az alapító ülés a vártnál kisebb létszámmal ugyan, de sikeres volt. A kaszinó megalakult, aminek a „Pesti Kaszinó" nevet adták. A hamarosan kidolgozott szabályzat értelmében a kaszinó irányítását egy 3 fős igazgatóság és egy 24 fős választmány végezte. Az alapszabály egyik legfon-

---

2 „Mennyiben az illy olvasó s mulató-kör – mondá többi között – e névvel is szokott neveztetni: *Casino*, ugy vélem, nem leend érdektelen, elmondani ezen nevezetnek eredetét, jelentését; – s ebből aztán egy két következtetést vonni s alkalmazást tenni. E szó: *Casino*, olasz szó. E névvel Nápolyban bizonyos hegy neveztetik, melly hegynek fekvése feltünőleg kies, – s a róla letekintőnek gyönyörü kilátás tárul fel. Ott a lég igen kellemes és élvezetes. S illy bájoló természeti fekvés, nem csoda, ha számos vendéget, vonzott magához eleitől fogva – a természet gyönyörei élvezése végett. Annyivalinkább, mert az ott székelő Benczés szerzet tagjai, fájdalom-enyhitő szereket is osztogattak, az azokat igénybe vevő betegeknek. Igy lőn a Casino-hegy a mulatni kivánó egészségesek, s a gyógyulni ohajtó betegek gyülhelye az év kedvezőbb szakaiban. – Ezért vitetik már át s ruháztatik a Casino név minden nemesebb czélu s kellemesebb időtöltést nyujtó társas körökre. Mert ezekben is a hasznost kellemessel s a kellemest hasznossal czélozzuk összekötni. És ha a hasonlatot tovább akarjuk füzni: az embernek, mint szellemi lénynek, szintén vannak gyengeségei, hiányai, – hogy ugy fejezzem ki: betegségei. Mert miután az ember, nem csupán anyagi, de, és *főleg* szellemi lény: nemde félszeg, bocsánat a kifejezésért – kóros az olly egyén, ki csak testi, anyagi élvezetek után fut, – ki nem éhezi és szomjuhozza a szellemi, a nemesebb éldeleteket?"
http://epa.oszk.hu/00000/00030/00213/datum05795/cim105808/cim205816.htm letöltés ideje:2009. 06.23.

tosabb része a következő volt: „A casino tagja lehet minden tisztességes, művelt magaviseletű, feddhetetlen jellemű önálló férfi, ha casinói tagul az alább meghatározott módon a szükséges szavazattöbbséggel felvétetik. Politikai pártszínezet és osztálykülönbség a tagok felvételénél vagy kirekesztésénél mérvadó nem lehet."[3] Casinó taggá válni nem volt könnyű. A felvételhez írásos ajánlásra volt szükség, amelyről a régi tagok szavazással mondtak véleményt. A cél egy olyan előkelő gyülekezőhely létrehozása volt, ahol a férfiak osztály hovatartozástól függetlenül egymással találkozhattak, eszmét cserélhettek, újságokat, különféle írásokat olvashattak, kulturáltan szórakozhattak, és ha szükséges, étkezhettek is. Széchenyi felfogása szerint a kaszinó lényege, hogy az arisztokrácia és a nem nemesi származású értelmiség folytasson itt minél több hasznos eszmecserét, lehetőség szerint elsősorban magyar nyelven. A „Pesti Casino" nevet hamarosan Nemzeti Kaszinóra változtatták, amely a kezdeti 200 főről a századfordulóra elérte a 700–800 fős taglétszámot.

Széchenyi Pesti Kaszinójának mintájára számos kaszinó jött létre országszerte, sőt Pesten is. 1833-ban összesen 33 kaszinó létezett, melynek száma 1848-ra Magyarországon 180-ra, Erdélyben 30-ra emelkedett.[4] A kaszinók alapítása főként nagyobb városokra volt jellemző. Pesten 1831-ben alapították a Merkantil Kaszinót, amely elsősorban a kereskedés céljait szolgálta. 1883-ban két új kaszinó, az Országos Kaszinó és a Lipótvárosi Kaszinó is létrejött.

A szabadságharc bukása után a szigorítások nem kedveztek a kaszinók működésének sem, ezért a kiegyezésig egyetlen új kaszinó sem alakult, viszont jó néhány megszűnt, feloszlott.

1867 után a kaszinók a fővárosban és vidéken egyaránt megszaporodtak. A megalakításukat egyre szélesebb körben, sokszor szakmák, hivatások szerint, de lakhely szerint is kezdeményezték. Sorra alakultak a kaszinók a tisztviselőknek, postásoknak, vasutasoknak, katonáknak, sőt még munkáskaszinók is létesültek. Valamennyi kaszinóról elmondható, hogy a működésüket tekintve a Nemzeti Kaszinó működési szabályainak legfontosabb elemeit vették át és alkalmazták. Hasonló volt a nyitvatartási idejük, de még a helyiségeik elnevezései, sokszor berendezési tárgyaik is.

A kaszinók fénykora a XIX. szd. végétől a második világháború kezdetéig tartott. 1945 után a kaszinókat egy kormányutasítással végleg bezárták. A kaszinók fontos szerepet töltöttek be a hazai társasági életben, rendezett körülményeket biztosítottak a szabadidő kellemes eltöltéséhez vagy a bizalmas tárgyalások lebonyolításához. A kaszinók élére választott tisztségviselők garanciát jelentettek arra, hogy nagyobb szabálytalanságok ne következhessenek be. Ennek köszönhetően a kaszinók életét a nyugalom és a kulturáltság jellemezte. Mindez jótékonyan hatott az alsóbb társadalmi rétegek kulturális szerveződéseire is. Mivel ők is a kaszinókat tekintették példaképüknek, így a létrehozott társasköröket is a színvonalas tartalmi munka jellemezte.

3 Nemzeti Casino-könyv. A Nemzeti Casino szabályai és tagjainak névsora. 1880. Budapest, 56–57. o.
4 Pajkossy Gábor: Egyesületek a reformkori Magyarországon. História, 1992/2. 8. o.

A kaszinók létrejötte a hadseregekben

A művelődési és társas-közösségi formák kialakulásához nagymértékben hozzájárult a tiszti kaszinók rendszerének kiépítése. A tiszti kaszinók hálózata elsőként Poroszországban alakult ki a XIX. század elején. Mivel a porosz tisztek fizetése rendkívül alacsony volt, ezredparancsnokuk levont belőle bizonyos összeget, hogy azért naponta legalább egy tál meleg ételt elfogyaszthassanak közösen, mert sokszor kenyérre is alig jutott volna. Később, amikor a porosz sereg legyőzte a franciákat és hazavitte a hadisarcot, az étkezőtermeket kulturáltan berendezték, és ekkortól szőnyegek és könyves szekrények is kerültek azokba. Mivel más hadseregek katonáira is jellemző volt a szerény anyagi helyzet, kezdetben ezt a módszert hasonló céllal átvette pl. a Monarchia hadserege is. A nagyobb helyőrségekben úgynevezett tiszti étkezőket hoztak létre, először csak azzal a szándékkal, hogy jó és olcsó étkezést tudjanak az állománynak biztosítani. A kezdeti nehézségeket követően, az anyagi körülmények javulásával párhuzamosan a szociális, „jóléti" funkció kiegészült nevelési funkcióval is. Fokozatosan elérték azt, hogy a tiszti étkezők egyúttal a tisztek közötti bajtársiasság ápolását is szolgálták. Ezzel kapcsolatosan számos példát lejegyeztek, ezek közül az egyik, hogy a századfordulót megelőzően a nőtlen tiszteknek kötelező volt a közös étkezéseken részt venni, és az ott alkalmazott rendet ceremónia és illemszabályokat maximálisan betartani. Valószínűsíthető, hogy a Ludovika Akadémián elfogadott és elvárt étkezési szokások is ezekből a hagyományokból táplálkoztak.

A hadtudomány ápolása céljából a nagyobb helyőrségekben a tisztikar tudományos egyleteket hozott létre, amelynek keretében tudományos előadásokat, értekezéseket, felolvasásokat, hadijátékokat tartottak. Az egyletek vezetői gondot fordítottak arra, hogy a tiszti állomány naprakészen tarthassa ismereteit, személyesen is megismerhesse a hadsereg vezetőit, és nyomon kövesse az aktuális katonapolitikai ügyeket. A tudományok műveléséhez azonban szakirodalomra is szükség van, ezért ez a tény idővel könyvtárak létrehozását is szükségessé tette, ahonnan a tisztek tudományos, és szépirodalmi műveket is kölcsönözhettek. A könyvek beszerzése a működésüket meghatározó alapszabály értelmében egyesületi tagdíjból történt. A már aktualitásukat vesztett napi- és hetilapok alkalmankénti kiárusításából befolyt összeget is könyvgyarapításra használták.

A magyarországi tiszti kaszinók kialakulása, működésük rendje

A tiszti étkezők és a katonai tudományos egyletek lassan az igényeknek megfelelően egy intézménnyé integrálódtak és általában a Tiszti Kaszinókban nyertek elhelyezést és gondoskodást. Magyarországon feltételezhetően az első tiszti kaszinók az 1850-es években jöhettek létre. Egy 1859-ből származó híradásból[5] arra következtethetünk, hogy Aradon ekkor már létrehozták és működött tiszti kaszinó. Budapesten az első tiszti kaszinó létrejötte az 1861-es esztendőre datálható, amely a Károly-kaszárnyában kapott elhelyezést. A Vasárnapi Újság 1899. november 26-ai számában olvas-

5 Eöry Gabriella kaszinó kutató szíves közlése alapján

ható, hogy a kaszárnyában működő kaszinó milyen szegényesen berendezett, kis alapterületű intézmény volt. Talán ezzel is magyarázható – valamint a kaszárnya eladásából befolyt összeg is lehetővé tette – [6] egy olyan új törzskari épület létrehozásának tervét, amelyben a térparancsnokságon és a törzskaron kívül a Tiszti Kaszinó is helyet kaphatott. A századfordulóra már egy országos egylet létrehozására is egyre nagyobb igény mutatkozott. Ennek is köszönhetően kezdték meg az *„Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület*", rövidebb nevén az „Országos Tiszti Kaszinó" létrehozását és székházának felépítését 1897–1899 között.[7] A kaszinó felavatási ünnepségéről a korabeli sajtó dicshimnuszokat zeng, miszerint a gyönyörű kivitelezéssel készült épületkomplexum az akkori Budapest egyik legszebb és legmodernebb épületének és intézményének számított.

A kaszinó felavatási ünnepségéről a korabeli sajtóban a következő olvasható (eredeti helyesírás szerint):

„A főváros egyik legszebb helyén, a most újjá épülő Belvárosban emelkedik egy hatalmas nagyságú, szép barokk stílű palota. Már külső alakja s a homlokzatán elhelyezett harczias diszítmények is elárulják, hogy az épület katonai czélokra szolgál. De épen díszes voltából kilátszik az is, hogy nem közönséges kaszárnya. »Törzskari épület« a hivatalos elnevezése s benne vannak elhelyezve a törzskar, a térparancsnokság és a tiszti kaszinó helyiségei. Ezeken kívül még egy zászlóalj gyalogság elhelyezésére alkalmas, szerényebb külsejű épület van hozzá ragasztva, melylyel az egész teljes négyszöggé alakúl ki. E melléképűletnek külön udvara és külön bejárói vannak.

A tiszti kaszinó a négy utczától: az Irányi-, Zöldfa-, Duna-, és a meghosszabbítandó Váczi-utczától határolt kettős épületnek a Duna felé néző szakaszában van elhelyezve. Egy vendéglői és kávéházi helyiségen kívül, melyek a földszintet foglalják el, nincs is egyéb ezen a szárnyon. Amilyen szerény volt a tiszti kaszinó régi helyisége a Károly-kaszárnyában, olyan fényes és előkelő a mostani. Be van rendezve a szórakozás és tanulmányozás minden szükséges eszközével; mert a kaszinó nem csupán társaskör, s tiszti szórakozó hely, hanem egyúttal tudományos egyesület is, a hol a katonai szakkérdésekről felolvasásokat tartanak és vitákat rendeznek. A kaszinó berendezése nemcsak magukat a katonákat érdekli, hanem polgári körökét is, mert az ott tartani szokott estélyek, mulatságok nagy kedveltségben állanak a fővárosi polgárság köreiben is.

A gazdag díszítésű főbejáratból három felé ágazó lépcső vezet az első emeleti kaszinó-helyiségekbe. Tágas, kényelmes ruhatár, játszó, biliárd- és olvasó-termek, a könyvtár, egy szép szalon és a tisztek előtt nagy kedveltségben álló hadijáték czéljaira berendezett termek vannak itt. Ezek a helyiségek nagy változatossággal, különböző stílusokban vannak berendezve. A második emeleten, melyre a pompás márvány-díszlépcsőn kívül még két melléklépcső vezet, vannak az ünnepélyek termei. Fényes, két emelet magasságú nagy díszterem e résznek fő helyisége, a hozzá csatlakozó mellékteremmel és zenekari emelvénnyel. A díszterem 30 méter hosszú,

6 A főváros 1894-ben megvette az épületet 11 millió 200 ezer koronáért, és 1897-ben az egyik, 1899-ben a másik részét átvéve átalakította Központi Városház céljaira.

7 A Budapesti Katonatiszti Kaszinó, Vasárnapi Ujság 48. szám 1899. 46. évfolyam 803–804. o.

15 méter szélesés 11,5 méter magas s díszénél és nagyságánál fogva a főváros legszebb és legalkalmasabb tánctermei közé tartozik. Most még, a míg a falak teljesen meg nem száradtak, nem lehet a tervezett festményekkel és aranyozásokkal ellátni, de már így is igen kedvezően hat a szemlélőre.

A díszteremhez egyik oldalról egy szalon és egy másik, 190 négyszögméter kiterjedésű, hét méter magas terem csatlakozik; másik oldalról pedig a zene-terem és egyéb mellékhelyiségek vannak. Az egyes helyiségeknek, különösen az első emeleti írószobának és a második emeleti kisteremnek berendezése művészi eredetiségről tanúskodik.

A kaszinót részint a két nagy fővárosi kaszárnya megváltásából befolyt összeg egy részéből, részint pedig a tisztikarnak e czélra már régebb idő óta gyűjtött alapjaiból építették. A terveket a budapesti katonai építkezési osztály készítette a hadtestparancsnokság rendelkezései alapján. A munka és az érdem oroszlánrésze *Khittel* Rudolf ezredes, katonai építkezési igazgatót és *Krickl* Ernő századost illeti. Az építést Krickl százados személyes felügyelete alatt *Richl* Antal építőmester eszközölte. A fényes helyiséget ez évi november 18-án nyitották meg ünnepélyesen."[8]

A november 18-ai dátum minden bizonnyal pontos, hiszen más korabeli lapokban is ez a dátum olvasható. Az 1973-ban kiadott Budapest Lexikonban a Váci utcai székház megnyitását november 8-ára datálják, ami valószínűleg hibás megállapítás. A tartalmi munka biztosítékaként mindenre kiterjedő alapszabályt fogadtak el, amit az évek előre haladtával folyamatosan korrigáltak, módosítottak.

Alapszabályok a két világháború közötti tiszti kaszinóban

A Magyar királyi Országos Tiszti Tudományos Kaszinó Egyesület megalapításakor a létrehozás célja a katonai és egyéb tudományok ápolása, a bajtársiasság és közszellem emelése, a társadalmi élet előmozdítása és nem utolsó sorban a tagok anyagi érdekeinek szolgálata volt. Ezen célok elérésére a kaszinó egy könyvtárat is fenntartott, amelyekben lehetőség nyílt tudományos folyóiratok és hírlapok olvasására. Az egyesület felolvasásokat és mulatságokat is rendezett, és a vagyon gyarapodásával arányosan jóléti és sportintézményeket is létesített. Az egyesületben a politikai és felekezeti kérdésekkel tilos volt foglalkozni. Ehhez hasonlóan megtiltották a szerencsejátékokat is.[9]

Az egyesületi élet megismerése érdekében, megvizsgálva a rendelkezésre álló alapszabályokat, jelentős eltérések tapasztalhatóak. Sajnálatosan ezidáig a legelső alapszabályt az 1899-es alapítás évéből nem sikerült felkutatnom. A vizsgálat tárgyát képező alapszabályok[10] az alábbi évekből származnak: (Már a megnevezéseknél is jelentős eltérések tapasztalhatók.)

8 A Budapesti Katonatiszti Kaszinó, Vasárnapi Ujság 48. szám 1899. 46. évfolyam 803–804. o.

9 Magyar kir. Országos Katonai Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályai, Budapest 1921.

10 Magyar kir. Országos Katonai Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályai, Budapest 1921.
Magyar kir. Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályok, Budapest 1926.
Magyar kir. Országos Katonai Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályai, Budapest 1933.

– 1921-ben Magyar kir. Országos Katonai Tudományos és Kaszinó Egyesület, röviden Tiszti Kaszinó.
– 1926-ban Magyar kir. Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület, röviden Tiszti Kaszinó Budapest.
– 1933-tól Magyar kir. Országos Katonai Tudományos és Kaszinó Egyesület, röviden Országos Tiszti Kaszinó.

A kaszinó tagságát kezdetben három fő kategóriába sorolhatók. (Rendes, rendkívüli, tiszteletbeli.)

1. *Rendes tagnak számított* a Budapest Helyőrségének összes hivatásos tisztje, lelkésze és katonai tisztviselője, akiknek az egyesületbe való belépését a közszellem és a bajtársiasság kötelességükké tette. Szintén ebbe a kategóriába tartoztak a Budapesten és vidéken lakó nyugállományú tartalékos és szolgálaton kívüli viszonybeli tisztek, katonai lelkészek és tisztviselők, akik valamikor hivatásos tisztek voltak. Ők a kaszinó egyesületben csak korlátolt számban lehettek jelen. Szintén rendes tagnak számítottak a főként Budapesten kívül állomásozó tényleges hivatásos tisztek, lelkészek és katonai tisztviselők. Az utóbbi két alcsoport részére a belépés nem volt kötelező. Az 1926. évi alapszabály jóváhagyásával egy időben a Magyar kir. Honvédelmi Minisztérium Elnöksége figyelmezteti az egyesület elnökét, „hogy a legközelebbi alapszabály módosítás alkalmával a jelenleg jóváhagyott alapszabályok 3. § b. pontjában felvett következő szavak: volt tartalékos és volt népfelkelő, kihagyandók lesznek, mert mióta a hivatásos állományból származók részére a szkv. viszony újból rendszeresíttetett, a hivatásos állományból származó volt tartalékos és volt népfelkelő tisztek is szkv.-ba kerülnek, tehát az ily tisztek nem nevezhetők többé volt tartalékos és volt népfelkelő, hanem szolgálatom kívüli viszonybeli tiszteknek.”[11]
2. *Rendkívüli tagnak* a volt tartalékos és volt szolgálaton kívüli viszonybeli és volt népfölkelő magyar tisztek, lelkészek és katonai tisztviselők számítottak.
3. *Tiszteletbeli tagok* olyan személyek lehettek, akik a haza, a hadsereg és az egyesület érdekében, valamint a tudományos tevékenységükkel érdemeket szereztek.

Az 1933-as év alapszabályában megjelenik egy 4. kategória is, ők az úgynevezett jóléti tagok, akik a hivatásos tisztek özvegyei, 16 évesnél idősebb leány árvái, illetve 20 évnél idősebb fiú árvái, akik az egyesület ügyvezető igazgatójánál hiteles okmánnyal igazolni tudják jogosultságukat.[12] Ezen intézkedés előtt csak jóléti igazolvány létezett a hivatásos tisztek özvegyeinek és leány árváinak részére.

Szintén az 1933-as okmány fogalmaz először másként a rendes tagok kategóriájával kapcsolatosan, miszerint rendes tag az, *„aki emléklappal ellátott tiszt, vagy a honvédelmi minisztérium tényleges és nyugalmazott fogalmazási szakbeli polgári tisztviselője”*. Az

11 Magyar kir. Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályok 3. §, Budapest 1926. Honvédelmi Minisztérium Hadtudományi Könyvtár (HTK)

12 Magyar kir. Országos Katonai Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályai 4. §, Budapest 1933. Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Levéltár (HM HL)

okmány konkrétan fogalmaz, és egyértelműen figyelembe veszi az 1926-os, fentebb említett miniszteri figyelmeztetést.

Az egyesületi tagok tagsági felvételét az alapszabályok külön fejezetben taglalják. A felvett tagoknak részvételi, szólás és javaslattételi joguk, esetenként szavazati joguk volt a közgyűléseken. Kezdetben díjmentesen látogathatták a különféle előadásokat és az egyesület által szervezett mulatságokat. Szabadon használhatták a kaszinói könyvtárat és az egylet jóléti intézményeit, helyiségeit. Cserében kötelesek voltak az egyesület céljait támogatni, az előírt tagdíjat befizetni és valamennyi kaszinói szabályt betartani. Aki ezen kötelességek közül bármelyiket nem teljesítette, kizárták. Az egyesületi tagsági jogok élvezetétől való eltiltás és kizárás abban az esetben is fennállt, ha a kaszinótagot bűnvádi vagy becsületügyi eljárás miatt a szolgálat alól felmentették. A tagok soraiból törölték azokat is, akik lemondtak rendfokozatukról.

Az egyesület alapvető feladatainak meghatározásakor szembeötlő, hogy az 1926-os évtől jelentősen bővült a feladatkör. „estélyeket, bajtársi összejöveteleket rendez, klubhelyiségeket tart fenn, szórakoztató alkalmakat, hangversenyeket, táncmulatságokat, színi- és mozielőadásokat rendez, továbbá megfelelő jóléti intézményeket létesít, és tagjai számára előkelő közös otthont biztosít."[13] Az 1933-as évben már az eddig annyira tiltott kártyajátékokkal kapcsolatban is megengedőbb amikor úgy fogalmaz, hogy a „kártyajáték a szokásos klub (kaszinó) keretet nem haladhatja meg"[14]

A rendes tagok családtagjai 1933-tól részesültek az egyesület nyújtotta előnyökből, látogathatták a kaszinó moziját, tánc- és színházi estélyeit, tudományos és más előadásokat, sportpályáit, társalgótermeit. Azonban nem látogathatták az olvasó, játék és biliárdtermeket. A családtagok részére igazgatói engedéllyel lehetőség volt arcképes „családtag igazolványt" készíttetni.

Szintén 1933-ban készül először részletes szabályozás a károkozás esetére. A 3 § értelmében „…a kaszinónak kárt okozó térítésköteles. …méltánylást 200 pengőig a kaszinó elnöksége, 1000 pengőig a választmány, 5000 pengőig a közgyűlés, és 5000 pengő fölött a honvédelmi miniszter adhat"[15]

A rendes tagok részére már 1926-tól engedélyezett volt, hogy vendéget is hozhatnak. A vendég megfelelő társadalmi állású és feddhetetlen jellemű férfi lehetett. Az étterembe a vendég a közvetlen hozzátartozóját is bekísérhette, de csak ha a vezetőség által kiadott meghívóval rendelkeztek. 1933-tól a női vendég fogadása is engedélyezett volt, de csak az e célra kijelölt helyiségben. Külföldi vendéget fogadni csak a miniszter előzetes hozzájárulásával lehetett. A 30-as évektől a vendég részt vehetett a tudományos előadásokon, mulatságokon, estélyeken, mozi előadásokon, és a sportpályán is megjelenhetett. Részükre is létezett arcképes meghívó.

---

13 Magyar kir. Országos Katonai Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályai 4. §, Budapest 1933. Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Levéltár (HM HL)

14 Magyar kir. Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályok 2. §, Budapest 1926. Honvédelmi Minisztérium Hadtudományi Könyvtár (HM HTK)

15 Magyar kir. Országos Katonai Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályai 4. §, Budapest 1933. Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Levéltár (HM HL)

Az egyesületet elnökség vezette, amelynek élén kezdetben egy rangidős tábornok vagy ezredes, mint ügyvezető elnök állt. Az ő munkáját segítette az alelnök – egyben az egyesület háznagya –, illetve egy jogtanácsos, akit az elnök a rendkívüli tagok közül kér fel. Kezdetben egy törzstiszt vagy idősebb százados, mint segédtiszt is rendszeresítve volt. Az egyesület elnöke a honvédelmi miniszternek volt alárendelve. Az elnököt és a háznagyot a honvédelmi miniszter nevezte ki határozott időtartamra, amely azonban egy évnél kevesebb nem lehet. Az egyesület fő irányító szerve a választmány volt. A választmányi üléseket időszakonként vagy különös esetekben hívták össze, ha azt legalább hat választmányi tag, írásban indítványozta az elnökségnek. Az ülésekről mindig jegyzőkönyvet vezettek. A választmányi tagok általában minden év július elsejei határidővel (működési kezdettel) megválasztásra kerültek.[16]

A kaszinóban rendszeresített kiszolgálói beosztások a következők voltak:
- egy számvivő,
- egy írnok (később gépíró vagy gépírónő),
- egy könyvtár és olvasóterem kezelő,
- egy teremőr,
- egy kapus,
- egy háziszolga (küldönc),
- egy kazánfűtő.

A szükségleteknek megfelelően alkalmaztak úgynevezett segédszemélyzetet is, mint ruhatárosokat, napszámosokat és takarítónőket. Az egyesületen belül különféle bizottságok működtek. A bizottságok élén elnökök álltak. Az általuk végzett feladatokat a bizottsági üléseken határozták meg, melyek idejéről és a tárgyalás eredményéről az egyesület elnökségét mindig kötelesek voltak részletesen tájékoztatni. Az egyes bizottságok kölcsönös egyetértéssel dolgozták ki a saját részletes programjukat ezek alapján állapították meg a szükséges költségeket. Ezen előirányzatok alapján az elnökség összeállította az egyesület éves költségvetését amiről a közgyűlés döntött.

Bizottságok:

1) *Tudományos bizottság*. Feladata a külföldi katonai szakirodalom valamint a hadsereg szempontjából értékes tudományos irodalom folyamatos figyelemmel kísérése. Ez a bizottság kezeli az egyesület olvasószobáit és könyvtárát és gondoskodik azok katonai tudományos és értékes szépirodalmi művekkel való kiegészítéséről. A bizottság a tagjai közül választotta a könyvtárost. A tudományos bizottság kötelessége a könyvtár anyaga, berendezése tekintetében az egyesületi tagok igényeit maximálisan figyelembe venni, és azt minden tekintetben kielégíteni. Havonta általában három-négy alkalommal általános ismeretterjesztő felolvasásokat, előadásokat, vitaesteket és eszmecseréket szervezett az aktuális katonai és társadalomtudományok köréből.

16 Magyar kir. Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályok 2. §, Budapest 1926. Honvédelmi Minisztérium Hadtudományi Könyvtár (HM HTK)

2) *Társadalmi bizottság.* „Tevékenysége a modort finomító élet, a tiszti álláshoz méltó szórakozások, élvezetek, társasjátékok, valamint lehetőleg a testedző férfias sportok meghonosítása."
3) *Kezelőbizottság*. Ez gondoskodott a berendezési tárgyak karbantartásáról és pótlásáról, illetve az étterem jutányos működtetéséről. Kötelessége előnyös szerződéseket kötni a bérlőkkel, továbbá kezeli az egyesület ingó és ingatlan vagyonát, rendes és tartaléktőkéjét, a tagdíjakat, az állami segélyösszegeket valamint a vendéglő és kávéházi helyiségek bérösszegét és valamennyi bevételt. Az egyesületnek mindenkor rendelkeznie kellett tartaléktőkével melynek nagyságát például 1921-ben 25 000 koronában állapították meg.

A bizottságok nevei 1926-ra kissé módosultak. Ezentúl azokat Tudományos, Vígalmi és Gazdasági Bizottságoknak nevették. 1934-ben új bizottság is alakul, Sportbizottság néven. A bizottságokon belül 1926-tól albizottságok is működtek. A Tudományos Bizottságon belül működött a Könyvtár Igazgatóság, a Magyar Katonai Írók Köre (1925-ben alakult), Vívóklub Intéző Bizottsága, Mozi Igazgatósága, Jóléti üzemek vezetősége, és az Étkezési Bizottság. Valamennyi külön ügyrend szerint végezte munkáját. 1933-tól a könyvtár is az egyesülettől kiadott külön ügyrend szerint működött, hasonlóan a Magyar Katonaírók Köréhez, akik az egyesület támogatásával és annak székházában tevékenykedtek.

1926-tól a pénzügyi ellenőrzésekre a honvédelmi miniszter Felügyelő Bizottságot rendelt ki. A bizottságot később Számvizsgáló Bizottságnak hívták. Ebben az évben jött létre a kaszinó keretében a Rendészeti Bizottság is, amely 5 fős választott szerv lévén alapvetően rendészeti ügyekkel volt hívatott foglakozni.

Az egyesület élén 1926-ban az elnök állt, aki tényleges szolgálatban álló tábornok volt, akit a miniszter a Honvéd Főparancsnokkal egyetértésben nevezett ki. Az alelnök rendszerint egy nyugállományú tábornok volt, akinek a kinevezése megegyezett az elnökével. Az egyesület képviseletét a katonai parancsnokságokon, polgári és egyéb hatóságoknál az alelnök végezte. Az igazgató a kaszinó belső ügyeiért felelt. Általában nyugállományú törzstisztekből választották. Közvetlenül az elnöknek volt alárendelve, egyben ő vezette az elnöki irodát is.

1934-re új struktúra jött létre. A Kaszinó vezetősége három fő szervből állt.

– *A kaszinó tisztikarából*: beletartozott az elnök, ügyvezető igazgató, gazdasági igazgató, jogtanácsos, titkár, fogalmazó, pénztáros, ellenőr és a könyvtáros.
– *Elnökségből:* beletartozott az elnök, ügyvezető igazgató, gazdasági igagató.
– *Igazgatóságból:* beletartozott az ügyvezető igazgató és a gazdasági igazgató.

Az alapszabályban évente egy alkalommal közgyűlés megtartását rendelték el. A közgyűlés határozatai valamennyi tagra kötelező érvényűek voltak. Az országos tiszti tudományos és kaszinó egyesület határozatlan időre alakult. Az egyesület vagyona feloszthatatlan és arról kizárólag a közgyűlés rendelkezik. Abban az esetben, ha az egyesület feloszlása bármilyen oknál fogva mégis bekövetkezne, az összes vagyont, mint feloszthatatlan alapítványt a tiszti, tisztviselői és lelkészi özvegyek és árvák segélyezésére kívánták felhasználni.

A jóváhagyott alapszabályokat –a választmány javaslatára- csakis a közgyűlés belegyezésével lehetett megváltoztatni. Az ilyen változtatásokat azonban jóváha-

gyásra a honvédelmi miniszterhez is fel kellett terjeszteni, aki a belügyminiszterrel egyetértésben meghozta a szükséges intézkedéseket.

Az egyesület helyisége tisztán és kizárólag csakis a tiszti kaszinó céljaira épült, 800 000 korona költséggel, melyből 500 000 koronát a kincstár, 300 000 koronát pedig az egyesület kölcsönkötvények kibocsátásával fedezett. Az épület a magyar kincstár tulajdonát képezte. Az épület mindkét emeleti összes helyiségeinek használati és kezelési joga kizárólag a kaszinó egyesületet illette meg, mely jogot telekkönyvi bejegyzéssel is megerősítettek. A földszinti kávéház és vendéglő helységeinek haszonélvezeti joga 1933. november 18-ig szintén kizárólag az egyesületet illette meg azzal a kötelezettséggel, hogy az azok bérleti díjából befolyt jövedelemből az építési költségek fedezésére kibocsátott kötvényeket 1932-ig visszaváltja. Az egyesület bútorzata és berendezési tárgyai kizárólag az egyesület tulajdonát képezték.[17]

Az egyesület a hivatásos tisztikarnak társadalmi egyesülése, ennél fogva mind az egyesület, mind annak vagyona és jövedelme felett a rendelkezési jog kizárólag a hivatásos tisztikart illette meg, tehát sem a katonai igazgatás, sem a kilépett tagok és azok örökösei az egyesületre, vagy annak vagyonára igényt nem tarthattak. Szolgálati célokra használni a Kaszinó helyiségeit csak a legritkább esetben lehetett, akkor is csak a Honvédelmi Minisztérium Elnökségétől kapott írásbeli engedéllyel.

Az alapszabályok vizsgálatából világosan kiderül, hogy a Tiszti Kaszinó precízen megtervezett módon, elégséges személyzettel, logikus struktúrával működött. Azon túl, hogy otthont adott a tagoknak és azok hozzátartozóinak, vendégeinek, megfelelő bevételt is tudott termelni, hiszen az épület felépítéséhez kibocsátott kötvényeket is képes volt határidőre visszavásárolni. A kaszinó több évtizedes működése alatt a főváros elit intézményének számított, ahová bejutni mindenkinek nagy megtiszteltetés volt. Még a második világháború alatt is képes volt hatékony munkát végezni, bár erősen csökkentett üzemmódban. Az intézmény halálos ítéletét 1944. április 13-án mondja ki egy miniszteri rendelet.

17 Magyar kir. Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület Alapszabályok 17. §, Budapest 1926. Honvédelmi Minisztérium Hadtudományi Könyvtár (HM HTK)

Lits Gábor

Küzdelem Nyugat-Magyarországért, 1921

Az Osztrák Szövetségi Köztársaság keleti szövetségi állama, a mai Burgenland, 1918-ig az Osztrák–Magyar Monarchia széthullásáig Magyarország területe volt. A Trianoni békeszerződés ezt a területet Ausztriának ítélte. A szerző tanulmányában – osztrák és magyar forrásanyagokra támaszkodva –, figyelembe véve az akkori történelmi idők valóságát, hitelesen és hűen ennek a történelmi ténynek a körülményeit – a Monarchia bukásától Nyugat-Magyarország elvesztéséig tartó három évnek az eseményeit, Burgenland előtörténetét mutatja be.

Burgenland birtoklása 1921-ben, az alig több mint három éve fennálló Osztrák Köztársaság részéről nem Ausztria és Magyarország elszigetelt kétoldalú ügye volt, amely az 1918 utáni Európai békerendezés jelentéktelen függelékét képezte, hanem több európai hatalom kívánsága, végül pártolt intézkedése, amely csak a közép-európai térségre vonatkozó jövőbeni politikai, stratégiai elképzelésekkel volt magyarázható.

A helyzet 1914 tavaszától 1918 őszéig a tanácsdiktatúra bukásáig

Német Nyugat-Magyarország hovatartozásának kérdése már a Habsburg-monarchia utolsó évtizedeiben politikai és kulturális kezdeményezés tárgyát képezte, amely – az 1848 utáni nemzetközi irányzatoknak megfelelően – célul tűzte ki, népi hovatartozás szerint, a két birodalmi rész között egy igazságos határkorrekció végrehajtását.

Ausztria részéről az ún. „Német-Nyugatmagyar Mozgalom" –, amelynek aktív politikai központja 1914 előtt Bécs volt – új határ kijelölését követelte a Monarchián belül Ausztria és Magyarország között. Ezen törekvésekkel kapcsolatos gyanú azonban hamarosan Nyugat-Magyarország politikai államigazgatására terelődött.[1] A feszültség a nyugat-magyar térségben az I. világháború kezdetéig folyamatosan növekedett, egyrészt a szigorú magyarosítási politika, másrészt Alsó-Ausztria déli részének gazdasági változásai – intenzív iparosítása – miatt is.

1 Ennek a politikai mozgalomnak a szellemiségéről és a nyugat-magyarországi etnikumok helyzetéről, a késő középkor és a 19. század között olvashatunk részleteket Gerakt Schlag: „Romokból születni" Burgenland 1918–21 között című fiatal kori művében.

Az első háborús év hadieseményei a nyugat-magyar térségre az első időkben még viszonylag csekély hatással voltak, ez azonban a későbbiek folyamán, 1917–1918-ban már jelentősen növekedett.

A súlyos gazdasági válság, amely különösen Kelet-Ausztria ipari zónáinak városaiban volt érezhető, lépésről lépésre az állami rend széthullásához és a háború utolsó heteiben – mint ahogy a Dunai-Monarchia más régióiban is – általános anarchikus állapotokhoz vezetett Nyugat-Magyarországon, ahol a községekben a rosszindulatú rendzavarás megakadályozására „Nemzeti Gárdákat" alakítottak.

Ugyan ebben az időben Ausztriában is létrejöttek helybeli parasztokból és hazafiakból álló védőerők, akiknek a helybeli lakosságot és javaikat kellett saját területeiken megvédeniük a visszavonuló K.u.K. hadsereg rablásaitól és fosztogatásaitól.

A Dunai-Monarchia felbomlásának folyamata az egymást követő katonai vereségek következtében is felgyorsult és 1918 őszén az új osztrák állam Német-Ausztria 1918. 11. 12-én és Magyarország 11.16-án történt proklamálásával bekövetkezett. I. Károly császár (IV. Károly néven Magyarország királya is) 11. 13-án Lokartaui vadászkastélyában lemondott az új nemzetek államügyeinek vitelében való részvételről. Ahogy hivatalosan elhangzott: „Az uralkodó lemond az új nemzetek vonatkozásában az államügyek vitelében való részvételről".

Mint alapprobléma igen gyorsan ismertté vált, hogy a határviszonyok a két utódállam között – mint ahogy másutt sem – nincsenek rendezve (egyáltalán nincsenek meghúzva). Ez a helyzet Német Nyugat-Magyarország (Burgenland) birtoklásáért Ausztria és Magyarország között különleges konfliktushelyzetet eredményezett és igen gyakran okozója volt fegyveres összetűzéseknek is a két új ország között.

Jóllehet az új osztrák állam Német-Ausztria az 1918. 11. 22-én életbeléptetett államjogban semmilyen igénnyel nem lépett fel Nyugat-Magyarország német nyelvterületű térségeiért – hasonlóan a néhány hét óta megalakult és német területeket is magába foglaló csehszlovák állammal szemben sem – mint ahogy ezt a „búcsúztatóként kiadott állami nyilatkozat§ 5. pontjában olvasható, németnek, illetve osztráknak tekintette azt.[2]

A Német-Ausztriai Köztársaság helyzete – az 1919 tavaszán létrehozott Renner/Fink koalíciós kormány alatt – gazdasági és politikai vonatkozásban is sivár, szomorú helyzetben volt. Egy „biztos határ nélküli" ország volt, amely már elkönyvelhette az első területveszteségeket. A Szudéta-vidék, Dél-morva és Dél-cseh vidék, a német nyelvű területek Nyugat- és Észak-Csehországban, Északnyugat-Morvaországban és Osztrák-Sziléziában már szilárdan a cseh hadsereg kezében voltak, cseh polgári közigazgatás alatt álltak és elvesztett területekként kellett nyilvántartani őket.

Karnten és Steiermark tartományokért harc folyt. Tirolt olasz csapatok szállták meg. Az ország életképessége, politikai fennmaradása kétségessé vált. Ausztria Németországhoz történő csatolása „az Anschlussnak" a gondolata 1919 tavaszán

2 A zárt német területek települései Pressburg (Pozsony), Wieselburg (Moson), Ödenburg (Sopron) és Eisenburg (Vasvár) földrajzilag, gazdaságilag és nemzetileg évszázadok óta Német-Ausztriához tartoznak. Belsőleg, gazdaságilag és szellemileg Német Ausztriával és különösen Béccsel egy egységet alkotnak.

nem csupán elmélet volt, ugyanis az osztrák külügyi államtitkár Berlinben ennek érdekében már konkrét megbeszéléseket folytatott.

Kritikusak voltak a politikai kapcsolatok Magyarországgal is 1919. március 21-én a liberális Károlyi-kormány lemondott és a hatalmat egy szociáldemokratákból és kommunistákból álló Forradalmi Tanács vette át, amelyben – kihasználva a lehetőségeket – a fanatikus kommunista népbiztos Kun Béla volt a leghatalmasabb ember.

1919 tavaszán Bajorországban, Ausztriában és Magyarországon létrejövő tanácsdiktatúrának mintegy politikai blokk megvalósulásának a lehetősége, nemcsak Német-Ausztriát fenyegette egy kialakuló Kelet-Nyugat korridorral, amelyet természetesen az Oroszországban létrejött kommunista rezsim is támogatott volna.

Német-Ausztriában a hadügy helyettes államtitkárának Julius Deutschnak sikerült a rendőri erők segítségével két kommunista puccskísérletet és a hírhedt „Vörös Gárdát" leverni (41. Népfelkelő zászlóalj) és 1919 nyaráig feloszlatni. A vezetők egy részének és valamennyi önkéntesnek engedélyezték, hogy önkéntesként a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében szolgáljanak.

Szinte mindenütt dúlt a harc. Egyazon időben harcoltak lengyel és cseh csapatok cseh területekért, lengyel és ukrán csapatok vívtak egymással heves harcokat 1918 novembere óta a mindenkori keleti, illetve nyugati határon. Oroszországban dúlt a polgárháború a Vörös Hadsereg és a „Fehérek" között, akiket szövetséges intervenciós erők támogattak. A Magyar Tanácsköztársaságnak csehszlovák, román és délszláv csapatok ellen kellett harcolnia 1919 augusztusáig, a döntő vereségig.

A Szövetségesek Közép-Európára vonatkozó tervei

Egy egészségügyi kordon képzése a kialakulóban lévő Szovjetunió ellen – természetesen Magyarország Ausztria felé néző határterületein keresztül – mindenekelőtt Franciaországnak állt érdekében. Az I. világháborúban vesztes államokat Ausztriát, Magyarországot és Bulgáriát, Csehszlováki, a délszláv államok és Románia masszív politikai, katonai és gazdasági támogatásával kellett katonailag és a Saint Germain-i a Trianon-i és a Sevres-i szerződések kemény békediktátumaival politikailag is sakkban tartani.

A Magyar Tanácsköztársaság szétzúzását követő revizionista törekvések és Horthy tengernagy visszatérése Budapestre nyugtalanította a franciákat mindamellett, hogy a gazdaságilag és katonailag legyengült Magyarország egyetlen egy szomszédjára sem jelentett már semmiféle katonai veszélyt – Ausztriát kivéve.

Egy a nyugat-magyarországi térségre vonatkozó cseh javaslat lényeges részét képezte az ún. „Korridor Tervnek", amelyet 1919 tavaszán újra tervbe vettek. A már 1914-ben kigondolt terv egy ország-hidat képezett volna Magyarország és Ausztria határán, de Magyarország területén keresztül a délszláv államok és Csehszlovákia között.

Paradoxon, hogy a Tanácsköztársaság már 1919. április 2-án az alkotmánnyal összhangban létesített egy autonóm területet Nyugat-Magyarországon, amelynek a kiterjedése nagyobb volt annál a területnél, amelyet Német-Ausztria követelt.

1920. június 4-én Trianonban lezárták a szerződést", amely Magyarország számára rögzítette a „békefeltételeket" és előírta azt is, mely nyugat-magyarországi

területeket kell átengedni Ausztriának. Ez pontos tükörképe volt a St. Germain-1 szerződésnek, amely Ausztria határát Magyarország vonatkozásában határozta meg.

A győztesek győzelmüket elsősorban Magyarország nemzeti sérelmére érvényesítették. 1918-ban Magyarország területe 320 000 km^2 volt, lakosainak száma 21 millió. *A békeszerződés értelmében Magyarország területéből kiszakítottak:*

– Csehszlovákiának	61 500	km^2-t	3 500 000 lakossal
– Romániának	103 000	km^2-t	5 000 000 lakossal
– Jugoszláviának	63 000	km^2-t	4 200 000 lakossal
– Ausztriának	4 000	km^2-t	270 000 lakossal

A csonka-ország területe a fentiek szerint kereken 93 000 km^2-re zsugorodott össze, 8,7 millió lakossal. A Habsburg-Monarchia egykori magyar birodalmi részének a magyar államterületnek 2/3-a elveszett. A többségében magyar nyelvű lakosság közül 3 millió magyar, az új magyar állam határain kívülre került. Így a Trianoni békeszerződés nemcsak a régi soknemzetiségű Magyarország felbomlását eredményezte, hanem a magyarság szükségtelen széttagolódását is. A döntés ellen az Entente hatalmak, Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország elleni politikai vagy katonai ellenállás lehetetlen volt, de Csehszlovákia, valamint Jugoszlávia és Románia ellen is minden esély nélküli.

Az elveszett nyugat-magyarországi terület (Burgenland) visszaszerzése is lehetetlen volt reguláris csapatokkal. Magyar nacionalista körök az egyetlen megoldást erős szabadcsapatok szervezésében látták, amelyek egymással szövetségben talán kivívhatják Trianon revíziójának feltételeit, legalább erre a területre vonatkozóan.

Határbiztosítás és „honfoglalás" 1921

Renner osztrák államfő, az Ausztriában lévő szövetséges erők bátorításával, már 1919 májusában megegyeztek abban a német-ausztriai honvédelmi erők parancsnokával, hogy a Magyar Tanácsköztársaság összeomlása esetén előkészítik a bevonulást Nyugat-Magyarországra (a „Burgenland" elnevezés 1919 őszén keletkezett, két szakaszban történt előzetes „Négy-Burgenland", majd „Három-Burgenland" elnevezéseket követően).

Az osztrák határnak az osztrák honvédelmi erők részéről történt viszonylag hosszú ideig tartó védelme során, nacionalista magyar erők újra és újra betörtek az átkerült magyar területekre, nem egyszer kifosztották az ott lévő fegyverraktárakat.

Burgenlandnak Ausztriához történő tartozásának politikai előkészítése után (az osztrák „Állami Közigazgatási Hivatal" megteremtésével) 1921. augusztus 28-án megkezdődött az osztrák csendőrség bevonulása, amely azonban totális balsikerrel végződött. A bevonuló, számszerűen gyenge és nem megfelelően felfegyverzett, csendőr menetoszlopok szinte mindenütt vereséget szenvedtek, az érzelmileg magas szinten motivált, jól felfegyverzett, harcászatilag ügyesen manőverező Prónay, Héjjas és Osternburg vezénylete alatt álló magyar szabadcsapatoktól, akik a támadást mindenütt visszavetették. Osztrák oldalon nem volt más választás, mint a csendőr kötelékek jelentős megerősítése, az éppen egy éve megalakult, de már működő Bundesheer erőivel és a korábbinál jelentősen hatékonyabb határbiztosítás a tervezett határvonal mentén.

Ezt követően heves harcok, összecsapások következtek a magyar szabadcsapatok támadásai következtében: fegyveres összecsapás 09.5-én Kirschlagnál (elesett 7 osztrák katona), szeptember 8-án Agendorfnál, egy osztrák csendőrkülönítményt kényszerítettek visszavonulásra. 09.21-én rajtaütöttek egy osztrák köteléken Bruck *a., d.* Leithanál, a szabadcsapatok előrenyomulását azonban visszaverték.

A győztes hatalmak ultimátumot küldtek Magyarországnak, amely két nap múlva kiadásra került, illetve érvénybe lépett. Ez eldöntötte a harcot, meghozta a politikai döntést Ausztria számára. Október 13-án „A Velencei megállapodás" néven ismertté vált szerződés biztosította Ausztriát az olaszok támogatásáról a Burgenlandi kérdésben Magyarországgal szemben. Szinte ezen eseményekkel egy időben Horthy meghiúsította Károly császár második visszatérési kísérletét is.[3] Mindezen események meghozták Ausztria számára a „döntést" – Burgenland végérvényesen Ausztriához került.

1917. 11–21. között a Bundesheer bevonult Burgenland É-i területeire, 11. 25–30. között a D-i részt foglalta el. Bár az osztrákok Sopront is akarták, ezt szánták Burgenland fővárosának. Sopron és a közvetlen környékén lévő 8 település sorsát, hovatartozását, 1921. 12. 16-án népszavazás döntötte el. 500 szövetséges katona (brit, francia és olasz) felügyelte a szavazást, amely végül is a magyar fél számára pozitívan végződött, Sopron Magyarországot választotta. Ezzel az új osztrák szövetségi tartomány, Burgenland elvesztette tartományi székhelyét és egy gazdaságilag igen jelentős területet is. A mélyen nyugati irányba benyúló Sopron és térsége a „Soproni kiszögelés" biztonságpolitikai problémát is jelentett Ausztria számára.

Mindkét oldalon terveztek még további akciókat az elvesztett területek visszaszerzésére, ezek azonban már nem kerültek realizálásra.[4] Az utolsó fegyveres összecsapások Strem (1921. 12. 22.), Neckenmarkt (1921. 12. 30.) és Apetion (1921. 03. 24-én történtek. Voltak még akciók a magyar szabadcsapatok részéről, ezeket azonban csak elszigetelt tevékenységeknek szabad tekinteni. A Burgenlandi-csata személyi veszteségei osztrák oldalon a csendőrségnél 12 halott, 42 sebesült, a Bundesheernél 28 halott és 48 sebesült. A Bundesheer viszonylag magas személyi vesztesége azonban nemcsak a harctevékenységek folyamán keletkezett, hanem két gépjárműbaleset során (az egyik Pinggau-nál a másik Edlitz-nél), ezeknél egyedül 8 halott és 6 sebesült volt. A balesetek okai a háborúból visszamaradt teherautók rossz technikai állapota volt. Ezenkívül Burgenlandban 5 polgári személy halt meg és 8 megsebesült. A magyar szabadcsapatok részéről 40 harcos esett el.

A végleges határvonal Ausztria és Magyarország közös Luisung horvát település 1923 év eleji átadásával alakult ki. 1925 óta Eisenstadt (Kismarton) az új osztrák szövetségi tartomány fővárosa.

---

3 Károly október 20-án Svájcból repülőgéppel érkezett Sopron D (Dénesfa) területére. Sopronból a „Királyi Gárda-vadászezreddel" (összesen 1500 fő, 8 zászlóalj, 6 üteg) 23-án érkezett Budaörsre, ahol 24-én vereséget szenvedett.

4 Magyar részről Héjjas, Pronay és Taby vezetésével 11 000 főt akartak Burgenlandban bevetni és területeket visszaszerezni Magyarország számára. Osztrák részről a Bundesheer egy ezredese Rudolf Vidosich, Wienwr Neustadt szociáldemokrata polgármester Josef Püchler és Karnten védelmi vezetője Hans Steinacher 300 Wiener Neustadt-i szociáldemokrata fegyveres munkással, 2 páncélvonattal akarta Sopront lerohanni és elfoglalni.

Mérleg és kilátások

Az „Első Köztársaság" ideje alatt Burgenlandban a gazdasági viszonyok rendkívül szerények maradtak. Burgenland lakossága a kelet-ausztriai állandó jellegű belső vándorlások és a több hullámban jelentkező kivándorlások miatt is (többek között az USA-ba) megközelítően stagnált. 1938 október (Anschluss) és 1945 augusztusa között Burgenland mint politikai egység nem létezett, a Német-Birodalom keleti területe volt (Ostmark).

A II. világháború végső fázisában a tetemes tőkehiány, háború után a „német tulajdon szovjet kezelése" Ausztriában újabb lakosság csökkenéshez, a gazdasági életben pedig az első években – a közvetlen újjáépítés teljesítményeitől eltekintve – „hosszútávra kiható" stagnáláshoz vezetett. Csak az államszerződés megkötése utáni első években indul meg gazdasági úton a lassú fejlődés.

Még egyszer visszatekintve a II. világháború előtti időre Johann Christoph Allmayer-Beck Európára vonatkozóan az 1918–1922 közötti időszakról 1973-ban kiadott a „Háború utáni idő" (Die Nachkriegszeit) című írásában tömör és találó módon ír:

„A maghasadás kioldotta láncreakciót a vén Európában, melynek következménye napjainkban is hat. E közben rájövünk, hogy az I. világháború nem elsősorban hatalmas mennyiségű anyagok csatája volt, amely Európa háború utáni történelmét meghatározta. Sokkal inkább félelmet gerjesztő háttéralapot teremtett, melynek következtében a háború utáni zavargásokban nem ritkán gyakran csak rosszul felszerelt, gyengén felfegyverzett és innen-onnan összeszedett, mégis elszánt fegyveres államoknak gyakran bámulatos kitartással szabdalják, lékelik meg kontinensünk vérrel áztatott földjét…"

Burgenlandnak, 1921-ben az Osztrák Köztársasághoz történő csatolása miatt a fenti meghatározások bámulatosan nagy része érvényes az akkor történtekre és következményeire. Egy további világháború, azt követően több mint négy évtizedig tartó hidegháború és a „vasfüggöny" az 1921-ben kitűzött határok mentén, amelyért mindkét fél annyit küzdött, gyakran vezetett mindkét állam – Ausztria és Magyarország – vonatkozásában katasztrófákhoz és krízisekhez (pl. 1956 őszén), amelyek csak 1989-ben fejeződtek be.

Az osztrák keleti szövetségi tartománynak a békés kommunikációban, a megbeszélendő kérdésekben, mint egy békés csatlakozási pontnak különösen fontos jelentősége van napjainkban a két szomszédos és remélhetően végérvényesen baráti ország között. *A múlt zavaros, rosszemlékű, ránk kényszerített hatásai lassan ködbe vesznek és mindkét ország számára a jelen, de még inkább a békés, boldogabb jövő a fontos.*

FELHASZNÁLT IRODALOM

ÖZM 2002/1. szám és az alább felsorolt irodalmak:
Horváth Csaba: A hazáért mindhalálig 1999
Dr. Szabó József János: Szarajevótól–Trianonig 1999
Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920–1945) I. kötet, München 1972
Vitéz Somogyi Endre: Magyarország és környező államainak katonai kötelessége (1928)

Csaba Zágon – Király László

A cseh haderő külföldi misszióinak gazdasági vonatkozásai című nemzetközi konferenciáról

Brno, Cseh Nemzetvédelmi Egyetem, 2009. szeptember 29–30.

Immár hagyományosnak tekinthető a cseh és a magyar Nemzetvédelmi Egyetemek, illetve a hadtudományt művelő kutatóműhelyek együttműködése és kölcsönös részvétele egymás tudományos konferenciáin, amelyről az alábbiakban tájékoztatjuk olvasóinkat.

Krc professzor a konferenciát rendező Brnoi Nemzetvédelmi Egyetem Közgazdasági és menedzsment kara, Közgazdasági tanszékének vezetője bevezetőjében megemlítette, az MHTT 2008. évi, a missziós tevékenységet elemző konferenciája ötletadó volt, hogy a cseh haderő ez irányú tevékenységét elemezzék. Ennek elismeréseként *Dr. Horváth Attila CSc.* tagtársunkat a konferencia elnökségébe is meghívták.

A konferencia nyitó előadásait *J. Halaska* mk. vőrgy. *PhD.* VKFh. és *Jana Hybásková PhD* Europarlamenti képviselő tartották, elemezve a missziós küldetések katonai és politikai inditékait, eredményeit. A plenáris ülésen a nyelvi nehézségek ellenére (a cseh nyelvű előadásokat nem fordították) Krc tanszékvezető professzor, Kos mk. ezds. a HM Közgazdasági Főosztály munkatársa és L. Stancl CSc. a tanszék vezető tudományos munkatársa előadásaiból egy sor hasznos információt kaphattunk a missziós tevékenységről. Ezek szerint a cseh haderő 2005–2009 között mintegy 1500 fővel vesz részt missziókban és erre a HM tárca költségvetésének 1,34–4,32%-át fordította, 2009-ben konkrétan 2,5 Mrd cseh koronát. Az összehasonlító táblázatokból kitűnt, hogy a Cseh Köztársaság 2006–2007-ben 2,4%-ot, míg a Magyar Köztársaság 1,5–3,2%-ot fordított a HM költségvetésből a missziókra. A visegrádi országokban a missziós tevékenység egy katonára jutó kiadása 1–2 ezer Euró, míg ugyanez az EDA 26 országában átlagosan 4 ezer Euró. Érdekesség, hogy az egy főre eső egészség- és életbiztosítás költsége a tiszthelyettesi és a beosztott tiszti illetményekkel azonos nagyságrendű. *Korecki* ezds. PhD munkatársával közösen tartott előadásában azt a jelentős logisztikai teljesítményt mutatta be, amit a cseh hadsereg disztribúciós központja nyújt a nemlineáris műveleti támogatás kapcsán.

Az előadások kapcsán felvetett kérdések és a kialakult vita kapcsán megállapítható, hogy a katonailag és politikailag sikeresnek ítélt missziós tevékenység hasznai a cseh nemzetgazdaságban nem mérhetők, ehhez nemzetgazdasági szintű kereskedelmi- és iparpolitikai koordinációt tartanak szükségesnek.

A konferencia második felében elhangzó angol nyelvű magyar előadások bevezetőjeként *Dr. Király László* CSc. kitért arra, hogy az előadók a konferencia címében meghirdetettnél lényegesen szélesebb körben vizsgálják a missziós feladatok gazdasági aspektusait, amennyiben azokat nem szűkítik csak a védelmi erőkre, hanem a katonai elem mellett rendvédelmi és polgári tényezőket is igyekeznek együtt vizsgálni, hiszen a meghatározott célok elérése érdekében e három tényező külön-külön, de egy irányba és együttesen igyekszik tevékenykedni.

Dr. Horváth Attila CSc. *„A missziók telepítési és utánpótlási útvonalainak gazdasági és biztonsági kockázatai"* című előadásában rámutatott a távoli katonai missziók logisztikai biztosításának nehézségeire és azokra a veszélyekre, amelyek az ellátási lánc folytonosságát, s így a misszió sikerét veszélyeztetik. Az ellátási lánc kiépítésére meghatározott NATO szabványok alapján szemléletes folyamatábrákon keresztül világított rá – hangsúlyozva: keresni kell olyan logisztikai megoldásokat, amelyek alkalmazásával hatékonyabban lehet válaszolni a kihívásokra.

A ZMNE másodéves doktorandus hallgatója *Csaba Zágon a „Béketámogató missziók egyes működési kockázatai"* című előadásában áttekintette a pénzügyi szféra által is alkalmazott fogalomrendszert, amelyből a missziók működési kockázatainak értékeléséhez alkalmazható keret és szempontrendszer állítható össze. Az előadó értékelte a szállítási láncnak a műveleti területre vezető ágára, illetve az onnan visszatérő ágon jelentkező jellemző kockázatokat. A kockázatokat a szállítási módok szerint is megbontva mutatta be, egyben rámutatott a multimodális átrakóállomások és az ideiglenes tárolás céljára szolgáló, jellemzően a műveleti térségbe telepített puffer központok sérülékenységére is. Idekapcsolódóan esetpéldákat mutatott be a szállítási lánc biztonságának hiányosságaiból, illetve az Egyesült Államok Számvevőszéke (US GAO) által készített jelentések példáin keresztül a Sivatagi Vihar, az Iraki Szabadság és más jelentős műveletek tanulságai kapcsán. Az előadó szintén kitért a műveleti térségből hazatérő személyek ellenőrzésének speciális kihívásaira, a kockázatelemzés szükségességére.

A kríziskezelésekben résztvevő rendészeti kontingensek ellátásával kapcsolatos előadásában, *Benicsák Péter* első éves doktorandusz hallgató bemutatta a missziós területen felmerülő alapvető eszköz és szolgáltatási igényeket, amelyeket a hazai ellátási láncban résztvevő szervezetek kötelesek kielégíteni. Kitért a műveleti területen tapasztalható kevert, a nemzeti kontingenseket nagyban megterhelő ellátási rendszerre, amely a tapasztalatok alapján nem látszik hatékonynak. A magyar, civil kríziskezelési hozzájárulásban résztvevő állomány ellátásának működési modelljének részletezése után, bemutatta a finn és a svéd modelleket, amelyeket a Magyarországon alkalmazott módszerrel hasonlított össze, a részletekre kitérve és példákra támaszkodva.

Ezek után került sor a már korábban felismert hibák, hézagok és lehetőségek taglalására, amelyeket a már meglévő szabályzók és vonatkozó törvények felsorolása mellett jelenített meg. Prezentációja végén említést tett az Európai Unióban tapasz-

talható, egyre erősödő igényről, amely a civil kríziskezelésre vonatkozó nemzeti hozzájárulásra vonatkozik, egyre nagyobb kihívás elé állítva a nemzeti ellátásban érintett nemzeti szervezeteket. Lehetséges megoldásként felvázolt egy egységesített, központosított ellátási modellt, amely alapja lehetne egy a jövőben létrehozandó egységes státusszal, felszereléssel, kiképzéssel és jogkörrel működő civil kríziskezelő kontingensnek.

Az előadások után több kérdés is elhangzott, amely a hadsereg és a civil állományt ellátó szervezetek együttműködésére vonatkozott. Ennek eredményeként *párbeszéd, illetve rövid eszmecsere alakult ki* a konferenciateremben, amelynek lényege a következők szerint foglalható össze:

– A békeműveletek, missziók témakörében a katonai prioritások mellett a rendvédelmi és a civil segítségnyújtó, kapacitást létrehozó, illetve bővítő célú programok igen jelentősek. Érdemes lenne ezért e három szektort együtt is megvizsgálni, elemezni, és adott esetben ezeket együtt kezelni.

– Ha az EU szignifikáns és önálló aktor szerepét kívánja betölteni a segélyprogramok, béketámogatás és ezek kapcsolódó területein, amelyre számos jel utal, akkor szükséges megfogalmaznia saját ide vonatkozó minimum standardjait, például egy „fehér könyv" vagy „legjobb gyakorlatok" keretében. Mindezek nélkül az EU segítségnyújtást végző különféle formációk finanszírozás, tagállamok szabályai, szakosodott intézményrendszere, ezek szerepe, a missziók logisztikai támogatása, a beszerzés (pl. ruházat, technikai eszközök, fegyverzet), az alkalmazott standardok, a résztvevők jogi státusa, vagy a küldő ország katonai/rendvédelmi/civil alrendszereibe történő visszailleszkedés stb. szempontjából követhetetlen marad, amely a feladat megvalósítását, illetve a költséghatékonyságot negatív irányban befolyásolja.

– Az előbb említett legjobb gyakorlatokat az adott segítségnyújtási szegmensekben szükséges számba venni és tagállamok közti egyeztetést és egyetértést követően feladatul szabni, illetve átadásra alkalmassá nyilvánítani.

Az elhangzott előadásokat, illetve az ezek kapcsán készült cikkeket a konferencia rendezői kiadványban fogják megjelentetni. A konferencia megerősítette, hogy a MHTT és a ZMNE-nek a missziós tevékenységet elemző kutatásai alapvetően helyes irányokban folynak. A globalizált világban folytatott soknemzetiségű műveletek tapasztalatai csak a témát kutatók információ cseréje nyomán hozhatnak a mindennapok gazdaságában is hasznosítható eredményeket.

Hetzmann Diána

A CIMIC és a PSYOPS képesség fejlesztésének irányai

A NATO legfiatalabb képességei közé tartozik a civil-katonai együttműködési (továbbiakban: CIMIC) illetve a lélektani műveleti (továbbiakban: PSYOPS) képesség. A Magyar Honvédségben is kialakították ezeket a képességeket. Külön szervezeti formában a CIMIC 2003-tól, a PSYOPS 2004-től létezik a Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ (továbbiakban: MH CKELMK) keretein belül.

Az elmúlt évek során ezek a képességek meghonosodtak a katonai „szakmák" között, és a megszerzett tapasztalatok révén, megerősödtek. Az alkalmazásukra való igény, önálló „szakmává" válásuk, azt is jelentette, hogy egyre nagyobb létszámú szakállomány képviseli a CIMIC és a PSYOPS képességet. Megjelent az igény tudományos kutatásukra is, és egyre szélesebb a civil szférából a CIMIC és PSYOPS tevékenységek iránt érdeklődők köre. A képességek erősítésére, fejlesztésére, a kutatás, a tudományos tevékenység, és az „érdeklődés" lehetőségeinek bővítésére *2007. december 10-én megalakult a Magyar Hadtudományi Társaság CIMIC és PSYOPS szakosztálya.*

A szakma művelői, az aktív munkavégzés mellett, rendszeresen „kívülről" is vizsgálják a CIMIC és a PSYOPS képességet, ütköztetik álláspontjaikat, illetve javaslatokat fogalmaznak meg. Jelenleg a legfőbb témák, a 2008–2009-ben frissen szerzett tapasztalatok feldolgozása mellett, a jövőbeni fejlesztések lehetőségei, irányai, és új kiképzési, felkészítési lehetőségek megfogalmazása. A lélektani műveletek kapcsán, annak célcsoport elemző képességének és technikai felszereltségének javítása, külső szakemberek bevonása, valamint új felkészülési ismeretek és technikák bevezetése áll a diszkusszió és a javaslatok középpontjában. A legutóbbi felvetések kapcsán *az alábbi javaslatok fogalmazódtak meg a fejlesztésekre, az esetleges változtatásokra vonatkozóan.*

A PSYOPS szakterületen

1. A célcsoport elemző képesség fejlesztésének lehetőségei

A célcsoport elemzés feladatainak elvégzése során számos olyan speciális szakterület ismeretére van szükség, melyek megszerzése a katonai képzési rendszerben nem, vagy csak nem megfelelő mélységben lehetséges. Ilyen szakterületek például a pszi-

chológia, a szociológia, a kulturális antropológia, vagy a marketing. Célszerű volna ezért az MH CKELMK PSYOPS beosztású, célcsoport elemzéssel foglalkozó állományának továbbképzése ezeken a területeken. A képzés módjára több lehetséges forma áll rendelkezésre:

– előadássorozat az MH CKELMK szakembereinek közreműködésével, illetve külső előadók bevonásával;
– társintézménnyel (pl. ZMNE) való együttműködés keretein belül szaktanfolyam kialakítása;
– külföldi NATO célcsoport elemző szaktanfolyam elvégzése és az ott megszerzett tudás hazai hasznosítása.

A felsorolt formák közül egy arányosan, „vegyesen" alkalmazott változat lenne a leghatékonyabb. Költséghatékonyság szempontjából talán az lenne a megoldás, ha az MH CKELMK állományából néhány fő részt vehetne a szükséges tanfolyamokon és az ott megszerzett tudást itthon átadnák a szakállomány többi tagja számára.

2. A technikai fejlesztések lehetőségei

A Magyar Honvédség missziós feladataihoz kapcsolódóan a nemzeti háttértámogatás keretein belül a PSYOPS termékek fejlesztéséhez az alábbi technikai alrendszerek kialakításának szükségessége fogalmazódott meg:

Hazai számítógépek fejlesztése az audiovizuális PSYOPS termékek létrehozásához

A missziókba kiküldendő audio-, és audiovizuális PSYOPS termékek elkészítéséhez minimum egy, megfelelő hardverekkel és szoftverekkel felszerelt számítógép beszerzése szükséges. A missziók és a hazai háttértámogatási feladatokat végzők közötti (adat)kommunikáció megfelelő biztosításához, annak eredményes működéséhez az internetkapcsolat bővítése is elengedhetetlen feladat.

A termékfejlesztés és háttértámogatás problémáinak megoldására fogalmazódott meg az a javaslat, hogy egy szakmai munkacsoportot állítsanak fel. Ennek keretein belül a rendelkezésre álló információk és tapasztalatok feldolgozása, illetve a feladat-, és hatáskörök tisztázása után kidolgozható lenne egy termékfejlesztési és háttértámogatási irányvonal, stratégia, melynek tükrében a technikai fejlesztések a leghatékonyabban végezhetők el.

Mobil PSYOPS konténer kiépítése

Egy mobil konténer kialakítása a PSYOPS képesség fejlesztésének középtávú céljai között szerepelhet, melyben cél a dandár támogató PSYOPS képesség kialakítása. Ennek a képességnek már képesnek kell lennie korlátozott mennyiségben nyomtatott, audio-, és audiovizuális PSYOPS termékek előállítására. Ez a tevékenység a műveletekben, vagy gyakorlatok végrehajtása során a kialakítandó mobil PSYOPS konténerrel lenne megvalósítható. A konténer – felszerelve a szükséges eszközökkel és gépekkel – a Magyar Honvédségben rendszeresített terepjáró tehergépjárművek alvázára építhető, illetve konténerszállító gépjárművel lenne szállítható az alkalmazás helyszínére. Javaslat fogalmazódott meg a PSYOPS munkakonténer betervezésére a kutatás-fejlesztési tervekbe, időarányosan a képesség kialakításának vállalt idejéhez.

Hordozható, illetve gépjárműre szerelhető univerzális kihangosító berendezések

Az afganisztáni tapasztalatokat és a jövőbeni feladatokat elemezve javaslat született egy modul felépítésű, univerzális, bármely típusú katonai gép- és harcjárműre felszerelhető, és szállítható, illetve egy, egy fő által is hordozható kihangosító berendezés kialakítására. A berendezés páncélozott gépjárműre telepítéssel megfelelő védettséget biztosítana kezelőjének. Ugyanakkor a biztonsági helyzet enyhülése esetén, illetve más missziókban, nem páncélozott járművekre szerelve, illetve a hordozható verzió e járművek nélkül is alkalmazható lenne. A kialakítandó rendszer költséghatékonyabb lenne a jelenleg alkalmazottnál, mivel nem vonná magával gépjárműtechnika beszerzését és hozzárendelését a rendszerhez.

PSYOPS gépjárművek beszerzése, kialakítása

Jelenleg az MH CKELMK rendelkezik egy darab multimédiás PSYOPS szakfeladatok ellátására alkalmas gépjárművel és egy terepjáró gépjárműre szerelhető hangosbeszélő rendszerrel. Ezeket kiképzési célra használják, azonban nem elegendőek a Magyar Honvédség vállalt feladatai PSYOPS szakfeladatainak ellátására. Megfelelő megoldást jelentene: 2 db második generációs multimédiás PSYOPS gépjármű kialakítása vagy 1 db multimédiás és 1 db nem multimédiás gépjármű beszerzése, kiegészítve az előzőekben említett univerzális és hordozható kihangosító berendezéssel.

A technikai berendezésekkel kapcsolatban a missziós tapasztalatok alapján megfogalmazódott az az igény, hogy a már meglévő eszközöket – elsősorban az időjárási körülmények okozta meghibásodások miatt – igény szerint javíttatni, illetve cserélni lehessen. A korábban már említett PSYOPS termékek előállításához szükséges mobil konténer mellé pedig javasolt továbbá a papír alapú PSYOPS termékek sokszorosításához egy digitális sokszorosító gép (Risograph) beszerzése (az MH PRT PSYOPS részlege számára).

3. PSYOPS szakállomány hazai szakképzése

A PSYOPS állomány hazai képzése jelenleg nem megoldott a Magyar Honvédségben. A PSYOPS területén a korábban említett ismeretek mellett szükség van olyan szaktudásra, amely a civil életben az írott és elektronikus média, a PR, a számítástechnika, valamint a marketing területeit is magában foglalja. Ezen területek mindegyikének elsajátítására lehetőség van OKJ-s rendszerű tanfolyamok keretében. Ezek minősítése egyben garanciát is jelent a képzés magas színvonalára, a kapott tudás alkalmazhatóságára.

A PSYOPS szakállomány OKJ-s minősítést adó tanfolyamokon történő képzése egyben összemérhetővé is tenné a megszerzett tudást. Javaslat fogalmazódott meg arra nézve, hogy a speciális képzettséget igénylő PSYOPS beosztásokhoz a civil életben megtalálható és szükséges OKJ-s képzést rendeljék hozzá, és ez legyen megszerezhető az adott beosztásba kerülők számára. A teljesség igénye nélkül például a következő képzések ismeretanyaga feleltethető meg az egyes PSYOPS beosztásokban megkövetelt ismereteknek: kiadvány- és képszerkesztő, videó vágó, marketing-

és reklám ügyintéző, hangmérnök, nyomdai gépmester, fotóriporter, sajtótechnikus, PR-ügyintéző. Ezen képesítések valamelyikének megszerzésével több PSYOPS beosztáshoz szükséges speciális tudás is megszerezhető. A tanfolyamok egymáshoz kapcsolódó és egymásra épülő rendszere pedig biztosítaná az egyre nagyobb és sokrétűbb szakismeret megszerzését.

A CIMIC és a PSYOPS szakterületen

A különböző számítógéppel támogatott törzsvezetési gyakorlatok tapasztalatai alapján megfogalmazódott annak igénye, hogy a szimulációs tér nagyobb számban, tagolhatóbban jelenítse meg a civil környezet szereplőit és a CIMIC és PSYOPS szakfeladatokat ellátó alegységeket. Ezen hiányosságok kiküszöbölése, a hiányzó adatok feltöltése a jövőben a szakállomány részéről prioritást élvez.

A már meglévő adatbázisok felhasználásával, szakirányú, számítógéppel támogatott gyakorlatok kidolgozásával pedig lehetővé válna a saját szakállomány, illetve az alacsony készenlétű és a funkcionális szakértői csoportok gyakoroltatása. Ezeken a gyakorlatokon más fegyvernemek, szakcsapatok képviselői csak kiegészítő tevékenységet folytatnának. Így megvalósulna a CIMIC és PSYOPS szakállomány minőségileg új típusú felkészítése, gyakoroltatása, illetve a képességek, és lehetőségeik megismertetése más szakterületekkel. A szimuláció lehetőséget nyújtana korábbi esetek rekonstruálására, esettanulmányok készítésére, illetve missziós tapasztalatok feldolgozására egyaránt.

A missziós tapasztalatok alapján levonható az a következtetés, hogy az MH CKELMK-nál a saját, általános katonai kiképzés keretein belül nagyobb hangsúlyt kell fektetni a harctéri túlélési technikák elsajátítására. Ezek az ismeretek nagyobb esélyt jelentenének a saját állomány túlélésre, illetve a szakfeladatok támogatását végző csapatokkal való együttműködésre, a közös tevékenységre.

Ezen ismeretek és a korábban említett speciális szaktudás megszerzése érdekében a Magyar Honvédség több alakulatával és szervezetével már megtörtént a kapcsolatfelvétel, és folyamatban van a jövőbeni együttműködés lehetőségeinek vizsgálata. A műveleti területen alkalmazott egyes módszerek (projekttérkép, esettanulmányok) alkalmazásának bevezetése a hazai tevékenységek közé pedig elősegítenék a misszióra jellemző speciális tevékenységekre való felkészülést, illetve a váltás időszakában a gördülékenyebb feladatátvételt.

E rövid tájékoztató jellegű írásban a CIMIC és PSYOPS szakma fejlődése, a hatékonyabb feladatellátás szempontjából megfogalmazott javaslatokat összegeztük. Ezek alapján a Magyar Hadtudományi Társaság CIMIC és PSYOPS szakosztálya vezetésének egy újabb egyeztetésén már megkezdődött az kiképzési lehetőségek, és megvalósításuk mikéntjének vizsgálata is. A megfogalmazott javaslatok, a szakállomány aktivitása, gyors reagálása a megoldások keresésére mutatják a CIMIC és a PSYOPS képesség folyamatos megerősödését, fejlődésének igényét. Az eddigi szakmai tapasztalatok és tevékenységek alapján pedig képesek arra, hogy önmaguk megfogalmazzák fejlesztésük szükségességét, irányait. A CIMIC és a PSYOPS szakma képviselői pedig láthatóan elkötelezettek abban, hogy a fejlődést a lehető legnagyobb mértékben segítsék.

TÁRSASÁG HÍREI

A Társaság kitüntetettjei

Dr. Felházi Sándor
mk. ezredes

A több mint két évtizede a nemzeti tisztképzés aktív résztvevője és az oktatás kérdéseinek elismert kutatója. A ZMKA Szárazföldi Haderőnemi szak elvégzését követően első között kezdi meg tanulmányait a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem új doktori (PhD) képzésében, melynek eredményeként 2000-ben Summa cum laude eredménnyel védte meg doktori értekezését.

2004-től több magasabb vezetői beosztást látott el: tanszékvezető, 2006 szeptemberétől tagja a Szenátusnak. 2009. július elsejével a honvédelmi miniszter kinevezte a Kossuth Lajos Hadtudományi kar dékánjának.

2005-től az Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának tagja, a bizottság titkára. Több tudományos konferencia szervezőjeként és előadójaként ismert itthon és külföldön.

1996 óta tagja a Magyar Hadtudományi Társaságnak. 1998 végétől közreműködésével megalakult a Társaság Tüzér Szakosztálya, amelynek titkára, alelnöke, majd elnöke. 2004 óta az MHTT elnökhelyettese. A Társaság szakértőjeként számos szakmai kérdés megválaszolásában működik közre. Aktív és eredményes tudományos munkásságát fémjelzik a hadtudomány, a tüzér fegyernem, az információs vezetési rendszerek és a katonai oktatás témakörben megjelent publikációi.

Legfontosabb feladatának tartja a nemzeti tisztképzés alapjain a hadtudomány értékeinek növelését, a katonai vezetők professzionális felkészítését, és a karon működtetett szakok minél eredményesebb támogatását, fejlesztését, továbbá új szakok létrehozásával a Kar, a hadtudomány felsőoktatási képzési területeinek a bővítését. Mindezek megvalósulásával szélesíteni kívánja a Magyar Hadtudományi Társaság hazai és nemzetközi elismertségét.

A fentiek alapján a Magyar Hadtudományi Társaság részére Tanárky-díjat adományozott.

Szabóné Dr. Szalánczi Erika

A ZMNE két diplomával rendelkező mérnök tanára. Doktori értekezését 1994-ben a BME-n védte meg Summa cum laude minősítéssel. Első diplomájának megszerzése után, 1970-ben a Kartográfiai Vállalat térinformatikai osztályán dolgozott, majd az MN Térképészeti Intézet tudományos kutatója lett.

1993-ig a katonai térképészet egyik meghatározó kutatója volt. Kutatási területe a digitális térképészet.

1993-tól a katonai felsőoktatásban is kamatoztatja szakmai tudását. Egyetemi adjunktus. Kutatási területei: a geoinformatika, a távérzékelés és a katonai térképészet. Számos tanulmány és egyetemi jegyzet, három nyertes országos szintű pályázat elkészítése, nyolc konferencia előadás (köztük három idegen nyelvű) és nyolc tanulmány fűződik a nevéhez. Aktívan segíti a hallgatók Tudományos Diákköri tevékenységét.

1972-től tagja a Magyar Földmérési és Térképészeti és Távérzékelési Társaságnak. Korábban, nyolc éven át volt a Térinformatikai Szakosztály titkára. Jelenleg, 2007-től az Ifjúsági Szakosztály titkára.

A Magyar Mérnöki Kamara alapító tagja. Német és angol nyelvtudását aktívan kamatoztatja nemzetközi konferenciákon és az idegen nyelvű szakirodalom tanulmányozása és adaptálása során.

2001-től tagja a Magyar Hadtudományi Társaságnak. A Geoinformációs Szakosztály vezetőségi tagja. Jelenleg a Társaság elnökhelyettese.

Ez utóbbi minőségben az Intéző Bizottság és az elnökség tagjaként aktívan közreműködik a Társaság szervezeti életében, több kiemelt témájú sikeres központi rendezvény szervezője volt.

Gazdag tudományos életútja és a Társaság szervezeti életében kifejtett aktív és eredményes munkája elismeréseként kapta meg a Tanárky-díjat.

Előzetes információ a 2010. évi tervekről

A Magyar Hadtudományi Társaság életében a 2010. év kiemelkedő jelentőségű lesz, hiszen jövőre emlékezünk meg a Társaság megalapításának 20. évfordulójáról.

Az alábbiakban röviden vázoljuk az előzetes elképzeléseket a 2010. év két jelentős rendezvényével kapcsolatban.

A *Napjaink hadtudománya* összefoglaló nevű konferencia-sorozat következő rendezvényét a jövő év februárjában kívánjuk megszervezni. Konkrét témája: *A békemissziók helye a hadtudományban, nemzetközi és hazai jogi hátterük*. A konferenciát a sorozat korábbi két rendezvényéhez hasonlóan közösen szervezzük az MTA Hadtudományi Bizottságával és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel, de ezúttal jelentős szerepet szánunk a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar illetékes szakértőinek is. Az előkészítő munka már megkezdődött.

A *Tudomány Ünnepéhez* kapcsolódóan, de alapvetően a Társaság „születésnapjához" időzítve (november 18.) egy formabontó rendezvényt kívánunk tető alá hozni: a 20. évforduló alkalmából meghívjuk a Magyar Hadtudományi Társaság minden nyilvántartott tagját egy emlékező-értékelő, ugyanakkor előremutató, jövőorientált beszélgetésre. Nem hívhatjuk ezt a rendezvényt közgyűlésnek, mert alapszabályunk kimondja, hogy a Társaság legmagasabb szintű fóruma a küldöttgyűlés, szakmai-tudományos konferenciának sem nagyon minősíthetjük, mindenesetre fórumot kívánunk biztosítani minden tagunknak egy baráti, építő jellegű eszmecseréhez. Ennek a beszélgetésnek a keretében azért komoly témák is megvitathatóak lesznek, olyanok, mint a Társaság jövője, fejlődési perspektívái, lehetséges irányai. Elképzelésünk szerint ehhez jó hátteret nyújt majd a Társaság jelenlegi helyzetét felmérő, nagytekintélyű bizottság (az úgynevezett stratégiai bizottság) beszámolója a 2010 márciusában tervezett küldöttgyűlésen.

Minden jót kívánunk a Magyar Hadtudományi Társaság minden tagjának a 2010. jubileumi évben.

Intéző Bizottság

Az MHTT tudományos pályázatairól

2009. évi eredmények

A Magyar Hadtudományi Társaság 2009 áprilisában tanulmányok és elemzések megírására pályázatot írt ki. A pályázat meghirdetésének célja a Társaság tagságának aktivizálása, a tudományos tevékenység és mindenekelőtt a kutatás ösztönzése, publikálásra alkalmas, és elsősorban a gyakorlatban is hasznosítható anyagok készítése, a tagság önmegvalósítási lehetőségeinek bővítése volt.

A kiírásban szereplő október 16-i határidőig 8 db pályamunka érkezett be. A beküldött pályamunkák formailag megfelelőek voltak és elbírálásra kerültek.

A bírálók értékelése és javaslatai alapján az MHTT Elnökségének 2009. december 11-i ülése egyhangú szavazással az alábbi döntés hozta:

– I. díjat (80 eFt) ítélt oda:
  Kiss Álmos Péter részére.
  Pályamunkájának címe:
  ÁL-GERILLÁK – nélkülözhetetlen erők az aszimmetrikus hadviselésben.
– II. díjat (60 eFt) ítélt oda:
  Lipics László részére.
  Pályamunkájának címe:
  Fegyveres szervek-e a rendvédelmi szervek?

Megosztott, emelt összegű (30–30 eFt) III. díjat ítélt oda:

– **Kemény János** részére.
  Pályamunkájának címe*: Az iraki hadsereg feloszlatása (2003. május).*
– **Dr. Hadnagy Imre József** részére.
  Pályamunkájának címe: *A katasztrófavédelem rendszerszemléletű vizsgálata.*

A Magyar Hadtudományi Társaság Elnöksége ezúton is megköszöni a pályázatok szerzőinek munkáját, gratulál a helyezést elért pályázóknak és az Intéző Bizottság útján intézkedik a díjak kifizetésére.

Budapest, 2009. december 11.

Dr. Ványa László,
az MHTT pályázati ügyekért felelős
elnökhelyettese

A pályázatok felhasználása

Tájékoztatjuk olvasóinkat, hogy az MHTT éves pályázati felhívásaira beküldött pályaműveket – a díjazottakat és a nem díjazottakat egyaránt – a titkárság éves összeállításban tárolja, melyeket minden érdeklődő megtekinthet, helyben tanulmányozhat és néhány napra kölcsönözhet.

A beküldött és elbírált pályaművek szerzői, amennyiben a bírálók észrevételei és a szerkesztőség igénye alapján a tanulmányt átdolgozzák, közlésre előkészítik, – a korábbi évek gyakorlatának megfelelően – a folyóirat nyomatott (írásos) számaiban, vagy az elektronikus mellékletében megjelenik. Az internetre feltett valamennyi tanulmányról – közöttük a pályázatok cikkesített változatairól is – a Hadtudomány adott évi utolsó számaiban, jelenleg a 2009. évi 3–4. szám 176–182. oldalain, a szerzők adataira és a közölt cikkek címére utalva, rövid magyar és angol nyelvű rezüméket (abstract) közlünk. Az így (itt) közölt publikációk értéke azonos az írásos formában megjelentekkel, az erre való hivatkozásnál a folyóirat bibliográfiai adatait kell feltüntetni.

Az Magyar Hadtudományi Társaság 2009. évi pályázati felhívására beküldött tanulmányok – a díjazottak és a nem díjazottak is – közlésre történő előkészítésével kapcsolatos tartalmi és formai kérdéseket a folyóirat szerkesztőbizottságának állásfoglalása alapján, a részleteket a főszerkesztő beszéli meg a szerzőkkel.

A szerk.

25 éves a Kiss Károly Hadtudományi Klub

Közismert, hogy az 1980-as évek elején megindult progresszív hadtudományi gondolkodás teremtette meg a tudós katonáról elnevezett Kiss Károly Hadtudományi Klubbot, amely a hadtudomány folyamatos megújulását szolgálta. A 2009. november 26-ai, múltat lezáró ünneplésnek és a jövő építésének kereteit meghatározó rendezvénynek a forgatókönyve két területre terjed ki:

1) Az 1983 elején megalakult Kiss Károly Hadtudományi Klub, napjainkig tartó szakaszának lezárását *Kiss Károly honvéd ezredes emléktáblájának újraavatása jelentette.* Korábban az emléktábla ZMNE üllői úti kollégiumának falán volt elhelyezve. A terület eladását követően az emléktábla az MHTT irodáinak az előterében volt elhelyezve. A klub 25. évfordulójára készülve vetődött fel, hogy a 2009. évi tudomány napi rendezvények keretében méltó helyére kerüljön. Az emléktábla helyének a ZMNE-en a könyvtári épület bejárati ajtójának jobb oldalát tartottuk alkalmasnak, hogy a belépő egyszerre érzékelje a múlt tiszteletét, az értékek és a hagyományok megbecsülését.

2) A klub működésének jövőjét a rendezvényeknek otthont adó Egyetemi Központi Könyvtár kollektívájának, a Biztonságpolitikai Szakkollégium közösségének, a Magyar Hadtudományi Társaság két szakosztálya – a Kiss Károly Hadtudományi és Biztonságpolitikai, valamint a Nemzetbiztonsági szakosztályainak együttműködésében látjuk. Erre vonatkozóan a klub szervezett és hatékony működése érdekében az alábbi *megállapodás született:*
   – A felek a több mint 25 éves klubot a kialakult hagyományoknak megfelelően működtetik. A Biztonságpolitikai Szakkollégium, az MHTT Hadtudományi és Biztonságpolitikai, továbbá a Nemzetbiztonsági Szakosztálya az elkövetkező években – egy-egy éves elnökség mellett a fenti sorrendben – minden év januárjában kidolgozott éves tervekben rögzített rendezvényeket koordinálja. Február és május közötti hónapokban 4 alkalommal, illetve szeptember-december közötti hónapokban 3 alkalommal, a hónapok utolsó csütörtökén egymást követően, saját rendezésben nyilvános rendezvényeket tartanak. Első alkalommal 2010. február utolsó csütörtökén a Szakkollégium kezdi és az év során 3, illetve a másik két szakosztály 2-2 esetben szervez és tart rendezvényt
   – Az Egyetemi Központi Könyvtár az adott időpontokban 15.30-tól a tudós kávézóban biztosítja a rendezvények helyszínét és zavartalan megtartását.

Dr. Héjja István

A folyóirat elektronikus mellékletében megjelent tanulmányok – 2009

Dr. Kádár Pál ezredes
HM Tervezési és Koordinációs Főosztály, főosztályvezető-helyettes
Megjegyzések az önkéntes tartalékos rendszer felülvizsgálatának margójára

A szerző a honvédelmi miniszter 23/2008. (HK 4.) HM utasítása alapján létrehozott, az önkéntes tartalékos rendszer felülvizsgálatát végző bizottság titkára volt. E minőségében közvetlenül kísérhette figyelemmel azt az elemző és kidolgozó munkát, amelynek célja a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszere elmúlt időszakának vizsgálatát célozta. A bizottság az ágazaton belüli szervek bevonásával, a témát jól ismerő neves személyiségek szakmai támogatásával, az érintett munkaadói érdekképviseletek, a kamarák, valamint a társminisztériumok közreműködésével kialakította azt a javaslatcsomagot, amelyet a Kormány az Országgyűlés elé terjesztett és az OGY 124/2008. (XII. 3.) határozatában a végrehajtó hatalom számára elfogadott. Jelen cikk a vizsgálatot lezáró jelentés adatai alapján készült, ugyanakkor figyelembe veszi a jövőre vonatkozó átfogó javaslatokat is.

Col. Pál Kádár PhD
Deputy Head of Department for Planning and Co-ordination, MoD
Comments on the supervision of the volunteer reservist system

The author of this article – as a secretary of a working group, established by ministerial decision No.23 of 2008, that is responsible for the review – had the opportunity to closely observe the review process. Its main objectives were to analyze the operation of the Hungarian voluntary reservist system and elaborate proposals for the system's development in the interests of the government. The review process was extremely comprehensive and many MoD organizations, other ministries, trade unions and employees' professional chambers were involved in it. Also it was supported by noted professional experts. In the end, several proposals had been elaborated, which were approved by Parliament in parliamentary resolution No. 124 of 2008, marking new tasks for the Government. The present article is based on the conclusions of the summary of that review and gives a short summary about the main proposals concerning the future.

Dr. Hautzinger Gyula nyá. ezredes
Gondolatok egy amerikai bestseller kapcsán

BREMER, PAUL. L.: Az én iraki esztendőm. Küzdelem a jobb jövőért című könyvének ismertetése egy olyan olvasó véleményével, aki a leirt események időszakában Irakban szolgált.

Colonel Gyula Hautzinger (Ret.)
thoughts by the apropos of an american bestseller

BREMER, PAUL. L.: My Year in Iraq. The Struggle to Build a Future of Hope; New York, 2006. Simon & Schuster, 432 p. ISBN 0743273893. The book is presented with the comments and personal opinion of a soldier who served in Iraq at the same critical time.

Dr. Kassai László nyá. ezredes
Ocsovai János nyá. mk. ezredes

A területi katonai igazgatás új szervezeti rendjének kialakítása

A szerzők a területi katonai igazgatás elméleti és gyakorlati kérdéseit és összetevőit elemző - az MHTT 2008. évi pályázatán II. díjat nyert - tanulmányukban bemutatják a területi katonai igazgatás helyét a magyar közigazgatás és a belső katonai igazgatás rendszerében; a hatályos jogszabályok alapján foglalkoznak a területi katonai igazgatás tárgyával, feladataival és szervezeti rendszerével; majd felvázoljak a területi katonai igazgatás új rendszerére történő áttérés folyamatát; összegezik az önkéntes haderőrendszerhez igazodó hadkiegészítő parancsnokságok működésével és az új szervezeti struktúrára történő áttérésükkel kapcsolatos tapasztalatokat.

Colonel László Kassai (Ret.)
Eng. Colonel János Ocsovay (Ret.)

Shaping the new organizational scheme of territorial military administration

In the study analyzing the theoretical and practical issues and components of territorial military administration, which was awarded the 2nd prize in the competition of Association of Hungarian Military Science 2008, the Authors present the position of territorial military administration in the structure both of the Hungarian public and military administration; they deal with its subject, tasks and organizational structure based on legal regulations, delineate the process of the conversion to the new scheme, summarize the experience of the function and change-over to the new organization of recruitment agencies fitting the scheme of a volunteer force.

Tóth Csaba Mihály őrnagy, MK KBH kiemelt főreferens

A nemzetbiztonsági szakmai tevékenységhez kötődő törvényi alapelvek, a felügyeleti és ellenőrzési rendszer, valamint a jogorvoslati utak

A nemzetbiztonsági szakmai tevékenységhez kötődő törvényi és szakmai alapelvek különbözőek. A gyorsaság és az időszerűség például nem szerepel a törvényi alapelvek között, habár azok a szakmai alapelvek meghatározó, alapvető fontosságú elemei. A szerző tanulmányában a nemzet-biztonsági szakmai tevékenységgel kapcsolatos, a személyiségi jogokat érintő lehetőségeket tekinti át, továbbá elemzi az e tevékenységre vonatkozó törvényi alapelveket, a felügyelet és az ellenőrzés formáit, valamint a jogorvoslati módokat.

Major Csaba Mihály Tóth
Senior Main Rapporteur, Military Security Agency of the Republic of Hungary

Legal principles, supervision and control system, and legal remedy linked to the professional national security activity

The legal and professional basic principles related to national security professional activities are different. For example, speed or timeliness is not included in the legal basic principles although they are determining elements of fundamental importance of the professional basic principles. In his study the author reviews the issue of the opportunities related to personality rights connected to national security activities, the legal basic principles concerning this activity, the ways of supervision and control, and those of legal remedies.

Dr. Szabó Sándor nyá. mk. ezredes, egyetemi tanár

Speciális műszaki technikai eszközök és felszerelések alkalmazási lehetőségei a katasztrófavédelemben

A katasztrófák elleni hatékony védekezés napjainkra a nemzeti szintű kezelés mellett egyre inkább a különböző nemzetközi szervezetekkel folytatott széleskörű nemzetközi együttműködéssé válik. Felértékelődik és tovább fejlődik a regionális együttműködés a katasztrófák hatásai elleni védelem területén. Az együttműködés mellett minden ország saját törvényeiben rögzíti a katasztrófavédelemben résztvevők körét és feladatait. Hazánkban a Magyar Honvédség ezirányú feladatát a 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és az MH-ról az alábbiak szerint fogalmazza meg: „hozzájárulás a katasztrófavédelmi feladatok megoldásához". (A tömör megfogalmazás lebontására a honvédelmi miniszter rendeletet adott ki a honvédelmi ágazat katasztrófák elleni védekezésének irányításáról és feladatairól.) Jelen tanulmány szeretné röviden bemutatni a Magyar Honvédség műszaki csapatainál rendszeresített speciális műszaki technikai eszközök és felszerelések alkalmazási lehetőségeit a katasztrófavédelmi feladatok végrehajtása során. (Az MHTT 2008. évi pályázatán I. díjat nyert nagyobb terjedelmű (88 old.) tanulmány rövidített változata.).

Eng. Colonel Sándor Szabó (Ret.) PhD, University teacher

Possibilities of using special engineering-technical devices and equipment in the field of disaster management

Besides national level management, effective protection against disasters is nowadays growing more and more into comprehensive cooperation between various international organizations. Regional cooperation in the field of disaster management is becoming increasingly valuable. Besides cooperation all countries determine the participants and their tasks in disaster management by their own national legislations. In our country the relating missions of Hungarian Defence Forces (HDF) are defined in Act 105 of 2004 on home defence and HDF as follows: "contribution to conducting tasks related to disaster management". In order to specify the brief definition a regulation on the disaster management administration and tasks of home defence was issued by the Minister of Defence. The present study intends to give a brief review of the possibilities of the use of special engineering-technical devices and equipment commissioned in the Hungarian Defence Forces in the field of disaster management.

Mikulás Sándor alezredes, MK KBH kiemelt főreferens

Verseny a legjobb harckocsi címért

1916-tól napjainkig a harckocsik nemzedékei minden háborúban, konfliktusban nyomot hagytak maguk után: az I. és II. világháborúban, a hidegháború időszakában, Közel-Keleten, a Sivatagi Vihar és az Iraki Szabadság hadműveletekben. A szerző tanulmányában - végig kísérve a páncélos fegyvernem fejlődését a kezdettől napjainkig – bemutatja, hogy a harckocsik az idők folyamán hogyan tökéletesedtek, miként érték el csúcsteljesítményüket.

Lieutenant Colonel Sándor Mikulás
Senior Main Rapporteur, Military Security Agency of Republic of Hungary

A competiton for the title of the "best main battle tank"

From 1916 to date several generations of armoured vehicles have left their mark in wars and conflicts: in the 1st and 2nd World Wars, in the Cold War era, and in the Middle East during military operations Desert Storm and Iraqi Freedom. The writer of the present study paper – following the evolution of the armoured branch from the beginning till today – shows us the improvement and development of armoured vehicles.

Farkas László nyá. mk alezredes, egyetemi tanársegéd, doktorandusz

Írásanalitika, mint az ember megismerésének módszere

Az írásanalitika az írás különféle, önálló és összefüggő dimenzióival foglalkozik. Ezek alapján vizsgálja az írás keletkezésének korszakához köthető időbeliségét, földrajzi térbeliségét, az ember történelmének, kultúrájának társadalom-földrajzi folyamatait, az írófelületet, az íróeszközt jellemző sajátosságait és a készítőjéhez kapcsolódó pszichés, anatómiai, „genetikai" vetületeket. Az írásanalitika földrajzi, katonaföldrajzi kapcsolódási pontja a nyelv, hiszen az írás a nyelv megjelenési formája, mondanivalónk rögzítése látható jelekkel, időbeli és földrajzi távolságok áthidalására és sok más célból. Magyarországon ma még nem túlságosan népszerű az írásanalitika és az emberek elég keveset is tudnak róla . Még nincs képzett írásanalitikus, viszont a tervek szerint 2010 tavaszán fejezi be tanulmányait az első írásanalitikusi tancsoport a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen, akik között a néhány kezdő szakember mellett az ország legjobb és legismertebb írásszakértőit, grafológusait is megtalálhatjuk.

Eng. Lieutenant Colonel László Farkas (Ret.)
Assistant Professor Univ., PhD student

Writing analysis as the method of recognition of a person

Writing is the most adequate idiosyncrasy of a human being therefore researches regarding that show several dimensions. The beginnings of writing have temporality, geographical locality; psychic, anatomical and genetic projections and characteristics of the writing-case and tools. Those well-known disciplines like palaeography, graphology, script identification, script geography and script analysis study the writing. Thereinafter script analysis – which has been taught at a specialized postgraduate course at the Zrínyi Miklós National Defense University since 2008 – has the main role.

Kiss Álmos Péter a ZMNE doktorandusza

Átvihetők-e az aszimmetrikus hadviselés tapasztalatai?

A jelentős nemzetbiztonsági fenyegetésnek tekintett terrorizmus valójában csak az aszimmetrikus hadviselés számtalan eszközének egyike. A nyugati biztonsági erők rendelkeznek némi tapasztalattal az aszimmetrikus hadviselésben. Ázsiában és más távoli hadszíntereken szolgáló expedíciós erőik további tapasztalatokat gyűjtenek. A növekvő társadalmi, gazdasági és politikai feszültségek következtében sem Európa, sem Magyarország nem fogja elkerülni az aszimmetrikus konfliktusokat. Ezek megoldása során a más hadszíntereken szerzett tapasztalatok – mint a brit, a rhodesiai és az indiai fegyveres erők teljesítményei mutatják – csak nagyon korlátozott mértékben alkalmazhatóak.

Álmos Péter Kiss, PhD student of Zrínyi Miklós National Defence University

Is it possible to transfer lessons learned in asymmetric warfare?

Terrorism is regarded as a significant national security threat. In reality, terrorism is just one of the many tools available to asymmetric warfare actors. Western security forces have some experience in asymmetric warfare, and their expeditionary forces in Asia and other remote theatres are gaining further current experience. Due to growing social, economic and political tensions, neither Europe nor Hungary will be able to avoid asymmetric conflicts. As the performance of British, Rhodesian and Indian armed forces shows, in the resolution of these conflicts experience gained in other theatres is of very limited use.

Magyar Ildikó százados
a ZMNE EEO személyügyi főtisztje

A káderképzés alapelvei a magyar néphadseregben az 1975-80-as években

A szerző kísérletet tesz – a szélesebb közvélemény előtt kevésbé ismert, ugyanakkor rendkívül fontos – az 1970-80-as években napvilágot látott káderképzési alapelvek bemutatására, valamint arra, hogy az elöljárók miként ítélték meg ennek a gyakorlati életbe ültetését. Ebből kitűnik, hogy a Magyar Néphadsereg, illetve a tisztképzés korszerűsítésének szükségleteivel összhangban álló, igényes és a gyakorlatban jól hasznosítható előmeneteli rendszer született, amit azonnal alkalmaztak a ZMKA minősítési tevékenységében is.

Captain Ildikó Magyar, Senior Officer, Human Resources Department of Zrínyi Miklós National Defence University

Basic principles of cadre education in the hungarian people's army from 1975 to the late 1980s

The author introduces the staff training principles, less known for the wider public but otherwise extremely important, that came to light in the 1970s and 80s. There is also an attempt made at presenting the superiors' attitude to put these principles into practice. The study paper makes it clear that the Hungarian People's Army in line with the requirements of modernisation in officers' training created a career system of a high standard, which could make good use in further practice. That system was immediately applied at ZM Military Academy in its qualification process.

Vogel Dávid a ZMNE doktorandusza

Bolívia: Az indiánok és a koka földje

„Bolivianos el hado propicio
coronó mestros votos y anhelo
es ya libre, ya libre este suelo,
ya cesó su servil condición. {…}"
A mottóul választott strófa Bolívia Himnuszának1kezdő gondolata, mely szabad fordításban így szól: „Bolíviaiak, kedvező végzet koronázta eskünk és vágyakozásaink, e föld szabad, szolgasorotok véget ért." José Ignacio de Sanjinés verse nem is ragadhatta volna meg jobban a latin-amerikai ország több évezredes, viszályokkal és háborúskodással terhelt történelmét. A dolgozatban a szeerző ezt a történelmi utat mutatja be, kiegészítve a ma Bolíviájának közigazgatási, államszervezési és gazdasági alrendszereinek ismertetésével.

Dávid Vogel

Bolivia: Land of American indians and coca

The verse chosen as motto is the initial idea of the national anthem of Bolivia, in a loose translation it says: „Bolivians, fortunate destiny topped our oath and yearning, this land is free, your servant being is terminated." The poem of José Ignacio de Sanjinés could not capture in a better way the millennial history of the Latin American country that is burden with conflicts and wars. In this essay I present this historical way, completed with the demonstration of sub systems of administration, state organization and economy.

Dr. Kádár Pál, HM Tervezési és Koordinációs Főosztály főosztályvezető-helyettes
A Magyar Honvédség irányításának és vezetésének időszerű jogi és igazgatási problémái – Gondolatok egy doktori értekezés kapcsán

A szerző a közelmúltban védte meg PhD dolgozatát a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájában a fenti címmel. A többéves kutatómunka eredményeként készült doktori értekezés a Magyar Honvédség működés-irányításának alapvető kereteit elemzi és mutat rá a jogi szabályozási környezet koherencia-zavaraira. Jelen cikk a PhD értekezés tartalmi összefoglalója alapján készült, amely a kutatómunka legfontosabb megállapításait tartalmazza a Magyar Honvédség irányítási és felső szintű vezetési rendszere kapcsán.

Col. Pál Kádár PhD, Deputy Head of Department for Planning and Co-ordination, MoD
Current Legal and Management Problems of the Hungarian Defence Forces' Command and Control – thoughts based on a PhD thesis

The author of the present article has recently defended his PhD thesis, titled above, at the Doctoral School of Military Sciences of the Zrínyi Miklós National Defence University. The dissertation, which is a 'final product' of a several-year-long research process, provides us with an analysis about the operation of command and control of the Hungarian Defence Forces and points out to the problems in coherency related to the regulatory environment. This article is based on the Summary of the thesis that outlines the main results and proposals of the scientific work regarding the Hungarian Defence Forces' high level command and control system.

Prof. dr. Bukovics István nyá. tü. mk. vezérőrnagy,
dr. Padányi József mk. ezredes, az MTA doktora
Az éghajlatváltozás biztonsági kérdései

Az éghajlatváltozás biztonságpolitikai vizsgálata kezdeti szakaszban van, ami részben azzal magyarázható, hogy rendkívül komplex, nagy bizonytalansággal rendelkező rendszerről van szó, amely ráadásul szoros kölcsönhatásban van egy másik, szintén folyamatosan változó nagy rendszerrel, a társadalommal. Másrészt, az éghajlatváltozásnak vannak ismert és még fel nem tárt kockázatai is. Mindezeket a tudomány igyekszik megvizsgálni, döntési pontokat javasolni a politikának és a szakpolitikusoknak. Ebben a cikkben a szerzők egyrészt felvillantják az éghajlatváltozás hatásait a katonai erő mindennapjaira, másrészt, felhasználva és továbbfejlesztve az eddigi, ebben a témában született kutatási eredményeket, felvázolják a klimatikus extrémitások okozta hármas (katona, állam, klímaváltozás) konfliktuselméletét.

Art. Eng. Major General István Bukovics (Ret.) Prof. PhD
Eng. Colonel József Padányi PhD, Doctor of Hungarian Academy of Sciences
Security issues of climate change

The examination of climate change in an aspect of security policy is in its first phase. It is due to the fact that it is an enormous, complex, and highly uncertain system which is in a close interaction with another, also constantly changing great system: society. On the other hand climate change has well-known and until now unknown risks. Science aims to reveal all those risks and to recommend points for decision-making both for policy and specialized politicians. In the article on the one hand the authors try to present the effects of climate change for everyday actions of the military; on the other hand they show the tri-conflict theory of climatic extremities (military, state, and climate change), using and developing the research findings of this topic.

Dr. Lits Gábor nyá. alezredes, a hadtudomány kandidátusa

Velence ostroma 1849* – Az első légitámadás a világon

150 évvel ezelőtt, 1849. július 2-án hajtották végre az első légitámadást a világon. A történelmi keretet az 1848-as forradalmak utolsó szakasza képezte. A célterület Velence volt, amelyet a k.u.k. hadsereg a szárazföld és a víz felől is teljesen körülzárt. A szerző korabeli helyzet felvázolása után leírja a Velence elleni támadást kiváltó okokat, az ostrom előkészületeit és lefolyását, majd összegezi tanulságait. A tanulmányban bemutatja a légitámadásban alkalmazott új eszközt is, a léggömb-bombát és annak későbbi, a második világháborúban alkalmazott változatát.

Lieutenant Colonel Gábor Lits (Ret.) PhD, Candidate in Military Science

The siege of Venice, 1849 – The first air assault of the world

2nd July 1849 saw the first air assault of the world executed, 150 years ago. Its historical background was provided by the last events of the revolutions of 1848. The target was Venice, completely encircled on land and sea by the Imperial and Royal Austro-Hungarian Forces. After presenting the contemporary situation the author describes the reasons of the offensive on Venice, the preparations and process of the siege, then he summarizes its lessons learned. In the study paper he also presents the new equipment implemented during the air assault, the balloon-bomb and its later version used during the Second World War.

ABSTRACT

SECURITY POLICY

Kálmán Lőrincz: Conformation of our geopolitical and geo-strategic situation. 45

Retired Army General Kálmán Lőrincz, former commander of Hungarian Defence Forces (HDF) gives an overview of actual issues of security and home defence in his book with the title "On the March / Thoughts of a Soldier" that consists of six chapters and was published by the Institute and Museum for Military History of MoD. Below we publish slightly abridged the most important thesis of Chapter 1, in which the Author presents his opinion on the conformation of the geopolitical and geo-strategic situation of our country. Showing a wide analysis of the topic he makes important conclusions concerning home defence and military forces.

Andrea Márton: Finland participation in international peacekeeping operations 57

In my essay I intend to present the participation of Finland in different (UN, NATO, EU) peacekeeping operations. I consider this topic as important, because the country is actually neutral and the possibility of a NATO membership is only visioned as a possibility in defense and security political documents, still it is a remarkable contributor to the success of several peacekeeping missions. As peacekeeping consists of many diverse operations of military and non-military character, I only represent actions taken by Finland and the legal regulation of its participation

MILITARY SCIENCE – MILITARY AFFAIRS

Miklós Szabó: Military scientific activity in the Hungarian People's Army and in the Zrínyi Miklós Military Academy in the second half of the 1950s. 68

„Through and based on the most important orders, measures, commands, evaluations and directives of the Minister of Defence, Chief of Staff, Chief of Operation and Commander of the Military Academy, raised in the second half of the 1950s, the author introduces those activities within the People's Army and the Military Academy, which needed enormous efforts, resulted significant success, however produced many faults, and which finally made the beginning of the real military scientific work possible in Hungary. These efforts established the military scientific education and activity, starting in the next decade."

Dénes Harai: General, armed force and society 81

Adverting to the fields of conservative military thinking and education, in his reflections Dénes Harai phrases his opinion about the actual issues of home defence; he is extracting from the rich repertory of his messages: change of threats, conflicts, warfare and the need of reformation.

György Szternák: Extreme movements and actions in democratic societies. 91

Extreme movements which do violence to the state and constitutional order did follow the improvement of western democracies and are present nowadays in several European countries, also in our homeland. Using research results of reputed sociologists and the literature of historic experiences the Author reviews historical roots, ideological background of this movement, and its harmful effect on society and threats on democracy.

Balázs Lóderer: Demographic mute war or the independence of Kosovo 102

The demographical changes can only be categorized with great difficulty to the theoretical categories of threats and risks. A population explosion after a certain point is nothing but the silent war which, at an early stage is hardly recognizable and becomes conspicuous only at its final stage. An outstanding example for this is Kosovo which would not have become independent but for the Albanian population' superiority in numbers. The author firstly defines the term demography which is followed by the history and the process of becoming independent of the Albanian population of Kosovo.

C3 PREPARATION

Pál Kádár: Current Legal And Management Problems Of Hungarian Defence Forces' Control And Command – thoughts based on a PhD thesis 111

The author of this aticle has recently defended his Phd thesis, titled above, at Doctoral School of Military Sciences of Zrínyi Miklós Natinal Defence University. The dissertation, which is a 'final product' of a more year-long research, provides us an analysis about the working of command and control of the Hungarian Defence Forces and points out to the problems in coherency in connection with the regulatory environment. This article is based on the Summary of the thesis that outlines the main results and proposals of the scientific work regarding Hungarian Defence Forces' high level command and control system. This article – due to the page-limits – is only an extract of the whole article, which is avaiable as a whole on the Hadtudomány internet-site, and outlines the process and the legal basis of the research as well.

András Ujj: Competition, but in which field? 121

The Author recommends the Miklós Zrínyi National Defence University (MZNDU) to change from quantitative to qualitative expansion. In support of this he thinks it's expedient to start forthwith with the development of programs that are essential for the execution of elite education. He explains his recommendations with an all-round analysis and shows the hard way that is the personnel of MZNDU to walk on for the sake of this change, and which he also thinks is a great effort.

Antal Oroszi:
Establishment of Officers' Schools of Arms (1949–1951) 129

The first institutions of officers' education of Hungarian Defence Forces played a remarkable role in the creation of conditions for military higher education and served as a base for the function of officers' school of arms that had been set up since 1949. The Author presents the first steps of preparation and organization of officers' education, the efforts that have been made for the establishment of institutions, circumstances and results of the creation of conditions for mass education which became a priority under force improvement goals.

Ildikó Magyar: New characteristics of state personnel activity
of the Hungarian People's Army in the 1960ies 138

After a brief introduction that demonstrates the economic and social reforming process evolved in 1968 which concerned the personnel policy as well, the author introduces those measures implemented in the interests of improving and modernizing the methods of personnel work. Realising the deficiencies in personnel work, a government decision was implicated to raise the standards the process of which was regulated by the order of Ministry of Defence in order to introduce the possible corrections of the concerning deficiencies and tasks faced by the society.

FORUM

Ferenc Papp: Role of Officers' Clubs in cultural civilization 148

Before the establishment of the military casinos there were many community institutions in the civilian society in which the people were able to spend their free times in a very useful matter. This English model spread through Europe and arrived to Hungary: to build casinos. At the end of the 1820s the earlier dream of Széchenyi became true, when the first civilian casino with Budapest seat was established. Setting up this societies in the army was able just after the Compromise (1867). The so called "Károly-kaszárnyai" casino was a very simple location for such kind of activities, but later a nice casino building in the Vaczi street was given for the public. This casino was more than 44 years the home of the "Military Casino".

Gábor Lits: Battle for West Hungary 1921 159

The eastern federal state of Federal Republic of Austria, today called "Burgenland", was the territory of Hungary until the split up of the Austro-Hungarian Monarchy 1918. The Peace Treaty of Trianon adjudged this region to Austria. Leaning on Austrian and Hungarian resources the Author presents in his essay the pre-history of Burgenland; he considers the reality of those historic times, he is committed to the circumstances of this historic fact of the events occurred in the three years between the fall of the Monarchy and the loss of West Hungary.

NEWS OF THE SOCIETY 172

A hadtudomány és a katonai műszaki tudományok kölcsönkapcsolata

A Magyar Hadtudományi Társaság együttműködve a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel és a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottságával 2009. november 12-én *A hadtudomány és a katonai műszaki tudományok kölcsönkapcsolata* című témában – napjaink hadtudománya konferencia-sorozat második állomásaként – elméleti-tudományos konferenciát rendezett. Az alábbiakban szerkesztett formában közreadjuk a konferencián elhangzott előadásokat és hozzászólásokat, amelyekben a szerzők, korunk új kihívásaira utalva, bemutatják, hogy a katonai műszaki és a biztonságtudományok, a katonai orvostudomány (védelem-egészségtudomány), a katonai makrominőségügy és a terrorveszély, valamint a védelemgazdaság (gazdasági biztonság) aktuális kérdései és eredményei közül, melyek azok az új vizsgálati területek, amelyek egyre inkább helyet kell, hogy kapjanak a hadtudomány, a hadtudományi kutatás repertoárjában.

Nagy László, a Társaság elnöke köszöntötte a konferencián megjelenteket és megnyitotta a *Napjaink hadtudománya konerencia-sorozat* második rendezvényét, majd a következőket mondotta:

A nagyfokú takarékosság, elsősorban is a szűkös idővel való takarékos gazdálkodás jegyében a szervezők összevonták a levezető elnök és a konferenciát hivatalosan megnyitó személy szerepkörét. Én tehát mint levezető elnök megadom a szót magamnak, hogy rendezvényünket megnyithassam.

Most már bizonyos, hogy hagyományt fogunk teremteni, és – legalábbis az elkövetkező két-három évben – rendszeres időközönként konferenciákat fogunk tartani a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem és a Magyar Hadtudományi Társaság közös szervezésében. Igaz, ma még csak a második konferenciánál tartunk a februárban hasonló feltételek mellett megtartott első rendezvényünk után, viszont már legalább öt-hat olyan téma körvonalazódik, amelyek további rendezvények napirendjét képezhetik. Az összekötő elem ezen témakörök között, hogy kivétel nélkül mindegyik kapcsolódik a hadtudomány aktuális problémáihoz, korszerű értelmezéséhez. Engedjék meg nekem, hogy nagyon vázlatosan körvonalazzam a 2010-re tervezett két konferenciánk tárgykörét.

Az első, február-márciusra tervezett rendezvény alapvető témája a *békemissziók helye, szerepe, jelentősége a hadtudomány szempontjából, és ezen belül a katonai tevékenység*

nemzetközi és hazai jogi háttere. Újdonság lesz a mostani rendezvényünkhöz képest, hogy a tavaszi konferencia munkájába szélesebb körben bevonjuk a Honvédelmi Minisztérium illetve a Honvéd Vezérkar illetékes szakembereit.

Az október-novemberre tervezett rendezvény viszont rendhagyó lesz a meghívottak, a részvevők körét tekintve. 2010 ugyanis a Hadtudományi Társaság számára jubileumi év, hiszen 1990. november 18-án tartottuk alapító közgyűlésünket, tehát húsz évesek leszünk. Ez alkalomból meghívjuk közös emlékező-értékelő beszélgetésre a Társaság minden tagját, mintegy 600 főt. Ez nem lesz a szó szoros értelmében elméleti-tudományos konferencia, de talán még annál is több: átfogó hadtudományi megbeszélés. (Zárójelben jegyzem meg, hogy több mint egy évtizede nem szervezünk közgyűlést a nagy létszámra való tekintettel, csak a munka jellegű évi rendes küldöttgyűléseket. Vannak tehát olyan tagjaink, akik még életükben nem vettek részt összevont hadtudományi rendezvényen.)

Visszatérve a mai konferenciánkra, ennek napirendjén a hadtudomány egyik izgalmas kérdése szerepel: *milyen kölcsönkapcsolat van a hadtudomány és az abból kivált, önállósult katonai műszaki tudományok között.* Olyan kérdésekre keressük a választ, hogy az integráló jellegű hadtudományból miért éppen ez a határterület vált önálló tudományággá, és miért nem a hadijog vagy a katonai egészségügy vagy a katonaföldrajz vagy a hadigazdaság és még sorolhatnánk. Vajon ez a jelenség csak magyar sajátosság vagy vannak hasonló példák nemzetközi szinten is? És egyáltalán a hadtudomány – a nemzeti sajátosságok figyelembe vételével is – valóban egyetemleges tudományág-e, vagy egyes nemzeti tudományágakból tevődik össze? Az eddigi tapasztalatok alapján indokolt és jogos volt-e a katonai műszaki tudományok önállósulása vagy sem? Ez utóbbi kérdésre elsősorban az egyetem doktori iskoláinak képviselői tudnak információval szolgálni. Nem véletlen, hogy a két igazán vitaindító előadás éppen a két doktori iskola vezetőjének nevéhez fűződik.

Provokatív fogalmazásban az alapkérdés így is feltehető: *miért egy a kettő és miért kettő az egy? A további fejlődést vajon a tudományágak szeparálódása vagy integrálódása fogja jellemezni? Körvonalazódik-e egy integráló jellegű biztonságtudomány, esetleg védelemtudomány?* Milyen a hadtudomány jövője?

Nem sorolom tovább a rendszer-elméleti, tudomány-elméleti kérdéseket. És nem vagyok annyira naív, hogy azt képzeljem: a mai konferencia mindezekre a kérdésekre választ fog adni. Jó esetben megfogalmaz néhány hasznosítható tételt, jó esetben új gondolatokat ébreszt, további vitára ösztönöz.

Az eljövendő pozitív folytatáshoz kíván segítséget nyújtani a Hadtudományi Társaság, amikor konferenciánk szerkesztett anyagát nyomtatásban is megjelenteti a Hadtudomány című folyóirat ez évi összevont 3–4. számában, amely várhatóan december végén fog megjelenni. Előre is megköszönöm mindazok hozzájárulását a kiadványhoz, akik előadásaik írásos változatát leadták illetve a közeli napokban le fogják adni.

Megköszönve továbbá az előadóknak, hogy elfogadták felkérésünket, kívánok a konferencia részvevőinek eredményes, hasznos értekezést.

Köszönöm a figyelmet, a konferenciát megnyitottnak nyilvánítom és átadom a szót Solymosi József professzor úrnak, rendezvényünk első előadójának.

Solymosi József (ZMNE)

A katonai műszaki tudományok legújabb kutatási eredményei

A konferencián elhangzotakat némileg kiegészítve rövid áttekintő értékelést kívánok adni a katonai műszaki tudományok legújabb eredményeiről, alapvetően a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Kar Katonai Műszaki Doktori Iskolájának alkotói tevékenysége alapján. Célom a kutatási eredményekkel igazolt tartalom tükrében a katonai műszaki tudományok integráló szerepének, azaz interdiszciplináris, mondhatni multidiszciplináris jellegének a bemutatása.

A katonai műszaki tudományok olyan új, önálló tudományág, amely a hadtudományból és a műszaki tudományokból nőtte ki magát [1]. A katonai műszaki tudományok definíciójának a megfogalmazására akkor került sor, amikor az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint a művészeti ágak felsorolásáról szóló 169/2000. (IX.29.) számú Kormányrendelet a műszaki tudományokon belül önálló tudományágként nevezte meg a katonai műszaki tudományokat. Így kerülhetett sor 2002-ben a ZMNE Katonai Műszaki Doktori Iskola előakkreditálására. A katonai műszaki tudományok a Kormányrendelet szerint a 2.10. Katonai műszaki tudományok a 2. Műszaki tudományok tudományterületen belül foglalnak helyet (lásd az alábbi táblázatot).

Tudományterületek	*Tudományágak*
2. Műszaki tudományok	2.1. Építőmérnöki tudományok
	2.2. Villamosmérnöki tudományok
	2.3. Építészmérnöki tudományok
	2.4. Anyagtudományok és technológiák
	2.5. Gépészeti tudományok
	2.6. Közlekedéstudományok
	2.7. Vegyészmérnöki tudományok
	2.8. Informatika tudományok
	2.9. Agrár műszaki tudományok
	2.10. Katonai műszaki tudományok
	2.11. Multidiszciplináris műszaki tudományok

A Katonai Műszaki Doktori Iskola (KMDI) bemutatása

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Kar Katonai Műszaki Doktori Iskola (KMDI) néven a katonai műszaki tudományok tudományágban működtet doktori iskolát. A KMDI-ben 2002. szeptember elseje óta van lehetőség doktori (PhD) tudományos fokozat szerzésére a MAB 2002/2/III. számú előakkreditációja alapján. Az előakkredtációs kérelemben először került megfogalmazásra az akkor teljesen új, önálló tudományágunk alábbi definíciója, amelyet az eltelt hét év alatt a KMDI kutatási programja és a művelői által elért eredmények messzemenően igazoltak és konkrét tartalommal töltöttek meg.

A katonai műszaki tudományok a műszaki tudományok tudományterülethez tartozó valamennyi műszaki tudományágnak (így az építőmérnöki-, a villamosmérnöki-, építészmérnöki tudományok, az anyagtudományok és technológiák, a gépészeti-, a közlekedési-, a vegyészmérnöki-, az informatikai-, az agrárműszaki- és a multidiszciplináris műszaki tudományok tudományágak), speciálisan a katonai alkalmazásával kapcsolatos alap-, alkalmazott-, kísérleti fejlesztési-, technológiai-, technológia transzfer- és műszaki innovációs jellegű kutatásával foglalkozó tudományág. Ennek megfelelően, alapvetően a hadtudomány, mint alkalmazó katonai felhasználói igényeket kielégítő, a műszaki tudományok eljárás- és eszközrendszereivel új tudományos kutatási eredményeket teremtő tudományágról beszélhetünk. Kutatási eredményei a haditechnika és a legtágabb értelemben vett védelmi szféra, (védelmi ipar, védelmi elektronika, informatika és kommunikáció, nemzetvédelem, rendvédelem, környezetbiztonság, környezetvédelem, CBRN /vegyi-, biológia-, radilógiai (piszkos bomba), és atomfegyverek/ elleni védelem és a non-proliferáció, a terrorizmus elleni küzdelem, a katasztrófavédelem, a kritikus infrastruktúra védelme, az energiabiztonság, biztonságtechnika, védelmi igazgatás) és a velük kapcsolatban lévő tudomány- és felhasználási területek modern, új eljárás- és eszközrendszereiben öltenek testet.

A Magyar Akkreditációs Bizottság 2008-ban megfelelőségi eljárást folytatott le – hasonlóan az ország többi doktori iskolájához – a KMDI-vel szemben. Az eljárás eredményeként a MAB 2008/3/VIII/2/087. sz. határozata alapján a KMDI *„megfelel"* minősítést kapott.

A Doktori Iskola képzési és kutatási tudományszakai:

1) Katonai Műszaki Infrastruktúra Elmélete:
A katonai műszaki infrastruktúra tudományszak olyan szakirányú okleveles mérnöki, vagy egyéb műszaki jellegű egyetemi végzettségű doktorandusz hallgatók képzését folytatja, akik békében, háborúban és minősített helyzetben, továbbá békefenntartó műveletek során, a katonai műszaki infrastruktúra jelölt témacsoportjaiba tartozó létesítmények tervezésének, építésük megszervezésének és vezetésének, valamint fenntartásuk és karbantartásuk irányításának tudományos igényű kutatását, korszerűsítését tekintik alkotói életcéljuknak.

2) Haditechnika:
A haditechnika tudományszak a katonai műszaki tudományok része, amely a haditechnikai eszközök fejlesztéséhez, gyártásához, korszerűsítéséhez, teljes élettartamá-

hoz, sajátos konstrukciós megoldásaihoz, katonai alkalmazásához, minőségbiztosításához és elemzési-értékelési módszertanához kapcsolódó tevékenységek elméletének és gyakorlatának kutatásával foglalkozik. A tudományszak belső felosztása igazodik a haditechnikai eszközök és eszközrendszerek a Magyar Honvédségen belüli szakmai csoportosításához, fegyvernemeihez és szakcsapataihoz, valamint az alkalmazás alapvető jellegéhez (harc-, harcbiztosító-, támogató eszközök) és az előbbiekhez kapcsolódó elméletek rendszeréhez.

3) Védelmi elektronika, informatika és kommunikáció:
A védelmi elektronika tudományszak a katonai műszaki tudományok tudományágban, a védelmi szférában alkalmazott elektronikai eszköz- és eljárásrendszerek (radar, telemetria, informatika, kommunikáció, elektronikai hadviselés, űrkutatás tudományszakirányok) alap- és alkalmazott kutatása, kísérleti fejlesztése, amely technológia transzfer és a műszaki innováció területének művelőit, azok szakmai tudását, egyetemi és külső intézetekkel közös kutatásokból származó eredményeit, publikációit foglalja magába.

A visszatagozódott, korábban térképészet és geoinformatika tudományszak művelésének célja, fejlettségi színvonalának megfelelően kutatni a korszerű térképkészítési technológiák kialakításának lehetőségeit. Olyan tudományos kutatási eredményeket prezentálni, amelyek lehetővé teszik, hogy a korszerű haderő megteremtése során a magas szintű parancsnoki és a törzs munka végzéséhez nélkülözhetetlen digitális térképészeti és katonaföldrajzi anyagok, adatok rendelkezésre álljanak. A térbeli adatok feltárásával, adatnyerési módszerek kidolgozásával elősegíteni a parancsnoki (vezetői) döntéshozatali folyamatot. A nemzetgazdaság valamennyi ágazatában a térképészeti és geoinformatikai ismeretek felhasználási lehetőségeinek a kutatása.

4) Környezetbiztonság és katasztrófavédelem:
A környezetbiztonság és katasztrófavédelem tudományszak a katonai műszaki tudományokon belül a biztonságunk kiemelt részét képező környezeti veszélyforrások kutatásával, a környezetvédelem és az esetleges katasztrófák, balesetek megelőzésével, elhárításával és a károk felszámolásával, a helyreállítással kapcsolatos műszaki kérdések kutatásával foglalkozik.

5) Közlekedési logisztika:
A közlekedési logisztika a katonai műszaki tudományok részeként a közlekedéstudományokhoz kapcsolódva a katonai közlekedési rendszer technikai alrendszerét képviselő valamennyi terület: infrastruktúra, szállító és rakománykezelő, valamint forgalomtechnikai eszközök alkalmazásának és konstrukciós sajátosságainak kutatásával és fejlesztésével foglalkozik. A tudományszak belső felosztása a katonai közlekedési biztosítás alágazati és funkcionális feladatrendszeréhez igazodik.

6) (Térképészeti és geoinformatika visszatagozódott a védelmi elektronika tudományszakba.) Megszűnt.

7) Biztonságtechnika:
Napjainkban egyre nagyobb igényként jelentkezik olyan magasan kvalifikált kreatív, rendszerszemlélettel rendelkező szakemberek képzése, akik a biztonságtechnika és biztonságvédelem területén jelentkező problémák kutatására alkalmasak és képesek olyan tudományos kutatási eredményeket prezentálni, amelyek lehetővé teszik ezen szakterület fejlődését. Olyan szakemberek képzése, akik szakirányú egyetemi végzettség után képesek a személy- és vagyonvédelem, információvédelem, munka-, tűz- és balesetvédelem, környezetvédelem, katasztrófa elhárítás területén jelentkező problémák tudományos alaposságú kutatására, új tudományos eredmények kidolgozására.

8) Védelmi igazgatás:
A tudományszak egyenes átmenetet biztosít a védelmi igazgatási szakon egyetemi diplomát szerzett szakembereknek, a doktori (PhD) képzésben. Biztosítja más egyetemi végzettség esetén is a doktorandusz hallgatók képzését, akik tanulmányukra alapozva az Alkotmányban és a Honvédelmi Törvényben előírtaknak megfelelően ellátják a minősített időszaki tervezési, szervezési és vezetési feladatokat. Vállalják a feladatok megoldásával kapcsolatos tudományos kutatásokban való aktív közreműködést. A magasabb szintű tudással elősegítik a parancsnoki (vezetői) döntéshozatali folyamatot. Kutatni a nemzetgazdaság valamennyi ágazatában a magasabb szintű tervezői, szervezői vezetői ismeretek és a gyakorlati megvalósítás lehetőségeit, a törvények alkalmazhatóságát.

A Doktori Iskola alapvető célkitűzéseit röviden az alábbi legfontosabbnak ítélhető pontokban összegezhetjük:

a) PhD hallgatók magas színvonalú oktatása, azaz kutatva tanítása a védelmi szféra oktatási és kutatási elit utánpótlásaként, első helyen a katonai műszaki tudományok tudományágban tevékenykedő egyetemi szakok számára;
b) kutatói elit nevelése a felhasználói, a tágabb értelemben vett piaci (rövid és hosszú távú) igények kielégítése érdekében, így különösen a katonai műszaki kutatások, a hazai és a NATO nemzetközi haditechnikai fejlesztői, szervezői és vezető üzemeltetői feladatok magas színvonalú ellátására, továbbá a védelmi szféra valamennyi, a katonai műszaki tudományok kutatási területeihez kapcsolódó „civil", azaz nem katonai szervezetek számára;
c) az iskola oktatóinak, az iskola oktatási és kutatási teljesítményének hatékony növelése, a saját új kutatási eredmények rendszeres közzététele minél rangosabb hazai és nemzetközi tudományos folyóiratokban, illetve konferenciákon történő ismertetése;
d) nemzetközi összehasonlításban is mérhető kutatási eredmények produkálása mind az oktatók (témavezetők), mind a PhD hallgatók által;
e) műhelyépítés az elitképzés és a kiválóak sikeres kinevelése érdekében;
f) az oktatás és a kutatás magas színvonalú, minőségi szervezése és irányítása, különös tekintettel a hatékonyság növelésére (mindenki számára hozzáférés biztosítása az információkhoz és az infrastruktúrához, ezek eredményesebb felhasználása, illetve kihasználtsága érdekében), a nyilvánosság megteremtésére (meghívott tagok, oktatók, opponensek, bírálók), valamint a tudományetika szigorú tiszteletben tartására.

A Doktori Iskola eredményei

A következő ábrák átfogó képet adnak a KMDI képzési és fokozatszerzési adatairól. 2005. évtől kezdődően a fokozatot szereztek adatai a Hadtudományi Doktori Iskola adataival együttesen.

Az ábrákon közölt adatok alapján a részletes elemzést mellőzve is több fontos megállapítást tehetünk, nevezetesen:

– a KMDI és a tudományszakai, bár eltérő mértékben, de összességében dinamikusan növekvő eredményekkel büszkélkedhetnek mind a PhD hallgatók, mind a fokozatot szerzettek száma tekintetében,

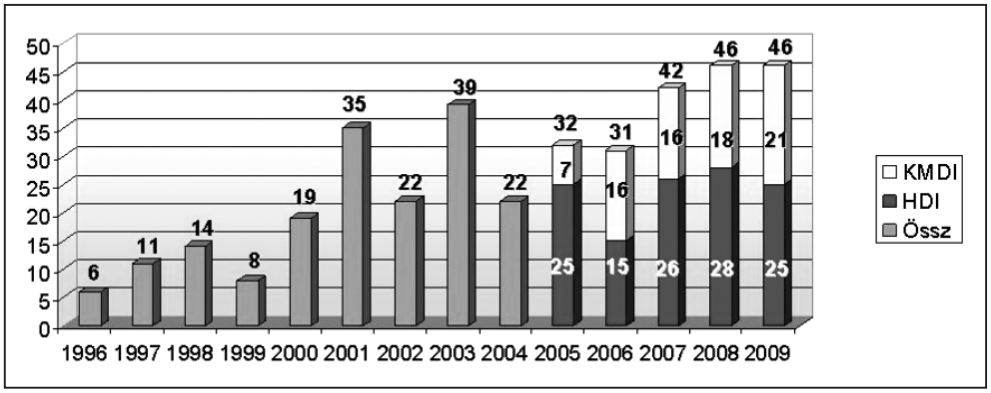

1. ábra. PhD fokozatot szereztek

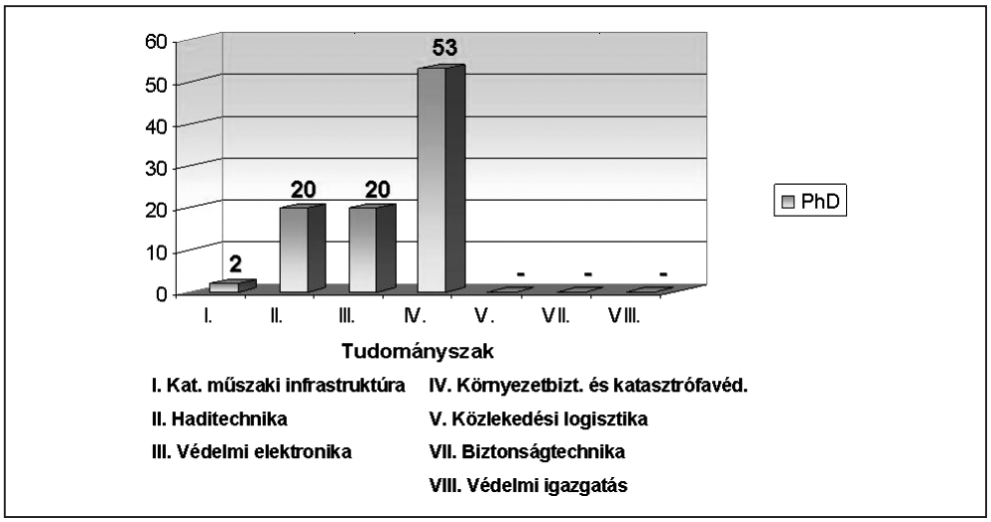

2. ábra. KMDI PhD doktorok száma tudományszakonként

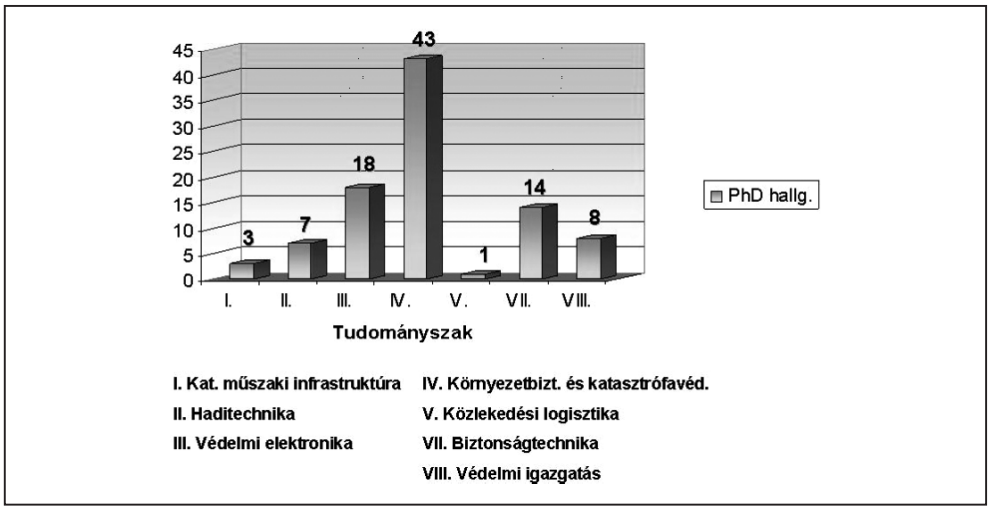

3. ábra. KMDI PhD hallgatók száma tudományszakonként

– a számszerű adatok azt mutatják, hogy nem minden tudományszak „egyenszilárd", tehát várhatóan felül kell vizsgálni a tudományszakok teljesítményét, esetleg az önállóságát, az integráció, azaz a fúzió lehetőségét, míg más esetben esetleg a fissziót, azaz a több tudományág létrehozását egyből.

Az egyes tudományszakok kialakításakor nem feledkezhetünk meg arról, hogy azok megalapításakor objektív és szubjektív tényezők is egyaránt hatottak, és ma is hatnak. *Objektív feltételnek tekinthető* az egyes tudományszakok létrejöttekor [2]:

– kiforrott tananyag megléte;
– kimunkált kutatási tématerületek;
– referencia kutatási eredmények (publikációk, disszertációk);
– reprezentáns kutatói kapacitás (DSc, CSc, PhD fokozatosok, oktatók, kutatók, „iskolateremtők");
– követők (PhD hallgatók).

A szubjektív tényező az iskolateremtők, tudományszak-vezetők és meghatározó egyéniségek személyes megítélése, szimpátiája révén érvényesülhetnek, jelesül, hogy mely tudományágban látják a szebb jövőt, a sikeresebb érvényesülési lehetőséget a saját tudományszakuk, nem utolsósorban, személyes szakmai boldogulásuk érdekében. [2]

A 2003–2007 között végzett ZMNE tudományos rektor-helyettesi tevékenységem egyik kiemelkedő eredményének tekintem, hogy abban az időben sikerült a ZMNE tudományos közösségével együtt kialakítani és elfogadtatni az új tudományszakok létesítésének alapvető kritériumrendszerét, amely ma már, az azóta több változtatást megért Doktori Szabályzatunkban is teljes értékű polgárjogot nyert, mely szerint: „Tudományszak akkor létesíthető, ha rendelkezik kidolgozott tantárgyi programokkal, reprezentánsokkal (DSc, CSc, PhD fokozatosokkal), sikerrel művelt kutatási témákkal és tudományos publikációkkal, valamint témavezetőkkel.(Lásd: DSz. 7. § A doktori iskola létesítésének eljárási rendje (6) bekezdés)."

A tudományos publikációk jellemzői

A KMDI számos publikálási lehetőséget biztosít hallgatóinak. Ilyen publikálási lehetőség a negyedévente megjelenő, angol nyelvű AARMS – *Academic and Applied Researches in Military Science* folyóirat. A folyóirat lektori rendszert működtet, amely garancia a színvonalas, új eredményeket bemutató, tudományos igényű írások megjelenésére. További publikálási lehetőség a Kar és a Doktori Iskola közös tudományos lapja a Hadmérnök, amely online formában jelenik meg. A *Hadmérnök* szintén lektori rendszert alkalmaz a minőségbiztosítás érdekében. Az internetes kiadvány lehetővé teszi a benyújtott cikkek gyors megjelenését, amely kétségtelen előny a papíralapú kiadványokkal szemben. Mindkét említett lap népszerű a doktorandusz hallgatók körében, szívesen jelentetik meg ezekben kutatási eredményeiket. A PhD hallgatók mellett természetesen az egyetem oktatói és hallgatói is publikálnak ezekben a kiadványokban.

A Kar és a doktori iskola tovább növelve a publikálási lehetőségeket eddig két alkalommal teremtett arra lehetőséget, hogy a GÉP című folyóiratban is be tudják mutatni hallgatóink széles körben az elért kutatási eredményeiket.

A Kar és a KMDI további saját publikációs lehetősége az immár online formában megjelenő *Repüléstudományi Közlemények*, illetve a nyomtatott formában megjelenő, nagy hagyományokkal rendelkező *Bolyai Szemle* is.

AARMS[1]

	2003/2004	*2004/2005*	*2005/2006*	*2006/2007*	*2007/2008*	*Összesen*
Megjelent cikkek száma	17	35	48	58	36	194

Hadmérnök[2]

	2003/2004	*2004/2005*	*2005/2006*	*2006/2007*	*2007/2008*	*Összesen.*
Megjelent cikkek száma	–	–	6	37	53	96

Tehetséggondozás, tudományos szakmai műhelyek

A „Somos Alapítvány a védelmi és biztonsági oktatásért és kutatásért" közhasznú szervezet együttműködésben a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Karával, a két fél közérdekű kötelezettségvállalása alapján a hadmérnöki képzés és kutatások területén elért, kiemelkedő eredmények méltó elismerésére díjat alapít *„Bolyai János Hadmérnöki-díj"* elnevezéssel. A díj kilenc kategóriában ítélhető oda a BSc, MSc és PhD képzésben kiemelkedő eredményt elért hallgatóknak, és témavezetőiknek.

---

1 A ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola adataival együtt

2 A ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola adataival együtt. Megj.: A Hadmérnök online tudományos folyóirat 2006. júniusában indult.

A közelmúltban fogadta el a Bolyai János Katonai Műszaki Kar Kari Tanácsa a Tudományos szakmai műhelyek alapító okiratait, amelyek a jövőben a BSc, MSc és a PhD képzés és kutatás meghatározó bázisait fogják képezni.

Kitekintés: kell-e nekünk impakt faktor?

Az utóbbi időben, különösen a ZMNE MAB akkreditációs értékelése kapcsán minden lehetséges fórumon napirendre került a publikációk impakt faktora, mint minőségi értékelő tényező. Való igaz, hogy ma nem létezik komolyabb objektív mérőszám a tudományos folyóiratok és publikációk minőségi mutatójára vonatkozóan, mint a várható idézettség száma – bár tudományos körökben ez is erősen vitatott kritérium. De amíg job nincs, ehhez kell igazodni. Csakhogy – amint azt az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága 2009. szeptember 24-i ülésén Szabó Miklós akadémikus elmondta, és jómagam is csatlakoztam a véleményéhez (pedig én rendelkezem egy kevéske impakt faktorral), hogy a hadtudomány fórumaiban nincs szükség napjainkban ilyen törekvésre, mi több, hiú ábránd, hogy a mi életünkben, legalábbis a magyar nyelvű hadtudományi folyóiratok impakt faktorral tudnának rendelkezni.

A katonai műszaki tudományoknál egy kicsit másként áll a helyzet, mert a legjobbaknak közülünk van lehetőségük impact faktorral már rendelkező külső műszaki folyóiratokban publikálni, bár nagyon nem egyszerű oda bejutni.

De lássuk a mai helyzetet!

Kell-e nekünk impakt factor?

Szerző véleménye szerint, röviden és velősen: „impack faktor igen, impakt faktoros hadtudományi/katonai műszaki tudományi folyóirat – JELENLEG MÉG NEM!"

Miért igen, ÉS miért nem? A részletes elemzésre még külön visszatérnék.

De lássuk a tényeket röviden!

Bazsa György, a MAB elnökének előadása: A doktori iskolák akkreditációja – 2009 – Munkaanyag vitája, Doktori Iskolák vezetőinek országos fóruma, Budapest, 2008. október 16. [4], többek között a következőket tartalmazza:

A szakmai publikációk köre a MAB szerint:

A törzstagság szempontjából figyelembe vesszük az olyan nyomtatott és/vagy elektronikus közleményt (folyóiratcikk, egyetemi/főiskolai tankönyv, szakkönyv, tudományos monográfia, könyvrészlet stb.), amely:

- *a szerző saját kutatási eredményeit mutatja be (könyv esetén ilyenekre tételesen is hivatkozik),*
- *pontos szakirodalmi hivatkozásokat tartalmaz,*
- *ISBN vagy ISSN számmal ellátott,*
- *lektorált,*
- *referált (közismert adatbázisban fellelhető), (kiemelés tőlem – SJ)*
- *a tudományág függvényében impakt faktoros (kiemelés tőlem – SJ)*
- *a kiadvány szakmai kiadvány vagy kiadványként,*
- *nemzetközileg vagy legalább országosan jegyzett a kiadónál,*
- *lehetőleg szakmai körökben elterjedt idegen nyelven jelent meg,*

– *jelentős közkönyvtárakban fellelhető és hozzáférhető,*
– *megrendelhető vagy megvásárolható.*

A törzstagság szempontjából nem vesszük figyelembe :

– *napilapban vagy nem szakmai hetilapban megjelent írás (akkor sem, ha a témája szakmai jellegű),*
– *saját kiadásban megjelentetett mű (ha az sem nyelvileg, sem szakmailag nem lektorált),*
– *egyetemi, főiskolai jegyzet, segédanyag, handout, példatár, kompiláció, szerkesztés, szöveggondozás stb.*,
– *rövid (egyoldalas) írás konferencia kiadványban, poszteren,*
– *(könyv)fordítás,*
– *recenzió (könyvismertetés) vagy kritika (kivéve a hosszabb műelemzést),*
– *pályázat keretében vagy megrendelésre készített kutatási jelentés,*
– *szakdolgozat, diplomamunka, disszertáció,*
– *egyéb kézirat-jellegű értekezés, írás,*
– *tudománynépszerűsítő írás (pl. Élet és Tudományban),*
– *nem kutatási célú és igényű interjú (sem riporterként, sem interjú-alanyként).*

Bazsa György a MAB elnökének előadása ma még csak a doktori iskolák törzstagjaira vonatkozik, de joggal „reménykedhetünk", hogy hamarosan a magyar felsőoktatás valamennyi résztvevőjére, az egyetem hallgatóira és oktatóira egyaránt kiterjed. Erre kell felkészülni.

Jelen közlemény szerzőjének szerény véleménye szerint tehát nem a hadtudományi ún. „mértékadó" folyóiratok nevesítésére, és mértéktelen bővítésére van szükség, hanem ellenkezőleg, nevesítés nélkül a fenti kritériumok szigorú betartásával, a figyelembe vehető hadtudományi folyóiratok listájának drasztikus csökkentésével, akár megszüntetésével is érni el a minőségi javulást. Az erőink koncentrálásával egynéhány folyóiratunk minőségi mutatóit kellene felhozni a legmagasabb szintre, felvállalva a tudományos közösség hazai és nemzetközi széles nyilvánossága előtti megmérettetést.

Legfontosabb tennivalóink a hadtudományi/katonai műszaki tudományi tudományos publikálás terén röviden az alábbiakban foglalhatók össze.

– növelni a folyóirataink színvonalát, hogy azok és a publikációk feleljenek meg Bazsa György MAB elnök úr tollából fentebb idézett [4] kritériumoknak, amelyek közül kiemelésre méltónak tekintem az alábbi kettőt:
– referált *(közismert adatbázisban fellelhető), (kiemelés tőlem – SJ)*
– *a tudományág függvényében* impakt faktoros *(kiemelés tőlem – SJ)*

A fentiek érdekében az alábbi tennivalóink lehetnek:

– bekerülni a közismert adatbázisban fellelhető referált folyóiratok közé, nem pedig a csak hadtudományi referáló folyóirat létesítése, amely jelen sorok szerzőjének szerény véleménye szerint egy következő, újabb elzárkózási és belterjességi spirált eredményezne, amely nem segítené, ellenkezőleg, gátolná a hadtudomány beágyazódását a tudományok nyilvános sorába,

– ehhez pedig legyenek referálható folyóirataink, amelyek mindig ugyanabban az időben pontosan megjelennek, még akkor is, ha a ZMNE egyetlen angol nyelvű folyóiratáról van szó, amelyik most már általánosan több hónapos csúszással jelenik meg. (általában nyomdafesték hiányára hivatkozva!?),
– megteremteni az idézettség direkt, automatikus figyelő rendszerét, mert erre van a legnagyobb szüksége a hadtudomány művelőinek az önértékeléshez (mondhatnám: az önbecsüléshez!), nem kevésbé a nyilvános megmérettetéshez és elismeréshez,
– de ami a legfontosabb, hogy ne csak a klasszikusokra, és a külföldi szakirodalomra hivatkozzunk, hanem egymásra, a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok ma élő aktív művelőire is. Hadtudományi szerkesztőségeink tekintsék kritérium követelménynek az adott folyóiratban megjelent, hasonló témájú írásokra való hivatkozást. Legyen ez a releváns irodalom része, amelyet kötelessége az adott témában a kutatónak megismernie.
– a magyar hadtudományi szaknyelv művelésének és istápolásának is elengedhetetlen feltétele egyben, hogy következetesen lépjünk fel egy, az előbbivel szembenálló jelenséggel, amikor az interneten összeollózott angol nyelvű anyagokból a szerző „leferdíti" magyarra, a meghonosodott hazai hadtudományi szaknyelv ellenében a szerzeményét.

Ameddig pedig nem sikerül megvalósítani az impakt faktorral rendelkező hadtudományi/katonai műszaki tudományi folyóiratunkat, az egyéni impakt faktort az impakt faktorral rendelkező külső folyóiratokban való publikálással lehet megszerezni – ahogyan tesszük azt néhányan a ZMNE állományából napjainkban is.

Köszönetnyilvánítás

A szerző őszinte köszönetét fejezi ki a cikk megírásában, így különösen az adatszolgáltatásban, a KMDI önértékelésének az összeállításában és az ábrák készítésében nyújtott segítségért dr. Kovács László mk. őrnagy, KMDI tudományos titkárának és Balázs Istvánné főmunkatárs, KMDI főelőadójának.

HIVATKOZÁSOK:

[1] Solymosi József: A katonai műszaki kutatások legújabb eredményei – válaszok a kor kihívásaira, Hadtudomány, XIX. évfolyam, 2009. 1–2. szám pp.: 10–12

[2] Solymosi József – Gőcze István: A hadtudomány tudományos potenciája – eredményeink, tennivalóink Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények IX. évfolyam, 2005. 2. szám pp.: 5–48.

[3] A KMDI tudományszakai. http://portal.zmne.hu/portal/page?_pageid=34,16007,34_41410&_dad=portal&_schema=PORTAL letöltve 2009-11-04

[4] Bazsa György előadása: *A doktori iskolák akkreditációja – 2009 – Munkaanyag vitája, DI vezetők országos fóruma*, Budapest, 2008. október 16. http://www.mab.hu/a_publikaciok.html (2009-12-09. – SJ)

Szabó János (ZMNE)

A katonai műszaki tudományok és a hadtudomány diszciplináris részesedése a biztonságtudományok rendszerében

A konferencia célja rendkívül aktuális és nemes. A két doktori iskola között a tudományos kapcsolaton kívül személyes hangvétel is van. Hadtudományi doktori iskola vezetőjeként valószínűleg elfogult a mondanivalóm, de mivel az utóbbi időben úgy hozta a sors, hogy rektorként felelős vagyok mindkettő működéséért, így egyformán elfogult lehetek mindkettő irányában. Mindkét doktori iskola fejlődésbe ágyazódik. Egyfelől az egyetem fejlődésébe, másfelől a védelmi szektor fejlődésébe is. A biológia evolúcióban azokat az elemeket, melyek szándékot hordoznak géneknek nevezik. Gének beöltöznek különböző öltözetekbe és aszerint válogatja ki a természet a különböző organizmusokat, hogy ezt a gént hogyan tudják sikerre vinni. Ha sikerre viszik, akkor jó végrehajtó mechanizmust választott az adott gén, ha nem akkor valahol valami rossz. Hasonló van a kultúrában is csak azt mém-nek nevezik. Valami olyasminek a sikerre vivői vagyunk, ami rajtunk kívül keletkezett sok-sok generáció munkája képen és úgy tekintjük, mint technológiát.

A védelmi törekvés, a történelem minden szektorában technológia érzékeny volt. Egyetlen terület sem gazdálkodott úgy más területek vívmányaival, mint a védelmi terület. Mindent megpróbált a maga javára hasznosítani, és akkor tette jól a dolgát, ha ezt sikerrel csinálta. Ma sincs másképpen. A védelmi technológia egy nemzetvédelmi egyetemen, amely hadtudományt oktat nagyon fontos. Sorozott haderőnek a szerződésesbe átállása is valójában technológia alapon történt. A védelem ma már olyan szofisztikált technológiával vihető végbe, a harc megvívó technikától a kapacitás óvó technikáig, amelynek a szofisztikáltsága már nehezen kezelhető, viszont a védelemben való hasznosítása elengedhetetlen.

A hadtudomány annak idején nem hordozott magában önző mém-et, amikor megkettőzte önmagát és létre jött a katonai műszaki tudományok szaka. A humánerőforrás azért kell, hogy ne cserélődjön túl gyorsan az állomány, mert egyrészről a technikát meg kell óvni, ami kiképzett kezelői gárdát igényel, másrészről működtetésük elsajátításához hosszabb idő szükséges. A technológiai ügyek nincsenek egyszerű összefüggésben a hadtudománnyal általában és itt az önállósági törekvések, valamint a kettő együtthatásának követelményei kölcsönösek. *Csak addig van helye a katonai műszaki tudományok emancipációs törekvéseinek, amíg nem rontja a kettő harmóniájából a védelmi szektor egészére visszavezethető hatékonyságot.* Ha ezt rontja, akkor az a típusú emancipálódási törekvés nem aktuális, ha javítja, akkor „ajtó-ablak" nyitva előtte. Ennél bonyolultabb az összefüggési rendszer, de a lényeget tekintve ezzel a fajta törődéssel, bábáskodással kell szembe nézni.

A Duna Televízióban egy öt részes sorozat megy *Innováció a haderőben* címmel. Alapvetően technológiáról szól az egész. Ez a sorozat erről az oldalról indult ki, az ARMS-folyóirat létrehozása pedig a másik oldalról. Ez így van jól, ilyen fajta kölcsön-

hatásokkal egy felfelé ívelő spirálban egymást építjük. Ez a víziója és ha ez a harmónia hiányzik nem lehet képviselni a védelmi szektor érdekeit A katonai műszaki tudományok és a hadtudomány általában mozgásban van. A katonai műszaki tudományt viszi előre a technológiai fejlődés folyamata. A hadtudomány is differenciálódik.

Az előző konferencián szó volt róla, hogy a hadtudomány mint olyan már nem biztos hogy kifejezi az emberiség biztonság igényének tudományos támogatását. Elképzelhető, hogy a szélesebb biztonságtudományokra kellene asszociálni és azon belül megkeresni a hadakozás tudományának helyét. Itt van még a békekutatás, a béke nem csak a háborúk szünetelésének periódusa, hanem nagyon fontos biztonsági garanciák kiépítésének a helye. Kell, hogy legyen rendfenntartás és még egy csomó más minden. Az emberiség euro-amerikai civilizációja egyértelművé tette, hogy ezeknek a biztonságtudományoknak komplex rendszere képes az állampolgárok demokráciában meglévő biztonsági igényét kielégíteni.

A fejlődés mutat általános problémákat, és mutat akut, konkrét ügyeket is, amelyeket mi esetünkben a két doktori iskolának is le kell reagálnia. A két doktori iskolát az egyetem két zászlóshajójaként próbáljuk meg működésben tartani, hogy a legérzékenyebben reagáljanak azokra a jelenségekre, amelyek a védelmi térben jelentkeznek, itt váljanak kutatási feladatokká, itt jelenjenek meg doktori disszertációkban. Ezért fontos, hogy az egyetemi oktatásba hozzuk be azokat a legfrissebb dolgokat, amelyek ebből a szempontból jövőképesnek mutatkoznak. Ez az a terep ahol ezt kidolgozhatjuk és felkínálhatjuk a fogyasztóknak.

Kik azok a fogyasztók? Két nagy szektor van, *az egyik a Magyar Honvédség és a rendfenntartó szervek, a másik a védelmi-ipari szektor.* Az egyetem legnagyobb megrendelője a Magyar Honvédség még akkor is, ha az egyetemet a piac felé nyitni kell és a forrásbiztosítást növekvő arányban a piacról kell beáramoltatni. Van egy izgalmas jelenség manapság, az úgynevezett *kettős hasznosítású technológia*. Ez a civil technológiai szakemberekhez képest fokozottabb óvatosságra készteti a mi szakembereinket. A civil és a katonai hasznosítású technikákban a kettős hasznosítás esetén a civil vállalatok is kaphatnak technológia terjesztési tilalmat, tudniillik a terrorizmusban felszívódó saját előállítású technológiai vívmány könnyen ellenünk fordítható.

A terrorizmus kapcsán azt is meg kell szervezni, hogy az információink védve, ugyanakkor a megtermékenyítői hatások számára nyitottak legyenek. *Egyszerre egy védelmi zártság és egy információs nyitottság*. Hallatlanul nehéz feladat. A könyvtár olyan rendszereket próbál csinálni, ahol ez a fajta több funkciós használhatóság biztosítva legyen. Rendkívül nehéz probléma, fontos fejlesztési feladat. A védelmi-ipari kapacitási feladatok esetén ismeretes, hogy a rendszerváltás óta a védelmi kapacitásokkal kapcsolatos megrendelői viselkedés folyamatosan a redukció állapotában van. Olyan ipari kapacitás, ami húsz évig csak redukálódik, annak nem tudjuk hol van a dinamikai faktora. Ennek ellenére látjuk, hogy vannak innovációk, vannak olyan fajta újítások ebben a szektorban, amelyekkel együtt kell működnünk. Az egyetem együttműködési szerződéseiben a legtágabb szektor ezeknek a vállalatoknak a köre, amelyet bővíteni szeretnénk.

A megrendelő technológiai érzékenysége esetében változó a helyzet. Az egyetemnek célszerű volna egy olyan végső, tovább már nem osztható technológiai wienchesterként

viselkedni, ahol fellelhetők azok a technológiai alapok is, amelyek éppen nem használatosak. Két példa. Az egyik a vegyivédelmi képesség. Korábban az egyetem utasítást kapott arra, mivel a honvédségben a vegyivédelmi kapacitások leszerveződésre kerültek, szüntesse be ezeket a szolgáltatásokat. Öt év múlva kiderült , hogy a vegyivédelmi képesség lesz az amiben a magyar honvédség nagyot, derekasat fog alkotni. Ha nem lett volna meg az egyetemen ennek a magja, az a bizonyos lecsupaszított mém, akkor nem lett volna miből fejleszteni. Folyamatosan meg kell győzni a honvédelem vezetőit járuljanak hozzá – mert ez a legkisebb befektetés –, hogy az adott technológiáknak a minimumai (emberben, tananyagban, érzékenységben, információban) megmaradjanak az egyetemen, ahonnan még el lehet indulni később. Nem állunk jól ebben a feladatban. Mintha az a hit munkálna a döntéshozókban, hogy ebben a grémiumban, ha nem is tartjuk meg ezeket a mémeket, még előhozható az adott teljesítmény. Nem, itt *Churchill mondása az irányadó*: Ha egyszer leszereltük, utána hosszú idő, nagyon sok költség, nagy erőfeszítés a rövidtávú újrahasznosítás.

A megrendelő technológiai érzékenységének mindenekelőtt a költségvetés szab határt. Tudjuk, hogy a költségvetésből a K+F-re költhető hányad, ahogy az idő telik egyre keményebb kondíciókkal kell megküzdjön, ami ellen nem tudunk tenni semmit. Felajánljuk az egyetem lehetőségét azoknak a technológiáknak a kipróbálására, kísérleti megépítésére, amelyek a világban máshol megfigyelhetőek.

A legnagyobb kihívás a hálózati típusú hadviselés. Ez nem technológiai ügy és nem is hadtudományi ügy, hanem a kettő egyszerre. Ebben integrálódik a hadtudományi stratégiai és a technológiai tudás. Tudjuk, hogyan csinálják az amerikaiak, tudjuk, hogy saját utat járnak a franciák. Kilencvenes évek elején már Angliában készítettek, pl. a sisakba beépített GPS-t, amely adott helyen ellátta az irányító, katonai diszpécser szerepét. Mi még az elején állunk, de kell hozzá valamit tudnunk, mert nagyon valószínű, hogy nem csak a hagyományos értelemben vett harc-megvívásában, hanem a békekikényszerítés, békefenntartás, lokális vagy regionális pacifikálás szintjén ezek az eljárások nem megkerülhetőek. A kooperáció kihívásai adottak. Azok a lépések, melyek az együttmunkálkodásunk PR oldalát illeti azok fokozódni fognak. A Duna Televízióban most vetített 5 film után remélhetőleg továbbiak jönnek. Tervbe van véve, hogy a védelmi szektor tudósainak népszerűsítését is felvállaljuk, országos tudós portré sorozatban beágyazódunk mi is. Nem elkülönülve, hanem együtt.

A hazai tudományossággal együtt kell bizonyítani, hogy azon beül megérdemeljük azt a pozíciót, amelyet történelmileg kiküzdöttünk.

Jókívánságomat fejezem ki a haditechnika ügyét felvállaló doktori iskolának, változatlanul az együttműködés mellett vagyok, az egymás melletti harmóniában javaslom az identitásunk megtalálását.

Turcsányi Károly (MHTT)

A katonai makro-minőségügy szerepe a hadtudományban és a katonai műszaki tudományokban

A téma vizsgálatának kiindulópontjai

Minőségügyi szakmai körökben, de a köztudatban éppúgy magától értetődőnek számít, hogy a minőségügy gyökerei ugyanúgy a katonai igényekhez és követelményekhez vezethető vissza, mint mondjuk a logisztika vagy a stratégiai menedzsment alapjai. A háború körülményei elemi erővel váltják ki a haditechnikai eszközökkel szemben támasztott szigorú követelményeket, a magas értékű harci tulajdonságok elvárását, a szabványosítás korai megjelenését (lőszerek alkalmazhatósága bármely adott űrméretű fegyverhez stb.), a megbízhatóság iránti fokozott érzékenységet, a jó működés elvárását a gyakran igen széles skálán mérhető alkalmazási körülmények között (pl. mínusz 41 °C-ban Moszkva alatt, vagy Afrikában hőségben és homokviharok közepette). A katonai minőségügyet ezek a kérdések „éberen" tartották és teljes terjedelmében ebben az értelemben foglalkoztatták egészen az elmúlt évszázad végéig.

A 20. század vége, a 21. század beköszönte ugyanakkor a minőségügy megközelítésében gyökeres változásokat hozott illetve hoz éppen napjainkban. Divatos kifejezéssel élve, *paradigmaváltás játszódik le a minőségügyi gondolkodásban.* Mi ennek a lényege? Az az új megközelítés, amely szerint a minőség nem csupán egy termékben vagy szolgáltatásban jeleníthető meg, hanem egy funkció teljesítésében, annak igényként történő megjelenésétől a megvalósulás teljes folyamatán és eredményén keresztül. A fő minősítő szemponttá tehát az vált, hogy az igényeink, követelményeink, elvárásaink milyen mértékben válnak valóra. Egy termékben vagy egy szolgáltatásban olyan minőségképesség testesül meg, amely vagy érvényre jut, vagy elvész részben vagy egészében. Azt a folyamatot, amelyben ez megtörténik, nevezi ma a korszerű minőségügy igény-kielégítési folyamatnak. A vizsgált folyamat tekintetében ezért fő szereplővé lép elő a szervezet teljes egészében (vezetés és végrehajtás), tehát az ember mint személy és mint egy szervezet valamilyen szintű közreműködője.

Az új minőségügyi paradigmák másik generálója az a jelenség, hogy az eddig vizsgált termelési, alkalmazási minőségügy mellett megjelent a minőségügy makroszintű vizsgálatának igénye nemzeti, nemzetgazdasági, ágazati stb. szinten. Ez a kérdéskör egészen új helyet foglal el a tudományos vizsgálat igényével is fellépő modern minőségügyben. A problémakör hazai megjelenését jelzi többek között az is, hogy az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok osztályának Ipar- és Vállalatgazdasági Bizottságában 2005-ben jelent meg először egy ezzel a kérdéssel is foglalkozó munkacsoport, amely egy esztendő múlva már Minőségügy Albizottság formájában folytatta munkáját.

A minőség korszerű értelmezése az albizottság által elfogadottak szerint a következő: „A minőség a termelésben és a fogyasztásban érdekeltek igényeinek a kielégítése által átadott érték" [1]

Új minőségügyi szemlélet igénye a katonai gondolkodásban

A bevezető gondolatok óhatatlanul kiváltják annak az igényét, hogy a minőség megváltozóban lévő fogalmait és tartalmát szervesen építsük be a hadtudományba és a katonai műszaki tudományokba. Erre munkám keretében többirányú kísérletet tettem, amelyet előadásom keretei között mutatok be távirati stílusban az említett területek szakértői és valamennyi érdeklődő számára.

Meggyőződésem szerint a katonai minőségügy minden időben élen járt számos mikro-minőségügyi kérdés elsők közötti felvetésében és a jó gyakorlat kialakításában és működtetésében. Ez mindenek előtt a haditechnikai eszközök kiemelkedő minőségképességének megteremtésében nyilvánult meg. Ennek alapjai ugyanúgy megtalálhatók az ipari (hadiipar) termelésben, mint a harcászati- műszaki követelmények alapos megfontolások eredményeként megszülető követelmény-rendszerében. Mára ezt elengedhetetlen kiegészíteni olyan kérdésekkel, amelyek kifejezik az ember szerepét, az ergonómiai alkalmasság követelményét és a termelés gazdaságosságának kérdéseit.

A mikro-minőségügy kérdései elsődlegesen a termelésben vizsgálhatók és követelményei ebben a közegben érvényesíthetők. A haditechnikai eszközökkel szem-

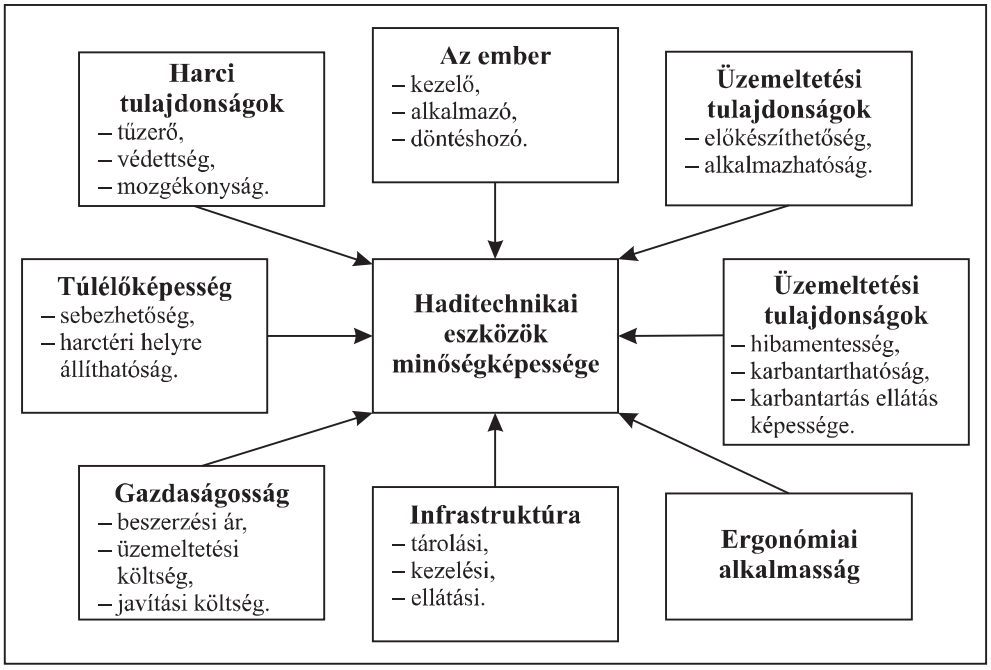

1. ábra. A haditechnikai eszközök minőségképessége

beni követelmények érvényesítésében, azaz a tervezésben és a gyártás folyamataiban hozhatók létre az eszközök alapvető minőségképességei, elsősorban a harci tulajdonságokat megvalósító műszaki paraméterek (1. ábra). Az üzemeltetési és a túlélőképességet kifejező mutatók ugyancsak ebben a folyamatban alakíthatók ki, ezek részben az alkalmazó, részben pedig a fenntartó szempontjából megfogalmazott igényeket kell, hogy kielégítsek. Az ember szerepe a kezelésben, az alkalmazásban és a vezetői irányításban nyilvánul meg. Ez más folyamathoz, a neveléshez, a kiképzéshez, a begyakorláshoz kapcsolódik és szerepet kapnak benne éppen úgy szocializációs kérdések, mint nemzetlélektani és az erkölcs-család-haza iránti belső emberi tényezők.

A teljes egészében új és helyét a hazai és a nemzetközi minőségügyben éppen az elmúlt néhány esztendőben megtalálni kezdő *makro-minőségügy a hadtudományban tulajdonképpen még meg sem jelent.* Számunkra, a hadtudomány művelői számára nagy kihívást, de egyúttal óriási lehetőséget is jelent az új szemlélet megjelenítése a kutatásban és minél előbb az alkalmazásban, tehát a katonai gyakorlatban is.

Mi jelenti ebben a kérdésben az alapvető nehézséget? Mindenek előtt az, hogy a makro-minőségügy (nemzeti minőségügy, ágazatok minőségügye, fogyasztóvédelem és más átfogó területek állami (kormányzati) szintű kérdései. a mai napig részleteiben sehol sem kidolgozottak.

Adaptációs lehetőség ebben a vonatkozásban tehát meglehetős szűkösséggel adódik, ha adódik egyáltalán. Amire azért mégis támaszkodhatunk, az a régóta kidolgozott rendszerszemlélet, a hálózatos működés kialakuló és erősödő elmélete és részben gyakorlata, a virtuális szervezeti működésekhez kapcsolódó ismeretek bővülése és az utóbbi évek során a holisztikus szemléletmód hazai terjedése, külhoni előretörése.

Egy kutatási munkámban [2] már felvetettem a makro-minőségügy alkalmazásának alapgondolatait, amelyet egy nemzetközi konferencián be is mutattam. A probléma részletesebb vizsgálatát értekezésem keretei között megtettem [3], amelyben egy haderő harckocsi igény-kielégítési problémájának megoldására készítettem egy kiinduló modellt (2. ábra).

A modellalkotás célja éppen az volt, hogy a makro-minőségügy elvi alapjaiból kiindulva egy hadtudományi probléma új megközelítésére mutathassak fel lehetőséget. A modell természetesen általános érvényű. Ez azt jelenti, hogy a haderő képességek, mint korunk alapvető elemzési problémái a módszer adaptálásával a jelenlegi szintnél átfogóbban és rendszerszerűbben vizsgálhatók. A kiinduló pont a társadalomban megjelenő szükségletek, igények, megjelenése, ezek megfogalmazása és az általuk kapott felhatalmazás a megvalósításra. Ennek vizsgálata és értékelése szociológiai és politikatudományi kérdéskör. Az állam, mint a társadalom szándékainak megvalósítója, a védelem iránti igényt alakítja át feladattá a védelmi tárca, a költségvetés, a haderő és a nemzetgazdaság (ipar) számára. Katonaként és műszaki képzettségűként én célirányosan a haderőre, az iparra és a haderő funkcióteljesítéseire vonatkozóan végeztem elemzéseket. Első két kérdéskörben a mai viszonyokra is érvényesíthető módon, az utolsóban a második világháború hadtörténelmi, hadiipari és hadműveleti tapasztalatainak harckocsizó fegyvernemre megvalósított feldolgozásával.

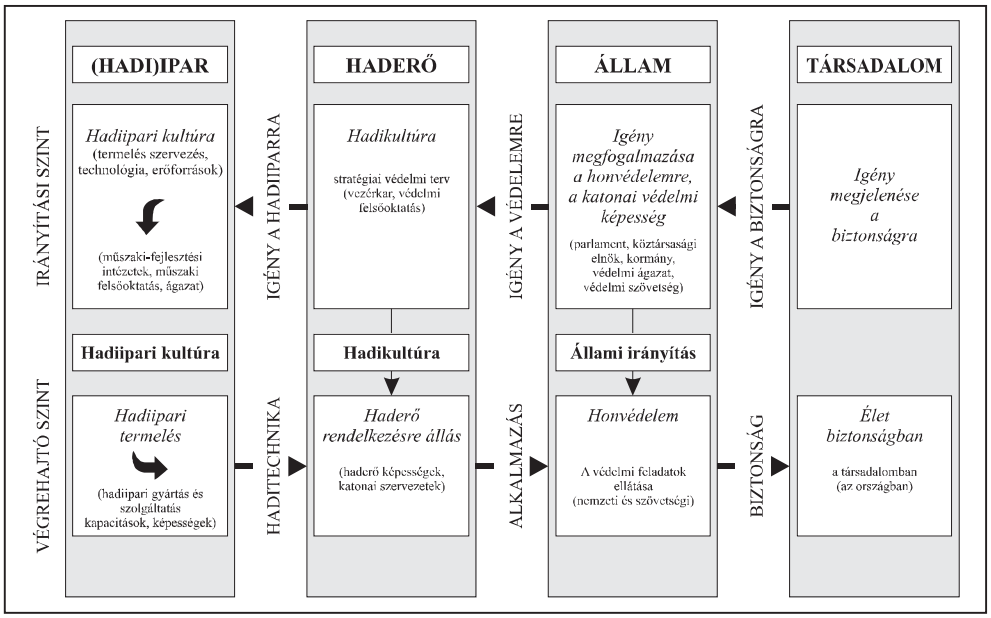

2. *ábra.* A védelmi igénykielégítési folyamat

Összegzés, továbbá a téma és a módszer alapján megfogalmazható innovációs lehetőségek

A katonai minőségügy a 20. században kiemelkedő szinten és módon töltötte be élenjáró szerepét. A 20. század végére – mint sok más területen – itt is a vezető szerepet egyre inkább a civil minőségügy vette át. Természetesen mai is igen jelentős a szerepe a NATO minőségügynek, a speciális követelmények érvényesítésének. Ez az új felfogásban mikro-minőségügy területét érintő kérdés, amely jelentőségéből belátható soha nem fog veszíteni. Ellenkezőleg, a termékek összetettségének növekedésével ennek a szerepnek az erősödése prognosztizálható.

Felvetődött ugyanakkor egy új minőségügyi megközelítés, amely makro-minőségügyként írható le, és amely kialakulásának kezdeti, tanuló fázisában van. A mikro-minőségügy elsősorban a katonai műszaki tudományok területén játszik döntő szerepet, a *makro-minőségügy viszont megkívánja* azt, hogy alapvető kérdéseit a *hadtudomány vegye gondozás alá és integrálja ismeretrendszerébe annak felfogását, módszertanát és eredményeit.*

Mindezen gondolatokból és problémafelvetésekből a közeljövő hadtudományi és katonai műszaki tudományi innovációs lehetőségeit illetően *három tudományos igényű feladat fogalmazható meg:*

1. A csupán felvázolt katonai makro-minőségügy alapjainak lefektetése;
2. A katonai makro-minőségügyi kutatások összekapcsolása a katonai értéktani kutatások feleleventésével, megújításával és
3. Az előző kérdésekhez kapcsolódóan megújuló kutatások végzése a hadviselési formák és módok (hadászati kultúra?, hadikultúra?) kérdéskörében.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Veress Gábor, Birher Nándor, Nyilas Mihály: A minőségbiztosítás filozófiája. JEL kiadó, Budapest, 2005.
2. Turcsányi Károly: Gondolatok a katonai minőségügy és a haderő építés néhány összefüggéséről. in Egyetemes értékek lehetősége – nemzetközi konferencia, VHF, Veszprém, 2008.
3. Turcsányi Károly: A haderő harckocsi igény-kielégítési folyamatának makro-szemléletű vizsgálata. MTA doktori értekezés, Budapest, 2008.
4. Kőszegvári Tibor: A nemzetközi biztonságot fenyegető új kihívások és kockázatok. ZMNE egyetemi jegyzet, Budapest, 1999.
5. Turcsányi Károly: A harckocsi gyártás néhány termelési-minőségképességi problémája a második világháborúban. Katonai Logisztika, Budapest, 2007.
6. Speer, Albert: Hitler bizalmasa voltam. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996.
7. Turcsányi Károly: Nehéz harckocsik. Puedlo Kiadó, Debrecen, 2008.
8. Geopolitika és biztonság, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006.

A harmadik előadás utáni szünetben a rendezvény résztvevői az IMO-konferenciaterem előterében megtekintették Koós Tamás okl. mk. alez., doktoranusz által szervezett *Geoinformációs támogatás a hadtudomány szolgálatában – Az ArcGIS szoftver katonai alkalmazásának oktatása*, és dr. Ványa László okl. mk. alezredes által szervezett *Szoftverrádió-technológia a rádiófelderítésben és elektronikai hadviselésben – Az INTERJAM projekt a Jedlik Ányos NKTH programban* című poszterkiállításokat.

A konferencia második részének levezető elnöke *dr. Ványa László* az MHTT elnökhelyettese volt.

Tálas Péter (SVKH)

A hadtudomány és a terrorizmus viszonya

A szerző a konferencia résztvevői számára igen alapos áttekintést adott a terrorizmus mibenlétéről és megítéléséről. A konferencia témája – a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok (vagyis a fegyveres küzdelem elméleti kérdései és megvívásának eszközei) közötti kapcsolat – szempontjából különösen fontos volt azoknak a tévesen kialakult és elterjedt nézeteknek a kritikája miszerint: a terrorizmus elleni küzdelem fő letéteményesének szerepét a hadsereg, teoretikus értelemben pedig a hadtudomány tölti be. A szerző rámutat, hogy ennek a nézetnek a kialakulását a 2001. szeptember 11. után kialakult helyzet megítélése és a terrorizmus fogalmának – mindmáig meglevő – tisztázatlansága is elősegítette. (Az előadás ezzel foglalkozó részét teljes terjedelemben, a következő részeket rövidítve közöljük.)

A terrorizmus erősödésével együtt fokozatosan erősödött az a szemlélet, hogy „a terrorizmus elleni küzdelem katonai feladat". Ehhez, a politika mellett, nagymértékben hozzájárult a fogalom körüli tisztázatlanság is. Mára ez a szemlélet jelentősen változott, s egyre többen elfogadják, hogy bár a haderő és a hadtudomány sajátos eszközeivel hozzájárulhat a terrorizmus elleni küzdelemhez, korántsem tekinthető főszereplőnek e folyamatban.

A terrorizmus definíciós nehézségeiről

A definíciós nehézségekkel kapcsolatban érdemes újra felidéznünk, hogy a leideni egyetem két holland kutatója, Alex Schmid és Albert Jongman összegyűjtve és elemezve a terrorizmus fogalmának 109 tudományos és hivatalos meghatározásának fő alkotóelemeit, azt állapították meg, hogy a definíciók 83,5 százalékában szerepelt az erőszak, mint fontos elem.[1] A meghatározások 65 százalékában a politikai célt, 51 százalékában pedig a félelemkeltés szerepét hangsúlyozták. A definíciók 21 százaléka említette, hogy a terror önkényes, válogatás nélkül csap le, és csupán 17,5 százalékuk fogalmazta meg, hogy a terrornak civilek, vagyis nem harcoló emberek is áldozatul esnek. A Schmid és Jongman által összegyűjtött definíciókat elemezve az is kiderül, hogy a terrorizmus hivatalos meghatározásaiban három közös elem van: (1) az erőszak használata; (2) politikai célok és (3) a félelemkeltés szándéka a megcélzott népességben. Természetesen a hivatalos definíciókhoz képest sokkal változatosabbak a tudomány által kitermelt definíciók, de a legtöbb esetben ezek is tartalmazzák a hivatalos meghatározások három említett közös elemét.

Mindezek ellenére a terrorizmus fogalmát illetően egy szélesebb közmegegyezéstől ma még igen távol áll a világ. Schmid és Jongman definíciómintái ugyanis – sőt bizonyos értelemben az azóta született definíciók többsége is – elsősorban a nyugati világ tudományos és hivatalnoki gondolkodását és felfogását tükrözik. Azzal még ma is igen keveset foglalkozunk, hogy miként vélekednek a terrorizmusról a tőlünk eltérő politikai kultúrájú társadalmak és nem állami biztonságpolitikai szereplők. Mit gondolnak a kérdésről a harmadik világban, például Afganisztánban, Irakban, Iránban vagy a palesztin területeken. Pedig annak eredményét, hogy a harmadik világ számos országában egészen máshogy gondolkodnak a terrorizmusról, mint erőszakformáról, alighanem még a politikai rövidlátók is érzékelik, ha máshol nem is, az Afganisztánban, Irakban és a palesztin területeken dúló erőszak kapcsán minden bizonnyal. Sokan bizonyára azt is tudják: amióta az Egyesült Államok és szövetségesei meghirdették a terrorizmus elleni globális háborút, a világ népeinek jelentős része nem osztja a terrorizmus lényegére vonatkozóan kialakulni látszó nyugati konszenzust.

Annak, hogy eleddig nem igazán érdeklődtünk a terrorizmus tőlünk eltérő felfogásáról, igen komoly következményei vannak. Nehezen értjük meg például, hogy egyes helyeken a szavazók miként ruházhatnak fel „terroristákat" politikai hatalommal, hogy általunk terroristának ítélt szervezeteknek és csoportoknak miként jöhet létre komoly tömegbázisa (lásd pl. Hamász, Hezbollah, Talibán).

Ráadásul a terrorizmus Schmid és Jongman által kimutatott három alapvető jellemzője – amelyekben ugyan általános az egyetértés – nem elégséges egy használható közös definíció megalkotásához. Az fő probléma az velük – miként arra Ariel Merari már 1993-ban felhívta a figyelmet –, *„hogy nem teszik lehetővé a terrorizmus és az*

1 Alex P. Schmid – Albert J. Jongman: *Political Terrorism.* Amsterdam, 1988, North Holland Publishing Company. Lásd e tanulmány korábbi változatát: Alex P. Schmid: *Political Terrorism.* Amsterdam, 1983, North-Holland Publishing Company.

erőszakos konfliktus más formái – például a gerilla- vagy akár a hagyományos háborúk – közti különbségtételt".

Az ilyen típusú összemosásnak azután igen komoly gyakorlati következményei vannak. Egyrészt továbbra is lehetővé teszi, hogy a politikusok és médiumok csupán általában beszéljenek a terrorizmusról, jelentősen megnehezítve a terrorizmus kérdéskörének differenciáltabb politikai megközelítését. Másrészt lehetővé teszi azt is, hogy a politika olyan kérdéseket is a terrorizmus elleni küzdelemhez kapcsoljon, melyek nem, vagy nem egyértelműhez kapcsolhatók a problémakörhöz, s ezzel lényegében saját maga számára nehezítse meg egy-egy konfliktus kezelését. Miközben például aligha vitatható, hogy 2001 novemberében az államilag támogatott terrorizmus (vagyis az al-Kaidát támogató afganisztáni tálib hatalom) ellen indult el az afganisztáni háború, az már korántsem biztos, hogy a 2009-ben Afganisztánban folyó harcok is jogosan nevezhetők a politikai terrorizmus ellenes küzdelemnek. Már csak azért sem, mert a Karzai-kormány elleni fegyveres harc résztvevői között igen különböző motivációjú csoportokat találhatunk: iszlám nacionalistákat, hatalomra törő hadurakat, az ópiummák-termelés elleni fellépés következtében egzisztenciájukat veszítőket, megélhetési lázadókat, s az al-Kaidával ideológiai vagy operatív kapcsolatokat ápoló arab és más külföldi fanatikusokat.

Hasonló a helyzet Irakban is, ahol a robbantásos és egyéb merényletek – legalábbis a terrorizmus-adatbázisok szerint – csupán 2003 júniusában vették kezdetüket (vagyis a terrorizmus megjelenését a Szaddám-rezsim bukása idézte elő), s ahol a fegyveres harcokkal kapcsolatban a szakértők egy része már régóta, az amerikai média pedig 2006 óta egyértelműen egy síita–szunnita polgárháborúról beszélt, s nem terrorizmusról, miként azt George W. Bush adminisztrációja tette egészen leköszönéséig. Mindezzel nem azt akarom sugallni, hogy Afganisztánban vagy Irakban nem történnek terrorcselekmények (sőt, éppen ellenkezőleg), vagy hogy az ENSZ BT felhatalmazásával jelenlévő nemzetközi erők elleni támadások ne lennének jogsértők, csupán arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy még a politikai erőszak kategóriájában sem minden jogsértő fegyveres akció terrorcselekmény.

A terrorizmus pontos definíciója és jellemzése, illetve a más szervezett erőszakformáktól való határozott elkülönítése két szempontból is kulcsfontosságú: egyrészt hogy el tudjuk dönteni, mivel és mennyiben járulhat hozzá a haderő, illetve a hadtudomány a terrorizmus elleni küzdelemhez; másrészt, hogy támogatást nyújtsunk a politikának egy-egy adott helyzet megfelelő és adekvát kezeléséhez. Megítélésem szerint napjainkban *a hadtudomány az egyik legfontosabb feladata a gerillaharc, illetve a kombattánsok (harcosok) megkülönböztetése a terrorizmustól, illetve a terroristáktól* a politika és a szélesebb közvélemény számára. Jelenleg ugyanis a közvélemény és a politika szemében a kombattánsok és terroristák igen gyakran összemosódnak, gondoljunk csak a 2003–2006 közötti iraki erőszakos cselekmények terrorizmusként való definiálására, vagy az afganisztáni tálibok terroristaként való megjelenítésére még napjainkban is.

A kérdés természetesen az, hogy pontos terrorizmus-definíció hiányában hogyan különböztessük meg a két fogalmat. Úgy vélem azonban, hogy ez nem lehet akadálya a differenciáltabb megközelítésnek. Csak emlékeztetnék arra, hogy a konszenzusos definíció hiányában ma is gyakran határozzuk meg annak körülírásával a

terrorizmust, hogy *mi nem jellemző a jelenségre.* Így az idegen megszállás ellen vívott nemzeti felszabadító és függetlenségi harcot a nemzetközi jog nem tekinti terrorista cselekménynek. Azt is hangsúlyozzuk, hogy a terrorizmus nem köthető egyetlen valláshoz, nemzetiséghez vagy kultúrához sem, és ilyen állítás nem igazolható azzal sem, hogy ezek nevében követnek el ilyen cselekményeket. Ezzel igyekezzük megakadályozni – így kizárni a terrorista cselekmények köréből – a demokrácia és a jogállamiság, valamint a humanitárius törvények megteremtése vagy újjászervezése érdekében tett lépések kriminalizálását.

Ugyanezt megtehetjük a terroristák és a konbattánsok esetében is. Vagyis elmondhatjuk, hogy a kombattáns fegyveres erők, szervezett ellenállási mozgalmak – bárhol tevékenykednek –, élén alárendeltjeikért felelős személy áll; tagjaiknak meghatározott, messziről felismerhető jelvényük van; fegyvereiket nyíltan viselik, és hadműveleteikben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodnak.

Úgy vélem tehát jogos és rendkívül fontos azoknak a szakembereknek a figyelmeztetése, akik arra hívják fel a figyelmet, hogy például *Afganisztánban ma már elsősorban gerilla-háborúról kellene beszélnünk*, a tálibok többségét kormány- és külföldi csapatok ellen harcoló fegyveres csoportoknak, s nem pedig terroristáknak kellene neveznünk. Miként azoknak is, akik arra – eleddig nem túl nagy eredménnyel – hívták fel a figyelmet, hogy a terrorcselekmények „nem katonai célpontjai" kifejezés a civileken kívül csak az olyan hivatásos katonákra vonatkozik, akik az eset idején fegyvertelenek, vagy szolgálaton kívül voltak.

A terrorfenyegetettségről

2001. szeptember 11-től a politikai, a biztonságpolitikai szakértők és nemzetközi média jelentős része a terrorizmust globális fenyegetésként tálalja az átlagpolgárnak. A globális méretű kihívások esetében érdemes azonban megkülönböztetnünk a globális kihívásokat azoktól a biztonságot veszélyeztető tényezőktől, amelyeket a különböző helyszíneken való előfordulásuk gyakorisága, nem pedig a mindenkire kiterjedő érintettség miatt nevezünk globális kihívásnak (pl. illegális migráció). A kérdés természetesen az, a terrorizmus melyik típusú globális fenyegetéshez tartozik. Ennek eldöntése adja meg ugyanis részben a választ arra a továbbra is felmerülő kérdésre: *belső vagy külső biztonsági probléma-e elsősorban a terrorizmus?* Ez megítélésem szerint megint csak fontos választóvonal abból a szempontból, hogy mekkora szerepe lehet a haderőknek, illetve a hadtudománynak a kérdés kezelése kapcsán, vagyis hogyan osztozzanak meg a haderők és rendvédelmi erők, illetve a hadtudomány és rendészettudomány a terrorizmust illetően, most nem is beszélve az egyéb szereplőkről.

Megbízhatóan állíthatjuk, hogy a világ egyes térségeit és országait rendkívül eltérő mértékben fenyegeti és fenyegetheti a terrorizmus. A merényletekre és a merényletkísérletekre vonatkozó Europol-adatok alapján Európában a 2006 és 2008 közötti időszakban csupán Franciaország és Spanyolország volt igazán terrorfenyegetettnek tekinthető, s ez a két állam is döntően a szeparatista törekvések okán, és nem – mint azt 2001, 2004 és 2005 óta sokan sugallják – az iszlámista terrorizmus miatt.

A terrorizmus felszámolásából fakadó tapasztalatok

Hadd idézzem fel a RAND Corporation egyik, 2008 júliusi, Hogyan végzik a terrorcsoportok (How Terrorist Groups End) című, 225 oldalas vaskos tanulmányában megfogalmazottakat. Szerzői – Seth G. Jones és Martin C. Libicki – az 1968 és 2006 között tevékenykedő 648 terrorszervezet profilját, illetve történetét elsősorban arra koncentrálva vizsgálták meg, hogyan fejeződött be a csoportok és szervezetek tevékenysége, már ha egyáltalán befejeződött. A terrorszervezetek profiljának megalkotásában a szerzők a csoport méretét, gazdasági forrásait, a bázisul szolgáló állam jellegét, a csoport politikai irányultságát és az általa kitűzött célokat vizsgálták és kategorizálták.

A terrorista csoportok megszűnésére vonatkozóan az alábbi kategóriákat állították fel: rendőrségi és titkosszolgálati módszerekkel felszámolt, szétforgácsolódott, politikai eszközökkel felszámolt, győztesként felszámolódott, s végül katonai eszközökkel felszámolt terrorcsoportok.

A How Terrorist Groups End éppen a terrorcsoportok megszűnése tekintetében fogalmaz meg a korábbi washingtoni adminisztráció szemléletétől erősen eltérő következtetéseket. Az 1968 és 2006 között működött 648 terrorcsoport közül időközben megszűnt 404-ből ugyanis 136 forgácsolódott szét önmagától, 114-et számoltak fel politikai eszközökkel (tárgyalás, illetve a normál politikai életbe való bevonás révén), 107-et pedig rendőrségi és titkosszolgálati eszközökkel (vezetőik letartóztatása vagy meggyilkolása révén), 27 csoport aratott győzelmet (vagyis úgy szűnt meg, hogy követelései és céljai teljesültek), s csupán 20-at sikerült felszámolni katonai erővel. Ez azt jelenti, hogy az aktív terrorizmus ellenes küzdelem eredményeként felszámolt terrorszervezetek (241) 47,3 százaléka politikai folyamat, 44,4 százaléka pedig a rendőri és titkosszolgálati módszerek hatékony alkalmazásának eredményeként szűnt meg, s csupán 8,3 százalékukat számolták fel azzal a módszerrel, melyet az Egyesült Államok korábbi vezetése – például az al-Káidával szemben – leginkább favorizált.

Jones és Libicki azt is hangsúlyozza, hogy a politikai eszközökkel való felszámolás elsősorban azoknak a terrorszervezeteknek az esetében volt sikeres, amelyek korlátozott célokkal és követelésekkel léptek fel, s ezeket erőszakos akciók elkövetése nélkül (vagyis csupán fenyegetéssel párosítva) fogalmazták meg, illetve akkor, ha sikerült tárgyalásokat kezdeményezni a kormányzat és a terroristacsoport között.

A terrorcsoportok felszámolása természetesen nem nélkülözheti az erőszakot sem, de Jones és Libicki vizsgálatai egyértelművé teszik, hogy e tekintetben a rendőrségi és titkosszolgálati eszközök a leghatékonyabbak. Elsősorban azért, mert e szervezetek jobban képzettek és jobban felkészültek az információszerzés és – a helyi viszonyok jobb ismerete révén – a terrorcsoportok felszámolása terén, mint a külső biztonság szavatolására szakosodott haderők. Ez utóbbiak a nagyobb, jól felfegyverzett és jól szervezett terrorista csoportok ellen vethetők be sikerrel, de ebben az esetben is inkább csak kiegészítő jelleggel.

A RAND elemzéséből azt is kiderül, hogy vallási terrorszervezetek felszámolására jóval hosszabb időre van szükség, mint az egyéb csoportok esetében: míg az 1968 óta létező összes terrorszervezet 62 százaléka szűnt meg 2006-ig, a vallási terror-

A konferencia elnöksége

szervezeteknek csupán a 32 százaléka. Igaz ugyanakkor, hogy a vallási terrorszervezetek ritkán érik el kitűzött céljaikat, az 1968 óta megszűntek közül például egyetlen-egy sem.

Az elemzés kimutatásai szerint szignifikáns összefüggés mutatható ki a terrorszervezetek nagysága tekintetében: a vizsgált időszakban a tízezres nagyságrendű csoportok 25 százaléka került ki győztesen a kormányzattal folytatott harcból, míg ezer főnél kisebbek esetében ez jóval ritkább. A tanulmány szerint nem mutatható ki ugyanakkor összefüggés a terrorcsoportok ideológiai motivációja, gazdasági forrásainak nagysága, bázisuk politikai jellege, illetve élettartamuk között. Az élettartam inkább a nagysággal hozható összefüggésbe: a nagyobb létszámú csoportok hosszabb ideig fennmaradnak, mint a kisebb létszámúak. Végül igen tanulságos tűnik a terrorizmus ellenes küzdelem szempontjából azon terrorcsoportok sorsa is, melyek a fenyegetésen túl erőszakhoz is folyamodtak: ezek 50 százaléka ugyanis a kormányokkal való tárgyalások eredményeként szűnt meg, 25 százalékuk győzelmet aratott, 19 százalékukat pedig fegyveres úton számolták fel.

Bár How Terrorist Group End című tanulmányból a fentieknél jóval több tanulság is levonható, annak jelzésére talán elégségesek az általunk kiemelt gondolatok is, hogy terrorizmus elleni küzdelemhez elengedhetetlen a problémakör eddigieknél jóval differenciáltabb megközelítése. Még akkor is, ha ennek eredményeként olyan – eleddig a politikusok által hivatalosan tabunak tekintett – elveket kell majd nyilvánosan megkérdőjelezni, sőt időnként megtagadni is, mint „a terroristákkal soha nem tárgyalunk”…

Svéd László (MTA HB)

A védelem-egészségtudomány kihívásai

Előadásomban – a konferencia témájához kapcsolódva – a katona orvostudományról szeretnék adni egy keretmetszetet úgy, hogy megfeleljek azoknak a gondolatoknak, amelyek a mai nap itt elhangzottak, szem előtt tartva, hogy a szubjektivizmustól is mentes legyek és tudjak a tematikához is igazodni.

Szeretném előre bocsátani – talán el sem fogjátok hinni –, hogy ez az első olyan fórum, amikor a katonai orvostudományról valahol beszélhetek. Számomra ez nem adatott meg az elmúlt 25–30 évben, ebből következően úgy gondolom, hogy óriási a felelősségem abban, hogy milyen lesz az a keretmetszet, amelyet bemutatok. Abból indulok ki, hogy nemcsak a katonai orvostudományban, hanem az orvostudományban is mérföldköveket a háborúk jelentik. Az egészségügyben ezt úgy mondják, hogy *az egészségügy fejlődése a háborúk története.* Ez két okból is fontos. Elhangzott itt, hogy a technológia fejlődésével, a különböző összefüggések kapcsán nyilvánvaló, hogy a különböző fegyverfajtáknak a megjelenésével változtak a sérüléstípusok, az időszámítás előtti időtől napjainkig. Emiatt számos olyan technikai, gyógyító-eljárást fel kellett vállalni, hogy a katonaorvoslás eleget tehessen a számára előírt kötelezettségeknek.

A katonai orvostudománynak nagy és jelentős tudományos eredmények köszönhetők, elméletben és gyakorlatban egyaránt. Ezek közül – csak néhányat felvillantva – említésre méltó, hogy például a kenőcsöt is katonaorvosok találták fel. *A napóleoni háborúkban* jelentek meg azok a repülő „lazarettek", amelyek a sürgősségi orvosláshoz és a katasztrófa orvosláshoz kapcsolódnak, érvényesítve azt a mai modern elvet, hogy az ellátást a hadszíntérhez, a sérülés helyéhez kell közelíteni, amely napjainknak is egyik követelménye.

Meg kell említeni a *krími háborút*, amelyről nem sokat beszélünk, de a katonai orvostudományban nagyon jelentős fordulópont volt ugyanis itt változik meg először a sérültek és a betegek aránya a háborús műveletekben, itt találja meg Progov az osztályozásnak a metodikáját.

A legfontosabb mérföldkő a 19. és 20. század határa, amikor a katonai-orvostudomány az orvostudomány önálló ágává válik és ettől kezdve az orvostudomány, benne a katonai is, hatalmas fejlődésnek indul.

Az *első világháború* idején az orvostudomány specializálódása eredményeként megjelenik a szakorvosi ellátás, a motorizált ambulancia, a repülőgépen történő kiürítés, a himlő és a tífusz elleni védőoltás, lőtt sérülések új kezelési eljárása, a vegyi-fegyverek stb.

Láthatjuk, hogy az a rengeteg dolog, amely hatással van az első világháborúban az orvostudományra, ez mind egyezik azzal, amit Solymosi professzor és a rektor urak is elmondtak a biztonság-, illetve a katonai műszaki tudományok témaköreinek bővüléséről.

A *második világháborúban* kicsit fordult a kocka és igazán a klinikai orvostudományok azok, amelyeket a haderő használt, de ebből legnevezetesebb amikor kipróbálják a penicillint, mint prevenciós eszközt. A szövetséges csapatok az északi hadjá-

ratot, az észak-afrikai hadműveleteket penicillin-védelemben harcolják végig, mentesülve a különböző rettenetes hasmenésektől, amik a német haderőt gyötörték, s akik emiatt veszteséget és vereséget szenvedtek.

A *koreai háború,* ahol a plasztikai sebészet, a helyreállító-sebészet megszületik és magyar névhez is köthető – és nem azért, mert személyesen is érintett voltam benne. Az *első Öböl-háború* az ami hatalmas változást hoz, amikor ismét a békeellátási elvekből adaptál a katonaorvoslás, megjelenik a digitalizált képtovábbítás és diagnózis felgyorsítása. Ezzel párhuzamosan szemléletváltozás is bekövetkezik: nevezetesen a kiképzett katona mint élőerő értéke felértékelődik a tömeghadseregekkel szemben. Fontossá kezd válni az egészségügy, amely nem egy a biztosító elem a többi között, hanem a harc megvívásának, támogatásának legfontosabb tényezője. Lehet, hogy ebből kevés tőkét kovácsoltunk, de ezt majd eldönti a történelem. Az elv, amit megpróbáltunk és megpróbálunk minden nap követni, a kutatólaboratóriumból a hadszíntérre elv megvalósítása, ami a katonai orvostudományt megpróbálja előre vinni.

A katona-orvoslás aranykora Magyarországon, az ötvenes évek eleje, amikor a legkiválóbb polgári orvosokat vonultatják be katonának. Így alakul meg az ötvenes évek elején a Honvéd-egészségügyi Tudományos Kutató Intézet, majd ebből a Katona Orvosi Kutató Intézet, a repülő-egészségügy területén pedig a Repülő Orvosi Kutató Intézet, képviselve a védelem, a honvéd egészségügyi kutatást.

Fő feladatunk *a második világháborút lezáró atomeszközök alkalmazásával kapcsolatos egészségkárosodások,* elsősorban a sugárbiológia, hematológia, mint ekkor keletkezett új tudományokhoz való kapcsolódás, a katonai tevékenység, a környezet által okozott egészségkárosodások pathomechanizmusának a megismerése, illetőleg a repülés hatalmas fejlődése miatt repülés élettani, és az 1970-es évektől pedig az űrrepülő egészségügyi sajátosságainak a kutatása volt.

A rendszerváltáskor ezek a kutató intézetek és intézmények elkezdtek beolvadni (csökkenni) úgy, hogy a Kutató Intézet először, mint katona orvosi kutatás az Egészségvédelmi Intézetbe, majd most a jelenlegi stációjában egy csökkentett létszámmal a Honvéd Egészségügyi Központba. A repülő egészségüggyel ugyanez történik: először kényszerből a repülő kórházba, majd most ismételten a Honvéd Egészségügyi Központba került integrálásra.

Úgy tűnik, ami lehet hogy adaptálható a hadtudományra is, hogy *a kutatás és fejlesztés leépülése* – amire vonatkozóan konkrét adatokat is hallhattunk a rektor úrtól –, *valamint a stratégiai gondolkodás felerősödése egy időben, egymás mellett van jelen, s ez az az igazi kihívás,* amely nemcsak a katonai egészségügyre, hanem minden tudományra, kutatóra, fejlesztőre vonatkoztatható. Ez egy új helyzetet teremtett, legalábbis a mi szemszögünkből, nyilvánvaló ennek is megvannak a sajátos politikai és szakmai okai.

Magyarország NATO-csatlakozása jelentős változást hozott. Egyik reális elemként jelenik meg a határon kívüli ismeretlen alkalmazási viszonyok, eltérő feltételek és a preventív mediciának az előtérbe kerülése. A *második* fontos dolog, hogy ismeretlen technikák, kultúrák közötti alkalmazás iránti igény megnőtt, hiszen a szövetségi kötelezettségből ilyeneket kapunk és olyan sajátos, speciális műveleti követelmények jelennek meg, mint a békefenntartó, őrzés-védelem, szállítmánykísérés, terrorcselekmények stb. – mindez magyarokról is szól, és azt is kevesen tudják, hogy a 2003 júniusi kabuli merényletet magyar katonaorvosok számolták fel.

A kihívásokra reagáló stratégiák:

– *a közös védelmi képesség fokozása,* amelynek keretében ez év november 19-én fogja felavatni a NATO-főtitkára a Katona Egészségügyi Kiválósági Központot, amely az egészségügyi eljárások kidolgozását fogja a NORFOLKI-parancsnokságtól átvenni, nemzetközi személyzettel, fantasztikus lehetőségekkel;
– *a békeellátás színvonalának növelése,* annak a szellemi tőkének a hasznosítása, ami az OGYK volt Orvos-továbbképző Intézeti integrálásával a tárca kezébe jutott (HM ÁEK);
– *az ország határait meghaladó, de a biztonságot szolgáló képességek fejlesztése* (MH HEK). Ide tartozik néhány fontos védelem-egészségügyi kutatás, fejlesztés, pl. a kábítószerek és a pszichotrop-anyagok vizsgálata. Közép-Európában az egyetlen drogkimutató laboratóriummal az MH rendelkezik. Nagyon sokat teszünk a szövetsérülés és a különböző cykotinok és egyéb elemek kutatásával a sebgyógyulás gyorsítására. POLE–2 fejlesztés, amely 2010-re kellene egy állandó kötelező képességének lenni a magyar haderőnek. Nagyon sokat dolgozunk rajta, próbáljuk a szakmai határokat megkeresni.

Változatlanul folynak a repülés élettani kísérletek. Közösen dolgozunk külföldi szakemberekkel. Például a ROLE–2 fejlesztés kidolgozása kapcsán magyarok rendeztek be egy kabuli kórházat, melynek eredménye az előkészítő és a figyelőhelyek berendezése. Ez egy holland tábori kórház, amelyet magyar egészségügyi tiszthelyettesek rendeznek be Kabulban, mely működik is.

Egyik büszkeségünk a molekuláris biológiai laboratórium – a primér gyártások, tehát a DNS frekvenciák olyan sorba rakása, amivel bármilyen baktériumot gyorsan fel tudunk ismerni –, amelyet Afganisztántól való félelmünkben, a TBC-veszélyre tekintettel fejlesztettük ki, látva, hogy Afganisztánban fantasztikusan magasak a morbiditási adatok. Ezek mind magyar fejlesztések.

Kutatási tevékenységünk évről évre bővül. Egyre többen és több témakörben dolgoztunk, dolgoznak jelenleg kutatóműhelyeink. Mind több az alkalmassági vizsgálattal foglalkozó kutatási téma, pl. a PhD tudományos címet kapók 95%-a alkalmassági témával foglalkozott.

A műhelyek, amelyekhez kapcsolódni tudunk egyre bővülnek. A legrégebbi a SOTE-n működő katona katasztrófaoxiológiai tanszék, amely elsősorban a katona katasztrófa orvostanban nemcsak a katonákat, hanem a postgraduális képzésben angolul és magyarul is oktatja az orvostudományi egyetem hallgatóit. Nagy eredmény a Szegedi Tudomány Egyetemen a repülő-orvostani tanszék, egy migrációval foglalkozó tanszék a pécsi egyetemen, október 15-től a ZMNE-n négy tanszék – védelem-egészségügy, katonaorvosi, egészségfejlesztési és repülő-orvosi tanszék – működik.

Jelentős az a szellemi tudományos kapacitás, amely az ÁEK-ben van. Az egyetemi tanárok száma 18, a 40 osztályból 28 osztály akkreditál, tehát oktató kórházként részt vesznek az egyetemi oktatásban. Jelenleg 78 témakörben végzünk kutatást. Az elmúlt évben 204 könyv, számos folyóirat és 80 db nemzetközi kiadvány jelent meg. Az ÁEK-ben 770 fő dolgozik, ebből a közalkalmazottakat nem számítva, 34 fő rendelkezik PhD-fokozattal. 12 fő vesz részt a ZMNE-n doktori képzésben.

Ennyit – vázlatosan tartva magamat a meghatározott időkerethez is – tudományterületeinkről, a kutatások eredményeiről és törekvéseink főbb irányvonalairól.

Jászay Béla – Király László (ZMNE, MHTT)

Gazdasági biztonság és védelmi potenciál

A Magyar Köztársaság kormányhatározattal elfogadott Nemzetbiztonsági Stratégiája (2073/2004. (III.31.) Korm. határozat) – a továbbiakban NBS – az Országgyűlés 1998. évi határozatával elfogadott „A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről" szóló dokumentumon alapul és megalapozza azokat az ágazati stratégiákat, amelyek az átfogóan értelmezett biztonság területén határozzák meg a teendőket. A dokumentum a nemzeti biztonság érdekének tekinti az ország stabilitását, a fenntartható gazdasági növekedést elősegítő biztonsági környezetet, amely a nemzetközi rendszer összes szereplőjének konstruktív együttműködésén alapul és a sokoldalú gazdasági együttműködést segíti elő. Ezen érdekrendszer érvényesülésének ellenében hatnak azok a fenyegetések, kockázatok, kihívások, amelyek a globalizáció negatív következményei. A nyitott magyar gazdaság különösen sebezhető – a nemzeti és regionális határokat átlépő zavarok, a terrorizmus, a migráció, a feketegazdaság és korrupció jelentenek veszélyeket. Mindezek ellenében védelmet biztosít a gazdasági tevékenységet szabályozó, folyamatosan korszerűsített hazai jogrend és annak következetes hatósági alkalmazása, valamint az EU és a regionális gazdasági szervezetekben folytatott gazdasági diplomácia. Evidencia, hogy a stabil, bővülő gazdaságra épül az a védelemgazdasági potenciál, ami alapjául szolgál a Nemzeti Katonai Stratégiában (NKS) megfogalmazottak teljesítésének.

A Magyar Köztársaság kormánya fontosnak tartja, hogy a magyar társadalom biztonsága és fejlődése érdekében a védelmi feladatok megfelelő anyagi, pénzügyi erőforrásai biztosítva legyenek. A védelmi költségvetés meghatározásának fontos szempontja – a haderő képességeinek fejlesztésével párhuzamos – a NATO-tagállamok közötti arányos teherviselés, illetve az európai biztonság– és védelempolitika megvalósításához való hozzájárulás igénye is.

A Magyar Honvédség feladatai végrehajtásához szükséges képességek elérésének elengedhetetlen feltétele a védelmi kiadások tervszerű növelése. A magyar költségvetés funkcionális felosztása szerint 2007-ben a védelmi költségvetés a kiadások mintegy 2%-ában részesült, ami a GDP-hez mérten 1%-ot tesz ki. Ha hozzávesszük a rendvédelem és közbiztonság céljaira fordított 4,1%-ot (2,1% a GDP arányában), akkor együttesen, a tágabb értelemben vett védelmi kiadások, a magyar GDP 3,1%-át tették ki. Hasonló nagyságrendűek a 2008. év kiadásai is.

A NATO felé vállalt kötelezettség a védelmi kiadás GDP-hez viszonyított hányadának a tagországok átlagához való közelítése, aminek érdekében Magyarország – a kormány 2009. évi határozata alapján 2009 és 2013 között a védelmi kiadások évi 0,2%-os növelését fogja biztosítani, hogy az időszak végére elérje a hazai GDP 1,3%-os értékét, ami a válságban bekövetkező visszaesés miatt nominál és reálértékben is legfeljebb szinten tartást jelent.

A *gazdasági biztonság* egyénekhez (fogyasztókhoz), emberi közösségekhez (pl. szolgáltatói csoportokhoz), államokhoz, nemzetközi rendszerekhez – hazai és nemzetközi *gazdasági* szereplőkhöz – köthető kategória, amely vagy valamilyen *gazdasági*

érték, illetve érdek ellen irányuló fenyegetés, veszély, kockázat megjelenése kapcsán felmerülő általános igényben, vagy egyéb fenyegetés, veszély, kockázat elhárítása során felmerülő *gazdasági* igényben fejeződik ki.

A gazdasági biztonság sokténye zős minőségi paraméter, amelynek nincs olyan nemzetközi konszenzussal elfogadott módszertana és indikátorrendszere, mint az országok gazdasági teljesítményét mutató és összehasonlítható GDP-nek.

A gazdaság biztonságos működése fenntartásának védelmére a teljes közigazgatásnak rendelkezésre kell állnia. A szabályozási feladatokból valamennyi igazgatási szervezet kiveszi a részét. A közigazgatás részét képező védelmi igazgatás feladata a biztonság megóvása, a rendkívüli intézkedések végrehajtásának koordinálása. Erre a feladatra az egyes ágazati minisztériumok védelmi szervezeti egységei, védekezési munkabizottságai hivatottak. E szervezetek munkáját válsághelyzetekben – a védekezési helyzet jellegétől függően – az illetékes miniszter irányítása alatt működő védekezési munkabizottság koordinálja.

Honvédelmi típusú válsághelyzetben a honvédelemért felelős miniszter, katasztrófa típusú helyzetben a katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszter, tisztán piacgazdasági ellátási zavar, illetve közlekedésbiztonsági probléma esetén a gazdaságért, illetve a közlekedésért felelős miniszter az illetékes. Hasonló feladatuk lehet az egészségügyi, az igazságügyi, a rendészeti, a környezetvédelmi, a vízgazdálkodási, a gazdasági, a közlekedési, a földművelésügyi és a vidékfejlesztési területért felelős minisztereknek, államtitkároknak és az Atomenergia Hivatal főigazgatójának az egyes katasztrófatípusnak megfelelően felálló Kormányzati Koordinációs Bizottság szakmai elnökhelyettesének.

A gazdaság védelmi felkészítése, a védelmi igények kielégítésének tervezése

A védelem, a gazdaság védelme közgazdasági értelemben piaci kudarcnak számít. Tekintettel arra, hogy békében a fenyegetettség érzése általában nem jelentős, válság időszakában akár végtelen nagy is lehet, a kereslet a védelem iránt szakaszos. A hirtelen jelentkező kereslet csak folyamatos erőfeszítések árán biztosítható, vagyis a kínálatnak akkor is folyamatosnak kell lennie, amikor a kereslet szinte nulla. Ez pedig kizárja a védelmi tevékenység piacosítását, és a kínálat biztosítását pedig az állam felelősségébe utalja.

A gazdaság védelmi felkészítése állami feladat, ez következik a biztonság- és védelempolitikai alapelvekről szóló dokumentumból is: „A nemzetgazdaságnak képesnek kell lennie arra, hogy a Magyar Köztársaság biztonság– és védelempolitikai célkitűzései eléréséhez szükséges gazdasági alapokat biztosítsa."

A gazdasági biztonság eddig vizsgált tényezőiből kialakult az a kép, hogy az átalakuló (korszerűbb) intézményrendszer a megújuló tervezési infrastruktúrát kihasználva, akkor tud a horizontális igényeknek megfelelő képességalapú gazdaságvédelmi felkészítési terveket és intézkedéscsomagokat kidolgozni, ha jól megalapozott válságszcenáriókra válaszol.

A *nemzetgazdaság felkészítésének célja,* hogy biztosítsa az ország mozgósításának és minősített időszaki működésének gazdasági feltételeit. Ez a cél a gazdasági–védelemgazdasági lehetőségek és azok működtetési mechanizmusának integrálását jelenti.

Megfordítva, a védelemgazdasági lehetőségek, ezek működésbehozásának mechanizmusa a cél (az ország-mozgósítás, a gazdaságmozgósítás) deriváltjaként értelmezhető.

A gazdaságfelkészítés rendszerének a veszélyeztetettség különböző fázisában biztosítani kell:

- az ország közigazgatási rendszere, a társadalom, a gazdaság minősített időszaki működőképességét, irányíthatóságát,
- a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek működéséhez, valamint, szövetségi kötelezettség alapján, a szövetséges fegyveres erők ellátásához szükséges anyagi javakat és szolgáltatásokat,
- a lakosság ellátását, életének védelmét,
- a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fenntartását.

A gazdaságfelkészítés rendszerét békeidőben úgy kell működtetni, hogy az a *lehető legkisebb társadalmi ráfordítással* elérhető legyen, és ne vezessen az állampolgárok és a gazdálkodó szervek aránytalan megterheléséhez.

A *védelmi felkészítés többcélúságából* adódik, hogy a minősített időszakok valamelyike térben és időben korlátozottan jelentkezhet, így a nemzetgazdaság válságtüneteinek, gazdasági zavarainak rendezése és a gazdaságmozgósítás kezelése sok esetben azonos jellegű és hatású problémák kezelését jelenti. Így az ország gazdasági védelmének a gazdaság működési zavarait megelőző vagy azokat korrigáló, kiküszöbölő intézkedéscsomagok eszköztára hasonló a gazdaságmozgósítás eszköztárához.

A nemzetgazdaság minősített időszaki teljesítőképessége vizsgálatához – elfogadva az EU-országoknak a stabil gazdaságokra előírt maastrichti követelményeket – szintén a 3%-os GDP-arányos felső határ megállapítása javasolható, hogy a követelménytámasztók rendkívüli állapoti igényeinek kielégítése még deficites államháztartási egyenleg mellett se okozzon a gazdaságban működési zavart, ne jelentsen számára teljesíthetetlen feladatot.

A közgazdász szemszögéből nézve, *az állam védelmi ereje három tényezőtől függ:* az állam részére jelenleg rendelkezésre álló, és a jövőben biztosítandó erőforrások összességétől; az erőforrások azon hányadától, amelyet a védelmi erő céljaira kijelölnek és a kijelölt eszközök célszerű, legeredményesebb felhasználásától.

Természetesen nem tekinthetünk el a védelmi kiadások legnagyobb hányadát képező HM költségvetés konkrét elemzésétől. Nem kívánunk állást foglalni abban, hogy ez mennyiben marad el a korábbi szövetségi vállalásokban foglaltaktól, illetve a szakmai körök által szükségesnek tartott mértéktől. Azonban azt meg kell állapítani, hogy a rendszerváltás óta többszörösen újra tervezett haderőreform célkitűzései csak korlátozottan teljesültek, amennyiben a rendelkezésre álló forráson belül a személyi kiadások rendszeresen meghaladták a tervezettet, míg a fejlesztésre fordítható hányad a célkitűzésben szereplő 20%-nak a felét sem érte el. (OGY 1/2007. határozata a MH további fejlesztésének irányairól.) Ez a fejlesztésre fordítható 10%-nyi összeg, azonban ami a 2004–2009-es években évi 30 Mrd nagyságrendű volt, megközelítette az ország gazdasága egészének fejlődését támogatni hivatott Kutatási és Technológiai Innovációs Alap (KTIA) kiadási főösszegét.

A meglévő anyagi források nagyságára a mai gazdaságpolitikának nincs hatása, viszont ezek teljes, eredményes felhasználása, növekedési üteme, az állam rendelkezésébe kerülő eszközök mennyisége a hatékonyság függvénye. A védelmi célra kije-

lölt erőforrások nagyságát, a költségvetésen belüli arányát tulajdonképpen a biztonságpolitika követelményei határozzák meg. Az államhatalom, illetve az országgyűlés kockázatvállalási hajlandósága határozza meg, hogy mekkora az az összeg, amelyet az állam a biztonsági szükséglet kielégítésére hajlandó feláldozni, illetve milyen prioritási sorrendet fog meghatározni az egymással versengő szükségletek és célok között.

A biztonság- és védelempolitikai alapelvekben rögzítésre került: „A nemzetgazdaságnak képesnek kell lennie arra, hogy a Magyar Köztársaság biztonság– és védelempolitikai célkitűzései eléréséhez szükséges gazdasági alapokat biztosítsa." Ugyanakkor a védelemgazdasági igények, a minősített időszakban számba vehető többletforrások nem haladhatják meg a nemzetgazdaság lehetőségeit.

A védelmi tervezés, az azt kiszolgáló tárcatervező rendszerek és az azokból kialakuló (kialakítandó) országos rendszer (OVTR) feladata, hogy a katonai célok, a teljesítéshez szükséges képességek, az azt biztosító védelemgazdasági igények és a gazdaság teljesítőképessége mind béke–, mind minősített időszakban egyensúlyban kell legyen, ami a biztonságos működés feltétele.

A tervezés két – többszörös visszacsatolással összekapcsolt – alapvetően más logikájú tervezési feladata: a követelmények (képességek és feladatok), valamint a gazdasági szükségletek (a működéshez, fenntartáshoz, fejlesztésekhez kapcsolódó naturális erőforrások és költségvetési előirányzatok) tervezése.

A stratégiai tervezés során kell a főbb, hosszú távra (10–15 évre) szóló célokat meghatározni a rendszer bemeneteinek függvényében (alkotmányos kötelezettségek, törvények stratégiák, kormányzati követelmények, rendelkezésre álló nagybani erőforrások, működés–fenntartási, fejlesztési perspektivikus elképzelések, az előző tervezési időszak értékeléséből fakadó igények stb.), általában irányelvek formájában, míg a további folyamatok ezen célok megvalósítását szolgálják az egyensúlyi követelmények fenntartása mellett.

Az ország jelenlegi gazdasági helyzete a védelemgazdasági potenciál csökkenésének irányában hat, ezért a védelemgazdasági szakemberek számára a védelmi igényeknek való megfelelés átgondolt tervezési feladatokat jelent. A végrehajtók számára a megfontolt beszerzések és üzemeltetések feladata kerül előtérbe, ugyanakkor át kell gondolni a rendelkezésre álló erőforrások felhasználását, feltétlenül csökkenteni szükséges a személyi kiadások nagyságát. A jövő útja a kis létszámú, feladatorientált haderő kialakítása és működtetése annak érdekében, hogy az ország megbízható védelmét biztosítani tudjuk és a NATO-ban felvállalt feladatainknak magas szinten eleget tehessünk.

Hozzászólások – vita

Pataky Iván

Az előadásokban szó esett arról, hogy Magyarországon a rendszerváltás után kialakult társadalmi szerkezet nem felel meg a korszerű elvárásoknak. Ez lenne az amit összekapcsolnék azzal amit a rektor úr említett, hogy folyamatában kell vizsgálni minden kérdést. Ha a XX. századot egy folyamatnak vesszük, akkor nem hiszem, hogy Európában, Németországon, Ausztrián és Oroszországon kívül, van olyan ország, amelyik olyan gyökeres változások sorozatán ment volna keresztül mint Magyarország. 1913 óta, három társadalmi rendszerváltáson, három totális gazdasági csődön ment keresztül. Berend Ivánnak és Ránki Györgynek van egy kitűnő könyve, a *Magyar gazdaság 100 éve*, amelyben a szerzők leírják azt, hogy 1913-as GDP termelési szintet 1974-re éri el újra Magyarország. Lényegében ezt soha nem szabad elfelejteni, amikor Magyarországot összehasonlítjuk pl. Belgiummal. Belgium részt vett ugyan két háborúban, de nem darabolták szét és nem kellett hatalmas jóvátételt fizetnie. 1948–49-ben Magyarország életszínvonala nagyobb volt, mint a körülöttünk lévő összes országé – Csehszlovákiát kivéve. Ha jól emlékszem, Angliából hoztak ide munkásgyerekeket nyaralni. Ilyen hihetetlen életerő volt ebben az országban. Valahol valami lelki törés történt. Hazánkban most hiányzik az életerő, amelyre most nagy szükség lenne.

Másik, amit meg akartam említeni az a reform szó, a haderőreform. Ha valahol a haderőreform szó megjelent, mindenki tisztában volt azzal, hogy egy nagyon kemény leépítés következik Ez volt az az egyetlen terület, amelyből úgy eltudott venni pénz a kormányzat, hogy a lakosság többi része nem érezte meg. Rejtett bank volt, amiből ki lehetett venni, legfeljebb a létfenntartás szintet lehetet produkálni.

Hadseregnek lehet–e mondani a mai magyar honvédséget – ezt Lőrincz Kálmán *Menetben* című könyvében kitűnően megfogalmazta – vagy csak egyes részfeladatok végrehajtására alkalmas fegyveres szervezetnek. A hadseregre vonatkozóan az Alkotmányunkban van néhány követelmény, hogy mire legyen képes. A mai magyar hadsereg védelmi harcfeladatot 20–22 km arcvonal szélességben tud teljes erőkifejtéssel ellátni, támadó feladatot ennek a felével, de ez már kérdéses, mert a támadási feladathoz hiányzik a tűz- és az ütőerő. A lakosságvédelem is úgy áll, mint 1948–49-ben, mielőtt a polgári védelmet újjászervezték, mert 1980-as évek végén például volt egy jól működő óvóhely-rendszerünk, ami ma már nincs. Ezeket mind figyelembe kell vennünk, ha értékeljük honvédségünket.

Farkasné Zádeczky Ibolya

Solymosi professzor úr kérdésére szeretnék reagálni. Professzor úr feltette azt a kérdést: vajon mikor számíthatunk arra, hogy olyan valaki is megszerzi az MTA doktori fokozatot, aki már nem kandidátusi, hanem PhD fokozattal rendelkezik. 2002-ben a HM Személyügyi Főosztály megbízásából kutatásokat végeztem, a katonatudósok életpályáját vizsgáltam. Akkor 40 MTA doktorral rendelkezett a hadtudomány. Náluk a kandidátusi fokozat és az MTA doktori cím megszerzése között általában 15–20 év telik el. Ezt tekinthetjük nagy átlagnak. Van akinél több telt el, s van aki – egy kirívó esetre emlékszem – 8 év után tudta megszerezni az újabb fokozatot. Ha figyelembe vesszük a kandidátusi és a PhD-fokozat közti különbséget, akkor talán ezt a 15–20 évet valószínűsíthetjük a PhD-fokozat megszerezéséhez szükséges időnek. Azonban azt is hozzáteszem, hogy nem felejthetjük el azt, hogy akik 2002 előtt szerezték meg a nagydoktori fokozatot, ők nyugodt életpályát futhattak be. A következtetések levonását mindenkire rábízom.

Még egy másik eredményt is szeretnék megemlíteni: a számítások és az akkori adatok alapján azt mondhatjuk, hogy abban az időben átlagban minden 10. kandidátus jutott el a nagydoktori fokozat megszerzéséig. Tehát, ha ezt a számot, ezt az arányt hipotetikusan jellemzőnek tartjuk, a továbbiakban is ezzel számolhatunk, s ez nyilván a doktori képzés indításánál jelent egy arányszámot, hogy hány főt lenne célszerű beiskolázni.

Egy másik gondolat a *publikációval kapcsolatos.* Több felszólaló is kitért arra, hogy ha meg akarjuk őrizni a szerepünket a tudományok elfoglalt helyében, akkor idézhető és hivatkozható folyóiratot is elő kell állítani, tehát az idegen nyelvű publikálás fontosságára hívnám fel a figyelmet. Én a magyar tudományos katonai nyelv ápolásának fontosságát emelném ki, hangsúlyozva, hogy ezt állandóan fejleszteni kell. A magyar hadtudósok felelőssége továbbra is az, hogy *legyen magyar katonai szaknyelv,* legyen magyar katonai tisztképzés, hiszen, ha nincs ezen a területen állandó fejlesztés, tudatos odafigyelés, elsorvadhat a szaknyelv és tudjuk, hogy a kis nyelvek halála az, ha a tudományokat nem tudják a saját anyanyelvükön művelni. Ugyanígy csatlakozhatunk a magyar tudományosság egészéhez, hiszen nem túl régen tért ki erre a Magyar Tudományos Akadémia nyelvintézetének a vezetője, hogy milyen nagy fontosságú, hogy legyenek magyar nyelvű publikációk és a magyar tudományos nyelv továbbra is fejlődjön.

Itt szeretném megemlíteni, hogy – talán nemcsak nekem van olyan érzésem, hanem a kollegáknak is –, hogy egy nagyon jó áttekintést kaptunk a hadtudomány különböző – tehát a két hadtudomány – területeiről. Az előadók bizonyították az összefüggéseket, a kapcsolódásokat a hadtudomány és katonai, műszaki tudományterületei, szakterületei között, állítva azt, hogy mi a tudományágunkat mindig is interdiszciplináris és befogadó tudományágként határoztuk meg. Úgy érzem a katonai műszaki tudományok megjelenésével és újabb ismeretanyagok növekedésével, az igényekkel összhangban, bővítjük a védelemtudomány tárgykörét, bizonyítva, hogy *a hadtudomány az egész, a magyar és az egyetemes tudomány része.* Egyetérthetünk azokkal a megállapításokkal, hogy szükség van a tudományágak, tudományterületek közötti együttműködésre és a minél szélesebb összefogásra.

Nagy László

Az előzőekben elhangzottak is megerősítik azt a benyomást bennünk, hogy *a hadtudománynak integráló funkciót kell betöltenie,* s ezen belül természetesen a Társaságnak is.

Egy dologra szeretnék ezzel kapcsolatban kitérni. Kb. egy éve hosszú-hosszú kínlódás és szünet után megalakult az a szakosztályunk, amely a katonaorvosokat tömöríti a soraiba. Ez a katona-egészségügyi szakosztály, amelynek megalakulása hosszú ideig egy fájdalmas űrt pótolt, mert a katonaorvosok nem integrálódtak, nem kellően vettek részt a hadtudomány művelésében. Élve az alkalommal ezt a fórumot használom ki arra, hogy Svéd tábornok úrnak is sugalmazzam azt a gondolatot, hogy szívesen felvesszük akár az intézményesített kapcsolatot is a kutatóhellyel, nem mintha bele akarnánk kontárkodni a katona-egészségügyi kutatásokba, hisz nincs is meg ehhez a szakértelmünk, de talán *a szervezeti keretek egyeztetése hasznos hozzájárulása lehetne mind a két oldalról ennek a fórumnak, ennek a kutatóhelynek a működtetéséhez.*

Solymosi József

Engedjék meg, hogy én is megerősítsem – amit az előadók, előadások hangsúlyoztak –, hogy *minden szakterületünk,* a hadtudomány, a katonai műszaki tudományok, a védelem-gazdaságtan, a védelmi egészségtudomány, *integráló, befogadó interdiszciplináris, mondhatni multi-diszciplináris tudományág.* Erősítsen bennünket az a tudat, hogy a mai tudományos kutatások eredményei, tulajdonképpen a periférián, a tudományok határterületein jelennek meg. Ott lehet új eredményeket produkálni. Van tehát lehetőségünk a fejlődésre. Mondom ezt akkor is, amikor cáfolni igyekszem jó értelemben, pozitív értelemben a PhD-ből várható nagydoktorokat. Én magam is részese voltam egy ilyen folyamatnak 1984-től 10 év után, 1994-ben Ungvár tábornok úrral lettünk ketten utolsó nagydoktorok – a szakadás előtt. A szakadást pedig úgy lehet felfogni – most már történelmi távlatból, bár én nem vagyok történész, csak 67 éve élek itt ebben az országban –, hogy a '90-es évek közepén a hadtudomány szemérmessé, szemlesütővé, mintegy szégyenlőssé kellett hogy váljon – így éltük át. Ha a szellemet a „palackba" szorítják és eljön az idő „kiszabadul", akkor a szabályozástechnikából visszaemlékezve, az egységnyi ugrásra az adott rendszer kimenőjele az bizony egy ingadozás után áll be. S most ez történik, *felfutó ágban vagyunk, vannak kihívások ahol tudunk új kutatási eredményeket produkálni.* Tessék megnézni az egyetemi tanáraink számát. Hosszú ideig zárva volt a „palack". Most kinyitották a „palackot", s az utóbbi két évben – nem is tudom a számát megmondani – talán öt vagy hat új egyetemi tanárunk nyert kinevezést. Ugyanezt prognosztizálom a jövőre is. Most is vannak közöttünk jelöltek.

Ami a publikációkat illeti azonos nyelven beszélünk, csak más magyar nyelven. Én ugyanazt mondtam, hogy nem kívánok a névadónk hibájába esni, aki azért nem lehetett akadémikus, mert latinul publikált. Nem! Nem azt kértem, hogy minden magyar nyelvű publikációnak legyen egy angol nyelvű rövid kivonata, amire a kereső programokkal rátalálhatnak. Tehát a magyar hadtudományi szaknyelv ápolását igenis, magam is jó szívvel támogatom. A másik oldalról: a publikációknál kell a magyar szaknyelv, hogy kijussunk a nemzetközi színtérre, kell idegen nyelven,

elsősorban angolul publikálni, s főleg megtalálni a hozzánk hasonló kutatói műhelyeket és szorosabb kapcsolatot kiépíteni velük, ahogyan azt a védelem-egészségtudomány teszi.

Hullám István

Egy mondattal szeretnék reflektálni Solymosi professzor úr hozzászólására. Némi csapatorvosi és rendvédelmi orvosi múlttal rendelkezem és ennek jegyében szeretném hozzátenni: *nagyon jó, hogy „kinyitja az ajtaját" a ZMNE a rendvédelmi szervek orvosai és orvostudományi tevékenységek kutatása előtt,* hiszen nagyon sok olyan tevékenység van a rendvédelmi szerveknél, amelyek a katonaorvosi tudományok elődjei által megszerzett tudásból táplálkoztak. Rengeteg speciális feladatot hajtanak végre egy katasztrófavédelmi helyzetben, hiszen a kárelhárítás kísértetiesen hasonlít egy harctérre, legfeljebb nem lőnek, bár robbanás történhet. Említeném a speciális tűzoltókat is, vagy akár más olyan rendvédelmi területeket, ahol nagyon komoly szaktudás szükséges és ahol az orvos és a pszichológiai kiválasztás szakértői rendszere, meg a tudományos megalapozottság kidolgozottsága legalább olyan fontos, mint természetesen a Magyar Honvédség különböző missziós feladatokra kiküldött katonáinak, munkatársainak kiválasztásánál.

Ványa László

Nagyon egyetértek azokkal a nézetekkel, amelyek egyrészt Solymosi professzor úr, illetve a rektor úr is említett. Szeretnék utalni egy nagyon súlyos tapasztalatára a Magyar Honvédségnek. *Az elektronikai hadviselési képességeket az átalakítás kezdetén „leírták",* mondván majd a NATO-ban, más országok, más kötelékek megoldják. Ezt valahol egyszer egy nemzetközi gyakorlat keretében lengyel kötelékkel, lengyel képességekkel, lengyel berendezésekkel és erőkkel demonstrálták is, de azóta a saját problémáinkon, a saját missziós feladatainkon keresztül megtapasztalhattuk, hogy *ezekre igenis szükség van.* Nem akarom itt sorolni a rádió-távirányítású bombák elleni zavaró feladat végrehajtását. Néhány évvel ezelőtt egy terrorizmus kérdéseiről rendezett konferencián tartott előadásomban hangsúlyoztam, hogy a rádió-távirányítású robbanóeszközök problematikája, nem aknaszedő, műszaki, tűzszerész feladat csupán, hanem ennek egy nagy része rádiófelderítő, egy nagy része pedig elektronikai hadviselési feladat. Azóta ezt az élet igazolta. A probléma azonban továbbra sincs megoldva. Ebben a katonai felsőoktatási intézetben van az a néhány ember, aki próbálja életben tartani a technikát, megőrizve az egyetlen nekünk jutott kis szakkabinetet. Ezt nem azért tesszük, mert mi a munkahelyünkhöz, az íróasztalunkhoz ragaszkodunk, hanem egyszerűen azért, mert úgy érezzük, hogy *erre „véresen" komolyan szükség van.* A második körös GRIPEN tárgyalásokban az elektronikai hadviselési képességek és berendezések megvásárlása igazolta, hogy mi a különbség egy „díszrepülő" és egy bevethető harci-repülő között, amelynek nagy része az elektronikai hadviselési képességekben mutatkozik meg. A szárazföldi kötelékek azonban e téren nem érik el a kívánt és a szükséges szintet. Tudom ennek rengeteg gazdasági, pénzügyi, létszámbeli és egyéb oka van, ám a mi kötelességünk, hogy *ezeket a szakismerete-*

ket, ezeken keresztül azokat a képességeket megőrizzük és fenntartsuk, s próbáljuk megakadályozni ezek elfelejtését vagy a különböző érdekekből való kiszorítását.

Szóesett a *hálózati hadviselésről, az információs terrorizmus fegyvertáráról,* ami valahol az elektronikai hadviselés, vagy a hadviselés elektronikai vonalán a cyber-térben folyó hadviselés felé tendál. Itt van a szerepe azoknak az informatikusoknak, azoknak az elektronikai hadviselési szakembereknek, akik ezt a területet művelik tovább. Ha az egyetemi hallgatót információs műveleti tárggyal kell „gyötörnünk", akkor ennek ez az oka. Mindenkinek látni kell tehát, hogy nincs béke, mert az asztalunkon ott dúl a háború. Tessék visszagondolni az orosz–észt háborúra, amely NATO-körökben is, akár az 5. cikkely szerint is értelmezhető lett volna, csak még ennek nem volt meg a történelmi pillanata, vagy hagyománya, de az orosz–grúz konfliktus is nagyon komoly informatikai, technológiai és információs hadviselési konklúziók levonására kényszeríti a világot. Még eltelik egy-két év, amíg nagyon komolyan kezdjük majd venni, néhány nagy katasztrófa talán még azért addig bekövetkezik. *Kovács László* kollegám az idén, az egyetem honlapján és az országos médiában is elég nagy visszhangot kapott konferencián *digitális Mohácsról beszélt.* Az érintett tanszékek, az itt dolgozó szakemberek ezen a területen próbálják azokat a ma valóban korszerű ismereteket ébren tartani, illetve bevinni a köztudatba. Valahol arról volt szó, hogy mi nem legyőzni akarjuk a korábbiakat, hanem megvárni míg kihalnak. Közölnöm kell, hogy mi *nem érünk rá megvárni míg kihalnak, hanem nekünk bizony ezzel a tudománnyal most le kell győzni azt, aki ezt nem érti meg.*

Bejelenthetem, hogy az Informatikai és Hírközlési Intézet kezelésében több külső együttműködő segítségével, *egy információ biztonsági szakkabinet jön létre.* Magyarul: egy olyan belső, zártcélú hálózat, amelyen ezeket a támadásokat, védelmi módszereket, hálózati incidenseket és egyebeket a hallgatóink ott a tetthelyen fogják gyakorolni és ennek az elhárítására fel lehet őket készíteni. Gondolom ennek nem túl sok hazai és egyéb megvalósítási műhelyeit tudnánk itt most felsorolni. Tehát igyekszünk lépést tartani, s újra aláhúzom, hogy nem érünk rá megvárni míg az előttünk lévő kihalnak, hanem nekünk meg kell vívnunk a napi harcunkat.

Szabóné Szalánczi Erika

Két momentumot szeretnék megemlíteni. A konferencia egyik szervezőjeként, Ványa alezredes úrhoz csatlakozva –, én is szerettem volna a konferencia időtartamát növelve, *az információ-biztonságot is idehozni.* Úgy éreztem, hogy akkor lesz teljes ennek a mai programnak a keresztmetszete, de hát sajnos nem fért bele az időbe.

A másik momentum amiről szeretnék beszélni, hogy a *katonai műszaki tudományok a hadtudomány szolgáló leányai.* Sajnos ez a képzésünk csak 4 évenként ismétlődik, ami egész egyszerűen tragédia, mert hova jut az MH, ha egy-egy kurzusra csak 4 évenként van szükség. Ezt egy „agyi" rablógazdálkodásnak tartom, a tanári pálya szempontjából is. A lényeg az, hogy azt mondtam a „fiúknak", hogy most már nem szabad eltűrni, megengedni azt, hogy az összhaderőnemiek a „Viradat–2009" gyakorlatra ismételten ragasztgassák a térképeiket, s ilyen nyomda betűkkel rakják rá a felírásokat. Kérdés az, hogy a következő évben ezt ki fogja megcsinálni, hogyha nincsenek hallgatók, s ha nincs meg igazán a folyamatosság. Ványa alezredes úr emlí-

tette a különböző támogatásokat. A rádióelektronikai kar nélkülözhetetlen, ugyanígy – ahogy most divatos szóval mondják – a geoinformációs támogatás, vagy meteorológiával kiegészítve, az is szolgálja a döntési potenciál felgyorsítását, ami nélkül szóba sem állnak velünk a NATO-missziókban, sem Libanonban az UNIFILNÉL, sem Afganisztánban. Tehát úgy menjenek ki a tiszt kollegák, hogy ezekkel a tudásokkal fel legyenek vértezve.

Még egy gondolat: Pataky úr említette, hogy volt *egy szakadása az 1994-ben a megszerzett egyetemi doktori diplomáknak.* Ez után bejött az új rendszer, a PhD, s én akkor úgy döntöttem – most szerénytelenség nélkül hadd mondjam ezt ki Önök előtt –, hogy a pedagógiai és tanítási képességeim tudatában, azt mondtam, hogy a tudásomat arra áldozom, hogy mindig a maximumot próbálom a hallgatóknak átadni, mert ehhez értek a legjobban. Nem a saját magam „kvázi" tudását akartam így valóban növelni, mert nagyon nagy projekt egy PhD megszerzése. Ennek fő oka az volt, hogy megint elvonnak a honvédségtől ennyit meg ennyit, tehát ennyivel meg ennyivel csökkenteni kell, s így a tanszék jövőre már csak 6 fővel fog egzisztálni. Ezek nagyon komoly problémák. Nem tudom, hogy a jövő mit hoz, remélem, hogy inkább *optimistán tekinthetünk elébe.* Elsősorban nem a saját személyemből kiindulva, hanem a fiatal korosztály nevében mondom ezt.

Cseri Péter

Kevesen vagyunk a mai rendezvényen. Ennek oka, hogy egy időben több konferenciát szerveznek. Hiszen a rektor úr is eljött ide, megtartotta az előadását, s ment a másikra. *Jobban össze kellene hangolni a konferenciák szervezését,* mert lehet, hogy van olyan, aki mind a két konferencián szeretett volna részt venni. Hiányolom, hogy azok a hadtudománnyal foglalkozó szakemberek, akik az első konferencián itt voltak, most nem jelentek meg. Vagy legalábbis nem olyan szép számmal, mint az első alkalommal.

Nekem tudathasadásom van, hiszen műszakiként végeztem, de a hadtudománnyal is foglalkoztam, és „elvetemült" jogász lettem. Éppen ezért örülök annak, amit Nagy László elnök úr mondott, hogy a *harmadik konferencián már jogászok is részt vesznek,* hiszen mind a hadtudományban, mind a katonai műszaki tudományokban a jogászoknak, illetve a jogtudománynak is szerepe van.

A szóban forgó két tudománnyal kapcsolatosan nagyon egyszerűen fogalmaznék: *a hadtudomány az inkább elméleti, a műszaki az, amit konkrétan meg lehet fogni.* Ez egy nagyon profán, és nagyon leegyszerűsített megállapítás, de ebbe benne van az is, hogy a *kettő kapcsolata kölcsönös.* Nagyon szépen és pontosan megfogalmazták a professzor urak, hogy hogyan kapcsolódik az egyik a másikhoz, s ez mindenképpen szükséges, mert *az egyik nincs meg a másik nélkül.*

Solymosi professzor úr is és a többi előadó is szólt *a publikációval kapcsolatos kérdésekről.* A leendő fokozatosoknak vagy egyáltalán aki foglalkozik a hadtudománnyal nagyon sok gondjuk, problémájuk van azzal, hogy hol publikáljanak, hol tudnak megjelenni, interneten vagy egyéb kiadványokban, de az sem mindegy, hogy mikor. Nagyon sokszor a kiadványok akkor jók, hogyha gyorsak és kézzel foghatók. Amikor egy időben könyvtáros voltam, akkor is voltak ilyen felvetések, hogy vajon az

egyik kiszorítja-e a másikat, az Internet kiszorítja-e a nyomtatott – „Guttenberg galaxist". Én azt gondolom, hogy igenis szükség van a nyomtatott kiadványokra, s azért lesz jó, amikor erről a konferenciáról nagyon rövid időn belül megjelenik a tudósítás, a Hadtudományi Társaság honlapján, hogy lezajlott ez a konferencia és majd A Társaság fórumában a Hadtudomány 3., 4. számában a konferencia szerkesztett anyaga. Sajnálom hogy olykor ott tartunk, hogy pénz hiányára hivatkozva nem jelennek meg értékes írások. Nagyon sokan úgy vagyunk, hogy jelen pillanatban gazdasági válság van és minden egyes gazdasági válságból a tudomány vitte előre a társadalmat, nemcsak a háborúk, hanem a tudomány is.

Emlékszem volt olyan időszak, amikor nem voltak kíváncsiak az egyetemen végzett kutatások eredményeire. Erről Ványa László már beszélt, hogy igenis, az itteni kutatások, amit esetleg egy ideig elnyomnak, később megjelennek. Egy orvosi példa: milyen sokáig „bántották" az orvosokat, amikor a laboratóriumot megcsinálta az egészségügy. Gyakorlatilag az egész NATO-ban az ilyen jellegű laboratóriumokat használták. Nem véletlen, hogy még az olimpiára is kivitték.

Úgy gondolom, hogy *hasznos volt ez a tanácskozás,* sajnálom, hogy az én korosztályomból, akik már nyugdíjasok nagyon kevesen jelentek meg. Talán célszerű lett volna ha többen hallgatják meg ezeket az előadásokat, hiszen rengeteg olyan gondolat érlelődhet meg bennünk, amit a későbbi munkánk során, vagy esetleg a mindennapi életben is hasznosítani tudunk.

Még egy megjegyzést: sajnálom, hogy a Hadtudományi Társaság tagjaiból – közel 550 főből – ilyen kevesen vagyunk itt. Ez egy olyan konferencia volt, ami megérdemelte volna a nagyobb részvételt.

Ványa László

Köszönöm szépen Cseri Péter, egyáltalán nem emóció mentes hozzászólását. Nagyon sok dologban egyetértek vele. Az a bajunk, hogy mi már itt együtt egymást jól értjük, de azok akiknek ezek az intelmek szóltak, megint nincsenek itt. Egy pillanatra talán még a *publikációkra visszatérnék:* hadd mondjam azt, hogy a ZMNE azon doktoranduszát, aki azt mondja, hogy nem tud publikálni, gyorsan el kell küldeni az egyetemről. Ugyanis számtalan fórumot találhat, ha nem talál, akkor hozzám kell küldeni, és ott el fogjuk neki mondani, hogy lehet és hány helyen, magyarul, idegen nyelven, más katonai tanintézetben és egyéb helyeken publikálni. A téma vezetőjét is hozzám kell küldeni, de inkább a Solymosi professzor úrhoz, a doktoranduszt meg hozzánk.

A konferencia teljes anyaga szerkesztett formában meg fog jelenni. A jó hír ebben, hogy nemcsak kék kötött, polcra tehető, bármikor villamoson is elővehető kötetben, hanem az interneten is. A 600 ember, aki ezt a 600 példányt a kezéhez kapja, azon túl Ausztráliában még a „kenguru" is el fogja tudni olvasni, amiről szó volt. Ez a zseniális benne. Tehát publikálni márpedig lehet és kell.

Zárszó

A hozzászólások és a vita után, zárszó keretében, Svéd László az MTA Hadtudományi Bizottságának alelnöke, majd Nagy László az MHTT elnöke foglalta össze a konferencia eredményeit és tanulságait.

Svéd László

A Hadtudományi Bizottság alelnökeként engedjék meg, hogy egy rövid zárszót mondjak. Sokat gondolkodtam rajta, hogy ennyi fantasztikus, emócióktól sem mentes hozzászólás után, mit tudok én olyant mondani ami esetleg maradandó lesz, s esetleg megjegyzésre méltó. Úgy vélem, hogy mindenféleképpen *mértéktartó, a lehetőségek határait ismerő, a múltat tisztelő és a jövőbe mutató gondolatok hangzottak itt el.* Azt érzékeltem mindenki megnyilvánulásából, hogy a szavakat áthatja az érték teremtése és az érték megőrzésére való törekvés. Ez egy nagyon-nagyon fontos dolog, hisz lassan-lassan, nem tudom, hogy majd a jövő emberei hogyan gondolják, de lassan nem lesz majd aki elmondja, hogy mi mivel és hogyan és miért függ össze. Megszűntek a fegyvernemek, lassan megszűnnek a haderőnemek, és ki tudja még, hogy mi hogyan alakul. Nekem legutoljára azt mondták, hogy már nem tudok modernül gondolkodni, tehát ezért váltani szükséges, de én úgy gondolom, hogy a *tradíciók tiszteletére szükség van.* Bár a rektor úr nincs itt, de szerintem ő nagyon jól elmondta, hogy *ez az intézmény, az egyetem a csíráit kell, hogy tartalmazza mindennek.* Tehát nem szabad elfelejtenünk semmit, s akik itt ülnek azok a biztosítékok rá, mert hivatalból is *kötelességünk az értékek őrzése és tovább adása a jövő nemzedékének.* Én ezt a törekvést láttam itt a mai nap, s ez számomra maradandó élményt nyújtott, és erőt adott a további tudományos tevékenységhez, valamint ahhoz, hogy ezt a fajta szellemiséget, amelyet itt tapasztaltam tovább vigyük.

Nagy László

Mindenekelőtt megköszönöm Svéd tábornok úr zárszavát, amellyel mintegy jelképezte és megtestesítette, hogy egyik szervezője ennek a konferenciának a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága. A másik szervező a ZMNE, a harmadik pedig a Hadtudományi Társaság.

Egy kicsit ambivalens érzésekkel vonom meg a konferencia mérlegét. Egyrészt: rendkívül színvonalas, gondolatébresztő – azt is mondhatnám, előremutató – előadások sorát hallgattuk meg és gyakorlatilag annyira széles skálán mozgott a tematikák

sora, hogy a hozzászólások nem is ilyen összesített értékelést mutattak, hanem egy-egy témakörhöz tudtak csak hozzászólni. Ugyanakkor engem is nagyon zavar, hogy milyen kevesen vagyunk itt, hiszen a kezdő 30-as létszám is alig 20-ra fogyatkozott mostanára. De van egy másik vonatkozása ennek a dolognak: amikor 40-nél többen tanácskoznak egy teremben, akkor nem lehet építő vitára számítani. Akkor nemigen van visszajelzés, reagálás, visszacsatolás, mert a túl nagy létszám gyakorlatilag lehetetlenné teszi a személyre szóló reagálásokat. Ilyen értelemben van előnye is annak – ebben az esetben persze nem erre törekedtünk –, ha a jelenlévők létszáma némileg korlátozott. Persze tudom, hogy ez nem mentség arra, hogy követtünk el hibákat a propagandánk során és itt fülembe cseng egyik vezetőségi tagunk mondása, ha mi nem adjuk el magunkat, nem propagáljuk magunkat, akkor azt senki nem teszi meg helyettünk. Úgy gondolom, hogy az elhangzott előadások és a vita során megfogalmazott vélemények, eszmefuttatások nem maradnak pusztába kiáltott szavak, mert már többen elmondták előttem, nemsokára megjelenik szerkesztett, nyomdai kivitelezett formában s azzal párhuzamosan az interneten igen széles hozzáférési lehetőséggel ennek a konferenciának az anyaga, szinte a teljes keresztmetszete.

A harmadik vigasztaló mozzanat, hogy ez csak egy lépcső egy sorozatban, s a következő témakört már megjelöltük, hogy tavasszal jogi vetülettel is kívánunk foglalkozni, de azért nem feledkezhetünk el arról, hogy nagyon sok olyan átfogó téma merült fel az elmúlt konferencián, amelyet egy-egy külön rendezvényen fogunk tudni megbeszélni. Így pl. – amit többen is említettek –, hogy az informatika nem kapott kellő hangsúlyt ezen a konferencián. Valóban így van, de lesz a sorozatnak egy olyan önálló témája, amelyet úgy fogunk hívni, hogy a *„hadtudomány és az információs hadviselés”*. Majd megpróbálunk olyan összetételű társaságot asztal köré ültetni, akik érdemben tudnak ehhez a témához hozzászólni.

Tehát én azt gondolom, hogy tartalmilag egy nagyon színvonalas konferencián vagyunk túl, nem is tudnám megmondani, hogy melyik előadás nyűgözött le jobban az elhangzottak közül, mert egyik-másik témáról valóban nem tudtam előre elképzelni, hogyan fog illeszkedni a konferenciánk gondolatmenetéhez, a vonalvezetéshez. Bebizonyosodott, hogy mindenki nagyon jól értelmezte a feladatot, építően tudott hozzájárulni a konferencia eredményességéhez.

Szeretnék kitérni a konferencia egyáltalán nem látványos, de nélkülözhetetlen elemére, a szervezésre, a biztosításra és köszönetet mondani, elsősorban Szabóné Szalánczi Erikának, aki az Intéző Bizottságunk részéről felelőse volt ennek a konferenciának a technikai kivitelezésért és a kollegáknak, akik segítettek nekünk: Kissné Petró Emesének – a Titkárságvezetőnek, és annak a rendezőgárdának, akiknek köszönhetően egy látványos és a hadtudományhoz nem kevésbé kötődő tabló kiállítás volt látható.

Sajnálatos módon a rövid szünetben nem túl sok időt tudtunk erre fordítani, de név szerint szeretném megemlíteni: Koós Tamást, aki a geoinformációs szolgálat részéről, illetve Ványa László kollegánkat, aki az elektronikai és rádió-felderítő küzdelmek és harc vonatkozásában állítottak össze színvonalas tablókat.

Szeretném tájékoztatni a jelenlévőket, hogy a két nappal ezelőtti egyetemi ünnepségen – a Szenátus ülésén – a Hadtudományi Társaság részéről a Felházi Sándor kollegánk és Szabóné Szalánczi Erika kolleganőnk Tanárky-díjban részesült. Köszönjük szépen a munkátokat.

A konferencia résztvevőinek egy csoportja

Egy mondatban szeretnék kitérni arra, hogy az egyetemről több ízben is elhangzott, hogy szerencsére módja volt az egyetemnek sok vonatkozásban megőrizni azokat a csírákat, amelyek szükség esetén életre kelthetők és újra kivirágoztathatók bizonyos szakmai, fegyvernemi kultúrák eredményességét illetően, akár az elektronika, akár az orvos-egészségügy, akár bármilyen szakot nevezhetnék.

Szeretném jelezni, hogy bizonyos fokig hasonló, bár nem ennyire intézményesített, és nem ennyire látványos feladata és funkciója van a Hadtudományi Társaságnak, amely rendkívül széles skálán, a Vám- és Pénzügyőrség munkájától kezdve a katasztrófa-védelemig, nagyon széles skálán a szakosztályainak munkájában szintén segít őrizni ezeket a csírákat, s olykor hozzájárul ahhoz – akár az egyetemi tanszékek bázisán, akár más állami bázist kihasználva –, hogy szükség esetén ezek újjáéleszthetők vagy felújíthatók legyenek.

Köszönet a jelenlévőknek a türelemért, a kitartásért, az aktivitásért. Még egyszer köszönöm az előadóknak a színvonalas eszmefuttatásokat és ezzel a konferencia végét szeretném jelezni.

Lőrincz Kálmán

Geopolitikai-geostratégiai helyzetünk alakulása

Lőrincz Kálmán nyá.vezérezredes, a Magyar Honvédség volt parancsnoka Menetben/Egy katona gondolatai című hat fejezetből álló könyvében, amely nemrég jelent meg az MH. HIM gondozásában, áttekintést ad korunk aktuális biztonsági és honvédelmi kérdéseiről. Az alábbiakban némi rövidítéssel közreadjuk az I. fejezet fontosabb téziseit, amelyben a szerző hazánk geopolitikai és geostratégiai helyzetének alakulásáról fejti ki véleményét. A téma széleskörű elemzését adva fontos következtetésekre jut a honvédelemre és a hadseregre vonatkozóan.

A 20. század utolsó évtizedének fordulóján a világpolitikai színtér bipoláris szerkezetének megszűnése, a jaltai rendszer összeomlása, a világpolitikai erőterek korábbi politikai, gazdasági és katonai stabilitásának a felbomlását is jelentette. Az elmúlt évtizedben bekövetkezett alapvető változások egy szükségképpen bizonytalansággal is együtt járó politikai, gazdasági és katonai újrarendeződés kezdetének tekinthetőek.

Ma már az is egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy *az ezredfordulót követő néhány évtized is az egymásnak feszülő ellentétek, a változó térségű és intenzitású politikai, szociális és szellemi nyugtalanság időszakának ígérkezik.* (Közismert, hogy az 1990 előtti helyzetet – biztonság szempontjából – a magas kockázat és a nagyfokú stabilitás jellemezte, míg ma az alacsonyabb szintű, de sokféle kockázat és az alacsony fokú stabilitás a jellemző.) Következésképpen hazánk számára az átalakuló környezet – a lehetséges pozitív tendenciák mellett is – nem egyértelműen kedvező, gyakran instabil, kevésbé kiszámítható és kockázatokkal terhes objektív adottságot jelent. „Kegyetlen anarchikus ez a világ, ahol a nemzetközi törvényeknek, szabályoknak és megállapodásoknak nincs hatékonysága, ahol a biztonság és a szabadság védelme a katonai hatalom birtoklásától és alkalmazásától függ." Ez az idézet bármilyen ismerősnek is tűnik, nem a máról szól. Ez *Thomas Hobbes* világának ábrázolása (1651) *Leviatán* című munkájából. A jelenről *George Bush* nyilatkozott jellemzően: „Bizonyos esetekben csak az erő arányos alkalmazása véd meg bennünket az erőszak irányította, kaotikus világtól." Mai világunk a fenyegetésé, a globalizáció gyakran azonosíthatatlan, de a valódi hatalmat gyakorló névtelen erőié. Erre a fenyegetésre, úgy tűnik, nincsenek érdemi válaszaink.

Elgondolkodtató, hogy a biztonsággal és az erőszakkal kapcsolatos jellemzések hasonlóságát mennyire nem torzítja a történelmi távolság. Úgy tűnik, az emberiség történelmében nem volt – és ma sincs – olyan rend, amely biztosítékot jelentene az erőszakkal szemben. A jelen folyamatainak bizonytalansága azonban felfogható olyan lehetőségként is, amely nyitott a kreatív hatásgyakorlás, a jövő lehetséges formálása előtt. A geopolitikai-geostratégiai elemzések, a stratégia-alakítás eredményessége végül is azon múlik, hogy milyen mértékben vagyunk képesek csökkenteni a kockázatokat, keresni és megtalálni a jobb pozíciókat biztosító érdekérvényesítés útjait és módjait, időben felismerni azokat a reális történelmi alternatívákat, amelyeket a javunkra fordíthatunk.

Az új évezred elejére bekövetkezett változások olyan mértékben átrajzolták Európa és Közép-Ázsia térképét, hogy következményként a korábbit lényegesen meghaladó geopolitikai-geostratégiai felfogás van kialakulóban. A klasszikus értelemben vett geopolitika és geostratégia épülhet földrajzi, történelmi vagy ideológiai alapokra, illetve ezek valamely kombinációjára. Napjaink térszemléletére viszont jelentős hatást gyakorolhat a globalizáció és a regionalizáció. A geopolitika-geostratégia mai fogalmi rendszeréhez közvetlenül és szervesen kapcsolódik a közeljövő előrevetítése, prognosztizálása, ugyanakkor kényszerűen hatja át az átalakulás bizonytalansága, viszonylagossága. Ma még nehezen behatárolhatóan, de egyre inkább körvonalazódik a hatalmi újrafelosztás folyamán kialakuló többpólusú hatalmi struktúra és az annak megfelelő geopolitikai újrarendeződés.

A gyökeres változások együtt járnak az új típusú veszélyekkel. Ennek megfelelően az állam érdekérvényesítő törekvéseinek és a vele járó kockázatoknak együttes számbavétele, a geopolitikai célok és a geostratégiai kényszerek együttes figyelembevétele, összegzése válik szükségessé.

Az ország geopolitikai-geostratégiai helyzetében beállt változások

A geopolitikai-geostratégiai helyzetünkben bekövetkezett változásokra irányítva a figyelmet, nem kerülhetjük meg a globalizáció és a regionalizáció hatásának kockázatnövelő következményeit és térszemléleti konzekvenciáit. Egyre inkább érvényét veszti az a felfogás, amely tagadja a regionális konfliktusok lehetőségét, és hitelteleníti a területvédelem szükségességét. A globalizáció ránk gyakorolt hatását tekintve, nem lehetnek illúzióink, mert nem arról szól, amire vágyunk, amit hiszünk és amit remélünk, hanem arról, ami történik velünk. Ezért a *jövőt is csak olyan mértékben láthatjuk előre, amilyen mértékben részt vehetünk annak előkészítésében.*

Hazánk jövőbeni lehetőségeire és biztonságára – belső helyzetének alakulásával együtt – mindenekelőtt az európai helyzetben, valamint közvetlenül a térségünkben végbemenő változások gyakorolnak közvetlen hatást. Országunk kontinentális környezete, az ezredforduló *Európája azonban nem a nyugalom szigete.* Egyidejűleg jellemzi a nemzetállami fejlődés, az egységesülési törekvés, az ideológiák és eszmeáramlatok sokszínűsége, az ellentmondásokat és érdekellentéteket kifejező megosztottság, globális kényszerek és kiérleletlen elgondolások.

Ha Európát úgy értelmezzük, mint földrajzi, politikai, gazdasági és biztonsági érdek- és történelmileg kialakult értékközösséget, akkor az úgynevezett „csatlakozá-

sunk" értelmetlen, de legalábbis pontatlan. Valójában mi egy olyan új európai rendhez csatlakozunk, amelynek alakulása, formálása viták és folyamatos egyeztetések tárgya. Az egyesülési törekvések mellett Európa sokszínűsége továbbra is megőrzendő érték. Ugyanakkor *ma még nyitott kérdés, hogy az egységesítést célzó folyamatok képesek-e érvényesíteni a közös előnyöket, összehangolni az érdekeket, megőrizni és támogatni a nemzeti értékeket.* Nem az „euroszkeptikus" megközelítés a kétkedés oka, hanem annak a realitásnak a figyelembevétele, hogy az itt élő népek egymással való küzdelmeinek, nagyhatalmi megosztottságukból is eredő történelmi ellentéteinek máig ható tapasztalatai és lehetséges tanulságai ott vannak a közgondolkodásban. Erre is utal az Európai Unió (EU), amikor az új – a konvent által elfogadott – alkotmánytervezete preambulumában megfogalmazza és meggyőződését fejezi ki: „Európa népei – miközben továbbra is büszkék maradnak nemzeti identitásukra és történelmi örökségükre – túljutnak ősi megosztottságukon és egyre szorosabban együttműködve alakítják közös jövőjüket."

Az európai egyesülési folyamat napjaink egyik legfontosabb kihívása. E folyamat stratégiai távlatai túlmutatnak a következő évtizeden, ennélfogva jelentős hatással lehetnek az ország jövőbeni lehetőségeire, elkötelezettségére. Az egységes Európa kialakítására irányuló makro-geopolitikai törekvés, valamint a hazai integrációs késztetés egybeesése sajátos, gyakran ellentmondásos és kompromisszumokra kényszerítő állapot, és nem maga a megoldás, hanem csak a lehetőség. *A jaltai világrend után az új még csak most van kialakulóban.* Ha vitatott is, mégis közelebb áll a realitáshoz az a felfogás, amely szerint a NATO és az EU kelet-európai bővítése még csak a régi rend maradványainak felszámolását jelenti. Az ezredfordulón a figyelem középpontjában – az Európa egységesülését célzó folyamatokkal és törekvésekkel együtt – a közös európai biztonság és védelempolitika, az európai védelmi dimenzió áll. Az európai közösség célja – annak egymással szoros összefüggésben lévő két oldala – az európai biztonság megszilárdítása, valamint Európa világpolitikai súlyának növelése. Logikus ez a cél és törekvés, ha figyelembe vesszük, hogy a válságok, konfliktusok kezelésében mutatkozó tehetetlenség, a nemzeti érdekekre hangsúlyozott megosztottság és tanácstalanság már jó ideje figyelmeztet az egység és a szükséges képesség hiányára. Az iraki válság pedig egyértelműen bizonyította az EU strukturális gyengeségét a külpolitikában. Ezért egyre inkább hangot kap és teret nyer az a felfogás, amely szerint, ha *Európa tényező akar lenni a világ hatalmi újrafelosztásának folyamatában, akkor közös külpolitikája érdemi képviseletére, integrált katonai képességekre, sőt, kontinentális méretű hadiipari együttműködésre van szüksége.* Az EU Védelmi Ügynökség által összeállított hosszabb távú kitekintés szerint a jövő Európájának víziója – nem túl ígéretesen – a megosztottság változatlanságát tételezi fel, és nem többet, mint a világpolitikai „status-quo" megőrzését látja elérhetőnek.

Számunkra különösen figyelmeztető az EU fejlődését megjelölő alapvető kérdések tisztázatlansága és transzatlanti kapcsolatai előrelátásának a bizonytalansága. Az EU-nak a bővítéssel kapcsolatos problémáira is utalóan *Günter Verhagen* EU-biztos szerint a brüsszeli bürokrácia képtelen változtatni berögzött gondolkodásmódján, és akadályozza a modernizációt. A hataloméhes, nem választott hivatalnokok, a brüsszeli biztosoktól függetlenül, állandóan igyekeznek kiterjeszteni a jogkörüket. Bírálatában megjegyzi: „Azt hiszik, hogy minél több a jogszabály, az előírás, annál inkább európaiak vagyunk." Elgondolkodtató az a vélemény, amely szerint a brüsszeli bürokrácia

kényszeres szabályzási hatásmechanizmusa is hozzájárult az egész régióra jellemző társadalmi kiábrándulóshoz. Felerősödik az a vélemény, hogy a kormányok nem elsősorban Brüsszelnek, hanem saját nemzeteiknek tartoznak felelősséggel. A nemzeti érdekek hangsúlyozott képviseletére utal az EU alkotmánytervezetének reformszerződéssé módosulása. Bár sokak számára nem szimpatikus, mégis érdemben hangsúlyozható, hogy hibás stratégia esetén az új kihívásokra az integráció, az egységesülő Európa tagjaként és részeként is lehet téves válaszokat adni. Az *EU-hoz való csatlakozásunk történelmi jelentőségének méltatása ezért nem pótolhatja saját helyünk, szerepünk tisztázását, lehetőségeink és kockázataink következetes elemzését, a reálisan felvázolható jövőképet.*

Az EU saját hadereje megvalósításának határidejét 2003-ról 2007-re, majd 2010-re folyamatosan elhalasztja. Feltehetően még hosszú ideig viták és ellentmondások kísérik az EU katonai képességeinek kialakítását. *Lord Robertson: A NATO jövőképe 2012-ig* című előadásában felhívja a figyelmet arra, hogy nagyobb instabilitás várható az elkövetkező években, amelyeknek fő színterei a Kaukázus, Közép-Ázsia, Észak-Afrika és a Közel-Kelet. Ezek – a regionális válságokkal kísért politikai, gazdasági átalakulási folyamatok – következményei átterjednek, kihatnak Európára és Észak-Amerikára is.

A prágai csúcs döntéseivel a NATO biztosítani akarja, hogy erős és hatékony maradjon. Ugyanakkor a *NATO megítélése – jelenlegi helyzetét és jövőbeni biztonságpolitikai szerepét illetően – nem egységes, és tagországainak jövőképe sem harmonikus.* Az európai védelmi politikát ma még olyan törekvések formálják, amelyek fontosnak tartják, hogy a NATO-n belül erősödjön az európai védelmi identitás. Az EU és a NATO kapcsolatai sem tisztázottak kellően. Nem alakult ki közös biztonság- és védelempolitika. E vonatkozásban a jövőt illetően meghatározóak lehetnek a transzatlanti viszonyok és kapcsolatok az érdekegyeztetés bázisán. (Jövőbeli jelentőségének megfelelően kapott hangsúlyt a prágai csúcstalálkozón a két szervezet együttműködése.) Belátható, hogy a NATO is átalakulása folyamatát éli, és hogy új missziójának megfelelhessen, a stratégiai előrelátás fontosságát, ennek az előrelátásnak katonai képességekké alakítását és a politikai akarat szükségességét hangsúlyozza.

A szövetség jövőjét illetően vannak olyan vélemények, amelyek szerint a *NATO négy lehetséges opció közül választhat.* Választhatja eredeti funkcióját, Európa védelmét, az EU-val egyeztetett közös védelem- és biztonságpolitikára alapozottan. További lehetőség a „NATO plusz" program folytatása, amelynek révén – alapvető védelmi funkciója mellett – a tagállamok védelmét a szövetség határain kívül is biztosítja. Lehetőségként jöhet számításba az is, hogy egy globális védelmi szövetség pilléreként más, nem NATO-országok eseti részvételével bővíti képességeit. Reális alternatívaként adódik az a lehetőség is, hogy regionális szinten elosztja globális védelmi feladatait. A 2006. év végén megtartott rigai NATO-csúcs azonban – a várakozásokkal ellentétben – nem foglalkozott a NATO jövőbeni szerepmódosulásának kérdéseivel. Továbbra is vitatott a NATO új stratégiai koncepciója kialakításának időszerűsége. Van olyan nézet, amely szerint a válságok kezelésében – tekintettel azok komplex jellegére – az Európai Uniónak több lehetősége van, mint a NATO-nak. Mai tapasztalataink azonban inkább arra engednek következtetni, hogy az USA katonai beavatkozásainak következményeit (pacifikáció, stabilizáció, konszolidáció) a NATO-tagok és velük együttműködő államok lehetnek hivatottak kezelni.

Helyünk a „köztes Európában"

Az úgynevezett „köztes Európa" és a Földközi-tenger térsége folyamatosan a nagyhatalmak és a szövetségi rendszerek sajátos érdekterülete és konfliktuszónája. Mindennek természetes következményeként hazánk közvetlen környezetét, Közép-Kelet-Európát tradicionálisan az instabilitás, az egyensúlyhiány és a gyakori megosztottság jellemezte. Ebben a régióban történelmileg jellemző – sok vonatkozásban – az Európával való azonosság és a tőle való különbözőség egyidejűsége. Szinte általánosnak tekinthető az a megítélés, hogy mi amolyan „másik Európa" vagyunk. Erősíti ezt a fajta vélekedést, hogy Nyugat-Európa is jellemzően megkülönbözteti ezt a térséget önmagától. Közép-Kelet-Európa mintha egyfajta határvidék lenne a Nyugat és a Kelet között. Miközben egyik sem igazán, mégis egyszerre mind a kettő. Van olyan vélemény, hogy éppen ez a határ menti lét a közép-kelet-európai élet legősibb alapja – népek, nyelvek, kultúrák, vallások sokszínűségével a „legnagyobb sokaság a legkisebb térben".

A 18. század végétől időről időre felvetődik a kérdés, hogy a közép-kelet-európai térség éppen melyik nagyhatalom érdekszférájához tartozzon. A régió kisebb országainak nemigen marad más lehetőségük, mint a különböző méretű igazodás az éppen illetékes nagyhatalomhoz. A kisebb államok kényszerpályára sodródhatnak, ha lokális érdekeiket makro-geopolitikai törekvések (erővonalak) ellenében akarják érvényesíteni. Ugyanakkor hatékonyabban érvényesíthetik érdekeiket, ha azokat képesek – nem pusztán kiszolgálói szerepben – összehangolni a domináns geopolitikai törekvésekkel. A kisebb államoknak meg kell ismerniük a nagyhatalmak egyes földrajzi régiókra vonatkozó elképzeléseit. Csak a szűkebb régióban való gondolkodás a kisebb állam egyoldalú – érdekeit és érdekérvényesítését is szűkítő – stratégiájának a kialakulásához vezet. *Hazánk jellegzetesen olyan állam, amelynek földrajzi fekvésénél, geostratégiai helyzeténél fogva egyaránt számolnia kell a nagyhatalmi érdekek reá háruló következményeivel, valamint a térségben végbemenő és nemzeti érdekeit közvetlenül befolyásoló változásokkal.*

Magyarországnak Közép-Kelet-Európában, azon belül a Kárpát-medencében van a hatalmi viszonyokat is érintő lokális geopolitikai-geostratégiai szerepköre. Hazánk területe átfogja a medence központi körzeteit. (Rajtunk kívül Szlovákia az egyetlen szomszédos állam, mely teljes területével a Kárpát-medencében fekszik.) Magyarország a makroszintű geopolitikában mindenekelőtt fontos átvonulási és más régiókkal összeköttetést biztosító sajátos érdekterület. Földrajzi fekvése és adottságai alapján Közép-Kelet-Európa déli körzeteinek központi, úgynevezett kulcsállama. (A „kulcsállam" mint geopolitikai fogalom értelmezése napjainkban szakmai körökben is vitatott. Különösen azért, mert a geopolitikai kulcsállam klasszikus értelemben olyan állam, amely földrajzi helyzeténél fogva – egyéb adottságaival együtt – biztosítja egy földrajzilag meghatározott térség feletti ellenőrzést. Birtokbavétele és megtartása hadászati és hadműveleti szempontból döntő befolyással bírhat.) A fogalom, tartalmát illetően, természetesen módosulhat, azonban lényegét tekintve mai helyzetünkre is értelmezhető. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a magyarság történelmi és kulturális öröksége nem szorítható a jelenlegi határai közé. Történelmünk 20. századi eseményeiből pedig, ha csak a két világháborúban való részvéte-

lünkre gondolunk – három idegen megszállás, négy határmódosítás –, akkor kulcsállami helyzetünk, szerepünk is igazolhatónak tűnik.

A ma történéseit illetően nemzetközi elemzők is kiemelt jelentőséget tulajdonítanak az országnak mint regionális központnak és az ebből adódó lehetőségek kihasználásának. Már az ezredfordulón számos multinacionális cég innen irányítja a térségben folytatott üzleti tevékenységét. A Közép-Kelet-Európában nemzetközi centrumot fenntartó multinacionális cégek több mint 40%-a Budapestre telepíti központját. Magyarország szerepe az európai folyamatokban kis területi méretei ellenére sem jelentéktelen. E folyamatok menetét a regionális térben érdemben befolyásolhatja. *Donald Blinken* – 1994 és 1998 között az USA magyarországi nagykövete – is hangsúlyozta: „Az olyan kis országok is, mint Magyarország, fontos szerepet játszhatnak eszményeink és politikánk támogatásában, ha kedvező földrajzi helyzetük párosul demokratikus intézményeik és törekvéseik erejével."

Az elmúlt évtizedben végbement változások következményeként az ország környezete gyökeresen átalakult. A hazánkkal közvetlenül határos, mintegy százmilliós lélekszámú hét ország közül mindössze kettő, Ukrajna és Románia nagyobb területileg. Az ezredfordulót követő években ismét módosult stratégiai helyzetünk. Hét új taggal bővült a NATO 2004-től. Szlovénia és Szlovákia mellett három balti ország, Észtország, Lettország, Litvánia, valamint két – további stratégiai előnyöket kínáló – ország, Románia és Bulgária is meghívást kapott a NATO 2002. november 20-i prágai csúcstalálkozóján.

Geopolitikai helyzetünk felértékelődhet, különös tekintettel a szomszédos térségekkel kapcsolatos tradicionális ismereteinkre és tapasztalatainkra. Geostratégiai helyzetünk pedig nem hasonlítható össze, és sok tekintetben eltér a térség más államainak helyzetétől. *A magyar biztonság- és védelempolitika ma kizárólag szövetségesi keretekben értelmeződik.* A jövőt illetően azonban növekvő jelentőséggel bírhatnak a Kárpát-medence gazdaság- és biztonságpolitikája összehangolására irányuló törekvések. Ezzel indokolható leginkább a stratégiaváltás, a kényszerek és kockázatok, valamint a lehetőségek alapos számbavétele, esetleges újraértelmezésének szükségessége. Ez a felfogás ma igen vitatott, nem kevesen éppen ellenkező véleményeket hangoztatnak és másként ítélik meg geopolitikai-geostratégiai helyzetünk legfontosabb jellemzőit.

Napjainkban Európában egyidejűleg többféle – főként a nemzeti érdekek által hangsúlyozott – *geopolitikai orientációt, irányultságot ismerhetünk.* Hazánk helyére, helyzetének jelenlegi és jövőbeni alakulására is vonatkoztathatóan az európai stratégiai gondolkodás leginkább három geopolitikai irányultságot tekint meghatározónak.

Az egyik a geopolitikai törekvések nyugati, transzatlanti iránya. Kifejezi és tartalmát illetően összegzi: az európai integráció erősítését és fejlesztését, Európa politikai, gazdasági és védelmi képességeinek, cselekvőképességének fokozását, valamint a transzatlanti kapcsolatok fenntartását, az Amerikai Egyesült Államokkal való együttműködés jövőbeni alakítását.

A másik, a Kelet-Európa felé mutató transzkontinentális irány, amely – főbb tartalmi elemeire figyelemmel – kifejezi az Európa egységesítésére, az integráció bővítésére, továbbá Közép-Kelet-Európa, valamint Kelet-Európa stabilizálására irányuló törekvéseket, beleértve az Oroszországgal és a kelet-európai FÁK-országokkal való újszerű kapcsolatok kialakítását és fejlesztését.

A harmadik irány a tágabb értelemben vett mediterrán térségre orientál, hangsúlyozva a földközi-tengeri térség jelentőségét, kifejezve a Balkán, az észak-afrikai államok és a Közel-Kelettel kapcsolatos európai érintettséget és érdekeltséget.

A vázolt szemléletmód nem az egyedüli vagy az egyetlen lehetséges. Egy számunkra fontos körülményre azonban felhívhatja a figyelmet. Arra, hogy – ha változó hangsúlyokkal, eltérő mértékben és további ellentmondásoktól sem mentesen, de – *az ország érdekei és törekvései érdekérvényesítésének lehetőségei szervesen kapcsolhatók Európa meghatározó geopolitikai vonulataihoz.*

Keresve helyünket, érdekérvényesítésünk lehetőségeit, lokális érdekek, regionális konfliktusok és globális hatalmi törekvések változó hatásaival és következményeivel számolhatunk. Hiába minden jó szándék, döntés, akarat, törekvés, a körülmények megváltoztatják, akadályozzák. Mintha nem lennének felismerhetőek, elemezhetőek, és úgy hatnának, mint derült égből a villámcsapás. Pedig minden esemény, jelenség, folyamat, döntés és következmény valamilyen körülmények között történik.

A katonai gondolkodás a körülményeket valóságnak tekinti, realitásként kezeli, és figyelembevételét, lehetséges befolyásának, hatásának elemzését kötelezőnek tartja. Ennek megfelelően *vázolhatóak* – néhány főbb vonatkozásban – *azok a körülmények, amelyek között hazánk geostratégiai helyzete módosul és újrafogalmazódik.* Jelentős körülményként értékelhető, hogy egy magasabban strukturált Európa van kialakulóban, olyan euro-atlanti biztonsági rendszerrel, amelyben központi helyet foglal el a NATO. Ugyanakkor a különböző nemzetek érdekeiknek megfelelően eltérően értelmezik a biztonságpolitika egyes kérdéseit, és eltérően látják annak cél- és eszközrendszerét is. Felismert körülmény, hogy a kockázati tényezők globális és regionális szinten egyidejűen és egymással kölcsönhatásban jelentkeznek. Az ezekre való érdemi reagálás pedig feltételezi a nemzetközi együttműködés fokozását. A veszélyforrások összegződése, egyidejűsége és eszkalációs jellege magában hordja a katonai veszélyeztetés kialakulását. *Lehet mást és másként kommunikálni, de a háborúkkal, a fegyveres konfliktusokkal realitásként kell számolni,* miközben alig láthatóak át, és csak nehezen, nagy vonalakban prognosztizálhatóak a háborúk következményei.

A politikai, gazdasági és társadalmi megújulás a dezintegrációval, az érdekek különbözőségének hangsúlyozásával bontakozik ki. E folyamatok kölcsönhatása határozza meg az átalakulás ellenőrzött, békés vagy konfliktusoktól terhes alakulását. Azt a körülményt sem lehet figyelmen kívül hagyni, amely a nemzetközi jogi normák instabilitásával függ össze. Az államok területi integritása, a határok sérthetetlensége, a belügyekbe való be nem avatkozás és az önrendelkezés tiszteletben tartásának elvei – sok tekintetben – vitatottan, kétségeket ébresztve érvényesülnek. Tapasztalatokon alapul az a vélemény, hogy ha az erőszak nem jogkövető, akkor a jog legitimálja az erőszakot. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a mai nemzetközi politika az erő, az alkalmazkodás és az érdekérvényesítés szférája. *Napjaink realitása a globális geopolitikai átrendeződés, stratégiai irányváltásokkal.*

A 90-es években úgy tűnt, hogy egy erősödő védelmi orientáció eredményeként a súlypont áthelyeződik egy olyan stratégiára, amelynek célja a lehetséges ellenfél visszatartása a fegyveres erők alkalmazásától, és a védelem újszerű követelménye, missziója a háborút elkerülő konfliktuskezelés. Az ezredfordulóra azonban egyre

inkább előtérbe került – kezdetben biztonságpolitikai, nemzetközi jogi és szakmai vitákkal övezve, de ma már legitimálva – az úgynevezett *aszimmetrikus és transznacionális veszélyekre való reagálás, a megelőző hadviselés stratégiája.* Ez a körülmény azért fontos, mert napjainkban az úgynevezett „permanens hadviselésnek" inkább politikai (főként belpolitikai) haszna van, mint valóságos eredményei, de távlatosabb stratégiákat feltételez. A válságkezelő folyamatok továbbra is elégtelenek, a hagyományos szervezetek és logikák bázisán hatékonyságuk kérdéses. E vonatkozásban veszélyt jelent a kialakult válsághelyzet túldimenzionálása, a radikális megoldásokra való törekvés éppen úgy, mint a veszélyeztetés alulkezelése. Azt gondoljuk, hogy a *társadalom fejlődésének vizsgálatára irányuló bármely kísérletnek számolnia kellene a haderő szerepével.* A háború és a béke kérdései – különösen a mi számunkra – nem lehetnek a realitásokat nélkülöző, öncélú viták témái. A biztonság a túléléssel kapcsolatos és mindmáig az erő alkalmazását szükségelteti, egyben legitimálja. Ma nálunk sokan nem ebben a felfogásban értelmezik a biztonságot, és korszerűtlennek tekintik, bírálják azokat a nézeteket, amelyek szerint minden államnak elsősorban saját magának kell gondoskodnia a túléléséről, mert senki sem teremti meg számára az ehhez szükséges biztonságot. *Mit gondoljunk erről? Esetleg Adyval vallhatjuk:*

Most alszik a magyar a magyarban
Minden nációnak van terve.
A magyar azt mondja, ha tönkrejut:
Így akartam.

Katonaföldrajzi sajátosságaink

A Magyar Köztársaság földrajzi geostratégiai helyzete miatt is fokozottan érzékeny a külső – különösen a szomszédos térségek esetleges instabilitásából eredő – *hatásokra.* Az ország területe Európa egyik jól elkülöníthető tájának, a Kárpátok, az Alpok és a Dinári-hegység övezte Kárpát-medencének meghatározó központi részét foglalja el. Ezt a területet katonaföldrajzi szempontból jellemzi a kis mélység és környezete felé az átmeneti területiség.

Az ország határai zömében nyitottak és a határ vonala – a terület méretéhez képest – hosszú (2231 km), bármely irányból könnyen sebezhető. Védőképességünkre jelentős hatással van, hogy területünk függőleges tagoltsága igen gyenge, az ország területének 68%-a (mintegy 63 000 km^2) alföldi jellegű. Igen nagy mértékű a lakosság koncentrációja, amelyre a legjellemzőbb példa a főváros. Budapesten, az ország területének 0,6%-án él a népesség több mint 20%-a. Megyeszékhelyeink 84%-a, városaink (2003-ban 256) 60%-a 50 km-en belül, 35%-a pedig 25 km-en belül helyezkedik el a határtól. A főbb közlekedési irányok az urbanizációhoz kötődnek és zömében egybeesnek a lehetséges támadási irányokkal.

Katonaföldrajzi helyzetünk alapján is könnyen belátható a sérülékenység, a védelem bonyolultsága, diktálva az aktív védelem, az erős tűz- és mobil csapásmérő képesség iránti igényt. *Nem vélelmezzük azt a tradicionalista felfogást, hogy a biztonság a katonai erővel van kizárólagos összefüggésben, de a katonai biztonságot a saját helyünknek és szerepünknek megfelelően kellene értelmeznünk.* A védelmi felülvizsgálat miközben való-

színűsíti, hogy „a Magyar Köztársaságot az elkövetkezendő évtizedben hagyományos katonai eszközökkel végrehajtott agresszió nem fenyegeti", olyan „hatékony haderő kialakítását célozta meg, amely egyszerre képes ellátni a hagyományos típusú területvédelmet, és választ adni a XXI. század biztonságpolitikai kihívásaira". *Az idézett valószínűsített évtized igen merész, némileg illuzórikus előrelátás, és nem tudott, hogy feltételezés vagy következtetés.* A területvédelemmel kapcsolatos felfogás pedig azóta lényegesen megváltozott. A változás lényege, hogy az expedíciós jellegű nemzetközi szerepvállalást a honvédelem rangjára emelte, és az ennek megfelelő képességek és haderőstruktúra megteremtését célozza. *Csak abban bízhatunk, hogy katonai biztonságunk a jósoltak szerint alakul.* A katonai biztonság azonban nem bizalmi kérdés. Lehet, hogy nem indokoltan, de felvetődik a kérdés: csak olyan katonai képességek fenntartása kívánatos, amely nem nélkülözheti a „nagyok" segítő közreműködését? Úgy tűnik, régen elvesztette aktualitását Kossuth Lajosnak a honvédelemmel kapcsolatos beszédében elhangzott figyelmeztetése: „Mert minden szövetségesi érintkezések mellett is élni nem fog azon nemzet, kit nem saját életereje tart fel, hanem csak másoknak gyámolítása."

Megfontolásra érdemes gondolatok

Hazánk geostratégiai helyzetével kapcsolatban néhány megfontolásra is érdemes gondolat – feltételezés vagy következtetés – vázolható. Napjainkban ezek a gondolatok igen vitatottak és a különböző szakmai műhelyek a változatokkal kapcsolatban messze nem egységesen foglalnak állást.

Az európai integrációs folyamatok alakulása azt mutatja, hogy a jövőt illetően *egyes országok inkább saját érdekeiket helyezik előtérbe, mint az integrációban elfoglalt helyüket. Kissinger* is utalt arra: „Egy jól működő nemzetközi rendszernek mindig kell hagynia elegendő teret az eltérő nemzeti érdekek számára. S bár meg kell próbálnia azokat közös nevezőre hozni, soha nem indulhat ki egyszerűen a hiányukból." Vannak, és a jövőben is lesznek, olyan területek, ahol a nemzeti önérdek a szorosabb együttműködést kívánja, más területeken viszont nem. Ennek *megfelelően a tagság és azzal járó alkalmazkodási kényszer sem indokolhatja az önálló gondolkodás és a saját problémamegoldás feleslegességét.* Továbbra is realitása lehet annak az ismert felfogásnak, amely szerint valamely állam annyit érhet el politikai-gazdasági eszközökkel és diplomáciai úton, amennyit erővel is képes alátámasztani érdekei képviseletében és védelmében. Hasonlóan érvel *F. Fukuyama* a jövőre vonatkozóan: „Az államépítés művészete a nemzeti hatalom kulcsfontosságú alkotóeleme lesz éppúgy, mint a világrend fenntartását célzó hagyományos katonai erő bevetésének képessége." Napjaink átalakuló és erőszakra hangolt világában ismét megfontolandó az a történelmi tapasztalat, hogy *aki másra bízza a biztonságát, függő helyzetbe kerül és méltatlan megalkuvásra kényszerül.* Ennek megfelelően az államok maguk alakítják ki nemzeti stratégiáikat. Maguk döntik el, hogyan feleljenek meg a közös biztonsági igényeknek, milyen módon elégíthetik ki védelmi szükségleteiket és érvényesíthetik az érdekeiket. *A nemzetek tehát meghatározva helyüket, szerepüket, céljaikat és érdekeiket, újradefiniálják magukat. Mi miért nem?*

Talán nem véletlen, hogy milyen gyakran emlegetett fogalom a biztonság. Sokszor és sokan használják érvként, magyarázatként, megnyugtatásként. Védelmi

képességeinkkel kapcsolatos kétségek esetén különösen a kollektív biztonság hangoztatása a gyakori. A Népszövetséggel kapcsolatban, 1937-ben *Winston Churchill* kétségét fejezte ki: „Mi a nevetséges a kollektív biztonságban? Az egyetlen nevetséges dolog vele kapcsolatban az, hogy még nincs meg!" A történelem őt igazolta, valóban nem volt meg. Ma megvan? Sokféle válasz lehetséges erre a kérdésre. A hiba az, ha a kollektív biztonság megteremtésébe, létrehozhatóságába vetett hitet, véleményt ténynek tekintjük.

Vonatkozó alapelveink a biztonság fogalomkörét átfogóan értelmezik. Ugyanakkor a biztonság általános értelemben hazánknak más országokhoz való konkrét helyzetét, állapotát, viszonyát és érdekeit fejezi ki. Katonai-védelmi szempontból pedig a biztonság dinamikus egyensúly az államot fenyegető veszélyek és a megelőzésükre, elhárításukra való képesség között. Az elmúlt évtized tapasztalata, hogy nekünk ebben a bizonytalansággal terhes átmeneti időszakban a veszélyeztetéssel, a lehetséges konfliktusokkal és azok közvetlen vagy közvetett hatásaival tartósan együtt kell élni. Következésképpen a *Magyar Köztársaságnak nemzeti érdeke és felelőssége, hogy fenntartsa és fejlessze védelmi képességeit, haderejét.*

A gyorsan kialakuló vészhelyzetekben, amelyek hasonlóan gyors védelmi reagálást tesznek szükségessé, nem felelhetnek meg az alapvető haderőképességet nélkülöző erők. A csak a szövetségi érdekeknek még éppen megfelelő eseti felajánlások nem mehetnek az önvédelmi képességek rovására. A folyamatban lévő haderő-átalakítás programja szerint az úgynevezett *„specializálódás azt jelenti, hogy egy adott tagállam a saját katonai igényein felül épít ki és tart fent olyan katonai képességeket, amelyekkel hiányzó szövetségi szükségleteket elégít ki"*. Végül is a szövetségen belüli szakosodás jellegének és mértékének meghatározása során – ha ásatag konzervatív felfogásnak ítélik, akkor is – *célszerű figyelmet fordítani a szükséges haderőnemi és fegyvernemi összetételű honvédség kialakítására, a magyar katonai kultúra ápolására, a fegyvernemi értékek megőrzésére.*

A bekövetkezhető, lehetséges konfliktusokra, a jövő háborúira szerveződő haderők érthetően még nem rendelkeznek egyértelműen meghatározható hadviselési elvekkel, és az ismert hadműveleti-harcászati elvek is csak nagy vonalakban utalnak a jövőben követhető eljárási formákra és megoldási módozatokra. *Számunkra e vonatkozásban fontos lehet az úgynevezett indirekt hadászat és a direkt típusú hadművelet-harcászat szükséges és lehetséges összhangjának elvi és gyakorlati kialakítása, az erre irányuló kérdések hadtudományi tanulmányozása. Mit gondoljunk erről?*

Geostratégiai adottságaink szövetségi keretben történő kihasználása akkor és úgy célszerű, ha igazodik az ország törvényes rendjéhez, és erősítve védelmi képességeinket, a Magyar Honvédség (és a Magyar Köztársaság) számára is érdemben hasznosul. Sokan azonosulnak azzal a véleménnyel, amely azt hangsúlyozza, hogy a *mi szabadságfelfogásunkba beletartozik a nekünk leginkább megfelelő gondolkodás és cselekvés.* Nem meglepő és nem ismeretlen számunkra az, hogy gyakran kritikával, indokolatlan gyanakvással találkozunk, ha sajátosságainknak megfelelően alakítunk ki másoktól eltérő megoldásokat. Pedig tapasztalatból tudjuk, hogy idegen elvek, modellek vagy azok bármely elemének minden kritika nélküli átvétele – a honi katonai gondolkodás, a valós szükségletek és tényleges lehetőségeink mellőzésével – súlyos ellentmondásokhoz, identitászavarokhoz és állandósuló bizonytalansághoz vezet.

A 90-es éveket követően a magyar külpolitika következetesen azt szorgalmazta, hogy az európai integráció és a transzatlanti együttműködés normáit, intézményeit és forrásait szervesen kapcsolja a közép-kelet-európai átalakulás folyamatába. Ennek során az integráció felé mutató regionális politikát valósítunk meg, átfogva a térség államaival fenntartott két- és többoldalú kapcsolatokat. Ennek megfelelően a magyar biztonságpolitika regionális célja a térség stabilitásának erősítése, a konfliktusok kialakulásának megelőzése, a válságok olyan kezelése, amely megakadályozza azok eszkalációját. Erre való tekintettel beláthatóan *szükséges a szövetségi és az európai válságkezelő törekvésekkel, rendszerekkel összhangban működtethető, de a sajátosságainkat is figyelembe vevő válság- és veszélykezelési elvek és mechanizmusok kialakítása.* (Olyan kialakítása, amelynek során nem hagyhatóak figyelmen kívül hazánk közeli történelmének, politikai, stratégiai kényszerének tanulságai, valamint a térség történelmi motivációi.)

A konfliktusok, válságok nemzetközi rendezésében való részvételünk kapcsán megfontolandó, hogy *minden külső beavatkozás egy átfogó biztonságpolitikai koncepció és stratégia részeként kerüljön megvalósításra.* A közösen – még ha kényszerűen is – vállalt kötelezettségeinket teljesítve, aktivitásunk mértékét az érdekeink határozzák meg. A szövetség tagjaként pedig jelentős, hogy a közös védelem céljai és reánk háruló feladatai folyamatosan egyeztetve legyenek, mely biztosíthatja a közös védelmi erőfeszítésekhez való hozzájárulás optimalizálását. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy az integrációban is annak van tisztelete, becsülete és érdekérvényesítési lehetősége, aki tudja, hol a helye, mi a szerepe, és főként, hogy mit akar. Az országnak az a helyzete, hogy napjainkban nincs nevesítetten potenciális ellensége, nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy háborús konfliktus részévé váljon. *Fontos tehát tudni helyünket, szerepünket, azt, hogy mit érünk, mit jelentünk önmagunknak és másoknak.* Feltétlenül realitása van annak a véleménynek, amely azt hangsúlyozza, hogy az érdekeit, értékeit és céljait tudatosan képviselő és kinyilvánító Magyarország kiszámíthatóbb mind önmaga, mind környezete számára, mintha csupán alkalmazkodási kényszerei szerinti irányváltásokkal teszi önmagát és törekvéseit nehezen kiismerhetővé. Politikai, gazdasági és katonai önrendelkezésünk beszűkülhet, lehet korlátozott, de a kollektív védelemre való hivatkozás nem menthet fel senkit a vállalt és viselt felelősség alól.

A szövetségi politika egyik sajátossága az államoknak az a törekvése, hogy szövetségeseire hárítsa a terheket, és úgy manőverezzenek, hogy kimaradjanak a kockázatos eseményekből, a költséges és érdekeikkel nem összeegyeztethető folyamatokból. A szövetséghez való tartozás, a kollektív védelem elve nem jelenti azt, hogy külső veszélyeztetés esetén a szövetség reagálása automatikusan és azonnal bekövetkezik. A NATO-erők felvonulására csak a tagállamok konszenzuson alapuló döntése után számíthatunk, amely feltételezi – korlátozott ideig – az önálló védelemre való képességet. Ha pedig *érdekeinket, geopolitikai-geostratégiai helyzetünket figyelmen kívül hagyva, minden feltétel és ellenszolgáltatás nélkül veszünk részt konfliktusok megoldásában, háborús közreműködésünk tradicionális következménye olyan áldozatvállalás lehet, amelyet hazánk – gyakran mások helyett is – sokszorosan megfizet.*

* * *

A katonai gondolkodás megköveteli a folyamatok, események reális értékelését, melyet többre tart a felfelé tekintő szempontok érvényesítésénél, a változó eszmék, nézetek diktálta előítéletes indulatoknál. Ha elgondolásaink, véleményünk vitatott, az természetes, mert minden látszólagos bizonyosság csupán hipotézis, feltételezés és hiedelem mindaddig, amíg azt a gyakorlat nem igazolta. Tudjuk, hogy egyetlen koncepció sem tarthat igényt azonnal a teljes és fenntartás nélküli elismerésre. Még a gyakorlat által igazolt tudományos ismeretek is – bár lehetnek objektíve helyesek – viszonylagosak, nem teljesek, pontosíthatóak és továbbfejlesztésre szorulnak. Köztudott az is, hogy a bennünket körülvevő jelenségeket beállítottságunk, érzelmi és lelkiállapotunk szerint, eltorzítva érzékeljük, és eszerint viselkedünk. E tekintetben is megfontolásra érdemes *Thomas Mann* gondolata: „Nem az igazság valódi vagy vélt birtoklása teszi értékessé az embereket, hanem az a becsületes fáradozás, amelyet arra fordított, hogy megismerje az igazságot." Beláthatóan nem tarthatóak fenn a korábbi változások hatására eltorzult állapotok, a továbbiakat illető bizonytalanság. A jelen biztonságfelfogását sem értékelhetjük úgy, hogy hangoztatott igazságait vitathatatlannak tekintjük. Miközben eligazodást remélve keressük hazánk helyét, szerepét a változó világban, védelmére fordítva a figyelmünket, tudjuk, hogy az előttünk álló folyamatokra is sok előre nem látható tényező hat majd, melyek felismeréséhez és kezeléséhez a katonai hivatás az erőt, a stabilitást főként önmagában keresheti és találhatja meg. *Ahhoz, hogy a honvédtiszt aktív részese lehessen a honvédség arculata formálásának, mindenekelőtt önmagát kell meghatároznia, hivatásának lényegét, alapértékeit felismernie és elkötelezettsége alapján önfejlesztésének szükségességét belátnia.*

Végül, minden racionális érvelésen, elveken és megfontolásokon túl, kiemelten hangsúlyozható az az emberi és nemzeti tradíció diktálta kötelesség, amelyre *Rónay György: Tavasz elé* című verséből kiemelt idézettel is utalhatunk:

És el nem űzhet innen keserűség,
Végzet haragja, semmi hatalom.
Kemény paranccsal ideköt a hűség:
Jóban vagy rosszban, mindig szabadon,
Magunk törvényét vallva, senki másét,
S ha körülöttünk akár egy világ ég
Óvni magunkban s híven adni át
A fiainknak ezt a kis hazát.

Igen, az egységesülő Európában is egy hazánk van, amely védelemre és áldozatra érdemes. A föld, ahol élünk, ahol még élhetünk, megmaradásunk végső lehetősége. Erről kellene hogy szóljon a honvédség menete, vele és érte – a magunk törvényét vallva –, vállalva az elviselhetőt, és ha kell, az elviselhetetlent.

Márton Andrea

Finnország részvétele a békefenntartó műveletekben

Tanulmányomban Finnország részvételét szeretném bemutatni a különböző (ENSZ, NATO, EU) békefenntartó missziókban. Azért tartom fontosnak a témát, mert az ország jelenleg semleges és a NATO tagság csak lehetőségként jelenik meg a biztonság- és védelempolitikai dokumentumokban, de ettől függetlenül jelentős mértékben hozzájárul a különböző békefenntartó műveletek sikeréhez. Mivel a békefenntartás több önálló katonai és nem katonai jellegű műveletet foglal magában így csak a Finnország által felvállalt akciókat, illetve a részvételhez kapcsolódó törvényi szabályozást mutatom be.

A XX. században a nemzetközi rendszer és a nemzetközi politika számos nagyjelentőségű változáson ment keresztül. A szovjet–amerikai szembenállás a világ nagy részét ellenőrzése alatt tartotta. A hidegháborúban a fenyegetettség és a fegyverkezés oka a tömbösödés volt, megszűnésével azonban a konfliktusok száma nemhogy csökkent volna, hanem szignifikánsan nőtt. A hidegháború befejeződése után a regionális konfliktusok, válságok kezelésének lehetőségei nagymértékben kiszélesedtek. *„Ebben az időszakban vált a békefenntartás a politika úgynevezett sikerágazatává. Míg a klasszikusnak tekinthető békefenntartás általában tűzszüneti megállapodások ellenőrzését jelentette, addig az új, minőségileg magasabb szintű műveletek határozottabb beavatkozást is jelentenek, mint például a béke kikényszerítése erőszakos eszközök alkalmazásával."*[1]

Finnország biztonság- és védelempolitikájáról

Tekintsük át röviden *Finnország Biztonság- és Védelempolitikai Stratégiáját,* amelyben már megjelennek a nemzetközi szervezetekben végzett békefenntartó műveletekkel kapcsolatos alapelvek is.

A szuezi válság 1956 őszén új kihívásokkal állította szembe Finnország biztonság- és védelempolitikáját. A kihívásokat az jelentette az ország számára, hogy a válság és a magyarországi események következtében a nemzetközi feszültség erősödött, még

1 Szabó Imre: A balkáni békefenntartó műveletek áttekintése http://www.zmne.hu/tanszekek/kvt/digitgy/20012/eloadas/szaboi.html letöltés ideje: 2008-06-05 13:01

alig-alig rendelkezett tapasztalatokkal a nemzetközi szervezetekben, és az újonnan megválasztott köztársasági elnök[2] ekkor kezdte meg első hivatali idejét. Ebben a helyzetben döntött a Biztonsági Tanács úgy, hogy békefenntartó missziót küld[3] a válság övezetbe. Finnország, mint az ENSZ tagja szintén döntési helyzetbe került, hiszen új tagként kellett nyilatkoznia, csatlakozik-e a misszióhoz. Ebben a helyzetben Finnország a részvétel mellett döntött. A részvétel a nemzetközi konfliktus kezelésében egy teljesen új fejezetet nyitott a finn biztonság- és védelempolitikában. Az ENSZ által irányított békefenntartó műveletek helyet kaptak a finn biztonság- és védelempolitikai dokumentumokban, mert a missziókban[4] történő részvétel erősítette Finnország nemzetközi pozícióit.

A finn biztonság- és védelempolitikai dokumentumok mindegyike foglalkozik az új típusú konfliktusokkal, amelyek a katonai erő felhasználásával zajlanak. A dokumentumok[5] megállapítják, hogy ezek a válságok és konfliktusok etnikumok, vallási felekezetek, történelmi sérelmek, az emberi jogok, demokrácia, vagy a természeti erőforrásokért folyik.

A 2001-ben kiadott biztonság- és védelempolitikai stratégia kimondja, hogy a Hidegháború és az 1990-es években megszerzett tapasztalatokat is alkalmazni kell, valamint, hogy Finnország továbbra is részt kíván venni a válságkezelő műveletekben. Finnország a békefenntartásban szerzett tapasztalatok segítségével növeli védelmi képességeit, amelyeket további nemzetközi műveletekben szeretne hasznosítani. Természetesen eleget tesz az Európai Unióban (EU), az ENSZ-ben, és az EBESZ-ben[6] vállalt kötelezettségeinek is, és részt vesz a NATO Partnerség a békéért programban.[7]

---

2 Urho Kekkonen: a Finn Köztársasági elnök, igazi politikusi pályája 1936-ban kezdődött, amikor a finn országgyűlés tagjává választották az Agrár Párt színeiben. 1936–1937 folyamán igazságügy miniszter, 1937–1939 között belügyminiszter. 1950–1956 között négyszer is betöltötte a miniszterelnöki posztot. 1956.02.15-én köztársasági elnökké választották.

3 UNIF I.: First United Nations Emergency Force – ENSZ első rendkívüli hadereje; fennállásának ideje: 1956 novemberétől 1967 júniusáig. Főhadiszállás: Gáza. A misszió eleinte a Szuezi-csatorna közelében a Sínai-félszigeten állomásozott, majd később a tűzszüneti demarkációs vonal mentén a gázai övezetben és a Sínai-félszigeten a nemzetközi határ egyiptomi oldalán. http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unefi.htm letöltési idő: 2008-10-26

4 UNIPOM: United Nations India–Pakistan Obsevation Mission – ENSZ Indiai–Pakisztáni Megfigyelő Missziója; Fennállásának ideje: 1965 szeptemberétől 1966 májusáig. Főhadiszállás: Lahore (Pakisztán); Amritsar (India). A misszió az indiai–pakisztáni határon teljesített szolgálatot Kasmír és az Arab-tenger közötti részen. http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unipom.htm letöltési idő: 2008-10-26 17:28; UNIF II: Second United Nations Emergency Forte – ENSZ második rendkívüli hadereje. Fennállásának ideje: 1973 október–1979. júliusig. A misszió feladata ellenőrizni, hogy az egyiptomi és izraeli fél betartja az 1974.01.18 és 1975 09.04 között megkötött megállapodásokat, és az ütköző zóna felügyelete.
http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unefii.htm letöltési idő: 2008-10-26 17:45

5 Finn Biztonság- és Védelempolitikai Stratégia 2001 http://www.defmin.fi/files/1149/InEnglish.pdf letöltési idő: 2008-11-30 18:23; Finn Biztonság- és Védelempolitikai Stratégia 2004 http://www.defmin.fi/files/311/2574_2160_English_White_paper_2004_1_.pdf letöltési idő: 2008-11-30 18:25

6 EBESZ: Európai Biztonság és Együttműködési Szervezet

7 NATO Partnerség a békéért program: a kezdeményezés kertében, valamint a partnerségi tervező és felülvizsgálati eljárás során katonai tevékenységet és kezdeményezést vezettek be annak érdekében, hogy erősítsék a NATO és a partner országok kapcsolatát.

Finnország számára a válságkezelő műveletek egyszerre jelentenek katonai és polgári feladatokat. A nemzetközi műveletekben az ország a nemzeti erőforrásaira támaszkodik.

Finnország részt vehet azokban az EU, EBESZ, ENSZ vagy NATO műveletekben, amelyek ENSZ vagy EBESZ felhatalmazással jönnek létre, és amelyek rendelkezései nem ellentétesek a 2000-ben hatályba lépett a békeműveletek támogatásáról szóló törvény rendelkezéseivel. A törvény rendelkezései alapján egy időben nem több mint, 2000 békefenntartó állomásozhat külföldön. Jelenleg körülbelül a mintegy 1600 fő szolgál különböző missziókban. A Külügyminisztérium és a Védelmi Minisztérium felel a nemzetközi műveletekben való részvétel előkészítéséért, vezetéséért és felügyeletéért. A Védelmi Minisztérium felel a döntések gyakorlati kivitelezéséért.

Jövőben is rendkívül fontos feladat az ENSZ által vezetett vagy támogatott műveletekben való részvétel.

Finnország részt vesz az EU katonai válságkezelő képességeinek kialakításában, valamint felajánlja a gyors reagálású erejét az EU nemzetközi válságkezelő műveleteihez. A felajánlott erő létszáma nem több mint, 1500 katona. Finnország a gyors reagálású erejének kialakításakor figyelembe vette az EU által 1999-ben kitűzött célt, mely alapján 2003-ra felállításra kerül az EU katonai válságkezelő képessége.

Finnország a jövőben részt kíván venni a NATO által vezetett katonai válságkezelő műveletekben, valamint szorosabb együttműködésre törekszik a NATO-val különös tekintettel azokra a tervezés alatt levő műveletekre, amelyekhez csapatokat kíván felajánlani.

Finnország a megváltozott biztonsági körülmények között sem mondott le az ENSZ és az EBESZ által vezetett missziókban való részvétel lehetőségéről, illetve az Európai Unióval és a NATO-val kötött megállapodásokkal[8] új lehetőség nyílt meg a finn békefenntartás számára.

Finnország biztonság- és védelempolitikájában az európai uniós tagság is változásokat eredményezett. A változások főként az ország nemzetközi szerepvállalásában jelentkeztek. A védelempolitikai dokumentumokban megtalálhatók az EU szomszédságpolitikájának, a bel- és igazságügy fejlesztésének támogatása, illetve minden olyan politika és alapelv támogatása, amely növeli Finnország és az európai biztonságot.

Finnország részvétele a békeműveletekben

A békefenntartó műveletekben Finnország 1956 óta vesz részt. Az eddigi műveletek során körülbelül 35 000 katona szolgált külföldön.[9] A békefenntartó műveletekben történő részvételt a Finn biztonság és védelempolitikai stratégia[10] és a békefenntar-

8 Finnország 1995-ben csatlakozik az Európai Unióhoz; 2003 óta tagja a NATO PfP programjának.

9 Markku Nikila: Summary of Finland's role in international peacekeeping http://www.un.int/finland/peace.html#summary letöltési idő: 2008-09-26 15:04

10 Finn Biztonság és védelempolitikai stratégia: http://www.defmin.fi/index.phtml?l=en&s=181 letöltési idő: 2008-09-12 21:13

tásról szóló törvény[11] rendelkezései szabályozzák. A törvény III. fejezetének preambuluma a nemzetközi válság menedzsmentben való részvétel katonai és civil szabályait és elveit határozza meg.

Finnország aktívan részt vesz a válságkezelő és békefenntartó műveletekben, valamint teljesíti vállalt nemzetközi kötelezettségeit az Európai Unióban, az ENSZ-ben és EBESZ-ben és részt vesz a NATO partnerség a békéért programban. Az ország törekszik arra, hogy a különböző nemzetközi szervezetekben szerzett tapasztalatai által folyamatosan javítsa a békefenntartó képességeit. A nemzetközi tapasztalatok felhasználhatók a nemzeti védelmi erő fejlesztésében és a katasztrófa helyzetekben elrendelt készenléti helyzetek fenntartásában és kezelésében. A jelenleg az ország rendelkezésére álló erőforrások többsége, amivel részt vesz a nemzetközi műveletekben a nemzeti védelmi erőhöz tartozik.

A békefenntartásról szóló törvény, 2001-ben lépett érvénybe, amely lehetőséget teremt a finn védelmi erő tagjainak arra, hogy az ENSZ vagy EBESZ mandátumon alapuló humanitárius és békefenntartó műveletekben részt vegyenek. A törvény rendelkezései alapján a kormány terjeszti elő a javaslatot a parlamentnek, és a köztársasági elnök dönt a részvételről illetve a kontingens kivonásáról.

A Külügyminisztérium és a Védelmi Minisztérium felelősek azért, hogy a politikai akaratnak megfelelően történjen meg a békefenntartó művelet felügyelete és irányítása, míg a gyakorlati megvalósításért a finn védelmi erő a felelős.

Finnország békefenntartó műveletekben való részvételének finanszírozását felosztják a Külügy Minisztérium és a Védelmi Minisztérium között. Általában bevett gyakorlat a költségvetési tervezéskor, hogy a békefenntartó műveletekben részt vevő személyzet bérét illetve Finnország ENSZ tagsági díját a Külügy Minisztérium, míg az anyagi, a részvételi, illetve a katonai megfigyelői akciók költségeit a Védelmi Minisztérium fedezi.

Finnország a békefenntartó műveletekre egy gyors reagálású erőt tart fenn, amely két gyalogsági-, egy műszaki zászlóaljból, egy közlekedési és egy CIMIC századból áll. A finn haditengerészet szintén két hajóval szintén részt vesz a gyors reagálású erőben, azonban jelenleg a finn légi erő nem része a békefenntartásra kialakított egységnek.

Finnország részvételét békefenntartó missziókban a nemzetközi intézmények és az egyéb kezdeményezések keretei között kell vizsgálnunk. A vizsgálódás szempontjából célszerű az 1956-tól napjainkig tartó időszakot két részre osztani. Ezek alapján: 1956-tól 1988-ig és 1988-tól napjainkig terjedő időszakra.

❑ *1956 és 1988 között, a klasszikus békefenntartás kialakulásának és fejlődésének időszakában az ország igyekezett nemzetközi tapasztalatokat szerezni. A fent nevezett időszakban Finnország négy – az alábbiakban röviden ismertetett – ENSZ keretein belül létrehozott misszióban vett részt:*

11 Békefenntartásról szóló törvény: http://www.defmin.fi/index.phtml?l=en&s=186 letöltési idő: 2008-09-12 20:52

UNIF I.: *First United Nations Emergency Force* – ENSZ első rendkívüli hadereje. Fennállásának ideje: 1956 novemberétől 1967 júniusáig. Főhadiszállás: Gáza. A misszió eleinte a Szuezi-csatorna közelében a Sínai-félszigeten állomásozott, majd később a tűzszüneti demarkációs vonal mentén a gázai övezetben és a Sínai-félszigeten a nemzetközi határ egyiptomi oldalán. Mandátum: az ellenségeskedés megszűnésének biztosítása, valamint a francia, angol és izraeli katonaság egyiptomi területről való kivonásának ellenőrzése. A csapatkivonás után, az egyiptomi és izraeli erők közötti ütköző zónát felügyelte.

UNIPOM: *United Nations India* – Pakistan Obsevation Mission – ENSZ Indiai–Pakisztáni Megfigyelő Missziója. Fennállásának ideje: 1965 szeptemberétől 1966 májusáig. Főhadiszállás: Lahore (Pakisztán); Amritsar (India). A misszió az indiai–pakisztáni határon teljesített szolgálatot Kasmír és az Arab-tenger közötti részen. Mandátum: az indiai–pakisztáni tűzszünet felügyelete, az UNMOGIP által felügyelt terület kivételével, valamint a két fél katonai erőinek visszavonását az 1965.08.05-e előtt fennálló állapotnak megfelelően.

UNIF II: *Second United Nations Emergency Forte* – ENSZ második rendkívüli hadereje. Fennállásának ideje: 1973. október–1979. júliusig. A misszió feladata ellenőrizni, hogy az egyiptomi és izraeli fél betartja az 1974.01.18 és 1975 09.04 között megkötött megállapodásokat, és az ütköző zóna felügyelete.

UNOGIL: *United Nations Observation in Lebanon* – ENSZ megfigyelő csoportja Libanonban fennállása: 1958 júniusától–decemberig. A misszió célja, hogy a megakadályozza az illegális határsértéseket és a fegyverszállításokat a libanoni határon át.[12]

❑ *1988-tól napjainkig terjedő időszakban a finn békefenntartó kontingens az elmúlt húsz évben 3 afrikai, 2 közel-keleti, 4 balkáni és egy ázsiai misszióban vett részt.*

ONUMOZ: *United Nations Operation in Mosambique* – ENSZ mozambiki művelete, fennállása: 1992 decembertől – 1994 decemberig. A művelet célja, hogy segítsen betartatni a béke megállapodásban foglaltakat; ellenőrizze a tűzszünetet, a külföldi katonák visszavonását, illetve biztosítsa az országon áthaladó közlekedési folyósokat, és felügyelje a parlamenti választásokat.

UNOSOM I: *United Nations Operation in Somalia* – ENSZ első szomáliai művelete; fennállása: 1992 áprilisától – 1993 márciusáig. A művelet célja, hogy a felügyelje Mogadishuban a tűzszünetet és a segélyszállítmányok eljuttatását a városban és annak körzetében. Később a művelet mandátumát kiterjesztették a segélyszállítmányok és a humanitárius központok védelmére.

12 1)UNIF I.: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unefi.htm letöltési idő: 2008-10-26 17:18;
2) UNIPOM: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unipom.htm letöltési idő: 2008-10-26 17:28;
3) UNIF II: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unefii.htm letöltési idő: 2008-10-26 17:49
4) UNOGIL: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unogil.htm letöltési idő: 2008-10-26 19:00;

UNTAG*: *United Nations Transition Assistance Group – ENSZ átmenetet segítő csoportja; fennállása: 1989 áprilistól – 1990 március 21-ig. A feladat biztosítani Namíbia függetlenné válását szabad és tisztességes választásokon keresztül.[13]

UNIKOM:* *United Nations Iraq–Kuwait Observation Mission – ENSZ iraki–kuvaiti megfigyelő missziója. Fennállása: 1991. áprilisától 2003. október 6-ig. A misszió feladata felügyelni az iraki erők kivonását Kuvaitból, valamint felügyelni a demilitarizált zónát az iraki – kuvaiti határ mellett és ellenőrizni a határsértéseket és jelentést tenni valamennyi ellenséges incidensről.

UNIIMOG:* *United Nations Iran – Iraq Military Observer Group – ENSZ Irak–iráni katonai megfigyelő csoportja; fennállása: 1988.augusztustól – 1991.februárig. A misszió célja, hogy ellenőrizze a fegyverszünetet és a csapat kivonásokat a megszállt területekről a nemzetközileg elismert határok mögé.[14]

***UNPREDEP:* *United Nations Preventive Deployment F*orce** – ENSZ megelőző felvonuló ereje (a volt Jugoszláv Macedón Köztársaságban). Fennállása: 1995 márciustól 1999 februárig; a misszió feladat: figyelni a határ menti területek fejlődését és jelentést tenni minden eseményről, amely a volt Jugoszláv Macedón Köztársaság területi épségét veszélyezteti.

UNMIBH:* *United Nations Mission In Bosnia and Herzegovina – ENSZ Misszió Bosznia – Hercegovinában. Fennállása: 1995 decembertől – 2002 decemberig. A misszió feladata felügyelni a rendőrségi reformot, segítséget nyújtani a törvény végrehajtási szakaszában, ezen kívül humanitárius segítséget nyújtani a visszatelepülő menekülteknek, az emberi jogok betartása, és az újjáépítés elősegítése.

UNTAES:* *United Nations Transitional Authority In Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium – ENSZ Átmeneti Igazgatósága Kelet-Szlavóniában, Baranyában és Nyugat-Szerémségben, fennállása: 1996 januártól – 1998 január. A misszió feladata demilitarizálja a területet, segítséget nyújt a menekültek visszatéréséhez, felügyeli a békét és biztonságot, ideiglenes karhatalmat alapít, közfeladatokat lát el, szervezi a választásokat és elősegíti a térség békés visszatérését Horvátországba.

UNMOP:* *United Nations Mission of Observer in Prevlaka – ENSZ megfigyelő misszió a Prevlaka–félszigeten. Fennállása: 1996 februártól – 2002 decemberig. A misszió faladata felügyelni a stratégiai helyen levő félsziget demilitarizálását.[15]

---

13 *Három afrikai misszió*: **1**) ONUMOZ: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/onumoz.htm letöltési idő: 2008-10-26 18:50;
2) UNOSOM I: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unosomi.htm letöltési idő: 2008-10-26 18:53;
3) UNTAG: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/untag.htm letöltési idő: 2008-10-26 18:56;

14 H*árom közel-keleti misszió*: 1) UNIKOM: http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unikom/ letöltési idő: 2008-10-26 18:57; 2) UNIIMOG: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/uniimog.htm letöltési idő: 2008-10-26 18:59; 3) UNOGIL: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unogil.htm letöltési idő: 2008-10-26 19:00;

15 N*égy balkáni misszió*: 1) UNPREDEP: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unpredep.htm letöltési idő: 2008-10-26 18:47; 2) UNMIBH: http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unmibh/ letöltési idő: 2008-10-26 19:10; 3) UNTAES: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/untaes.htm letöltési idő: 2008-10-26 19:35; 4) UNMOP: http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unmop/ 2008-10-26 20:19

UNGOMAP: *United Nations Good Offices Mission In Afganistan and Pakistan* – ENSZ Jószolgálati Missziója Afganisztánban és Pakisztánban. Fennállása: 1988 májusától – 1990 márciusig. A misszió feladata együttműködni és felügyelni a megkötött megállapodás betartását, illetve jelentést tenni rendelkezéseinek megszegéséről. A szovjet egységek kivonása Afganisztánból és a menekültek visszatelepítésének elősegítése.[16]

2007 júliusától Finnország ENSZ által felügyelt 11 nemzetközi békefenntartó műveletben 822 katonával vesz részt. Nyugat-balkánon a KFOR műveletben 400, illetve az Althea műveletben 60 katonával képviselteti magát. Az Afganisztánban zajló ISAF műveletekben 100 katonával, míg az ENSZ felhatalmazású egyéb műveletekben (Libanon, Kasmír, Szudán, Etiópia és Eritrea stb.) 220 katonája van jelen. Természetesen az európai védelmi képességek fejlesztésében is részt vesz mintegy 160 fős katonai állományt tart készenlétben a német–holland–finn nemzetközi kötelék keretén belül, valamint az Európai Unióval együtt különleges támogatást nyújt a Szudánban zajló műveletekhez.

A civil válságkezelés mindinkább fontos szerepet játszik a nemzetközik biztonság és stabilitás megteremtésében. Finnország ezért részt vesz az ENSZ, az EU, és más nemzetközi szervezetek, mint például az EBESZ missziókban és segítséget nyújt a konfliktus sújtotta területeken a társadalom újjáépítésében, a demokratikus elvek érvényre juttatásában illetve humanitárius feladatok ellátásában. Körülbelül 60 finn szakértő vesz részt több mint húsz civil válságkezelő misszióban, vezet és felügyel missziókat, lát el szakértői feladatokat. A civil válságkezelő missziók középpontjában a Nyugat-Balkán, Afganisztán, Közép-Ázsia, valamint Közel-Kelet, Nepál és Szudán áll. A civil válságkezelő feladatok jelentős része, amelyben Finnország is részt vesz az Európai Unió vezetése alatt zajlik. Finnország 2008-ban körülbelül 40 szakértővel vett részt ezekben a műveletekben, továbbá finn szakértők rendszeresen vállalnak pozíciókat a válság övezetekbe települt EU és EBESZ irodákban. Több mint 30 választási megfigyelő vesz részt különböző EBESZ által felügyelt misszióban. Finnország jelentős összegeket költ a válságkezelő műveletekben való részvételre. A 2008-as évben 100 millió eurót tervezett költeni éves szinten a 800 békefenntartó külföldi állomásoztatására. Azonban az ország még ennél is többet 115 millió eurót költött az Afganisztánban, valamint Csádban, Koszóvóban, Boszniában, Libanonban elvégzendő feladataira.

❑ *2008 júniusában Finnország 77 országgal együttműködve, az alábbiakban röviden ismertetett 8 ENSZ által vezetett műveletben vett/vesz részt összesen 47 fővel, amiből 18 rendőr, 26 katonai megfigyelő és 3 katona.*

***UNMID*:** *United Nations Disengagement Observer Force* – Az ENSZ csapatszétválasztási megfigyelő hadereje. Fennállása:1974. júniustól – napjainkig, a misszió feladata szétválasztani az izraeli és a szír hadsereget a Golán fennsíkon. Felügyelni a demarkációs övezetet. A misszió mandátuma minden 6 hónapban meghosszabbításra kerül.

---

16 *Egy ázsiai misszió:* UNGOMAP: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/ungomap/mandate.html letöltési idő: 2008-10-26 20:46

UNMEE*: *United Nations Mission in Ethiopia an Eritrea – ENSZ Missziója Etiópiában és Eitreában. Fennállása: 2000. júliustól napjainkig; a misszió feladata felügyelni az ellenségeskedések megszűnését, az etiópiai erők átcsoportosítását, valamint ezen erők 1999.02.06 elfoglalt pozíciót, különös tekintettel azokra a helyekre, amelyek a 1998.05.06-a előtt nem tartoztak az etiópiai adminisztrációhoz. További feladata a missziónak ellenőrizni az ideiglenes biztonsági zónát és betartatni a felekkel a megállapodásban foglaltakat és segítséget nyújtani a menekültek visszatelepítéséhez.

UNMIK:* *United Nations Interim Administration Mission in Kosovo – Az ENSZ Koszóvói Missziója. Fennállása: 1999 júniusától – napjainkig. Feladata: az ENSZ történetében egyedülálló a közigazgatás irányítása és a békés élet megteremtése minden koszóvói polgár számára.

UNMIL:* *United Nations Mission in Liberia – Az ENSZ libériai missziója. Fennállása: 2003. szeptember 19-től napjainkig. A misszió feladata támogatni a tűzszüneti megállapodás betartását, elősegíteni a védelmi szektor reformját, az emberi jogok érvényesülését, valamint békés élet feltételeinek megteremtését.

UNMIN:* *United Nations Mission in Nepal – Az ENSZ nepáli missziója. Fennállása: 2007. január 27-től – 2009. január 23-ig. A misszió feladata egy speciális politikai küldetés a béke elfogadtatása.

UNMIS:* *United Nations Mission in Sudan – Az ENSZ szudáni missziója. Fennállása: 2005. március 24-től napjainkig. A misszió mandátumát 6 hónaponként meghosszabbítják. A misszió feladata: támogatni és végrehajtatni a béke megállapodást, elősegíteni a menekültek hazatérését, valamint támogatni a nemzetközi erőfeszítéseket és elősegíteni az emberi jogok érvényesülését.

UNOMIG:* *United Nations Observer Mission in Georgia – Az ENSZ Megfigyelő Missziója Grúziában. Fennállása: 1993-tól napjainkig. Feladata: a kormányerők és az Abház lázadók közötti tűzszünet betartatása.

UNTSO:* *United Nations Truce Supervision Organization – Az ENSZ Fegyverszünet ellenőrzési Szervezete. 1948-ban állították fel. Jelenlegi feladata a Közel-Keleten ellenőrizni a tűzszüneti megállapodásokat, illetve közreműködni a szervezet régióban vezetett misszióiban.[17]

Finnország jelenleg is részt vesz az afrikai válságkezelő központ (ACCORD[18]) munkájában. Az ACCORD elsődleges célja, a speciális konfliktuskezelés, a konfliktuselemzés és megelőzés a felek közötti közvetítés. 1992 óta több mint 15 000 embert készítettek fel a válságkezelő műveletekben való részvételre. Finnország jelenleg is együttműködik a szervezettel és rendszeresen támogatja a szervezet oktatási projektjeit, valamint szakértői részt vesznek a szervezet munkájában. Elsősorban a

17 8 ENSZ művelet: 1) UNMID/UNDOF: http://www.un.org/Depts/dpko/missions/undof/index.html letöltési idő: 2009-02-06 13:40; 2) UNMEE: http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unmee/ letöltési idő:2008-10-26 18:49; 3) UNMIK: http://www.unmikonline.org/intro.htm letöltési idő: 2009-02-06 13:52; 4) UNMIL: http://unmil.org/1content.asp?ccat=mandate&zdoc=1 letöltési idő: 2009-02-06 14:00; 5) UNMIN: http://www.unmin.org.np/ letöltési idő: 2009-02-06 14:06; 6) UNMIS: http://www.unmis.org/english/en-main.htm letöltési idő: 2009-02-06 14:15; 7) UNOMIG: http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unomig/ letöltési idő: 2009-02-06 14:22; 8) UNTSO: http://www.un.org/Depts/dpko/missions/untso/ letöltési idő: 2009-02-06 14:28

18 ACCORD: African Centre for the Constructive Resolution of Disputes

civil és katonai válságkezelésben, az emberi jogok kérdéseiben nyújt támogatást a szervezetnek. *A jelenlegi finn békefenntartó részvétel a fenti térképvázlat*[19] *szemlélteti.*

A 2009-es januári adatok láthatók a térképen, néhány korábban ismertetett misszió mandátuma már lejárt illetve befejeződött. Finnország részt vesz a NATO vezette katonai válságkezelő műveletekben, Afganisztánban és a Nyugat-Balkánon.

Finnország biztonság- és védelempolitikájának központi eleme továbbra is a nemzetközi válságkezelő műveletekben való részvétel. A finn részvétel olyan regionális krízishelyzetekre is kiterjed, mint például a természeti katasztrófák elhárítása. Az ország megpróbál jelenleg azokra a területekre és válságkezelő műveletekre koncentrálni, ahol a jelentős hozzáadott értéket tud felmutatni, és ahol a már megszerzett tapasztalatai a legjobban kamatoztathatók. Az egyes válságkezelő műveletekben való részvétel lehetőségét a finn vezetés mindig abból a szempontból mérlegeli, hogy miként tudja a védelmi erő fejlesztésében a legjobban felhasználni a megszerzett tapasztalatokat.

* * *

19 Forrás: http://www.finlandnato.org/public/download.aspx?ID=40179&GUID={3743DB94-DFB3-4804-82CB-AE1D6FE8D275} letöltés időpontja: 2009-02-03 10:07

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az ENSZ a béke és biztonság garantálásának alapvető intézménye. Az Alapokmány rendelkezései, kerete, szelleme lehetőséget biztosít egy átfogó konfliktuskezelés megvalósítására. Azonban a „klasszikus" békefenntartás időszakában csak egyfajta eljárási mód alakulhatott ki, melyben szerepe volt a korszak politikai, katonai szembenállásának. A konfliktusok kezelésében az államokat tekintették a főszereplőknek, míg a polgárháborúk vagy az egyéb országon belüli válságok jelentősége háttérbe szorult a hidegháborús időszak vezető államai számára. Így megállapíthatjuk, hogy a kezdeti békefenntartó tevékenység kialakult módszere egy adott konfliktus bizonyos szakaszában nem az okokat kezelte, hanem a kialakult békét vagy a nem háborús állapotot próbálta meg konzerválni. Az 1988-at követő időszakban szembesülhetett a világ azzal, hogy a békefenntartás feltételei többnyire csak kényszer és a fegyveres erő alkalmazásával alakíthatók ki.

A hidegháborús korszak lezárultával, a nagy hatalmak közötti viszony átrendeződésével úgy tűnt az ENSZ végre betöltheti a nemzetközi politikai rendszerben az őt megillető, vezető szerepet és egyre nagyobb hatást képes gyakorolni az alapokmány szellemének érvényesülésére. Az 1990-es években a problémák fokozatosan jelentek meg a világszervezet tevékenységében, ami az évtized elejét az új típusú úgynevezett második generációs békefenntartás tanuló időszakává tette. Erre az időszakra is jellemző volt, hogy a missziók egyedi jellegűek, azonban már a klasszikus békefenntartó módszerekkel nem lehetett megfelelő válaszokat adni a kihívásokra. A kialakult konfliktusok kezelése átfogó, összetett, tartós megoldásokat igényelt. Ennek megfelelően a cél már nem a kialakult helyzet konzerválása lett, hanem a válság tényleges megoldása, az aktív konfliktusrendezés, amelynek célja a béke hosszú távú fenntartása és fennmaradása, a konfliktus gyökereinek felszámolása.

Finnország XX. századi története és nemzetközi kapcsolatainak fejlődés szempontjából a klasszikus békefenntartás időszakában vállalt feladatok meghatározóak. A nagy területen elterülő, ám alacsony lélekszámmal rendelkező ország számára a hidegháborús korszakban rendkívüli segítséget jelentett egy nemzetközi szervezetben való részvétel lehetősége. A nagyhatalmi szembenállás megszűnésével és az Oroszországgal kialakított bilaterális alapokra helyezett kapcsolat mellett is kiemelt helye és szerepe maradt a Finn biztonság- és védelempolitikában az ENSZ, NATO, EU békefenntartó műveleteiben való részvétel. Ennek oka, hogy a semleges Finnország védelmi erejének fejlesztéséhez, a katonai kiképzés, felkészítés sikeréhez mindenképpen szükség van tapasztalatokra. Finnország számára a békefenntartó műveletekben való részvétel nemcsak katonai és civil válságkezelő gyakorlatot jelent, hanem segítséget nyújt a finn politikai élet szereplőinek a válságkezeléssel, békefenntartással kapcsolatos jogi, pénzügyi, szervezeti, katonai és civil keretek folyamatos fejlesztéséhez. Ma már a békefenntartásban szerzett ötven éves tapasztalatának köszönhetően, Finnország jelentős előnnyel rendelkezik számos NATO tagországgal szemben a különböző válságkezelő műveletekben résztvevő állomány felkészítésében, illetve az ország által felvállalt feladat megtervezésében és kivitelezésében. Finnország tapasztalatai, melyeket felhasznál védelmi erejének fejlesztésében lehetőséget biztosítanak számára, hogy sikeresen vegyen részt a békefenntartó műveletekben.

IRODALOMJEGYZÉK

Békefenntartásról szóló törvény: http://www.defmin.fi/index.phtml?l=en&s=186
letöltési idő: 2008-09-12 20:52

Finn Biztonság és védelempolitikai stratégia: http://www.defmin.fi/index.phtml?l=en&s=181
letöltési idő: 2008-09-12 21:13

Fischer Ferenc: A kétpólusú világ 1945–1989. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2005; 280. oldal

Gazdag Ferenc: Európai Integrációs Intézmények. Osiris, Budapest 1999, 153.oldal

Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982. Gondolat, Budapest, 1985 19. oldal

Markku Nikila: Summary of Finland's role in international peacekeeping
http://www.un.int/finland/peace.html#summary letöltési idő: 2008-09-26 15:04

Párizsi Charta lásd bővebben: http://www.osce.org/documents/mcs/1990/11/4045_en.pdf
letöltési idő: 2008-11-20 15:09

Szabó Imre: A balkáni békefenntartó műveletek áttekintése.
http://www.zmne.hu/tanszekek/kvt/digitgy/20012/eloadas/szaboi.html
letöltés ideje: 2008-06-05 13:01

Tépkép:
http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=23059&GUID=%7bF3F71992-D696-449B-A08A-5B1AE5AAAC60%7d letöltés időpontja: 2008-10-26 10:07

Tisovszky János: Az ENSZ és a békefenntartás
http://www.menszt.hu/content/download/618/2909/file/TSFINAL2.pdf
letöltési idő: 2008-11-20 15:08

www.osce.com

www.un.org

www.defmin.fi

www.formin.fi

Szabó Miklós

A hadtudományi munka a Magyar Néphadseregben az 1950-es évek második felében

A szerző az 1950-es évek második felében megjelent legfontosabb honvédelmi miniszteri, vezérkarfőnöki, hadműveleti csoportfőnöki, illetve akadémiaparancsnoki parancsok, intézkedések, utasítások, értékelések és feladatszabások alapján bemutatja azt a hatalmas erőfeszítéseket igénylő, jelentős sikereket eredményező, ugyanakkor még sok hiányosságot is mutató tevékenységet, aminek alapján a néphadseregben és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián megkezdődhetett a valóban hadtudományi munka, megalapozva ezzel a következő évtizedben beinduló hadtudományi képzést és kutatómunka lehetőségeit.

Bata István[1] vezérezredes, honvédelmi miniszter 1955. július 14-én adta ki a 002. számú utasítását „A HM központi szervek, a katonai akadémiák, a tanintézetek, az egységek és magasabbegységek tervező, ellenőrző és kiképzési munkájának megjavítása" tárgyában.[2] Ebben a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia számára – sok más mellett – meghatározta, hogy kiemelt feladatként kezelje a módszertani és a tudományos kutatómunka megjavítását, valamint a tudományos káderképzést, aminek érdekében elrendelte, hogy a tanintézet augusztus 15-ig terjessze fel hozzá a ZMKA 1955 őszétől érvényes állománytábláját, amely már tartalmazza a létrehozandó tudományos kutató alosztályt. E biztató kezdetet azonban 1956 „októberi vihara" nem engedte megfelelő ütemben szárba szökkenni!

Felső szinten legközelebb közel két év múlva került ismét napirendre ez a kérdés, amikor az akadémia 1957 március második felében megkapta az *Uszta Gyula*[3]

1 Bata István (1910–1982) vezérezredes 1953–1956-ban honvédelmi miniszter. 1956. október 24-én leváltották. Ettől kezdve 1958-ig a Szovjetunióban élt. 1959-ben megfosztották rendfokozatától. Ez évtől a Budapesti Közlekedési Vállalat dolgozója volt. Új Magyar Életrajzi Lexikon. Főszerkesztő: Markó László. Magyar Könyvklub, 2001. 496. o.

2 Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) 1955/T–Titkárság, 3/2. őrzési egység (ő. e.) (1955. 07. 14.)

3 Uszta Gyula altábornagy, miniszterhelyettes, 1956–1970 között a honvédelmi miniszter első helyettese.

vezérőrnagy, a honvédelmi miniszter I. helyettese által jóváhagyott új állománytábláját[4]. E szerint az akadémia szervezete – többek között – rendelkezett tudományos kutató osztállyal, valamint tudományos, szolgálati és szépirodalmi könyvtárral.

A *Révész Géza*[5] altábornagy, honvédelmi miniszter által 1957. október 10-én jóváhagyott új állománytábla – vizsgált témánk szempontjából – kiemelt jelentőségű pontja, hogy az egyre növekvő követelmények hatására az akadémiaparancsnok tudományos és harcászati helyettese beosztást szétválasztva, rendszeresítették akadémiaparancsnok tanulmányi és általános helyettese, illetve a hadműveleti, harcászati és tudományos helyettese munkaköröket.[6]

Az akadémia parancsnokának egy 1957. december 27-én kelt „Helyzetjelentés"[7]-éből tudható, hogy 1957. május 21-e és november 30-a között a tudományos kutatómunka terén a fő figyelmet a kiképzés biztosítására fordították. Így, pl. az Akadémiai Értesítő egyik számát a gépkocsizó lövészezred támadó harcának megszervezése és biztosítása kérdéseinek szentelték. A tudományos tanács felhívására 9 pályamunka érkezett be. Több külföldi anyagot lefordítottak, melynek 1–1 példányát elhelyezték a tudományos könyvtárban, illetve megküldték a vezérkar tudományos könyvtárának.

A magasabb színvonalú oktatás, valamint az akadémia, mint felsőfokú katonai tanintézet szervezett tudományos tevékenysége kibontakoztatásának fontos mérföldköve volt a ZMKA tudományos tanács korszerűsítése. „A hallgatók kiképzése, politikai nevelése és a tudományos kutatómunka fontosabb kérdéseinek megoldása érdekében elrendelem a ZMKA-án a tudományos tanács újjászervezését… Az Akadémia tudományos tanácsa az Akadémia irányításának magasabb tanácskozó szerve, melynek célja, hogy az Akadémia parancsnokának segítséget nyújtson a kiképzési és tudományos munka megszervezésében és végrehajtásában." – szólt az akadémiaparancsnoki intézkedés.[8] A tanácsot az akadémiaparancsnok helyettesei, a politikai osztályvezető helyettesei, a tanszékvezetők és -helyettesek, a fakultásparancsnokok, valamint a tanulmányi és a tudományos kutatóosztály vezetői alkották. (A tanács nyilvános ülésein a főelőadók és előadók is részt vehettek. Egyes ülésekre meghívhatóak voltak külső parancsnokságok és szervek képviselői is.)

A tudományos tanács feladataként határoztatott meg:

– a hallgatók kiképzésének helyzetével, feladataival, politikai nevelésével; a kiképzési és tudományos kutatómunkával kapcsolatos kérdések elbírálása, megvitatása;
– a tanulmányi tervek, a fakultások és tanszékek évi, illetve a szemeszteri beszámolók tanulmányozása;
– a tudományos káderek képzési terveinek és eredményeinek értékelése;

---

4 HL MN 1967/T–171. ő. e. (1957. március)

5 Révész Géza (1902–1977) mérnök vezérezredes, 1957–1960-ban honvédelmi miniszter.

6 HL MN 1967/T–176. ő. e. (1957. 10. 10.), valamint 181. ő. e. (1957. 10. 10.)

7 HL MN 1967/T–291. ő. e. A ZMKA PK helyzetjelentése (1957. 12. 27.)

8 HL MN 102/03. 407. ő. e. A ZMKA PK-ának 16. sz. pcs-a (1958. 01 21.)

– a tudományos-kutató munkatervek és azok végrehajtásával kapcsolatos jelentések tanulmányozása;
– az oktató-módszertani kérdések tanulmányozása, a fakultások és tanszékek tapasztalatainak általánosítása;
– az egyes tanszékek és fakultások munkájának értékelése; a munkával kapcsolatos tapasztalatok kölcsönös kicserélése a fakultások és a tanszékek között;
– a záró- és államvizsgák eredményinek értékelése;
– a hallgatók tudományos kutatómunkáival kapcsolatos kérdések megvizsgálása;
– a tudományos viták levezetése a „haditudomány" és technika fontosabb kérdéseinek területén, s végezetül
– a tanács munkatervének megvitatása.

Határozatait a tanács tagjai kétharmadának jelenléte esetén, szótöbbséggel hozza meg, amelyek az akadémiaparancsnok általi jóváhagyást követően lépnek életbe.

Témánk szempontjából úgyszintén fontos az a gondolat, amit Révész altábornagy fogalmazott meg 1958. február 12-én az akadémia hallgatóival folytatott konzultációja során, miszerint a katonai tudományos munka beindításának a hadseregben komoly fékezője, hogy a tisztikar zöménél az általános műveltség megszerzése középiskolás vonalon az egyik főkérdés.[9] Nos, talán e probléma lehetséges ellensúlyozására, *Csémi Károly*[10] ezredes, akadémiaparancsnok elrendelte a hallgatói tudományos szakkörök felállítását.[11] Ennek egyik első kézzel fogható eredményeként, pár hónap múlva Almási István százados, a vegyivédelmi szakkör tagja, egy 11 oldalas tanulmányt jelentetett meg *„A mentesítőállomás vízellátása"* címmel.[12]

1958 szeptemberében – az akadémián egyre inkább kibontakozó tudományos tevékenység eredményeként– az akadémia parancsnoka megküldette a „Honvédelem" szerkesztőségének a *Stadler János* és *Móricz Lajos*[13] alezredesek által kidolgozott, *„Az együttműködés megszervezése az összfegyvernemi hadsereg támadó hadműveleteiben"* című, 30 oldalas tanulmányt.[14]

A honvédelmi miniszter 1958. október 17-én adta ki a 0059. számú parancsát,[15] amelyben értékelte az 1957/58. kiképzési év feladatainak teljesítését, s megszabta az 1858/59. évi célokat. E szerint az akadémia – sok egyéb feladata mellett – nyújtson segítséget az egységek és magasabbegységek katonai tudományos munkája megszervezésében, valamint végzésében, továbbá határozottan lásson hozzá a tudományos kutatómunka fejlesztéséhez az akadémián.

---

9 HL MN 1963/ T–32. ő. e. (1958. 02. 20.)

10 Csémi Károly **(**1922–1992) vezérezredes. (1956–1957), a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka (1957–1961), az 5. hadsereg parancsnoka (1961–1963), vezérkari főnök, miniszterhelyettes, a honvédelmi miniszter első helyettese (1963–1973).

11 HL MN 102/03. 407. ő. e. A ZMKA PK-ának 55. sz. pcs-a (1958. 03. 08.)

12 HL MN 1958/T–13. ő. e. 01675/ZMKA (1958. 08. 01.) 456–462. fólió (f.)

13 Dr. Móricz Lajos (1923–) ezredes; a ZMKA, majd az MNVK Tudományos osztály vezetője; a hadtudomány doktora, „Zrínyi Miklós" Díjas, a ZMNE „Tiszteletbeli Doktora" (Doctor Honoris Causa)

14 HL MN 1958/T–13. ő. e. (1958. 09. 09)

15 HL MN 1958/T–25. ő. e. (1958. 10. 17.)

Csémi Károly ezredes, szintén október 17-én a 02180/ZMKA-pság (1958. 10. 11.) számon terjesztett fel a honvédelmi miniszterhez – a vezérkari főnök útján – egy 52 oldalas helyzetjelentést az 1957/58. kiképzési év végrehajtásáról.[16] E szerint: a tudományos tanács az év során – egyebek mellett – megvitatta és elfogadta *„A harcbiztosítás módja és elemei"* c. anyagot; az elmúlt évi államvizsgák, valamint diplomamunka-kidolgozások és -védések tapasztalatait; az akadémia tudományos kutatómunkája helyzetének felmérési eredményeit; a befejezett tanév hallgatói diplomamunka-kidolgozás és -védés, valamint államvizsgák eredményeit, tapasztalatait. Mindez, pozitívan befolyásolta az oktató-nevelő, valamint kidolgozói munkát, ugyanakkor keveset foglalkoztak elméleti és módszertani kérdésekkel. A tudományos kutatómunka kapcsán megalkották a Hallgatói Tudományos Szakkörök alapszabályait és nyilvántartásait; a tanszékek tanárai évi és perspektivikus munkatervét, valamint a hallgatói tudományos konferenciák anyagát. Több cikket és tanulmányt bíráltak el, több mint 100 külföldi publikációt fordítottak le mintegy 1500 oldal terjedelemben.

Úgyszintén pozitívnak ítélte azt is, hogy ebben az évben az alapfakultáson 22 hallgatói tudományos szakkör alakult meg 153 fővel, s az év folyamán 14 tudományos munkát készítettek, illetve bíráltak el. Az első hallgatói tudományos konferencián megvitatták *„Az 1919-es Tanácsköztársaság mozgósítási rendszere, hadseregszervezése"*, *„A rádiórelé-híradás néhány problémája"* és *„Az előrevetett osztagokba beosztott vegyi- és sugárfelderítő szakasz tevékenysége"* című tanulmányokat. A legproduktívabbaknak a Vegyi; a Hadtáp, valamint a Szervezési és Mozgósítási tanszékek által irányított szakkörök bizonyultak.

A tanszékek az év folyamán 27 tudományos munkát készítettek és bíráltak el. Ezekkel párhuzamosan a tanszékek 46 cikket jelentettek meg a különböző katonai és politikai folyóiratokban, amelyek témái részben az új, korszerű viszonyokra való felkészülésre fókuszáltak.

A tudományos munkával kapcsolatos elismerő nyilatkozatokat időnként „cizellálták" eltérő vélemények is. Az 1958/59. kiképzési év 1958. október 31-i ünnepélyes megnyitásán elhangzottakról készült jegyzőkönyv[17] szerint *Ugrai Ferenc*[18] vezérőrnagy, vezérkari főnök, miniszterhelyettes – aki összességében is meglehetősen kritikus hangvételű köszöntővel lepte meg a hallgatóságot – kitért arra is, hogy a kétségtelen eredmények mellett az akadémia oktatói állománya nem kereste kellő határozottsággal az újat; nem kutatta a korszerű követelményeknek megfelelő harcászati-hadműveleti elveket; nem mélyítette el eléggé a tudományos munkát; nem járult hozzá bátran és alkotóan, korszerű munkák közreadásával a Magyar Néphadsereg értékének növeléséhez. E téren, csak kezdeti lépések tapasztalhatóak. „A kívánság az, hogy a tudományos munka területén eredményeket érjünk el. Ennek két szempontból van jelentősége. Az egyik, hogy ezen keresztül az akadémián belül

16 HL MN 1959/T–77. ő. e. 0662/Hadm. Csf-ség. (1959. 02. 10.)

17 HL MN 1963/T–32. ő. e. (1958. 10. 31.)

18 Ugrai Ferenc (1922–2006) altábornagy, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke, miniszterhelyettes, a ZMNE „Pro Militum Artibus" kitüntetettje

felszámoljuk a sablonosságot, a régi megmerevedett elgondolásokat… Másrészt a kutatómunkának az elmélyítése rendkívül fontos abból a szempontból is, mert az kihatást gyakorol a csapatok életére, az ott folyó tudományos munkára is. E téren az akadémia vezetőszerepet (sic!) kell, hogy betöltsön." – hangsúlyozta. (423. f.)

Talán e kritika is hozzájárult ahhoz, hogy rövidesen Móricz Lajos alezredest nevezték ki a tudományos osztály vezetőjévé.[19] Emellett az akadémiai tevékenység színvonalának tudatos és átgondolt fejlesztéséről tanúskodik az a következő lépés is, amely a tudományos kutatómunka tervszerűségének biztosítására intézkedett.[20] E szerint az 1957/58. kiképzési évben nem volt elég tervszerű és folyamatos az akadémián folyó ez irányú tevékenység, ami gátolta és károsan befolyásolta mind a tanári, mind a hallgatói tudományos munkát. Ezen hiányosságoknak az 1958/59. évben történő kiküszöbölése érdekében Csémi ezredes *megparancsolta*:

– a tanszékek december 10-éig a tudományos kutatómunka éves terve, valamint a november 24-i tudományos tanácsülésen elhangzottak alapján dolgozzák ki a tudományos kutatómunkák elkészítésének a tervét, s azt terjesszék fel a tudományos kutatóosztály útján. A terv tartalmazza az elkészítendő munka címét, szerzőjét, terjedelmét, a vázlata tanszéki megvitatásának időpontját, valamint a kész anyag elbírálásának és a tudományos kutatóosztályra való felterjesztésének idejét;
– az alapfakultás-parancsnok – a tanszékekkel együttműködve – alakítsa újjá a hallgatói tudományos szakköröket. Ennek megtörténtét és a szakkörökbe jelentkezett hallgatók névsorát, a szakköri elnök és titkár nevét december 12-ig terjessze fel a tudományos kutatóosztály útján;
– a tanszékek december 20-áig terjesszék fel az új tanévre vonatkozóan az újjáalakult hallgatói tudományos szakkörökről készített nyilvántartásukat, amelyben rögzíteni kell a tudományos vezető nevét, a vállalt munka címét, a szerző/k/ nevét, az elkészítés és a felterjesztés határidejét;
– a tudományos kutatóosztály vezetője – a vezérkari főnök 40. számú utasítása alapján – készítsen jelentést az akadémián működő tudományos körök helyzetéről és azt december 13-ig terjessze fel az akadémia parancsnokához.

A vezérkari főnök fenti értékelésével összecseng Csémi ezredesnek az 1957/58. kiképzési évet értékelő és az 1958/59. kiképzési év feladatait megszabó 0111. számú parancsa,[21] melyben – bár részproblémaként – megemlítette, hogy nem megoldott a politikai helyettesi hallgatók tudományos munkájának kérdése. Fajsúlyosabb volt az a megállapítása, miszerint a tudományos munka még kezdeti állapotban van, a tudományos tanács keveset foglalkozik elméleti és módszertani kérdésekkel, valamint a tapasztalatok általánosításával. Ezért az 1958/59. kiképzési évre vonatkozóan az akadémia parancsnoka feladatul szabta a tudományos munka kiszélesítését, ahol az

19 Dr. Bakity Boldizsár alez. – Dr. Mátyási Antal alez.: Szervezési, hadkiegészítési és igazgatási tanszék. Akadémiai Közlemények 120/3. Az akadémia szerveinek története III/B kötet. Szárazföldi ágazat tanszékeinek története. ZMKA, 1985. 148. o.

20 HL MN 102/03. 407. ő. e. A ZMKA PK-ának 220. sz. pcs-a (1958. 12. 02.)

21 Uo. A ZMKA Pk-ának 0111. sz. parancsa (1958. 12. 12.)

alapvető kérdésköröket a 0059. számú miniszteri parancsban szereplő hadműveleti és harcászati témák képezik.

Móricz Lajos alezredes, a tudományos kutatóosztály vezetője 1958. december 30-án terjesztette fel és az akadémiaparancsnok még e napon jóvá is hagyta az 1958/59. évi tudományos kutatás munkatervét.[22] Ennek a „társadalomtudomány" fejezetében 4 tanszék 9 tansegédlete (1535–1690 oldal) és 5 tanszék 22 tanulmánya szerepelt, mintegy 1450–1720 oldal terjedelemben. Itt a társadalomtudományi tanszékek mellett „bedolgozott" a Hadtörténelem tanszék is.

A „haditudományok" fejezetben rögzítettek szerint 4 „hadműveleti-harcászati" tanszék szándékozott elkészíteni 9 tankönyvtervezetet (2930–3270 oldal) és további 8 tanszék 23 tansegédletet (4285–4850 oldal), valamint 9 tanszék 81 tanulmányt. Ebben a tervben – sok más mellett – olyan témák szerepeltek, mint *„A katonai közösségek kialakításának elvi és gyakorlati problémái"*; *„Egyetemes történelem az őskortól 1815-ig"*; *„Magyar történelem 1711-ig"*; *„Az államról szóló legújabb revizionista nézetek bírálata"*; *„A technika fejlődésének hatása a tőkés országok gazdasági és társadalmi viszonyaira"*; *„Az oktatómunka és a katonai nevelés szoros egysége"*; *„Általános harcászat"*; *„Átviteltechnika"*; *„Katonai igazgatás"*; *„Az európai országok katonaföldrajzi értékelése"*; *„Segédlet a rakétaeszközök tanulmányozásához"*; *„A gépkocsizó lövészhadosztály védelme és a védelmi harc vezetése az ellenség »Pentomic« szervezése és harceljárása esetén"*; *„A támadó hadműveletek megszervezése és végrehajtása a háború kezdeti időszakában"*; *„Hadszínterek fogalma és értékelésük módszere"*; *„A katonai ellátószolgálat története a legrégibb időszaktól a feudalizmus koráig"*; *„Hogyan hatott a haditechnika a hadművészet fejlődésére a II. világháború után?"* stb. Mint látható, ezek a témák meglehetősen szinkronban voltak az elöljárói igényekkel.

Stadler János alezredes, az akadémiaparancsnok általános helyettese 1959. április 11-én, 0689/ZMKA pság. Számon[23] terjesztette fel a vezérkari főnökhöz jelentését a tudományos kutatómunkáról. Ebben – a vezérkari főnök 1958. évi 40. számú utasítására hivatkozva – beszámolt arról, hogy az akadémia tanszékei 1959-ben 9 tankönyvtervezet, 32 tansegédlet és 103 tanulmány elkészítését vették tervbe. Ezekből a jelentés időpontjáig 29 munka és 28 cikk készült el. Ez utóbbiak közül a *Honvédelem* pályázata kapcsán 12-t javasoltak díjazni. Külön figyelemre méltónak ítélte, hogy 6 beküldött anyagot hallgatók készítettek, s ez utóbbiak közül 5 érdemelt ki elismerést. Jelentős fejlődésnek ítélte azt is, hogy 12 hallgatói tudományos szakkörben 273 tag tevékenykedik.

Fontosnak tartotta arról is beszámolni, hogy a 0059. számú miniszteri parancs szellemében hozzáláttak a csapatok tudományos munkájának segítéséhez: „Tájékoztató"-t küldtek ki a csapatok önkéntes tudományos köreinek azokról, az akadémián rendelkezésre álló munkákról, amelyek segíthetik tevékenységüket. Ezt a célt szolgálja az a gyakorlat is, hogy a tudományos tanács bizonyos üléseire meghívnak magasabbegység-parancsnokokat, valamint tudományos köreik képviselőit. Ugyancsak figyelemre méltónak ítélte azt a gyakorlatot is, hogy a fegyvernemi parancsnok-

22 HL MN 1959/T–172. ő. e. 0245/ZMKA pság. (1959. 01. 28.)

23 HL MN 1959/T – 172. ő. e. (1959. 04. 11.)

ságok felkérésére az akadémia tanárai előadásokat és segédleteket készítenek a csapatok számára.

Csémi Károly ezredes a 0737/ZMKA pság. (1959. 04. 15.) számú (talán nem túlzás: korszakos jelentőségű – Sz. M.) iratában[24] jelentett a vezérkari főnöknek *„A tudományos képzés és a tudományos fokozatok elnyerése rendszerének bevezetése a hadtudomány terén"* tárgykörben. Ebben rámutatott arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémián 1950 óta folyik tudósképzés különböző tudományágakban. Ennek alapján: „Napjainkban kialakultak már a feltételek ahhoz, hogy a hadtudomány terén is megindulhon a tudományos képzés. Tolnai Gábor, a Tudományos Minősítő Bizottság (TMB) főtitkára a f. évi március 11-én folytatott megbeszélésen szintén egyetértett abban a kérdésben, hogy a hadtudomány terén is célszerű a tudományos képzés bevezetése." (46. f.)

Ennek szempontjai között említette az előterjesztő a Magyar Néphadsereg érdekeinek és szükségleteinek figyelembevételét; a tudományos képzés – a TMB-vel egyetértésben – a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe tartozzon és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián folyjon; a Tudományos Minősítő Bizottság a hadtudományi képzést „titkosan" kezeli, nyilvános vitákat nem rendez, a vizsgákon csak a küldötteivel képviselteti magát. A Honvédelmi Minisztérium javaslata alapján végzi a tudományos minősítést és a fokozat-odaítélést; a tudományos képzésben részesülők a Magyar Néphadsereg állományában maradnak, így az anyagi kihatásai nem érintik a TMB-t. (Mint látható, széleskörű, akkor még talán indokolatlanul kiterjedt jogokat vindikáltak a HM számára. Talán abban sem tévedek, hogy ezzel a katonai felső vezetés egyes tagjainak ellenérzését, a „Katonai titkok kiszivárogtatásá"-nak fóbiáját akarták parírozni – Sz. M.).

A „Csak a címzettnek" szánt (sajnos nem fellelhető – Sz. M.) 19 oldalas melléklet tartalmazta a tudományos képzés Szervi Határozványát. Így, csak a felterjesztésben szereplő kivonatos tartalomból tudjuk, hogy egyrészt 3 éves nappali aspirantúrával, illetve levelező aspirantúrával, valamint rövidített aspirantúrával számoltak. (Ez utóbbit átmeneti megoldásnak szánták.) Úgyszintén tartalmazta a külföldön – baráti országokban – szerezhető tudományos fokozat lehetőségét is. Külön fejezetben rögzítette a „hadtudományok doktora" magasabb tudományos fokozatra vonatkozó előírásokat.

Ugrai Ferenc vezérőrnagy, vezérkari főnök 18 oldalas irányelvet[25] adott ki a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia 1959/60. kiképzési évének megszervezése témában. Mivel úgy ítélte meg – továbbra is – hogy a tanintézetben nem folyik megfelelő színvonalú tudományos kutatómunka, elrendelte: az akadémia fokozottan törekedjen arra, hogy betöltse a hadsereg tudományos központja szerepét, mozgósítsa a tanári kart a tudományos kutatómunkában való elmélyült részvételre és tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a hallgatók is mind nagyobb számban vegyenek részt ebben; támogassa a csapatok és intézetek önkéntes tudományos köreinek tevékenységét. Emellett konkrét feladatot is szabott: a tudományos kutatómunka keretében

24 HL MN 1959/T–172. ő. e. (1959. 04. 15.)
25 HL MN 1963/T–19. ő. e. (1959. 06. 06.)

dolgozzák fel és alakítsák ki: a harc megszervezésének, vezetésének, valamint törzsmunkájának, a vezetési pontok telepítésének és berendezésének új módszerét, a korszerű követelmények figyelembevételével; a légideszantok alkalmazásával, valamint az ellenség légideszantjai elhárításával kapcsolatos kérdéseket; az atomeszközök alkalmazásával összefüggő megalapozott számvetések elkészítésének módszereit; alakítsák ki a jelzőcsapatok bevonásával végrehajtott parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatok megszervezésének és levezetésének módszerét; készítsenek tansegédleteket, tankönyveket, valamint javítsák meg az Akadémiai Értesítő tudományos színvonalát.

Minden bizonnyal ez is közrejátszhatott abban, hogy az akadémia parancsnoksága a 01054. számon[26] felterjesztette az elöljáróhoz a tudományos tanács február 20-i ülésének 61 oldalas anyagát, melynek témája *„A gépkocsizó lövészhadosztály védelme megszervezésének néhány kérdése korszerű viszonyok között"* volt. Mint az anyagból kiderül, a vitában részt vett – egyebek mellett – *Hersiczki Lajos* és *Reményi Gyula* ezredes, valamint *Kálazi József*, *Oláh István* és *Imre Gábor* alezredes. Az akadémián fokozatosan kibontakozó és a vezérkarfőnöki követelmények szisztematikus kielégítésére való törekvést bizonyítja a 01343/ZMKA pság. számú irat,[27] amely a tudományos tanács június 29-i ülésének közel 100 oldalas jegyzőkönyvét terjesztette fel, melynek tárgya *„A gépkocsizó lövészhadosztály menetből végrehajtott támadásának néhány problémája"* volt.

Szűcs László ezredes, az akadémiaparancsnok hadműveleti-harcászati és tudományos helyettese a 01275/ZMKA-pság. számon,[28] július 20-án adta ki az aznapi tudományos tanácsülés anyagát *„Jelentés a tudományos kutatómunka helyzetéről. /Tervezet/"* tárgykörben. A 19 oldalas anyagot alaposan megvitatták, majd ennek megfelelően, némileg tömörített formában, mint az akadémiaparancsnok 08. számú tanulmányi parancsa[29] jelent meg, ugyancsak július 20-án. Ennek bevezetőjében megállapítást nyert, hogy a honvédelmi miniszter 001. számú direktívája és 0059. számú parancsa, illetve az akadémiaparancsnok 0111. számú parancsa alapján végzett tudományos kutatómunka az 1959/60. kiképzési év eddig eltelt időszakában már ért el eredményeket: megtették az első lépéseket a rendszeres tudományos kutatómunka továbbfejlesztésének útján. E tevékenység alapvető tartalmának tekintették a hadművelet és harcászat új kérdéseinek tanulmányozását, majd kidolgozását, különös tekintettel a háború kezdeti időszakának problémáira. Kidolgozták és a tudományos tanács kibővített ülésén megvitatták a parancsnoki munka sajátosságaival; a gépkocsizó lövészhadosztály védelmével, valamint a menetből való áttörés kérdéseivel foglalkozó tanulmányokat, amelyek a szükséges átdolgozásokat követően, már hasznosulnak az akadémiai oktatásban, illetve azokat az MN Önkéntes Tudományos Körei (ÖTK) rendelkezésére bocsátották. A társadalomtudományok területén végzett tudományos kutatómunka eredményeit a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának, illetve a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttének 40. évfordulója

26 HL MN 1959/T–172. ő. e. 56–89. f. (1959. 06. 18.)
27 HL MN 1959/T–172. ő. e. 150–201. f. (1959. 08. 10.)
28 HL MN 1959/T–172. ő. e. (1959. 07. 20.)
29 HL MN 1961/T–34. ő. e. (1959. 07. 20.)

alkalmából rendezett elméleti konferencián mutatták be, sőt az Akadémiai Értesítőben meg is jelentették. A tudományos tanács, mint a tanulmányi és tudományos munka elvi irányító szerve, egyre jobban betölti küldetését, javult szervező, valamint irányító tevékenysége.

A tanári tudományos munka fejlődését a kidolgozott tanulmányok növekvő száma és emelkedő színvonala bizonyítja. Ebben a kiképzési évben – a parancs megjelenéséig – 58 kidolgozás és 15 cikk jelent meg a katonai és politikai szaksajtóban. A Honvédelem szerkesztősége által kiírt pályázatra beküldött 16 pályaműből 1 nyert díjat, 8 pedig dicséretet.

A hallgatói tudományos tevékenység általában is, de különösen az összfegyvernemi, valamint a vegyi szakkörökben bontakozott ki. A hallgatók közel 50%-a tagja valamelyik tudományos körnek, s eddig 29 munkát készítettek el. A Honvédelem pályázatára beküldött hallgatói munkák közül 4 érdemelt ki díjat, 1 pedig dicséretet.

A csapatokkal való tudományos kapcsolat is jó, gyakran hívnak meg a tudományos tanács vitáira csapatparancsnokokat, ugyanakkor rendszeresen megküldik számukra az Akadémiai Értesítőt, illetve segítik tudományos munkájukat.

A könyvtárban 56 magyar és 24 idegen nyelvű folyóirat, az akadémia szakemberei által lefordított 2100 oldalnyi szakirodalom és a vezérkar tudományos részlege által megküldött 110 lefordított cikk segíti a tudományos tájékozódást.

A Magyar Tudományos Akadémia mellett működő Tudományos Minősítő Bizottsággal együttműködve kidolgozták a tudományos képzés rendjét, a hadtudományi aspirantúra eljárási rendjét.

E cáfolhatatlan és nem csekély eredmények mellett azonban fellehető még számos hiányosság is. Így, a tudományos kutatóosztály és a tanszékek nem vették eléggé figyelembe az akadémia realitásait, túl sok munkát vállaltak, amelyek csak részben teljesíthetőek. A tanulmányok többsége nagyon helyesen, gyakorlati kérdésekkel foglalkozik, ugyanakkor nagyobb számban volna szükség elméleti problémákat, a fejlődés perspektíváit feszegető eszmefuttatásokra. Tapasztalatként az is megállapítható, hogy a nagyszámú egyéni munkák mellett több aktuális téma kollektív kidolgozására volna szükség. Ezzel talán az a gond is orvosolható lenne, hogy egyesek a tudományos kutatás szabadságát, a gondolatok szabad kifejtését összetévesztették a megalapozatlan nézetek felelőtlen terjesztésével. Időnként a tanszéki bírálatok sem eléggé megalapozottak. Gyenge a határidő-fegyelem. Többen nem veszik igénybe a rendelkezésre álló tudományos irodalombázist.

Mindezek alapján, a tudományos kutatómunka megjavítása érdekében Csémi ezredes megparancsolta:

– a tanszékvezetők, a fakultásparancsnokok, valamint a tudományos kutatóosztály vezetője saját hatáskörükben intézkedjenek a hiányosságok felszámolására és az ezzel kapcsolatban tervezett intézkedéseikről augusztus 1-jéig írásban jelentsenek;
– ugyanők az ez évi tapasztalatok alapján állítsák össze az 1959/60. kiképzési évben kidolgozandó tudományos munkák címjegyzékét, amit szeptember 30-ig terjesszenek fel az akadémia parancsnokához. E munka végzésére létre kell hozni a „A központi tudományos munkát kidolgozók csoportját" (témán-

ként 3–5 fős), a tanárok, valamint a hallgatók tudományos köreit. A kidolgozott munkát a tanszék(ek) főtanárainak ülésén kell elbírálni, a tanszékvezető személyes vezetésével. Az itt hozott döntésnek megfelelően pontosított/átdolgozott anyagot a tudományos helyettes útján az akadémiaparancsnokhoz kell felterjeszteni. A munka úgy helyezendő el a könyvtárban, hogy az a tudományos tanács ülését megelőzően legalább 7–10 nappal felvehető legyen;
- a tanári tudományos körök tagjai az oktatással összefüggő, de szabadon választott témákat dolgozzanak fel kollektívan, kivételes esetben önállóan, amiket tanszéki ülésen kell megvitatni;
- a hallgatói tudományos körök az oktatással összefüggő részproblémákat dolgozzanak fel kisebb csoportokban. Célszerű, ha ez a tevékenység kapcsolódik tanári tudományos körök tevékenységéhez;
- a tudományos irodalom fokozottabb hasznosítása érdekében eleinte fél-, majd egész napot kell biztosítani az irodalom tanulmányozására;
- a csapatok tudományos tevékenységének fokozottabb támogatása érdekében a csapatgyakorlatra vezényelt tanárok és hallgatók feladatául kell szabni az Önálló Tudományos Körök munkájában való közreműködést, és a tapasztalatok hasznosítását az akadémiai tudományos tevékenységben;
- a rövidesen meginduló aspiránsképzéssel kapcsolatban mind a tudományos kutatóosztály, mind a tanszékek tegyék meg a szükséges előkészületeket.

A folyó évben elkészült „színvonalasabb tudományos munkák", közöttük számos aktuális témát feldolgozó tanulmányok szerzőit és szerzői kollektíváit az akadémia parancsnoka 300–1000 Ft jutalomban részesítette.

1959 augusztus végén a levelező hallgatók diplomamunka-védésével kapcsolatban intézkedtek[30] az illetékesek, aminek lényeg az volt, hogy az akadémia parancsnoka, az akadémia Hadműveleti-harcászati tanszéke állományába tartozó *Somos László* őrnagy, valamint *Pusztai János, Kántor László* és *Szikszai Sándor* századosok által diplomamunkaként kidolgozott, 1959. augusztus 11–14-én levezetett „Gépkocsizó lövészhadosztály támadása menetből az ellenség előkészített védelme ellen" tárgyú egyoldalú, kétfokozatú parancsnoki törzsvezetési gyakorlatot, valamint a *Sághi Sándor, Hajdó József* őrnagyok és *Nyikos György, Molnár József* századosok által szintén diplomamunkaként megalkotott, majd 1959. augusztus 5–7-e között levezetett „Gépkocsizó lövészezred támadása az ellenség előkészített védelme ellen" tárgyú egyoldalú, egyfokozatú parancsnoki törzsvezetési gyakorlatot megvédettnek nyilvánította. Mint látható, az akadémiai és tanszéki vezetés ügyesen hasznosította levelező hallgató oktatóinak diplomamunka-készítését az előttük álló tudományos és tananyag-kidolgozó tevékenység megvalósítására.

Csémi Károly ezredes november 5-én terjesztette fel a honvédelmi miniszterhez az 1958/59. kiképzési év végrehajtásáról szóló, 40 oldalas összefoglaló jelentését.[31] Ebben kifejtette, hogy 1959. január 1-jével áttértek az amerikai „Pantomic" szervezés és harceljárás oktatására, valamint a szocialista hadművészet korszerű elvei kidolgo-

30 HL MN 1961/T–34. ő. e. A ZMKA PK-ának 065. sz. pcs-a (1959. 08. 31.)

31 HL MN 1959/T–33/77. ő. e. 2. csomó (cs.) 02608/Vk. Hdm. csfség (1959. 11. 26.)

zására (korábban több ilyen, a tudományos tanács által megvitatott és elfogadott tanulmányról volt szó – Sz. M.) és a képzésbe történő beillesztésére. A törzs- és tanári állomány hadműveleti-harcászati képzettségének fejlesztése érdekében előtérbe helyezték a nem összefüggő arcvonalon, a keletkezett rések kihasználásával az ellenség védelmébe való merész beékelődéssel, a manőver széleskörű alkalmazásával végrehajtott lendületes csapásokból álló támadó hadműveletek tanulmányozását. Ennek érdekében mind hadsereg-, mind hadosztályszinten kidolgozták a védelmi hadművelet/harc megszervezése és végrehajtása támadó hadműveletbe/harcba való átmenettel, a háború kezdeti időszakában, tömegpusztító fegyverek alkalmazása esetén tárgyú hadműveleti, illetve harcászati feladatot. A megalakult gyakorló hadseregtörzs összekovácsolása és a korszerű törzsmunka kialakítása érdekében júniusban egyoldalú, egyfokozatú törzsvezetési gyakorlatot hajtottak végre.

A tudományos kutatómunka területén is jelentős fejlődés tapasztalható: szeptember végéig, közel száz oktatók és hallgatók által készített – tudományos munka látott napvilágot. (Révész Géza vezérezredes – minden bizonnyal jogos – lapszéli megjegyzése ezzel összefüggésben: „Nem minden tanulmány *tudományos* munka! Mi a kritérium?" (107. f.) – Sz. M.) Az akadémia parancsnoka itt felsorolt néhány témát a tudományos tanács által megvitatottak (korábban már említettek) közül, továbbá jelezte, hogy addig az Akadémiai Értesítő öt száma jelent meg, illetve beszámolt a Honvédelem folyóirat pályázatára beküldött, s ott díjazott – ugyancsak korábban említett – munkákról. Ugyanakkor rámutatott arra is, hogy az elmélyült tudományos tevékenységet akadályozta a betervezetteken túli, sok téma.

Ami a tanszékeket illeti, az előadások, feladatok elbírálása fejlődött, ami annak is betudtató, hogy egyes témákat a tudományos tanács bírált el. A tanszéki viták során viszont gyakran előfordul, hogy nem az egészet bírálják el, hanem csak egyes elvi tételeken és megállapításokon rágódtak hosszasan.

A ZMKA parancsnokának 1959. november 18-án kelt 0100. számú parancsa[32] foglakozott az 1958/59. év értékelésével, valamint az 1959/60. kiképzési év feladataival. Ebben elrendelte, hogy folytatni kell az akadémia gyakorló hadseregtörzsének összekovácsolását, továbbá a tanulmányi osztály 1960. január 1-jéig tegyen javaslatot a hadseregtörzs személyi összetételére. A tudományos kutatóosztály esetenként adjon ki tájékoztatót az új hadműveleti-harcászati elvekről, s az azokkal kapcsolatban felmerült kérdésekről. A vezérkar által kiadott egyezményes jeleket és rövidítéseket 1959. december 1-jéig minden tanár ismerje és alkalmazza az oktatásban.

A tudományos kutatómunka területén lényeges minőségi fejlődésre van szükség, különösen a fejlődés távlatainak feltárása és az oktatás színvonalának emelése terén. Fordítsanak fokozott figyelmet a had-, illetve a társadalomtudomány aktuális kérdéseire. Ennek érdekében a tudományos kutatóosztály – a tanszékek bevonásával – állítsa össze és terjessze a tudományos tanács elé az e kiképzési évben kidolgozandó fő témákat. Meg kell alakítani november 30-áig a tanári, december 1-jéig pedig a hallgatói tudományos köröket, illetve szakköröket. A továbbiakban is támogatni szükséges a csapatok és intézetek Önkéntes Tudományos Köreit.

---

32 HL MN 1961/T–34. ő. e. (1959. 11. 18.)

Szilágyi László ezredes, hadműveleti csoportfőnök 1959. december 15-én írta alá a Magyar Néphadseregben folyó tudományos munkáról szóló jelentését.[33] Bevezetőjében jelezte, hogy a honvédelmi miniszter 31/1958. számú parancsa értelmében a Magyar Néphadsereg központi szervei, tanintézetei, intézetei, egységei és magasabb-egységei mellett megalakultak az Önkéntes Tudományos Körök (ÖTK). A jelentés idején 109 kör működött, 3538 taggal.

Külön foglalkozott a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiával, ahol 1959. november 1-jétől minden tanszéken működik ÖTK. A tervek szerint a tanári tudományos körök tagjai az akadémiai oktatással összefüggő, de szabadon választott témákat dolgoznak majd föl kollektíven, vagy önállóan. A hallgatói tudományos körök az elmúlt évben szervezetileg megerősödtek és aktívan dolgoztak, ennek eredménye az elkészült 70 dolgozat. A szakkörök több tudományos konferenciát szerveztek, amelyeken 14 munkát vitattak meg. A legjobbnak ítélteket decemberben akadémiai konferencián értékelik, majd az arra érdemesnek találtakat akadémiai kiadványban jelentetik meg.

Úgyszintén részletesen elemezte a jelentés az akadémiai tudományos kutatómunka helyzetét is. E szerint az 1958/59. kiképzési évre meghatározott azon feladatot, hogy teremtse meg a szervezett, célratörő tudományos munka fejlesztésének feltételeit, végrehajtotta. Ennek eredményeként sikerült felkelteni a tudományos tevékenység iránti érdeklődést; megteremteni az ennek végzését szolgáló szervezeti kereteket, módszereket és munkaformákat; jelentős tapasztalatra sikerült szert tenni a tudományos munka végzése terén. Mindezeknek köszönhetően kialakult a személyi állomány egy olyan csoportja, amely magját képezheti egy tudományos kollektívának, s amelynek tagjai később a tudományos tevékenység vezetőivé válhatnak.

A tudományos munka keretében az elmúlt évben az akadémia alapvetően a háború kezdeti időszaka hadműveleteinek, a menetből végrehajtott támadás, a támpontszerű védelem kérdéseivel, valamint a parancsnoki munka végzésének sajátosságaival foglalkozott. Emellett kidolgozott olyan témaköröket, mint a hadosztály és ezred harctevékenységének részletkérdései; a lőeljárással és a fegyvernemi biztosítással kapcsolatos problémák; aktuális társadalomtudományi kérdések, illetve az oktató-nevelő munka módszertana. Az éves tudományos munkaterv 116 munka, ezen belül 27 tansegédlet elkészítését vette tervbe, s ezt csekély módosítással végre is hajtották. A minőségi fejlődést bizonyítja, hogy a Honvédelem c. folyóirat elmúlt évi pályázatán 28 munka vett részt, melyből 5 nyert díjat, 6 pedig jutalomban részesült. 1959 folyamán a néphadseregi szaksajtóban 19, az akadémiai kiadványokban pedig 47 cikket publikáltak az akadémián szolgálók.

Biztatóan alakult az akadémia és a csapatok tudományos együttműködése is. A csapatok Önkéntes Tudományos Köreinek vezérkari szintű segítő ellenőrzésein 5 alkalommal képviseltette magát a tanintézet. Ezen túl rendszeres konzultációt biztosított a csapatok számára.

Hiányosságként merült fel viszont az akadémiai tudományos tevékenységben, hogy – a szükséges tapasztalatok hiányában – időnként arányt és célt tévesztve: a kollektív tevékenység túlzottan háttérbe szorult az egyéniekkel szemben, ami

33 HL MN 1960/T–89. ő. e. 02807/Hadm. Csf-ség (1959. 12. 24.)

helyenként a minőség rovására ment. Nem volt kellő kapcsolat a hallgatói és tanári tudományos tevékenység között sem. Úgyszintén lassan haladt a hadműveleti-harcászati tankönyv kidolgozása is: A munkák zöme egyoldalúan a harcászat kérdéseivel foglalkozott, elhanyagolódtak a társadalomtudományi, illetve a fegyvernemi technikai kérdések. Nem mutatkozott határozott törekvés az új kérdések, a fejlődés perspektíváinak kutatására.

A tudományos munka gyorsabb fejlődésének gátjává vált a tudományos könyvtár helyzete, ugyanis nem rendelkezik egyetemi végzettségű könyvtárosokkal, másrészt a könyvállománya sem elégíti ki az akadémia tudományos dolgozóinak igényeit. Ezért helyesebbnek vélik, hogy a könyvtár a politikai osztálytól kerüljön az akadémiaparancsnok tudományos helyettesének alárendeltségébe, aki a tanintézet tudományos tervével összhangban fejleszthetné a könyvállományt, ez által garantálva a tudományos kutatómunka szükségleteinek kielégítését.

Pozitívumként ítélték meg ugyanakkor az akadémia-parancsnokság alábbi célkitűzéseit: a tudományos kutatómunka terveinek gondos összeállításával biztosítják az előrelátó tervezést, továbbá a tanszékeken és a munkacsoportokban folyó tevékenységek együttműködését, összehangolását, ez által a tudományos megalapozottságot és minőséget; a tudományos munkán belül az eddigieknél nagyobb figyelmet fordítanak a társadalomtudományi, illetve a fegyvernemi és technikai kérdések művelésére; a hallgatók tudományos figyelmét egyes részkérdések felé orientálják; fokozott támogatást kívánnak nyújtani a csapatok Önkéntes Tudományos Köreinek; kialakítják a rendszeres tudományos munkát végzők csoportját és számukra fokozottabb segítséget nyújtanak, valamint a közeljövőben megkezdik az aspiránsképzéssel kapcsolatos tervező- és szervező munkát.

Összegzésként megállapították, hogy az akadémián folyó tudományos kutatómunka – a kétségtelen fejlődés ellenére – nem éri el a megkövetelt színvonalat. Az akadémia még nem vált a Magyar Néphadsereg tudományos központjává. Ugyanakkor lerakták az ehhez szükséges alapokat. Úgyszintén meg kell kezdenie a hadseregben folyó tudományos-kutató tevékenység olyan irányítását, amely biztosítja a kiképzés magasabb színvonalát és sikeres végrehajtását. Mindehhez szorosabb kapcsolatot kell teremtenie a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeummal, a Haditechnikai Intézettel, valamint a MN Orvosi Tudományos Tanácsával, mert sok, jövőbeni problémát csak közösen lesznek képesek megoldani.

Az elkészített tervek megfelelőek és megvalósíthatóak, azonban továbbfejlesztendőek. „A tudományos szervezeti élet megteremtésére, valamint ezzel kapcsolatban felmerülő szükségletek és anyagi kihatások biztosítására terveket kellene készíteni az akadémia parancsnokságának és vezérkar főnöki jóváhagyás után megkezdeni a végrehajtására irányuló tevékenységet." – javasolta a hadműveleti csoportfőnök.

Mint e rövid összefoglalóból is kitűnik, az '50-es évek második felében – a „haditechnikai forradalom" kibontakozása, valamint a hadtudomány „hozzáigazításának" megkerülhetetlen parancsa jelentős erőfeszítésre kényszerítette mind a Magyar Néphadsereg, mind a Zrínyi Miklós katonai Akadémia vezetését a hadtudományi tevékenység kibontakoztatása érdekében. Ezen erőfeszítések – minden hiányosságuk ellenére – jelentős sikereket eredményeztek, hiszen megalapozták a hadtudományi képzés és tevékenység 1960-as évekbeni beindítását, majd kibontakoztatását.

Harai Dénes

Tábornok, hadsereg és társadalom[1]

Évekkel ezelőtt, egy Amerikát bemutató filmben megkérdezte a riporter az istállóban beszélgetve a farmert, hogy mennyit ér neki Amerika, a válasz az volt – miközben elővett egy zöldhasú egydollárost a zsebéből, s azt a két szélénél fogva kifeszítette, – hogy annyit, mint ez az egydolláros, ha ennek nő az értéke, akkor a szemében nő Amerikáé is, ha csökken, akkor csökken Amerikáé is. Ez a tisztán pénz vezérelte hazafiság. Lőrincz Kálmáné nem ilyen, hanem egy monumentális hivatástudaton keresztül vállalt, a magyar földhöz és kultúrához kötődő, államban, valamint nemzetben gondolkodó hazafiság, amely együttműködő a szövetséges védelem kérdéseiben. Mindezek átütnek a mondanivalón, és erre a kiállásra van szüksége a Magyar Honvédségnek, a bizonyára még sok meglepetést tartogató új évszázad elején.

A honvédelem, a fegyveres védelem a történelemben mindig nemzeti ügy volt és most is az: „…az egyesülő Európában is egy hazánk van, amely védelemre és áldozatra érdemes."– hangsúlyozza a szerző. A katona gondolkodásában a nemzet nem politikai kategória. Történelemszemléletét, erkölcsi reflexeit, gondolkodásának felelősségét, azonosságtudatát ez az adottság határozza meg. Mi a tétje ennek a gondolkodásnak: a haza biztonsága, a nemzet integritásának erősítése, valamint a védelem melletti elszántság és felkészültség felmutatása. A demokrácia működésének feltétele is a személyi és a társadalmi biztonság. Lőrincz Kálmán nem a csatlós lelkiségben, nem a „segédcsapat" jellegben és nem a digital-soldier-ben (a digitális-katonában), a bekábelezett automatában és nem az „ahogy tetszik"– karakternélküli katonai identitásban gondolkodik, hanem a biztonság fogalom összetevőinek változásában, valódi összhang keresésében: a katona és a politikai hatalom, a katona és a világhelyzet alakulása, illetve a katona és közösségei között. Vallja, hogy profitálni a NATO-ban és az Európai Unióban is a nemzetek csak egymás eredetiségéből, alkotó gondolkodásából tudnak. Fontos ez, mert a magyar katonagenerációk tudatában is a szétszakadt, válságokkal küszködő világok fragmentumai zakatolnak. Azaz több tekintetben az önkéntes haderő esetében is a változás állapotában vagyunk. A helyzet, új esély a társadalommal, a politikával való új szinkron megteremtésére is, amel-

1 Reflexiók Lőrincz Kálmán: „Menetben/Egy katona gondolatai" című könyvéhez

lett, hogy magasabb horizontok, mozgásterek és növekedési pályák nyílhatnak a Magyar Honvédség számára.

„Amikor a hon védelme iránti elkötelezettségünket hangsúlyozzuk, számolnunk kell azzal, hogy lesznek, akik nacionalista beütésekkel terhelteknek jellemeznek bennünket." – írja a tábornok. Honnan ered az ellenszemlélet? Két okot is említhetünk, *az egyik*: vannak emberek, akik igazságaikat kizárólagosnak és az ellenük indított támadást végzetszerűnek tartva, paralizálják ezzel a valódi mérlegelést; *a másik*: Közép Európa konfliktusos, politikai küzdelmeire való tekintettel még mindig nyugvópont nélküli. Az USA bizonyos körei a rendszerváltások folyamatának elején úgy gondolták, hogy a kezdeti időszakban ne álljon katonai erő a politikai hatalmak mögött. Az elő-elő törő konfliktusok maradjanak retorikai szinten, a média közvetítse a szópárbajokat. Emlékszem az 1990. augusztus 6-án megjelent TIME magazin, címoldalán Kelet-Európa stilizált térképszelvényére, amelyen átütött egy öreg démont – a nacionalizmust – ábrázoló arc. Bizonyára nem volt véletlen a politikai elgondolás katonai vetülete, a „strukturális támadóképtelenség" vagy az „elégséges védelem". Az USA-nak is gazdag tapasztalatai vannak abban, hogy az elintézetlen vagy a félbemaradt kérdések idővel feszültségeket kelthetnek, kiéleződhetnek. Magyarország az elmúlt évszázadban sem tudta kiélni nemzeti létét, miközben játékszerként került és kerül mindig újabb érdekszférákba, amelynek következtében a társadalomban arányait vesztette az értékrend, az értékteremtés folyamata, súlyt a kiteljesedés hiány, a szétszóródás Ady-s élménye és elintézetlenek az olyan sorskérdéseink, mint a gazdasági gyarapodás, a népesség növekedése, a magyar szellemi tőke súlyának megfelelő jelenléte a világban és nem utolsósorban a határokon kívül élő magyar nemzetrészek gyakran megalázó helyzete.

Lőrincz Kálmán vezérezredest a kézzelfogható, érzékelhető katonai világ valóságának kivételes ismerőjévé tette az 1953-tól 1994-ig terjedő nagy ívű katonai, parancsnoki pályafutása – amelyet Holló József altábornagy a könyv útikalauzában, érdemben kiemelt – ezért könyve megértésének van egy, a szavak mögötti rétege is, az olyan katonák számára, akik részt vettek ebben az „erőltetett menetben." A könyv felszabadíthatja azokat a lappangó érzéseket, gondolatokat, amelyek foglalkoztatják a tiszti generációkat. A szerző szándéka sem más, mint párbeszédet – ha szükséges kíméletlenül őszinte beszélgetést – kezdeményezni a honvédelem aktuális kérdéseiről. Jókai nyomán azt mondhatjuk, ha egy új évszázadba lépünk, akkor végtelen tér nyílik a hódításra a tudományban, az iparban, a kereskedelemben, miközben számot kell vetni az ó-világgal (Európával) és az új-világgal (Amerikával) is, elszakadva attól, ami fogva tart bennünket, patikamérlegre téve illúzióinkat, realitásainkat. A „racionális modern világ" kifejezést is át kell gondolni, hogy valóban ilyen tartalmú-e, de hozzátehetnénk a korrekt-inkorrekt, a hiteles-hiteltelen, demokrácia-diktatúra fogalompárokat is. Nemcsak a diktatúrákban, de a modern demokráciákban is, a haderő nélkülözhetetlen része, garanciája a működésnek.

Rövid esszémben a szerző mondanivalójának néhány területére szeretném a figyelmet ráirányítani, megerősítve tapasztalatait, így: *a veszélyek, konfliktusok és a hadviselés változására, a remoralizáció szükségességére, a haderő politikai semlegességére, valamint a konzervatív katonai gondolkodásra és a katonai oktatásra.* Az átmeneti helyzet – a tegnap és holnap közötti lét –, számtalan új természetű problémát vet fel,

amelyet körvonalaz a tábornok, nem hallgatva el álláspontját sem. A katonai és a műszaki gondolkodás mindig megoldásra törekszik. Lőrincz Kálmán fontos gondolatokat fogalmazott meg a katonai kultúrával, a sajátos mentális és viselkedési készletek, válaszok egymással sokrétű viszonyban lévő rendszerével összefüggésben is, amelyre külön nem térek ki.

Veszélyek, konfliktusok és a hadviselés változása

„A Nyugatot saját egyetemesítő törekvései mindinkább konfliktusba sodorják más civilizációkkal." – hivatkozott S. P. Huntingtonra a szerző. Hozzátehetjük, a veszély vezérlőközeg, amelyre politikai taktikák, stratégiák építhetők nemcsak országosan, hanem tapasztaljuk, hogy nemzetközi méretekben is. A biztonság napjainkban viszonyfogalom, a világ egyes régióiban nem abszolút érték. Minden nagy kultúra önmaga nagyságát építi. A nagy- és regionális hatalmak nemcsak belesodródnak a konfliktusokba, hanem ők maguk (is) termelik azokat. A feszültség stratégia nem a terroristák találmánya, gondoljunk a hidegháború olyan amerikai politikai-katonai stratégiáira, mint a „Felgöngyölítés", „Feltartóztatás" vagy az „Elrettentés", de nem jelentettek kisebb fenyegetést az előretolt övezetekben lévő szovjet csapásmérő fegyverek sem. Ha a nyers energia szükségletek kielégítésére csupaszodik le a világ, akkor még várhatóak sorozatos, két vagy többoldalú fegyveres összeütközések. A jelenlegi időszakban folyó alacsony intenzitású konfliktusok inkább csak gyakorló terepek, azokon tesztelik a reakciókat. A média-erőszak célja, érzéketlenné tenni a polgári lakosságot az erőszakos halállal szemben, valamint kondicionálni a pusztító ösztönöket az amerikai társadalomban és annak tartalékosaiban, akiket adott pillanatban, valamilyen – a politika által kijelölt – ellenség ellen háborúba lehet vetni. Az eltérő civilizációk politikai szándékainak félreértése, de különösen félremagyarázása gyakori. Az elfogultságoknak, a média-beszélgetéseknek nem volt Bush elnöksége alatt sem más célja: melegíteni a talajt az oroszok, a kínaiak, az irakiak majd az irániak és az észak-koreaiak ellen. A korábbi stratégiában a „fél-háború" egy lokális háborút jelentett.

A jelenlegi helyzet jellemzője, hogy a szinte veszteségek nélküli rövid háborúkat, jelentős veszteségekkel járó hosszú konszolidációs időszakok követik, amelyet a közvélemény nyomása kísér. A jelzett folyamatok azonban alapvető ellentmondást tartalmaznak, mert jelentős ráfordításokkal – intézményi és informális eszközökkel – keresik a konfliktusok kezelésének lehetséges útjait, miközben a döntések újabb és újabb konfliktusokat indukálnak, vagy másképpen megfogalmazva, nem lehet a bombákat és a búzás-zsákokat egyszerre, egy helyre dobni. A helyi háborúkban a technológiai fölényben lévők egymásra csúsztatják a fegyveres küzdelmet – a háború katonai oldalát – valamint a népirtó politikai szándékot – különösen, ha ázsiaiakról, arabokról van szó. Az „elvi" indíttatású háborúnak Vietnámban 3 millió civil áldozata volt, a közel-keleti térségben is eléri már ezt a civil áldozatok száma. A szabálytalan fegyveres összeütközések (energiaforrások biztosítása, diktatórikus politikai rendszerek elleni intervenció, terrorizmus elleni fellépés, etnikai tisztogatás megakadályozása), a lokális háborúk egy nagyobb zsákmányvadászat részét is képezhetik, mert a XXI. század olyan, hogy bármiből keletkezhet jelentősebb konfliktus. A kato-

nai gondolkodás megszokta, hogy maga igazodjon el a dolgokban, a valódi kérdésekben és az álkérdésekben egyaránt. Nem biztos, hogy csak azt kell felismernünk, amit a média segítséggel ránk kényszerítenek. „… tapasztalatból tudjuk, hogy idegen elvek, modellek vagy azok bármely elemének minden kritika nélküli átvétele – a honi katonai gondolkodás, a valós szükségletek és tényleges lehetőségeink mellőzésével – súlyos ellentmondásokhoz, identitászavarokhoz és állandó bizonytalansághoz vezet." – írja a szerző. Egyet kell értenünk Lőrincz Kálmánnal, amikor amellett érvel, hogy a modern hadviselésben – a jelentős változások ellenére – a haderőnemeknek megmaradnak a funkciói, egyiket sem lehet abszolutizálni, így a szárazföldi erőket sem, de nem csökkenhet a reakciókészség, a tűzerő, a páncélvédettség, az elektronizáltság, a mobilitás, a területvédelem, valamint a kommunikációs képesség. Taktikai szinten is – láthatjuk a helyi háborúkban – a „tüzelni-mozogni-kommunikálni" lánc stabilitása meghatározó tényező.

„Ebben a régióban történelmileg jellemző – sok vonatkozásban – az Európával való azonosság és a tőle való különbözőség egyidejűsége". A tábornok itt egy bázis összefüggésre hívja fel a figyelmet, amely jelen van az egyéniség megőrzése, a többiektől való elkülönböződés, valamint az összetartozás szükségletének viszonyában is, de mivel a társadalmi lét kollektív, ezért minden pillanatban felvetődik a konfliktus vagy koegzisztencia (együttlétezés) kérdése. Nemzeti és nemzetközi vonatkozásban is mindig az együttlétezés mellett célszerű dönteni. A hadtörténelem azt igazolja, hogy Európát kemény történelmi katonanemzetek lakják – németek, oroszok, franciák, szerbek, olaszok, spanyolok, és természetesen nem hagyhatjuk ki magunkat, magyarokat sem és még sorolhatnánk –, akik a végső fázisokban következetesen ragaszkodnak valós, vagy vélt igazukhoz. Ebben az európai térben, nincs mit takargatni egymás előtt a népcsoportoknak, nemzeteknek, itt minden együtt volt jelen, a császári és királyi, a hitlerista, a sztálinista, a maoista, a polgári s ezek kombinációi. Módosult alakzatait esetenként felismerhetjük napjainkban is. Ezeknek a kölcsönhatásoknak az eredménye, hogy ilyenné alakult bennünk a másik ember képe.

A remoralizáció szükségessége

Minden válság, minden háború összetöri az abban érintettek és résztvevők erkölcsét, értékeit, identitását. Meg kell jegyeznem, hogy minél mesterségesebb egy társadalom, annál mesterkéltebbek szükségletei, érdekei, értékei, szabályai, stratégiái, képzetei, annál torzabb foncsorozottságú az a tükör, amelyben látja önmagát. Az iraki háborúk kapcsán bevezetett olyan jelzők – kerülve az „ igazságos ½ kifejezést – mint a „ szükséges½ vagy „ eltűrhető ½ háború, valamint az „ elkerülhetetlen ½ ellenség csupán morális maszkok. Háborúink már a saját kultúránkat is veszélyeztetik, mert olyan szkepszist termelnek, amely a hatalmi törekvéseket naponta megkérdőjelezi, mert mindenki egyből a háttér információk után kutat és azokról beszél. Az erőszak körül, ahogyan a szerző jelzi, mindig válságmező van és az erőszak spirálja tovább szélesíti ezt a válságot. A háborúzás a hatalom intézményi alakzataihoz kötődik, higgyünk ebben Clausewitz-nek. A morális értékvesztés (demoralizáció), a nemzeti érzés gyengülése, a kezeletlen társadalmi válság gyengíti a védelmi képességet, a katona harckészségét. Jó modortól vezérelve mondhatnánk azt, hogy a magyar

tisztnek, tiszthelyettesnek nincs életstílusa, de nincs életformája, és sokszor élete sincs. Ki kell emelnünk Lőrincz Kálmán részlet-gazdag leírása nyomán, hogy azok az emberek, akik jelentős áldozatokat hoztak a társadalonmért – ideértve a katonákat is – nem vagy alig részesültek annak anyagi, valamint erkölcsi osztalékából.

„És mindig akadnak, akik kitaszítják egymást az útból…Számukra elavult, megkopott a katonai ethosz, nem érték az egység, a közösség, a testületi szellem." – írja jogos keserűséggel Lőrincz Kálmán. Ők azok, akik a spekulációkban, taktikákban, betartásokban hisznek, akiknek a jog és a morál összeütközése már nem okoz lelkiismereti problémát. Az átmenet itt Közép-Európában a hatalom részéről, gőggel, arroganciával is járt. A hatalom képviselői közül néhányan nem kölcsönös tanulási folyamatnak fogták fel az átmenetet, hanem kiosztották – az akkor még az számukra is csak sztereotip, elméleti formában létező – igazságot (gondoljunk az olyan fogalmakra, mint a civilkontrol, a jogállam). Tudjuk, hogy például Bismarck sem méltányolta a morált, mi több úgy vélte, ha a kanti elvek szerint élt volna, ez képszerűen olyan lett volna, mintha egy sűrű erdőben, a szájában keresztbe egy hosszú bottal kényszerült volna utat törni magának.

„A virtuális mítoszok, a gyökértelen, teremtett minták követésének következményeként a csapatélet egyre inkább elveszíti lényegét, katonai kultúrák, fegyvernemi értékek, generációk felhalmozott tapasztalatai, ápolt hagyományok tűnnek el." – jelzi a tendenciát a szerző. Mi az oka ennek az eróziónak? A NATO vagy az EU haderő multinacionális nagyvállalat, és lehet, hogy még nem vettük át az ennek a helyzetnek megfelelő gondolkodásmódot és amit mondunk, olyan mintha valami archaizmus lenne ebben a posztmodernnek nevezett ködképben. A gondolkodás alapelvei, morális értékei megváltoztak, az igazságok taktikázgatássá silányultak. Ebben a helyzetben írja a szerző: „Talán már tudják – ha nem, hamar megtanulják –, hogy nincs értékesebb a honvédelem, a hivatás, ugyanakkor gyanúsabb a hatalom számára az önálló véleménnyel bíró, a hivatás értékei mentén gondolkodó és cselekvő, a testületi szellem erősítésében érdekelt, felkészülten öntudatos, felelősséggel szolgáló honvédtisztnél." Napóleon első zászlóaljának zászlaján lévő jelmondat jutott eszembe: Érték és Fegyelem (Valeur et Discipline), amikor a következőket olvastam a könyvben: „ A parancsnokot különösen a hite, értékrendje, következetessége és példamutatása, valamint meggyőző kommunikációja teheti hitelessé." Talán a társadalom remoralizációja érzékeink rehabilitációját is jelentheti hosszabb távon.

A gyors lefolyású, rövid háború is háború, amelynek során a pusztító maga is pusztul kulturálisan, emberileg egyaránt. A szerző katonásan nyers megfogalmazásait nem érthetjük ellenségkeresésnek sem belül, sem kívül. Érdemes elgondolkodni azon, van-e alanya az olyan tartalmaknak, mint az állam, a válság, a globalizáció, a Nyugat, a politikai felelősség, vagy csak úgy tesznek, mintha nem lenne. Ha összefoglaljuk Lőrincz Kálmánnak az értékekre vonatkozó koncepcióját, akkor azt mondhatjuk: a Magyar Honvédségnek, mint nemzeti intézménynek olyan erkölcsi értékek hordozójává szükséges válnia: *(a)* amelyek a társadalomnak is értéket jelentenek, védik és erősítik az egész nemzet összetartozását, őrzik kultúráját, és egyben a jól működő társadalom szociális értékei részét képezik a katonák értéktudatának is, *(b)* amelyek a katonai szolgálatot és tevékenységet meggyőzően motiválják, *(c)* amelyek a harcban megfeszített akaraterőre és győzelemre ösztönöznek. A szerző a Hadtudo-

mányi Társaság egyik konferenciájának társadalomtudományi szekciójában mondta el (1994-ben), hogy mit tanult az I. világháborút megjárt nagyapjától, ami programszerűen így hangzik: „Hinni, dolgozni és amiben hiszünk, amiért dolgozunk, azért megverekedjünk". A hit ebben az esetben sem csak a vallásos hitet, Európa keresztényi térérzetét jelenti. Nem árt, ha önmagában, küldetésében és munkájában is hisz az ember. A harc, a háború közegében az értékek lecsupaszodnak az olyan bázis értékekre, mint a bátorság, keménység, áldozatvállalás, bajtársiasság, hazafiság. Ezek nem a szerző íróasztal mellett kitalált értékei, hanem a valóságban kialakuló harchelyzetek követelményei.

A haderő politikai semlegessége

Mivel a háború politikai alapú, ezért a politikától függ a győzelem, vagy a vereség is. Kéry Kálmán vezérezredes, amikor az 1919-es sikeres északi hadjáratról beszélt mindig megemlítette, mennyire megdöbbentek, amikor a politika leállította a sikeres hadműveletet. Másik vonatkozásban napjaink háborúinál, amikor a katonák hazatérnek egy-egy hadműveletből, akkor tudják meg, hogy győztek, és jót derülnek rajta egymás között. Sajnálatos, hogy adott politikai rendszerekben a tisztikar erősen függött politikai nézeteitől, így volt ez Magyarországon is a szocializmus évtizedeiben. A tisztiiskoláról éppen kikerült hadnagyra már azt mondták „politikai tényező", amikor a tábornok sem volt az. A XX. századi forradalmak, háborúk összetörték a tisztikarnak a politikába vetett hitét. Az okokat keresve a szerző rámutat két tényre. *Az egyik* „… az egymást követő forradalmi, politikai, társadalmi változások, melyek szinte kivétel nélkül a tisztikar úgynevezett politikai indíttatású «szűrését, megtisztítását» is jelentették, annak minden gyötrelmes megpróbáltatásával és méltatlan megaláztatásával együtt." Pedig arculatot a hadseregnek a változások minden terhét és következményét viselő honvédtisztek generációi adnak. *A másik* „…az egymást követő, de egymástól gyökeresen eltérő ideológiai és politikai alapokon kialakuló szövetségi elkötelezettségek, alkalmazkodási kényszerek." Mi már kipróbáltuk az antikapitalizmust, antibolsevizmust, anticionizmust, antiklerikalizmust, az internacionalizmust, de nem vezettek prosperitáshoz. A politika nem hathatja úgy át az intézményeket, hogy ne maradjon lehetőség az önmozgásukra. Láthatjuk napjainkban is, hogy a kiváló szakemberekből álló rendőrség hogyan vált a politika martalékává.

A szakértelmiségnek – különösen a katona szakértelmiségnek – nem az a feladata, hogy kimutassa a hatalom agyaglábúságát. Paul Virilio megfogalmazása szerint: „Ma a hadsereg mindent tud a civilekről, a civilek azonban semmit sem tudnak a katonaságról." A civil és a katonai tudás egyensúlyát nehéz megtalálni, és az egyensúly, jelentős mértékben személyiségfüggő. „A felelősség nélküli jog- és hatáskör köztudottan táptalaja a visszaéléseknek, a személyes ambíciók diktálta centralizációs törekvéseknek, lehetővé téve a felelősség áthárítását másokra."– írja a szerző. Jelentős különbség a katonai és a civil vezetés között a döntés határozottságában, az intervenciós (beavatkozó) készség hatékonyságában és a megoldás kiküzdésében van. Egyet érthetünk a tábornok következtetésével: a honvédség egyszemélyi parancsnoka polgári személlyel nem helyettesíthető. A szerző jól érzékelteti, hogy a katona jellegéből adódóan nyílt-sisakkal lép fel érdekeinek képviseletében, de sok rejtett akadályba ütközik, mert

kevésbé érzékelhető a döntési centrum, a parancshely. Mindezek kihatással vannak a szabályozottságra, a tekintélyelvre, a fegyelemre is. Feltehetnénk a kérdést, hogy cél-e az egyértelműség, a határozott értékek mentén való változás? A szerző utal rá, hogy a rendszerváltással poszt-feudális rendszer jött létre a maga szervilizmusával, nemtörődömségével, idő-energiák-tehetségek elpocsékolásával, önmagáért működő bürokráciával. A bináris ellentmondások mindegyike nem szűnt meg, csak elkenik őket. Morális szempontból a politikai semlegesség azt kellene, hogy jelentse a tiszti állomány gyakorlatában, hogy toleráns és nem tesz sértő megjegyzéseket sem politikai, sem etnikai, sem vallási hovatartozás tekintetében. A szerző is hangsúlyozza, hogy a tiszt ne legyen homo-duplex mentalitású, azaz nem lehet egy hivatalos és egy magánvéleménye. Ez azonban a viszonyok kérdése.

H. J. Laski úgy vélte (1947): „A jövő vezető államférfia minden valószínűség szerint a gátlásnélküli, egyetlen eszmétől megszállott ember lesz, akinek kormányzása abban áll, hogy utat tör magának saját célja felé." A szerző véleménye hasonló: „A központi helyet a politikában tehát a hatalomért vívott kíméletlen, az erkölcsi megfontolásokat nélkülöző harc foglalja el." A honvédségnél bekövetkezett integrációk nem juttatták nyugvópontra az autonómiák egymást szükségképpen korlátozó szerepét, a felelősségek megoszlásának jogi kritériumait, a szakmaiság hatékony érvényesíthetőségét. Lőrincz Kálmán magyar és nemzetközi katonai példákkal illusztrálja a zavarokat és úgy foglal állást, hogy: „Nekünk továbbra is bíznunk kell a döntéshozók realitásérzékében, valamint a – kedvezőtlen hatású – jogállásbeli és hatásköri döntések jövőbeni ésszerű és célszerű korrekciójában." A korrekcióra való készség, a valódi demokrácia jelleg-meghatározója. Érdemes megemlíteni W. Churchill példázatát, mert amikor André Maurois megkérdezte tőle, hogy miért engedett Anglia az etiópiai kérdésben így válaszolt: „Tanulmányozta ön már életében a páncélos rák életszokásait? Nem? Nos akkor érdeklődjék utána, mert igen furcsa állat. Élete különböző szakaszaiban ugyanis elveszti védőpáncélját. Ilyen időben visszavonul a tengerpart sziklahasadékaiba és megvárja, míg páncélja újra kinő. Ekkor újból elhagyja búvóhelyét és megint veszedelmes harcosa lesz a víznek. Anglia ügyetlen és gyáva miniszterek hibái miatt elvesztette páncélzatát; most a sziklahasadékban kell megvárnunk, amíg újra kemény és erős lesz az a páncél."[2]

A konzervatív katonai gondolkodás

A katonai konzervativizmus lényegét összefoglalva, nem jelent mást, mint a hadviselés történelmi tapasztalatait kiaknázó, megértő, a gyakorlatban érvényesítő, következetesen megoldásra törő, a haditechnikát és a logisztikát céltudatosan alkalmazó, döntésképes gondolkodás. Ez a gondolkodás a gyakorlatban offenzív, megoldásra törő, a valós képességeken alapuló, a közösség szolgálatán keresztül jut el önmagához. Ez szemben áll minden olyan „civil" gondolkodással, ami nem számol a történelmi folyamatossággal, illuzórikus, a feladatokban nem jut el a megoldásig, és ambivalens értékeket képvisel. Az ilyen „civil" gondolkodás eszmékben tobzódik, de a valóságban mindig zavarokkal küzd. A magyar korszerű konzervatív katonai gondolkodás már nem kiállt ellenséget, ha nincs; a fegyelmet nem feszíti túl; és nem a gépi háború futurista megszállottja. Ez a gondolkodás segítheti a társadalmat okosan

számítóvá tenni, gyarapodását keresni és az eredményekért küzdeni, a veszélyekre figyelni és nem utolsósorban időben cselekedni. A nemzet – ahogyan ezt Illyés Gyula megfogalmazta – nemcsak adottság, de kötelesség is, ezt vallja Lőrincz Kálmán. A mai katona a történelem következményeinek következményeivel szembesül. Szétesett a falanx-szerű bajtársi közösségekre épülő sorozott hadseregkép, felváltotta a szerződésen alapuló piaci hadseregkép.

A könyvből érzékelhető, hogy a szerző gondolkodásmódját nemcsak a katonai szakirodalom alakította. Lőrincz Kálmánnak önérzetes és önbecsülő identitása van. A katonát a történelem érzékenyebbé teszi a veszélyekre és a személyiségekre. „Ismereteinket igazolja az a tapasztalat, hogy a társadalom védekező reflexeit tompítja: a hagyományos értékrend tagadása; a hamis eszmék, biztonsági illúziók táplálása; az önbecsülés hiánya; az identitás fellazítása, valamint a több szintű, alapú megosztottság." A modern társadalmak együttműködését a teljesítmény, az alkotó energiák legitimálják. Tényezők, amelyek torzították az azonosságtudatot: a kiszolgáltatott, alárendelt szerep, a nemzeti kezdeményezések letörése, a hiánygazdaság, a tudatokat zsákmányoló olyan rohamcsapatok, mint a média valamint az állampolgárnak pártkatonára, bürokratára, technokratára való szétszakítottsága. Az organikus értékek helyett a mesterséges értékek kerültek előtérbe.

A modern hadviselés is tele van traumatikus helyzetekkel. A hadsereg léte, működése, funkciói, feladatai, eszközei, szabályai az emberi természetet és viszonyait világítja meg (az én-határok keménysége, választhatóságok előírása, a viselkedések szabályozása, önérdek elleni cselekvés). *Nem becsülhetőek le a következő faktorok:*

(a) A szervezet karaktert módosító hatása: ha a szervezetben, a parancsnok és a beosztottak között csökken a kontaktusok száma, nő a vezetés mechanikussága; a katonai közösség szelleme újraélesztheti a hadműveletek során a megcsappanó életerőket, tompíthatja a fásultságot, de fokozhatja az elidegenedést, a csömört (az iraki háborúba ez a pillanat volt az, amikor a katona kézigránátot dobott a saját parancsnoka sátrába); előidézhet érték-eróziót is, amikor már nem bíznak a hirdetett katonai értékekben. A katonai szervezet működése során döntő mozzanat, hogy a feladat által előidézett pozitív lüktetést, feszültséget a megoldásig fenntartsa, amely a parancsnok irányításával valósul meg. A regulativitás és az individualitás ellentmondását úgy lehet oldani – ahogyan ezt a szerző is javasolja –, hogy az individualitás nagyobb mozgásteret kap, a katonát nagyobb önállósággal kell megterhelni, a kezdeményezőkészséget biztosítani. Az átpolitizált katonapedagógia ezt nem ismerte, benne minden hatalmi viszonnyá transzformálódott.

(b) A történelemben a határozott életstílusok, életelvek idővel feloldódtak és azokat megtestesítő karakterek megváltoztak. A hitekben, az értékekben, elvekben való változást azonban a XX. században szándékosan felgyorsították, mintegy a személyiséget vezérlő technológiát csináltak belőle, amivel vissza lehet élni és vissza is éltek vele, gondoljunk a szuggesztív pedagógiára a pártállami időszakban vagy a média manipulációira napjainkban. Ennek a folyamatnak nemcsak az ideológiák, a forradalmak és a háborúk voltak az okai. Nem bízták a folyamatot az anyagi, tudati és társadalmi világ természetes differenciálódására, hanem úgy gondolták, hogy visszafelé is működik a

folyamat, aminek sok előnye is mutatkozik, így a személyiség analitikusabb megismerése, szakszerűbb gyógykezelése, az egyenlőség eszméjének nagyobb elfogadása. A személyiség legnagyobb értékét az eredetiséget – amelyet a szerző kiemel – az oktatásban is meg kell őrizni, a katona nem lehet egy arc nélküli idol, egyénisége van. A történelemben voltak olyan időszakok, amikor katonaszemélyiség szűk határokkal rendelkezett. Lőrincz Kálmán három faktort hangsúlyoz a katonai vezetővel szemben: egyéniség, önállóság, együttműködés.

Katonai felsőoktatás

A katonai szocializációból napjainkban már kiesett a család, mert a szülők már nem lesznek katonák; kiesett a média és a civil oktatás, mert érdemben nem foglalkozik ezzel a területtel; és magára maradt ebben a mezőben a katonai felsőoktatás, a laza szerkezetű bajtársi közösségekkel. „…Scharnhorst, a katona követelt egyre makacsabbul merészséget a háborúban, de a békében tudást és újra csak tudást és műveltséget." – írta M. Heidegger. Mit kellene néhány tanítási órán csak a társadalomtudományok terén megérteni? A modern társadalom és állam megváltozott szociológiai, és hatásának pszichológiai jellemzőit; a nemzetközi és hadi jogot; a felelős emberi magatartást, a teljesítmény szükségletet; az embert, mint kockázati tényezőt. A terrorizmus, az öngyilkos merénylők, a forradalmak, a puccsok, az etnikai konfliktusok, népirtások, humanitárius katasztrófák, a kereskedelem és az energia biztonság veszélyei jelzik, hogy az ember az egyik legnagyobb biztonsági kockázattá vált. A kialakult helyzet az értékelvű pedagógiát részesíti előnyben, gondoljunk az élet- és intellektuális értékekre, a személyi és a társadalmi hatékonyság vagy a kulturális értékekre.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem mással össze nem téveszthető tudományos és gyakorlati specifikuma: a fegyveres összeütközések, veszély és más határhelyzetek kutatására, prognosztizálására, valamint konszolidálására való sikeres felkészítése a katonai és a katonai-műszaki vezetőknek. A jelzett specifikum komplex módon áthatja az oktatás-kutatás egészét egyetemünkön, azaz a tanárok, tanári csoportok innovatív fejlesztő munkája hatására (új szakirányok, szakok, szakirányú továbbképzési szakok stb) a spektrum nem szűkül, hanem szélesedik. A szerzőnek kétségei vannak a katonai felkészítés olyan összetevőivel, mint az összeszedettség, az azonosság- és hivatástudat. A képzés programjainak hatékonysága vitatható, javítható, de elősegítjük, hogy a tiszti hallgatók „dolgozni tudjanak magukon," mert az ember önmagára irányuló gondolkodás, önmotiválás nélkül elmarad, társadalmi esélyei is csökkennek. Egyetértünk a szerzővel a változástudatot tudatváltozásnak is követnie kell. A katonai kultúraváltásnak – ami az oktatásban alapozható meg – a fiatal tisztek a garanciái.

A parancsnok a hadműveleti területen a döntő pillanatokban magára maradhat. „A háborúk tapasztalata, hogy a legnehezebb, váratlan és döntő helyzetekben igen kevés segítővel kell a vezetés feladatait megoldania, csak a legfontosabb szaktisztjeit tudhatja közvetlenül maga mellett." – írja a szerző. A katonai képességek nem adottságok (Clausewitz), azokat ki kell fejleszteni, ki kell képezni. A felkészítés ellenére tapasztaljuk, hogy nem alakul ki mindenkiben a képesség arra, hogy a harc feszült-

ségterében céltudatos és higgadt személyi, technikai, logisztikai döntéseket hozzon, hatékonyan megszervezve önmagát. Úgy gondolom, ebből adódóan célszerű lenne nemcsak a katonának való alkalmasságot mérni, hanem a parancsnoki alkalmasságot is a képzés meghatározó szakaszaiban.

Oktatjuk, hogy a tiszti hallgatók gondolkodása legyen feladat centrikus, mérlegelő és kritikus. A kritikusság önmagában is jelentős eltérés a két világháború közötti katonai képzés gyakorlatától, mert akkor azt várták el a tiszttől, hogy minden kétkedés nélkül, keményen és bátran menjen neki a feladatoknak (Werth Henrik, 1935). Tisztnek lenni azt jelentette, nem ismerni kétséget. A destruktív ösztön és a gondolkodás versenyének kimeneteléről egy véres harchelyzetben azért nem lehetnek kétségeink, mert acélsisakban, gázálarcban, gépkarabéllyal a kézben – mondjuk a hadműveletek második hónapjában – már keveset gondolkodik az ember. Ez nem más, mint a katona dementalizálódásának folyamata. Az élethalálharc pillanataiban a világ a küzdők számára nem létezik, mint kultúra, elveszti humán információ tartalmát. Ezt jelzik a szétbombázott kórházak, iskolák, templomok, temetők. „A kiképzetlen katona olyan áldozat, akinek a túlélésre sincs esélye." – írja a szerző, és tudjuk, hogy a háborúban nem megszokásból esnek el a katonák.

* * *

Összességében úgy ítélem meg, a katonák sem maradhatnak közönyösek a honvédség volt parancsnoka, Lőrincz Kálmán vezérezredes könyvével kapcsolatban, mert eddig nem volt ilyen – meditatív jellegétől függetlenül – röpirat-szerű megfogalmazása a katonát, a honvédséget is érintő válságoknak, válaszutaknak és választásoknak. Lőrincz Kálmán üzenete, hogy a tisztnek szüksége van az önmagát vállaló, meggyőződéses és határozott erkölcsi, szellemi magatartásra. Ezek hiánya az ingatag lét felé vezet. Az ember egyéniségén keresztül szűrődik be a világ és az embernek magának kell gazdálkodnia akaraterejével, elkötelezettségeivel, szimpátiáival, gesztusaival, meggyőződéseivel.

A biztonság, a honvédelem, a hadsereg kérdéseiben a tisztánlátás kötelesség. A klasszikus kérdésre, hogy többet kell-e átvennünk másoktól vagy inkább a meglévőt, a sajátot kell jobban kiaknázni, a szerző ez utóbbi mellett foglal állást, mert még van mit továbbfejleszteni és korrigálni. Az emberek élete a világ számos régiójában történelmük szövődményeiben, lázas és elkapart sebeiben zajlik. Ezért a veszélyek állandó rezonancia szinten maradnak. Ezt idézi emlékezetünkbe Lőrincz Kálmán a „hadsereg-beállítottságú" tábornok sokoldalú problémafelvetése, válaszkeresése. A szerzőnek igaza van, a melankolikus tehetetlenség a történelemben soha nem alakult át kreativitássá. Mivel csak olyan történelmet ismerünk, amelyben háborúkat vívtak, aktuális marad az öreg Kossuth figyelmeztetése: „…a kardra még szükség lehet, a kardra még szükség lesz." Ezért ne dobjuk el messzire, mert sokáig tart majd megkeresni, amire nem lesz idő.

JEGYZETEK:

1. A külön nem jelölt idézetek, Lőrincz Kálmán: Menetben / Egy katona gondolatai / című könyvéből valók. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2009.
2. André Maurois: Így vesztette el a háborút Franciaország / Ford. Balla Ernő / Klein Jenő Nyomda, 17–18. o.

Szternák György

Szélsőséges mozgalmak és cselekmények a demokratikus társadalmakban

Az állam- és az alkotmányos rend ellen erőszakkal fellépő szélsőséges mozgalmak végig kísérték a nyugati demokráciák fejlődését és több európai országban, közöttük hazánkban is jelen vannak napjainkban. A szerző neves szociológusok kutatási eredményei és a történelmi tapasztalatokat feldolgozó irodalom felhasználásával áttekinti e mozgalmak történelmi gyökereit, ideológiai hátterét és a társadalomra gyakorolt káros hatását, demokratikus társadalomra ható veszélyei.

A szélsőséges, erőszakos nézetek, a hozzájuk kapcsolódó mozgalmak és szervezetek jelenléte elkerülhetetlen a világban, ahogy ez egész Európában is így van évszázadok óta. A demokráciák sajátossága, hogy az államhatalom az ilyen jellegű nézeteket, mozgalmakat a jogállam keretei között tartja és oldja meg. Ezzel együtt az értékrendhez, a szociális- és intézményi kérdésekhez, a társadalom működési zavaraihoz kapcsolható tiltakozásokat, sztrájkokat, ha nem járnak erőszakos cselekményekkel, a hatalom tudomásul veszi, sőt tárgyalásos keretek között igyekszik azokra elfogadható választ adni. Ugyanakkor az államhatalom az alkotmányos rend, az állampolgárok többségének biztonsága ellen erőszakkal fellépőkkel szemben az ellenőrzött, határozott és eredményes tevékenységet folytató erőszak szervezeteivel fellép. Más szóval, törvényes eszközökkel és az öntudatos állampolgárok segítségével gátat szab az emberi életet veszélyeztető, az anyagi javakat romboló szélsőséges, erőszakos cselekményeknek.

Szélsőséges ideológia, szervezett cselekvés

A szélsőség, a gyűlölködés, a fajgyűlölet, az újfasizmus (neonácizmus), mint ideológia jelen van szinte valamennyi európai országban.[1] Az utóbbi 10–15 esztendőben egyre szorosabb nemzetközi együttműködés tapasztalható a második világháborús

1 Változatos társadalmi háttér és ideológia húzódik meg az Európa egyre több országában erősödő neonáci mozgalmak mögött, amelyek az elmúlt évtizedben nemzetközi kapcsolatokat építettek ki. Svéd, dán, angol, cseh, német és olasz neonáci szervezetek is megjelentek 2009. február 14-én, Budapesten, ahol a nyilasok 1945-ös budai kitörési kísérletéről emlékeztek meg a magyar nemzeti radikális csoportok.

eszméket ápoló, szélsőjobboldali szervezetek között, miközben e mozgalmak hátterében országonként más-más társadalmi jelenségek állnak. Hogy mennyire nem elhanyagolható jelenségről van szó, talán elég említenünk az Oroszországi Föderációban megjelenő neonáci mozgalmat, ahol a lakosság a legtöbbet szenvedett a fasizmustól.

A nyugat-európai szélsőjobboldali mozgalmak radikális társadalom- és rendszerkritikára épülnek, hitleri ideológiával körítve. A modern nácizmus a holokauszt[2] tagadásán vagy méreteinek megkérdőjelezésén túl aktuális társadalmi feszültségekből táplálkozik; az antiszemitizmus, a rasszizmus, a xenofóbia hirdetése mellett egyre erősebben jellemzi a homofóbia, a multikulturális társadalom és életmód kritikája. Nem csak az állam törvényes berendezkedését bírálják, de a modern nyugati társadalom és fiatalság értékrendjével is szembeszegülnek, így a hithű neonácik megvetik a pornográfiát, a drogokat, elítélik az abortuszt. Bár a felvonulások, koncertek a külsőségek alapján sokszor ijesztőek, a neonáci alakulatok Európában elsősorban csak a megjelenésükben és a szövegvilágukban erőszakosak, részükről rendbontásra csak ritkán kerül sor.

Neonácik becsült száma néhány európai országban: Oroszországi Föderáció 50 ezer fő. A nyugatinál lényegesen brutálisabb fellépés jellemzi a csoportokat, gyakoriak az erőszakos akciók az ország egész területén. *Románia 8 ezer fő*. Erős pártpolitikai kapcsolatok, gyakori felvonulások jellemzik őket. *Nagy-Britannia 7 ezer fő*. Nyíltan bevándorlás-ellenes fellépés a jellemző; itt működik a radikális Combat 18 földalatti terrorszervezet. A „nem fehér immigránsokat kiutasító" Brit Nemzeti Párt 10 ezer fős tagsággal és százezres támogatottsággal bír. *Szerbia 5–6 ezer fő*. Többségükben nemzeti radikálisok, erős politikai képviselettel bírnak. Ma a Szerb Radikális Párt támogatottsága közel 25 százalékos. *Horvátország 5–6 ezer fő.* A nemzeti radikalizmus a meghatározó. A szélsőséges Horvát Jogpárt a legutóbbi választáson 6,4 százalék szavazatot kapott. *Csehország 5–6 ezer fő.* Aktív mozgalom, rendszeres utcai tüntetések, felvonulások az egész országban. Kiemelhető a cigányellenesség. *Németország 5 ezer fő*. Politikai képviseletük is van, ugyanakkor itt a legszigorúbb a törvénykezés és a lakosság ellenállása. *Szlovákia 4 ezer fő.* Az utóbbi időben megnőtt a rasszista, magyar- és cigányellenes indíttatású bűncselekmények száma. *Franciaország 4 ezer fő.* Gyakoriak a muzulmánokat ért utcai támadások. A Holokauszt-minimalizálással gyakran vádolt Le Pen Nemzeti Frontja 2007-ben 10 százalékos támogatottságot szerzett a francia választásokon. *Svédország 3 ezer fő.* A Blood and Honour nevű szervezet egyik legaktívabb szárnya itt tevékenykedik. Nagyon erős a lakosság ellenállása, sok az ellentüntetés; a felvonulásokon gyakoriak az összetűzések. *Hollandia 2–3 ezer fő.* Az utóbbi években alaposan megszaporodott az aktív tagok száma, s csoportjaik szervezettebbek és tevékenyebbek, mint korábban. Főként a fiatalok körében terjed a jobboldali radikalizmus. *Magyarország 2–3 ezer fő.* A kifejezett neonáci csoportok viszonylag elhanyagolható szerepben vannak, ugyanakkor a mozgalmat nehéz elkülöníteni a nemzeti

2 A holokauszt a náci Németország által kontrollált területeken a második világháború alatt végrehajtott, a nemzetiszocialista német kormány által eltervezett és irányított népirtás neve, amelynek körülbelül hatmillió európai zsidó esett áldozatul.
http://www.hu.wikipedia.org/wiki/Holokauszt 2009-07-05

radikalizmustól, amely politikai szinten is tényezőnek számító ideológia. *Spanyolország 2–3 ezer fő.* A nyíltan antiszemita Nemzeti Demokrácia Párt támogatottsága viszonylag alacsony, a tavalyi választásokon mintegy 12 ezer szavazatot kapott.[3]

A neonáci mozgalmak szimbólumairól

A számok gyakran szerepelnek kódolt üzenetként a neonáci mozgalom szimbólumain. Így a 18-as, a 28-as és a 88-as számok. A 18-as Adolf Hitler monogramját rejti, ha a betűk helyét nézzük a latin ábécében. A 28-as a legnagyobb nemzetközi szélsőjobboldali szervezetre, a Blood and Honorra utal, a két szó a Hitler-jugend állandó jelszava volt (Blut und Ehre – Vér és Becsület). A 88-as pedig az illegalitásban ápolt náci szubkultúrában egyszerre utal a *Heil Hitler* köszöntésre, illetve az SS-re.[4] Az S betű nem csak hasonlít a 8-as számra, de hátulról a nyolcadik betű a latin ábécében.

Gyakori a vizuális jelek elrejtése, miután a horogkereszt és a kelta-kereszt az európai országokban tiltott önkényuralmi jelképnek minősül, gyakran használt szimbólumaik az ókori indoeurópaiak jele, a „napkerék" és a háromágú horogkereszt, piros-fehér-fekete színkombinációban.

Magyarországon nehéz elkülöníteni a nemzeti radikalizmust a neonáci mozgalomtól; az előbbi politikai szinten is tényezőnek számító ideológia, az utóbbi – maximum 2–3 ezresre becsülhető – nem meghatározó csoport. *„Kevés a kifejezetten újfasiszta szimpatizáns, illetve csoport itthon; sokkal aggasztóbb az, hogy a magyar közéletet és ennek következtében a közgondolkodást is egyre inkább áthatja az intoleráns, olykor nyíltan rasszista, kirekesztő attitűd"* – vázolja Kriza Borbála szociológus.

A nyugat-európai országokban az évtizedek során beidegződtek a neonácizmusra adandó egészséges társadalmi válaszok: antifasiszta, baloldali ellentüntetés nélkül nincs neonáci felvonulás. *„Ez nálunk még távoli; jól példázzák mindezt a meleg tüntetéseken tapasztalható atrocitások, és az azokat övező apátia; gyengék a jogvédő civil hálózatok, nincsenek erős baloldali mozgalmak"* – jegyzi meg a társadalomkutató. Hangsúlyozva, hogy a kis létszámú neonáci szimpatizáns kör nem elkülönülve tevékenykedik, gyakran feltűnnek a nemzeti radikálisok körein belül is.

Nyugat-Európában, az elmúlt évek szélsőséges eseményeit elemezve megállapítható: az ottani oktatási rendszerek sokkal letisztultabban viszonyulnak a második világháború következményeihez, ott ez része a közbeszédnek. Hazánkban mind az első, mind a második világháborút követő események objektív értékelése még várat magára az iskolai történelemkönyvekben.

Érdekes módon a nacionalista nemzeti mozgalmak meglepően egységesek: a különböző szervezetek közötti rivalizálásnak nyoma sincs szinte egyetlen európai országban sem; félig vagy egyáltalán nem legális tevékenységeik is összetartásra sarkallják őket. Az elmúlt évtizedben az Internet új eszközt adott a nemzetközi kapcsolatok kiépíté-

3 http://www.fn.hu/hetilap/tarsadalom_trend/20090210/nacionalista_globalizmus_212071/ 2009-02-16

4 A Schutzstaffelt (védőosztag), vagyis az SS-t, 1925-ben állították fel, kezdetben körzetenként 10 tagból és egy vezetőből. Rövid idő alatt felduzzadt a tagság, saját egyenruhát és rendfokozatot kapott a szervezet. http://hu.wikipedia.org/wiki/Schutzstaffel 2009-06-24

séhez és fenntartásához. Ez némiképp a törekvéseket is átrendezte: a mozgalmak többsége a fehér faj fennmaradását „magasabb rendű célnak" tekinti a nemzetek jövőjénél. Ahogy a Blood and Honour (B&H) neonáci szervezet egyik vezetője, Max Hammer írja: *„Nem hagyhatjuk, hogy a nemzetek közti nacionalista ellentétek felemésszék a fehér faj fennmaradásáért vívott harchoz szükséges erőinket; elég a testvérháborúkból!"*[5]

A szélső jobboldal működésének a demokratikus társadalomra ható veszélei

Több európai országban a jobboldal győzött az európai parlamenti választáson, és a szélsőjobboldali pártok kiemelkedő eredményt értek el. Jelenleg az Európai Parlamentben a szélsőjobboldali képviselők száma eléri a tizenöt százalékot. Tehát a probléma egyáltalán nem magyar jelenség, csupán más európai országok példái alapján – a parlamenti jobboldali pártok egyértelmű elhatárolódását hiányolja az európai és a hazai közvélemény nagyobb része. Ha ez a közeljövőben nem következik be, akkor a magyar jobboldal nem lesz elfogadható a kontinens, a szövetség egyetlen országában sem.

Az ottani parlamenti választási „eredmények" ellenére a tagországok parlamenti pártjainak vezetői pontosan tudják, hogy nincs még egy európai ország, ahol a szélsőséges jobboldali pártnak akkora társadalmi támogatottsága volna, mint nálunk.[6] További probléma, hogy a szélsőjobboldali párt mögött egy félkatonai szervezet van, amelynek *sajátos egyenruhája, köszönése és szimbólumrendszere a '30-as évek fajgyűlölő ideológiáját idézi.*[7]

Az állítás igazolására, és talán a jövőbeni jó megoldásra csupán kettő idézet: *„Az együgyűek tömeggyülekezete beteges elragadtatással ujjong az emberjogok eltörlésén, amelyet valaki hangszórón hirdet egy emelvényről. Amire ma szükség lenne, az egy harcias humanizmus, egy humanizmus, amely fölfedezi a maga férfiasságát és megtelik azzal a felismeréssel, hogy az igazság, a türelem és a kételkedés elvének nem szabad egy szemérmetlen és kételyt nem ismerő fanatizmustól kihasználtatni és visszarettenni."*[8] *„Ahhoz, hogy egy európai közösség modern politikai fejlődése harmonikus és egyenes vonalú legyen, lényegileg egy dolog szükséges: az, hogy a közösség ügye és a szabadság ügye egy ügy legyen."*[9] Sajnos, a külföldi aggodalmak ellenére hazai jogrendszerünk eltűri a szélsőjobboldali párt által képviselt gyűlöletbeszédet, a félelemkeltést, a fajgyűlölő megnyilvánulásokat a cigányokra és a zsidókra vonatkozóan – a szólásszabadságra hivatkozva. *Gerő András* egyetemi tanár szerint hazánkban nagyon sürgősen újra kell gondolni a szólásszabadságot.

---

5 http://www.bloodandhonour.net/ 2009-07-05

6 A Jobbik Magyarországért Mozgalom szélsőjobboldali párt az európai parlamenti választásokon elsősorban a kelet-magyarországi, cigányok által lakott kistelepüléseken szerepelt kiemelkedően. Egyes borsodi és szabolcsi falvakban 40 és 50 százalékos eredményt is elértek. A legtöbb szavazatot Budapesten (75914), Miskolcon (10445), Debrecenben (9659) és Nyíregyházán (6438) szerezték. http://www.election.hu/ 2009-07-05

7 Jogerősen feloszlatta a Magyar Gárda Hagyományőrző és Kulturális Egyesületet a Fővárosi Ítélőtábla 2009. július 2-án kihirdetett ítéletében. A bírósági döntést követően a jogtudomány szakemberei között vita alakult ki a döntés jogszerűségéről; a főváros különböző pontjain a szimpatizánsok tüntetéseket szerveztek, amit a rendőrség feloszlatott.

8 Thomas Mann: Európa vigyázz! Anonymus Irodalmi és Művészeti Kiadó 1947 Budapest.

9 Bibó István: Válogatott tanulmányok I–IV. Kötet. Magvető Könyvkiadó Budapest, 1986. 231. oldal.

1989-ben az volt az álláspont, hogy egy demokratikus és szabad országban a szólásszabadságnak teljesnek és korlátlannak kell lennie. Akkor ez érthető és helyes álláspont volt, de azóta kiderült, hogy a hazai demokráciában a szabadságnak ez a fajtája problémákat vet fel, és a szélsőjobboldali konfliktusokat egyre nehezebben teszi kezelhetővé.[10] A történész professzor szerint a hazai demokrácia az elmúlt húsz év alatt fokozatosan elvesztette tekintélyét. A közéleti személyiségeknek, politikusoknak, intézményeknek nincs érzékelhető tekintélye. *„Nincsenek a közéletnek olyan, általában tisztelt, becsült szereplői, akik saját szellemi teljesítményükkel, erkölcsi tartásuk okán a társadalomban etalonként, igazodási pontként vannak jelen."*

A holokausztagadás[11] büntethetőségére vonatkozó törvény elutasítása, 189 igen, 165 nem szavazattal és 5 tartózkodás szavazás alapján, is igazolja a hazai jogalkotás hiányosságait. Szerencsére a társadalom többsége nem felejtette el: *a háború előtti Magyarország politikai erői hatszázezer zsidót és több mint ötezer cigányt (magyar állampolgárokat) küldtek haláltáborokba. 1938-tól a képviselők három zsidótörvényt fogadtak el, amelyek kísértetiesen hasonlítottak a Német Birodalom nürnbergi törvényeihez.*[12] Az is közismert az állampolgárok előtt, hogy Németországban szigorú törvények alapján büntetik a holokauszt tagadását, de más nyugati államban is bűncselekményként kezelik, és a társadalom többsége nem fogadja be a holokausztagadókat.

❑ A szélsőjobboldal működésének a demokratikus társadalomra ható veszélye különösen nagy akkor, ha félkatonai szervezetébe a fiatalokat is bevonja. Magyarországon ennek történelmi hagyománya van, gondoljunk csak 1944-re, amikor a hungarista terror alatt elkezdődött a gyerekek munkarendbe történő szervezése. Szerencsére nem ez valósult meg úgy, mint a Hitlerjugend. A jelenlegi hazai és hasonló eseményeket ugyanakkor súlyosbítják bizonyos történelmi párhuzamok, az öltözet, a jelszavak és jelképrendszerek. Továbbá, hogy a társadalomban meglévő feszültségeket a szélsőjobboldal demagóg módon magyarázza, amelyre a fiatalok nagyon fogékonyak. Ez történt a '30-as években is, amikor a gazdasági problémák miatt a zsidók és a cigányok voltak a bűnbakok.[13] A mai félkatonai szervezet szimbólumrendszere különösen vonzó a fiatalok körében, hiszen címerében az első vörös sáv a katonai erényeket (bátorság, erő, fegyelem) –; a második vörös sáv a polgári erényeket (becsület, szorgalom, büszkeség) –; a harmadik vörös sáv a tisztviselői erényeket (hűség pontosság) – és a negyedik vörös sáv a vezetői erényt, a bölcsességet szimbolizálja.[14]

A hazai szélsőjobboldal erősödésének, mint látható, egyik oka a hagyomány. Ezzel együtt megállapíthatjuk, hogy támogatóik egy része nem feltétlenül szélsősé-

---

10 Szász István: A győztesek oldalán a helyünk. Népszava kulturális és társadalomkritikai melléklete. 2009. július 11.

11 A holokausztagadás a közelmúlt történelmének olyan szemlélete, miszerint a zsidóság II. világháborúban történt genocídiuma nem történt meg, gyakorlatilag annak tagadása, hogy a náci kormánynak elhatározott terve volt a zsidóságnak, mint népnek a fizikai megsemmisítésére.

12 §4. Zsidó nem lehet birodalmi állampolgár. Nincs szavazati joga politikai ügyekben, nem lehet hivatalnok. http://www.freepress-freespeech.com/holhome/kiscikk1/ntorv.htm 2009-07-04

13 http://hu.wikipedia.org/wiki/Hungarizmus 2009-06-21

14 A címer I. Imre király 1196-1204 címerpajzsának másolata. Kristó Gyula: Imre (In: Kristó Gyula – Makk Ferenc: Az Árpádok – fejedelmek és királyok. http://hu.wikipedia.org/wiki/I._Imre 2009-06-21

ges. Az tagadhatatlan, hogy a két világháború közötti fajvédő és nyilas hagyomány jelen van hazánkban. Az ehhez kapcsolódó jelképek, szófordulatok és könyvek mindennapos jelenségek a közéletben.

A hazai jobboldali szélsőség egyértelműen cigányellenes és fajgyűlölő. Megnyilvánulásaival felerősíti a cigányokkal és a zsidókkal szembeni ellenérzéseket és félelmet, a magyar emberek fenyegetettségének érzetét sugallja. A szélsőjobb sikere valamennyi hazai politikai erő felelőssége állítja a szociológusok többsége. Erről később még szó lesz a tanulmányban. Úgy vetődik fel a kérdés, hogy az egymást követő kormányok mit tettek és mit nem tettek a cigányok helyzetének javítása érdekében az elmúlt húsz évben. Milyen erkölcsi, jogi, anyagi támogatást adtak a szegénységben élő, munkanélküli, iskolázatlan társadalmi rétegek számára, és milyen erővel léptek fel a hazai szélsőjobboldali veszéllyel szemben.

A szélsőjobb viszonylagos sikerének másik oka a média tevékenységében is fellelhető, állítja a német *Süddeutsche Zeitung*, a *Frankfurter Allgemeine*, a *Neue Zürcher Zeitung* és a *Die Zeit* néhány héttel korábbi számában. A magyar sajtó egy része „bulvárszemlélettel" közelít a hazai szélsőjobboldalhoz: *érdekes jelenségként* tünteti azt fel. Más szempontból az elhangzott szónoklatok tartalmát ténynek tekinti, arról úgy ír, ahogyan azt a szélsőjobboldal képviselői szeretnék.[15]

A Magyar Tudományos Akadémia felkérésére az Eötvös Lóránd Tudományegyetem kommunikációelméleti kutatócsoportja által elvégzett felmérés szerint az elmúlt öt évben, hazánkban jelentősen megnőtt a szélsőjobboldali nézetek, eszmék híveinek csoportja. A kutatócsoport szerint a szélsőjobboldali nézeteket vallók létszáma a hazai felnőtt lakosság hét-kilenc százaléka.[16] Ennél a csoportnál megfigyelhetők a szemléleti torzulások, a bűnbakkeresés, az áldozatszerep, a felelősség áthárítása, a bezárkózás, mint legfontosabb csoportjellemzők. A szakemberek véleményére hivatkozva, hazánkban a demokrácia nem fejlődik úgy, ahogy az emberek azt 1989-ben elképzelték. A magyar társadalom többsége ugyanis azt gondolta, hogy a rendszerváltás után megmarad a teljes foglalkoztatás, a korábbi támogatások rendszere, a gazdasági verseny kikapcsolható és marad a viszonylag szilárd létbiztonság. Ebben súlyosan tévedtünk, és ezen a tévedésen túl kell lennünk.

❑ *Néhány szempontból vizsgáljuk meg, hogy a szélsőséges, erőszakos szervezetek, csoportok hátterében milyen társadalmi, szociális problémák találhatók hazánkban*. Az elemzéshez elsősorban *Csepeli György* írásait használtuk fel, de számos jó tanácsot kaptunk a tanulmány készítésekor az egyetemen dolgozó szociológusoktól is.[17] *Elsőként néhány gondolat az előítéletről.*

---

15 Hettyei András: Szélsőjobboldali vész Magyarországon. Kitekintő 2009. június 16. Szélsőjobboldal és a média. Konferencia a Demos Magyarország Alapítvány szervezésében 2008. 09. 16.

16 http://www.mta.hu/?id=478&passpars=view_group.php%3Fc_id=290 2009-06-27

17 Csepeli György: Szociálpszichológia Osiris Kiadó Budapest 2002. Csepeli György: Nemzetek egymás tükrében. Kisebbség-kutatás 1999. 2. szám. Csepeli György–Örkény Antal: Jelképek és eszmék az európai himnuszokban. Régio-kisebbség, politika, társadalom 1996. 7. évf. 2. szám. Csepeli György: Felül lévő vérszívók, alul lévő kizsákmányoltak. Szelényi Iván: A szegénység átmeneti társadalmakban. Tamás Pál Népességi szerkezetváltás, mint biztonsági kockázat. Csepeli György: A kelet-európai kisállamok új nyomorúsága. Ladányi János: Cigányok és szegények Magyarországon, Romániában és Bulgáriában. http://www.nepszava.hu 2008. 08. 23

A szerző véleménye szerint az előítélet szempontjából nagyon fontos, hogy mennyi abban az igazság és mennyi a képzelet.[18] Más szóval, a saját tapasztalat vagy a mások által elmondott beszámoló alapján tett megfellebbezhetetlen kijelentéssel ítéljük-e meg a másik csoportot, személyt.

Az emberi viszonyok alakulásában az előítéletek jellegzetes formája, a csoportközi előítélet játszik fontos szerepet. Ebben az esetben az előítélet következtében összetartozónak tűnő emberek körében eluralkodik az a meggyőződés, hogy ők jobban hasonlítanak egymásra, mint másokra. Kialakulhat az a tévhitük, hogy az adott hovatartozás különleges és egyedi jellegzetességekkel ruházza föl a csoport minden tagját. Ez az azonosító kényszer a csoportközi előítélet alapja. Csepeli Györgynek ezt a megállapítását felhasználva ismerhetjük meg a szélsőséges és erőszakos szerveződések, csoportok belső működését, összetartó erejét, a jelképek és a formák fontosságát a csoport szerveződése, tevékenysége során.

Csepeli professzor arra is rámutat, hogy az előítéletek túlságosan emberiek ahhoz, hogy hatalmi szóval betilthatók lennének. A meglévő szabályok és törvények igazíthatók és módosíthatók, de ez nem lehet a teljes megoldás. A szólásszabadság nem lehet azonos a gyűlöletbeszéddel a demokráciában. A szerző a gyűlöletbeszédre ad megoldást a következő javaslatával: *„a csoportokra vonatkozó nyilvános kommunikáció szabályait a politikailag kifogástalan beszéd és a tisztességes bemutatás igényei szerint kell alakítani, ami kizárja az előítéletesen elfogult bemutatások megjelenítését."* Más szóval, a politikai, a kulturális élet főszereplői és a helyi vezetők példát mutatnak; viselkedésükkel, megszólalásaikkal egyértelműen kimutatják, hogy nem értenek egyet azzal, ami a jogok oszthatatlan birtoklását, érvényesülését sérti.

A hazai szélsőjobboldali párt és az ideológiailag hozzá kötődő szélsőséges, erőszakos, félkatonai szervezet a két világháború magyar történelmének legsötétebb, legrémségesebb képeit vetíti az utókor elé. A másik oldalága a szélsőjobboldalnak a melegek, az egészséges, normális szexualitástól eltérő változat képviselői elleni olyan fellépés mintha ők tehetnének erről az állapotukról. A szélsőségesek is tudják, hogy az állampolgároknak ez a csoportja nem társadalomellenes szervezet, így őket el kell fogadnunk, másságukat valamennyi állampolgárnak meg kell értenie. Velük szemben bármilyen megkülönböztető magatartás, fellépés ellentétes a demokratikus elvekkel. Az államnak, a médiának az a feladata, hogy a többi állampolgárt a jogegyenlőség szellemére nevelje, nem a türelmetlenségre és az előítéletre a mássággal szemben.

❑ A következőkben röviden a *hazai cigány kisebbség helyzetével foglalkozunk.* A szakemberek véleménye összecseng abban, hogy hazánkban az elmúlt két-három évben – a szélsőségesség, a fajgyűlölet, az újfasizmus mellett – különösen a cigányellenesség hódított teret. A rendszerváltás előtti és az azt követő valamennyi kormány hibás abban, hogy 700–800 ezres hazai cigányság legfontosabb gondjaira lényeges és hatásos megoldásokat, programokat nem dolgozott ki.[19]

---

18 Csepeli György: Cigányok és gádzsók. Romakép a magyar társadalomban. Népszava, Szép Szó kulturális és társadalomkritikai melléklete. 2009. január 31.

19 Ladányi János–Szelényi Iván: Ki a cigány? Kritika 1997. decemberi száma.

Azt nem tudjuk pontosan, hogy hány cigány él Magyarországon, de nincs még egy olyan kisebbség, amelyik iránt a többség ennyire nyíltan vállalná az ellenszenvét. A Medián felmérése szerint folyamatosan nő a jellegzetesen cigánygyűlölők aránya: jelenleg a felnőtt lakosság 38 százaléka, különösen azoké, akik a cigányokat kikülönítenék a társadalomból. A felmérésből az is kitűnik, hogy a cigányokhoz való viszony elsősorban az egyén világnézeti (ideológiai) beállítottságán kívül attól is függ, hogy mennyire vall jobboldali, szélsőjobboldali nézeteket. A Progresszív Intézet felmérése még lesújtóbb következtetésekre ad okot a hazai cigányellenességgel összefüggésben.[20] A megkérdezettek többsége részéről a cigány meghatározás alapja az öltözék, a beszéd, az életmód és a név volt a felmérések során. Véleményünk szerint, a megkérdezettek többsége, ha el is fogadja a származásra vonatkozó kijelentéseket, az etnikai megbélyegzésnek ez a megjelenése rendkívül veszélyes a demokráciában. A körülmények ismerete és ismertetése nélkül a cigánygyűlölet a meglévő ellentétek további mélyítését szolgálja.[21]

Zolnay János szociológus szerint a cigányokkal szemben táplált ellenszenv ellen társadalmi szinten kell fellépni. Ha ezt továbbra is elmulasztjuk, akkor a meglévő ellentét romlásával, a szegénység és a törvénytelenségek sorozatával számolhatunk a jövőben. Amit a szélsőjobboldal képviselői cigánykérdésnek gondolnak, az jórészt nem az, hanem olyan hazai problémahalmaz, amelyre a társadalmi szervezetek nem találják a választ.[22]

A magyar cigányok a mi honfitársaink, velünk egyenrangú állampolgárok, az ő problémájuk a mi problémánk is. A valós probléma az, hogy a társadalom peremére került cigányok a munkanélküliségben, a szegénységben, az éhezésben, kiszolgáltatva az uzsorásoknak, a különböző bandák kénye-kedvének, úgy próbálnak megélni, ahogy lehet.[23]

---

20 A magyarok 81 százalékának van ellenérzése a cigányokkal szemben. Még a legkevésbé elutasító, több nyelvet beszélő, felsőfokú végzettségűek körében is 71 százalékos a cigányok elutasítottsága. A megkérdezett többség véleménye szerint a cigányok szegénységét nem a többségi társadalom előítéletei okozzák. A válaszadók 81 százaléka az erőszakos asszimiláció pártján áll, vagyis 10-ből 8-an vannak arról meggyőződve, a cigányokat rá kellene szoktatni arra, hogy ugyanúgy éljenek, mint a magyarok. Csaknem a megkérdezettek 82 százaléka ért azzal egyet, hogy a cigányok gondjai megoldódnának, ha elkezdenének dolgozni. A megkérdezettek négyötöde szerint a cigányok nem szeretnek dolgozni, és ez a legfőbb oka hátrányos helyzetüknek is. A megkérdezettek több mint fele gondolja úgy, hogy nem a többségi társadalom előítéletessége az oka a cigányság jelenlegi helyzetének. A falvakban élőknél a cigányellenesség 82–83 százalékos. Progresszív Intézet: Cigányellenesség a magyar társadalomban. 2009. február 13.
Lásd még: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések-2009/4. száma.

21 „A cigány sötét bőrű, fekete hajú. Szegény, koszos és lop. Szemtelen, tolakodó, hangos. Kizsebel a buszon vagy a villamoson. A cigány csúnya és elesett. A cigány torzonborz betörő. Ellopja a tyúkot, a szárítókötélről a lepedőt. Bűnöző vagy csavargó, de legalább a kettő együtt. A cigány régiséget gyűjt, és becsap. A cigány autókat tör fel, lakásmaffiákat szervez. Tehetetlen öregeket foszt ki, öl meg, juttat utcára. A cigány tolvaj, koldus vagy bűnöző. Így vagy úgy, de célja, hogy átverjen bennünket." Száraz Miklós György: Cigányok. Helikon Kft. Budapest, 2007.

22 Zolnay János: A romapolitika sarokpontjai és finanszírozása. Műhelytanulmány 8. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány.

23 Iványi Gábor: Nem az a micve, ha adsz. http://www.election.hu 2009-06-21
Szunyogh Szabolcs: A gádzsókérdés roma szemmel. http://www.bunmegelozes.hu 2009-06-21
Hankiss Elemér: Válság. Szégyennel vagy szégyen nélkül. http://www.nol.hu 2008-11-22

Az állam némasága a cigányság kérdésében veszélyes, írta már 1997-ben *Kis János filozófus*. Bátorítja a jogsértőket, a szélsőségeseket, és megerősíti a cigányokat abban, hogy a közhatalomban semmi keresnivalójuk nincsen, csak a velük szemben ellenségesen viselkedőknek. Ugyanakkor, ma már pontosan tudjuk, hogy a cigánytelepeken, cigánysorokon élők nyomorúságát a többségi társadalom is megszenvedi.[24] A többség nagyon keveset tud arról, milyen lehet a kitaszítottságban, megbélyegezettként cigánynak lenni. Az viszont pontosan tudható, a külföldi tapasztalatok alapján, hogy az erőszakosság maga után vonja a cigányság szélsőséges és erőszakos cselekvésre való hajlamának kialakulását. Ez pedig elvezet az etnikai viszonyok végzetes elfajulása felé.

Keveset beszélünk arról, hogy *a cigány kisebbség helyzetéért a többségi társadalom a felelős elsősorban*. Sajtószabadságra hivatkozva demokratikusan választott közéleti vezető, a kiskunlacházai gyilkosság napján, megelőzve a rendőri nyomozást, bejelenti *„elég volt a romaerőszakból."* A nyomozás eredményének tükrében, az állampolgár joggal kérdezi: mikor kér bocsánatot a település cigányaitól?

Véleményünk szerint a társadalom fejlődése szempontjából komoly kihívást jelent, de a jövőben fokozottabban, a leszakadt, elszegényedett és kiközösített cigányság. Állításunk nem alaptalan, ha elfogadjuk a kutatóknak azt a számítását, hogy 2050-re a hazai népesség mintegy 9–11 százalékát a kirekesztettek teszik ki.[25] A kutatók szerint, az említett adatnak közel fele cigány. Minél szegényebb csoportot vizsgáltak, annál nagyobb volt a cigány népesség aránya. *Hablicsek László* bizonyította, hogy a cigányság körében a szegénység kockázati tényezői (iskolázottság, munkanélküliség, életforma, egészségi állapot stb.) egymást erősítve összeadódnak, így az önmagában is növeli a kirekesztettség valószínűségét. A kutatás adatait figyelembe véve a hazai többségnek tudomásul kell venni, hogy a cigányság a jövőben akkor is mellettük fog élni, ha a problémáik kezelése helyett a jelenleginél is erősebb lesz a cigányellenességük.

* * *

Összefoglalva: az elmúlt időszak hazai és külföldi politikai eseményeit- és a hozzájuk kapcsolódó írásokat elemezve megállapíthatjuk, hogy a fejlett demokratikus államokban a mindenkori hatalom és a parlamenti politikai pártok többsége következetesen elhatárolódik a szélsőséges, erőszakos nézetektől, szervezetektől, a velük való együttműködés minden formájától. Ennek oka, hogy a nyugat-európai országok már régen levonták a saját- és az európai történelmi tapasztalatok tanulságait a szélsőséges nézetekkel kapcsolatban. Ezen az alapon nagyon következetesen elhatárolódnak a szélsőséges történelmi jelképektől, szervezetektől és magatartásformáktól, mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobboldali erőszakos csoportoktól, nézetektől. Erről az álláspontjukról a lehető legkorábban, hivatalos formában tájékoztatják a közvéleményt. Ugyanakkor a fejlett demokráciák sem mentesek a szélsőségességtől és az ebből adódó problémáktól.

---

24 Kis János: Roma jogok, magyar érdekek. http://www.nol.hu 2009-06-21

25 Hablicsek László: Kísérlet a roma népesség előreszámítására 2050-ig. In. Horváth Ágota–Landau Edit–Szalai Júlia (szerk.): Cigánynak születni. Budapest, 2000. Új Mandátum 243–376. oldalak.

Általában azokban a közép- és kelet-európai országokban, ahol még nem szilárdultak meg a demokrácia intézményei, ott a szélsőségesség, az erőszakosság megjelenésekor bizonytalanság, esetenként kapkodás tapasztalható a hatalom és a rendvédelmi szervek részéről.

Több esetben érzékelhető az is, hogy a társadalom többsége nem ismeri fel: *semmiféle jogi keret, tiltás, korlátozás, erőszak alkalmazás nem helyettesítheti a demokratikus közvélemény erejét,* a parlament, a kormány és a rendvédelmi szervek határozott fellépését a szélsőséges, erőszakos nézetekkel, szervezetekkel szemben. A szakirodalom tanulmányozásából levonható az a tapasztalat, hogy a hatékony munkához szükség van a titkosszolgálatok szakmai segítségére.

A hazai és a külföldi írások tanulmányozása után megvonható az a felismerés is, hogy *a magyar társadalom többségének érdeke a cigány lakosság-, a szegények-, a munkanélküliek helyzetének rendezése, felzárkóztatásuk, mert az egyenlőtlenség egy bizonyos szintjén felül polgárháborús helyzet, fékezhetetlen zavargások törhetnek ki.*

A szélsőséges, erőszakos szervezetek működésének feltételei nálunk is adottak, hiszen hazánkban demokrácia van, szabadon lehet gyülekezni, tüntetni, felvonulni, így egyes szélsőjobboldali személyek és csoportok szerint van esély a követelt változások kikényszerítésére. Ugyanakkor, ha az állampolgárok többsége határozottan elítéli a cselekményeket, vagy tovább növekszik a hatalom eltökéltsége a szélsőjobboldali szervezetek célkitűzéseinek megakadályozására, akkor az, mint társadalmi jelenség ugyan nem szüntethető meg, de békés keretek között tartható. Ez azt jelenti, hogy továbbra is vizsgálni szükséges: demokratikus keretek között, elsősorban titkosszolgálati módszerek alkalmazásával, az erőszakos, fegyveres fellépésre kész, központilag irányított csoportok létrejöttét, esetleges szervezkedését, egész tevékenységüket, a társadalom belső biztonsága érdekében.

Nyugati demokráciák tapasztalatára hivatkozva a demokratikus államrend csak akkor működik jól, ha alapját az ugyan politikailag ellentétes szemléletű, részekre tagolt, de együttes fellépésre-, párbeszédre is képes, és a közös ügyek megtárgyalására, intézésére alkalmas demokratikus politikai közösség, öntudatos civil társadalom képezi. Továbbá, a társadalomnak ez a része határozottan fellép minden szélsőséges és erőszakos szervezkedéssel és cselekedettel szemben.

Az állam biztonságához hozzátartozik a belső biztonság megteremtése, a belső erőszak különböző formáinak elhárítása. Az állam biztonságát fenyegető szélsőséges, erőszakos szervezetek nem új jelenségek, de korunkban élik reneszánszukat. Erről az egyre szaporodó jelképek és a szimbólumok árulkodnak itthon és külföldön egyaránt. Véleményünk szerint az antiszemitizmus, az etnikai gyűlölet több országban összekapcsolódott a választott hatalom elleni erőszakkal. Az eseményeket elemezve tetten érhető a tudatos zavarkeltés és erőszak is, ami az állam jogrendjére és közrendjére vonatkoztatva, nagyon veszélyes jelenség.

A nyugati demokráciák tapasztalatait feldolgozó szakirodalmakra, valamint a témában fellelhető tanulmányokra és tudományos értekezésekre hivatkozunk, amikor azt állítjuk, hogy öntudatos, magukban és a jövőjükben bízó állampolgárok a legritkább esetben fogékonyak a szélsőséges nézetekre. Nem fogadják el a szélsőséges csoportok céljait, stratégiáját és ígéreteit.

Ebből a szempontból felmérhetetlen jelentőséggel bír a demokráciában a fiatalokkal való foglalkozás, a kisebbségek helyzetének folyamatos elemzése, a lakosság szociális helyzetének értékelése, a meglévő gondok és problémák társadalmi szintű megbeszélése, megoldása. Ezzel együtt tévedés azt hinni, hogy a kirekesztettség érzete, a kirekesztés csupán a társadalomban élő kisebbségek sajátja. Kirekesztettnek érezheti magát a munkanélküli, a hajléktalan, az iskoláit elvégzett, de elhelyezkedni nem tudó fiatal, az alacsonyabb beosztásba került szakember is. Megfelelő ideológiai töltés esetén ezek a személyek, csoportok könnyen a szélsőséges szervezetekhez kapcsolódnak, mert a leegyszerűsített magyarázatokra, éppen helyzetük alapján fogékonyabbak.

A címben vállalt kutatási feladatot nem tekintjük lezártnak, szükség van a probléma további vizsgálatára. Ezt igazolja a következő állítás is: *„A többségi társadalom nem azért rekeszti ki a kisebbséget, mert az naplopó, munkakerülő, bűnöző, hanem a kisebbség azért válik munkakerülővé, bűnözővé, mert a többségi társadalom a mássága miatt eleve kirekeszti."*[26] Más szóval, ha egy demokratikus államban a kisebbség és a többség iránti tiszteletet csak törvénnyel lehet fenntartani, ott gond van.

26 Kertész Ákos: A gyűlölet ára Pannon Könyvkiadó Budapest, 1992.